Сяржук Аляксандраў, Галіна Мыцык

Гавары са мной па-беларуску

Базавы курс клясычнае беларускае мовы

Говори со мной по-белорусски

Базовый курс классического белорусского языка

Менск, 2000.

Н а в у к о в ы   р э д а к т а р:

Валянціна Мароз

Р э ц э н з э н т ы:

Уладзімер Содаль
Уладзімер Маруцік

Н а ш ы я   л у ч ы в ы   ў   і н т э р н э ц е:

Http://txt.knihi.com/www/padrucnik (на “Беларускай Палічцы”)

Copyright © С.Э. Аляксандраў, Г.В.Мыцык , 2000.
Copyright © Малюнкі Ю.А. Гладкевіч, 2000.

Н а в у к о в ы   р э д а к т а р:

Валянціна Мароз

Р э ц э н з э н т ы:

Уладзімер Содаль
Уладзімер Маруцік

Н а ш ы я   л у ч ы в ы   ў   і н т э р н э ц е:

Http://txt.knihi.com/www/padrucnik (на “Беларускай Палічцы”)

Copyright © С.Э. Аляксандраў, Г.В.Мыцык , 2000.
Copyright © Малюнкі Ю.А. Гладкевіч, 2000.

Н а в у к о в ы   р э д а к т а р:

Валянціна Мароз

Р э ц э н з э н т ы:

Уладзімер Содаль
Уладзімер Маруцік

Н а ш ы я   л у ч ы в ы   ў   і н т э р н э ц е:

Http://txt.knihi.com/www/padrucnik (на “Беларускай Палічцы”)

Copyright © С.Э. Аляксандраў, Г.В.Мыцык , 2000.
Copyright © Малюнкі Ю.А. Гладкевіч, 2000.

Зьмест
(Содержание)

Умоўныя абазначэньні
(Условные обозначения)

1) Скарачэньні (Сокращения).

аг.р. / аг.	— агульны род	(общий род)
ж.р. / ж.	— жаночы род	(женский род)
м.р. / м.	— мужчынскі род	(мужской род)
н.р. / н.	— ніякі род	(средний род)
адз л.	— адзіночны лік	(единственное число)
мн.л.	— множны лік	(множественное число)
Н.	— назоўны склон	(именительный падеж)
Р.	— родны склон	(родительный падеж)
Д.	— давальны склон	(дательный падеж)
В.	— вінавальны склон	(винительный падеж)
Т.	— творны склон	(творительный падеж)
М.	— месны склон	(предложный падеж)
К.	— клічны склон	(звательный падеж)

2) Абазначэньні ў транскрыпцыі (Обозначения в транскрипции).

При изучении звукового построения языка и при фонетическом анализе используется определённый вид записи — *транскрыпцыя (транскрипция)*, которая даёт возможность установить соответствие между звуками и буквами. Ниже приведены правила, принятые в учебнике для записи транскрипции.

1. Квадратные скобки указывают начало и конец транскрипции: **клён = [кл’о/н]**.
2. Для записи транскрипции используются буквы белорусского алфавита, произношение которых в транскрипции такое же, как и в обычном слове.
3. Мягкий знак не используется. Мягкость согласного обозначается апострофом [’]: **лік = [л’і/к]**.
4. Звук, передаваемый буквой **й**, обозначается как [j]: **яна ішла = [јана⁀јшла/]**.
5. Буквы **е, ё, я, ю** в положении, когда они передают два звука обозначаются соответственно как [jэ], [jo], [jу], [ja]: **ёю = [jo/jу], яблыня = [ja/блын’а], Юля = [jу/л’а]**.
6. В остальных случаях буквы **е, ё, я, ю** обозначаются как [э], [о], [у], [а] со значком апострофа [’] впереди, который указывает на мягкость предшествующего согласного звука: **лён = [л’о/н], мяч = [м’а/ч]**.
7. Взрывной звук, передаваемый буквой ґ, обозначается как [g]: **гузік = [gу/зік]**.
8. Для обозначения слитного произношения ударных слов вместе с неударными используется знак [⁀]: **меў бы = [м’э/ў⁀бы], на ўзмор’і = [на⁀ўзмо/рjі], дачка і сын = [дачка/ j⁀сы/н]**.
9. Удлинённый звук обозначается горизонтальной чертой над буквой. Однако, этот знак можно легко спутать с подчёркиванием в предыдущей строке, поэтому для обозначения удлинения мы воспользовались знаком [:] из английской транскрипции, который ставится после звука, который должен удлиняться: **Палесьсе = [пал’э/с’:э]**.
10. Для обозначения продолжительной паузы используется знак [//], а для непродолжительной — [/].

Примечание.

Кроме перечисленных выше, в белорусской транскрипции используются и другие графемы. Например:

— звук, передваемый диграфом **дз**, обозначается как [z]: **дзік = [z’і/к]**,

— звук, передваемый диграфом **дж**, обозначается как [ž]: **дождж = [до/жž]**.

От этих правил мы сознательно отступили, чтобы не отягощать восприятие материала.

Уступ — Введение

Вітаньні й зычэньні
(Приветствия и пожелания)

До´бры дзень!	Здравствуйте! / Добрый день!
До´брага дня!	Добрый день!
До´брага здаро´ўя!	Здравствуйте!
До´бры ве´чар!	Добрый вечер!
Віта´ю вас.	Приветствую вас.
Прывіта´ньне!	Привет!
Сыць, Божа!	Хлеб да соль!
Што но´вага?	Что нового?
Як ма´ецеся?	Как здоровье?
Як жывяце´?	Как живёте?
Што чува´ць у вас?	Что слышно у вас?
Дзя´куй Богу, усё до´бра.	Слава Богу, всё хорошо.
Нішто´ сабе´.	Ничего. / Нормально.
І ў мяне´ такса´ма ўсё нябла´га.	И у меня тоже всё неплохо.
Да пабачэ´ньня.	До свидания.
Быва´й. / Застава´йся здаро´ў.	Прощай. / Будь здоров.
Да сустрэ´чы.	До встречи.
Шчаслí´ва застава´цца!	Счастливо!
Дабра´нач.	Доброй ночи. / Спокойной ночи.

Я хачу´ пазнаё´міцца з ва´мі.	Я хочу познакомиться с вами.
Мяне´ зваць Ясь.	Меня зовут Ясь.
Як вас зваць?	Как вас зовут?
Як тваё´ ймя?	Как твоё имя?
Як тваё´ про´зьвішча?	Как твоя фамилия?
Як заве´цца твой ся´бра?	Как звать твоего друга?
Як заве´цца твая´ сястра´?	Как звать твою сестру?

Ці вы ма´еце сям’ю´?	Вы имеете семью?
У вас ёсьць сям’я´?	У вас есть семья?
Я ма´ю сям’ю´.	У меня есть семья.
Во´сь мая´ жо´нка.	Вот моя жена.
Яе´ зваць Яні´на.	Ее зовут Янина.
Гэ´та мой сын.	Это мой сын.
Гэ´та мая´ дачка´.	Это моя дочь.
А гэта мае´ блізьня´ты. Або´е немаўля´ты.	А это мои близнецы. Оба новорожденные.
У нас чацьвё´ра дзяце´й.	У нас четверо детей.
Я адзіно´кі.	Я одинокий.
Я нежана´ты, халасьця´к.	Я неженатый, холостяк.
Я няда´ўна ажані´ўся з Во´лькаю.	Я недавно женился на Ольге.

Беларускае слова: асноўныя граматычныя зьвесткі

(Белорусское слово: основные грамматические сведения)

Ё′Н, ГЭ′ТЫ (мужчынскі род) — ОН, ЭТОТ (мужской род)

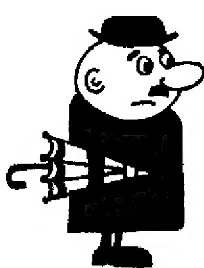

мужчы′на
мужчина

пала′ц
дворец

ЯНА′, ГЭ′ТА / ГЭ′ТАЯ (жаночы род) — ОНА, ЭТА (женский род)

кавя′рня «Ластаўка»
кафе «Ласточка»

пачака′льня
зал ожидания

ЯНО′, ГЭ′ТА / ГЭ′ТАЕ (ніякі род) — ОНО, ЭТО (средний род)

дрэ′ва
дерево

во′зера
озеро

!

В белорусском и русском языках не всегда совпадают род и число существительных. Например, в белорусском языке **дзіця′** (ребёнок) — среднего рода; **бо′ль, мазо′ль, мэда′ль, на′дпіс, палы′н** (полынь), **пыл** (пыль), **ро′сьпіс, ру′капіс, саба′ка, фа′льш, шынэ′ль** — мужского рода. Слова **гру′дзі** (грудь), **дзьве′ры** (дверь), **кру′пы** (крупа), а так же все названия ягод: **жураві′ны** (клюква), **малі′ны** (малина), **чарні′цы** (черника) и др. имеют <u>только</u> множественное число. Однако слово **агрэ′ст** (крыжовник) употребляется в единственном числе.

Род и число существительных необходимо проверять и заучивать по словарю.

* * *

Што́? — Что?

скрыжава́ньне (н.р.)		перекрёсток
рог (м.р.) **ву́ліцы**	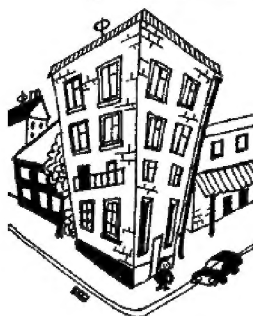	угол улицы
пра́льня (ж.р.)	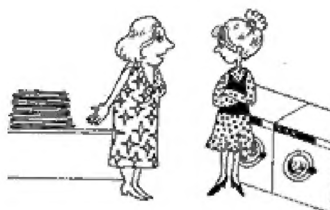	прачечная
ла́зьня (ж.р.)		баня
майстро́ўня (ж.р.) **майстэ́рня** (ж.р.)		мастерская
цыру́льня (ж.р.)	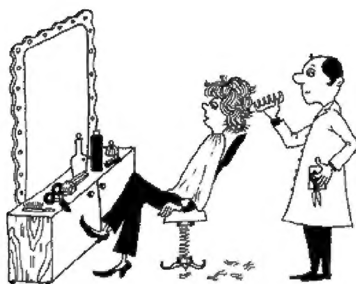	парикмахерская

Што/ гэ/та — Что это?

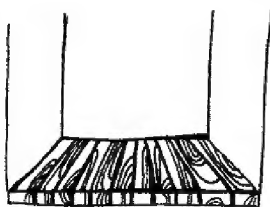

гэта падло/га (ж.р.)
это пол

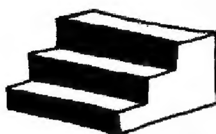

гэта ўсхо/дцы = прысту/пкі (мн.л.)
это ступеньки

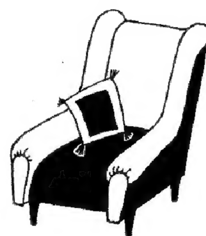

гэта фатэ/ль (м.р.)
это кресло

гэта га/нак (м.р.)
это крыльцо

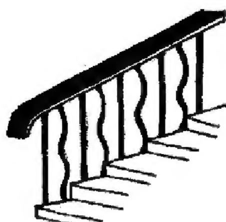

гэта парэ/нчы (мн.л.)
это перила

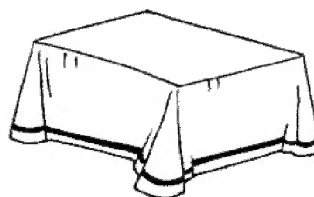

гэта абру/с (м.р.)
это скатерть

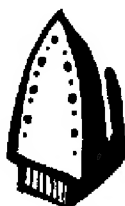

гэта пра/с (м.р.)
это утюг

гэта бра/ма (ж.р.)
это ворота

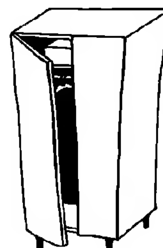

гэта ша/фа (ж.р.)
это шкаф

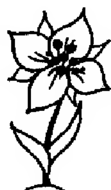

гэта кве/тка (ж.р.)
это цветок

гэта тале/рка (ж.р.)
это тарелка

гэта чме/ль (м.р.)
это шмель

гэта надво/рак (м.р.)
это двор

гэта ца/цкі
это игрушки

гэта нож (м.р.) **і відэ/лец** (м.р.)
это нож и вилка

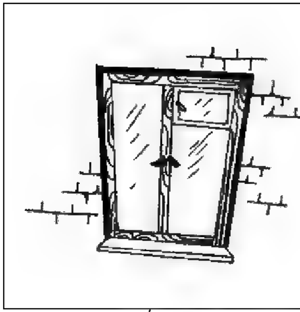

акно́ (н.р.)
окно

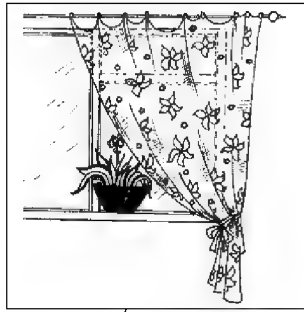

фіра́нка (ж.р.)
занавеска

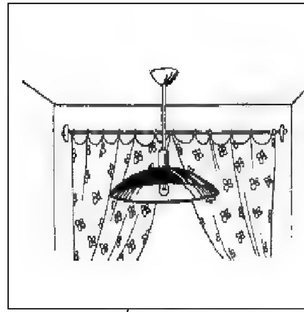

сто́ль (ж.р.)
потолок

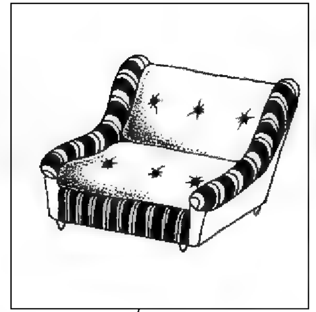

кана́па (ж.р.)
диван

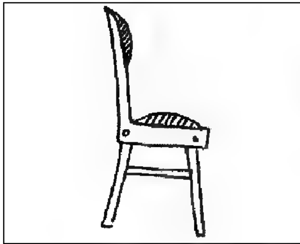

крэ́сла (н.р.)
стул

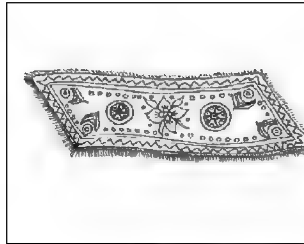

дыва́н (м.р.)
ковёр

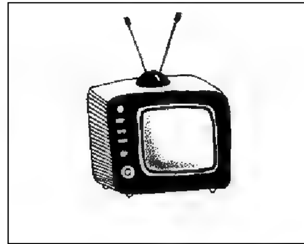

тэлеві́зар (м.р.)
телевизор

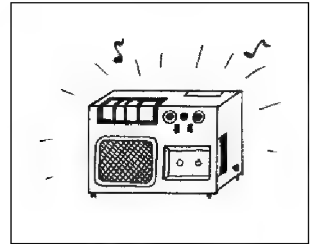

магнітафо́н (м.р.)
магнитофон

Гэ́та (што?)
Гэта пако́й (м.р.)
Гэта тэлеві́зар (м.р.)
Гэта вакно́ (н.р.)
Гэта кве́тка (ж.р.)
Гэта кана́па (ж.р.)
Гэта дыва́н (м.р.)

Это (что?)
Это комната
Это телевизор
Это окно
Это цветок
Это диван
Это ковёр

Ба́чу (што? каго?)

Бачу (што?) пако́й (м.р.)
Бачу (што?) вакно́ (н.р.)
Бачу (што?) кве́тку (ж.р.)
Бачу (каго?) жанчы́ну (ж.р.)

Вижу (что?кого ?)

Вижу (что?) комнату
Вижу (что?) окно
Вижу (что?) цветок
Вижу (кого?) женщину

Дзе́? — Где?

Ён на скрыжава́ньні
Он на перекрёстке

Ён стаі́ць на рагу́ ву́ліцы
Он стоит на углу улицы

Ён сядзі́ць у пачака́льні
Он сидит в зале ожидания

Дзе́ гэ́ны (гэ́ты) незнаё́мец? — Где этот незнакомец?
Дзе́ то́й спада́р? — Где тот господин?

на во́зеры (н.р.)
на озере

пры машы́не (ж.р.)
у машины

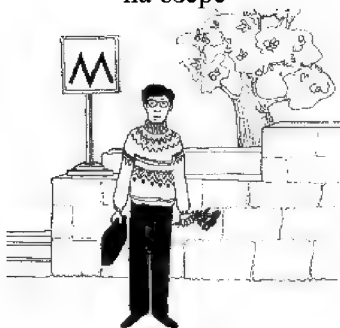

каля́ мэтро́ (аг.р.)
возле метро

у го́радзе (м.р.)
в городе

* * *

Куды́ ён (яна́) ідзе́? — Куда он (она) идёт?

у кра́му (В.)
в магазин

на пра́цу (В.)
на работу

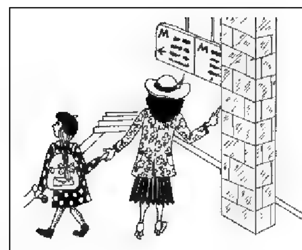

на вакза́л (В.)
к вокзалу

да бра́та (Р.)
к брату

па хлеб (В.)
за хлебом

у мэтро́
в метро
(не склоняется)

на вясе́льле (В.)
на свадьбу

да ле́цішча (Р.)
на дачу

у грыбы́ (В.)
за грибами

па дзі́ця (В.)
за ребёнком

ідзе́ вады́ (Р.) =
па ваду́ (В.)
за водой

на шпа́цыр (В.)
на прогулку

* * *

Ко́лькі? — Сколько?

На тале́рцы «1»

адзі́н я́блык (м.р.)
адно яблоко

На тале́рцы «1»

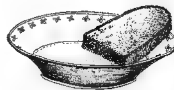

адна́ лу́ста (ж.р.)
один ломоть

На тале́рцы «1»

адно́ я́йка (н.р.)
одно яйцо

У кватэ́ры «2»

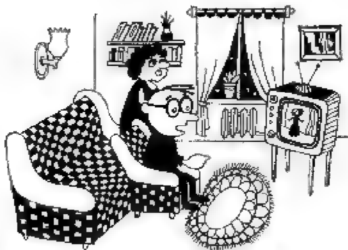

два чалавекі́ (м.р.)
два человека

У кватэ́ры «2»

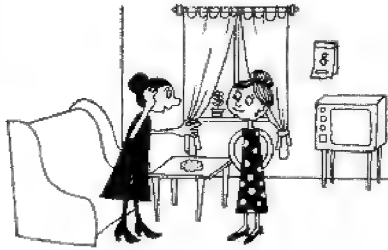

дзьве кабе́ты (ж.р.)
две женщины

У кватэ́ры «2»

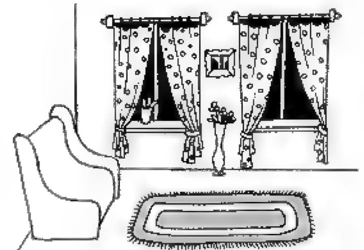

два вакны́ (н.р.)
два окна

Або́два для м.р.

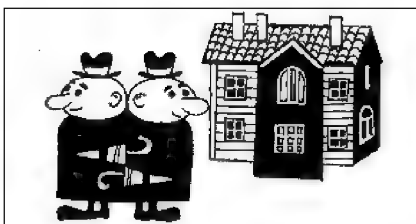

Абе́дзьве для ж.р.

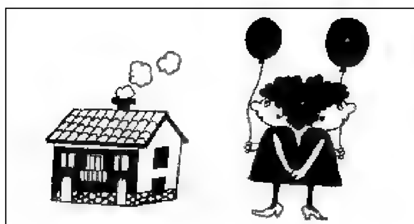

Або́е для разных полов

! **Або́два** (оба) — используется только с существительными мужского и среднего рода.

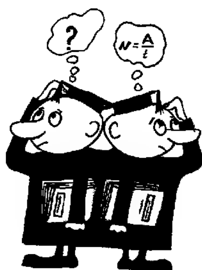

Гэ́та хто?
Кто это?

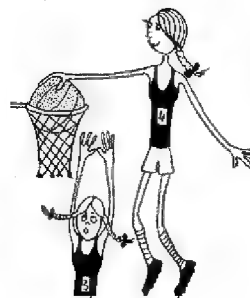

Або́два таленаві́тыя Міхасё́вы сыны́.
Оба талантливые сыновья Михася.

Абе́дзьве высо́кія Та́ніны до́чкі.
Обе высокие дочери Тани.

Дапасаваньне словаў
(Согласование слов)

гэ́та што́?	**ручні́к які́?**		**ручні́к чы́й?**
	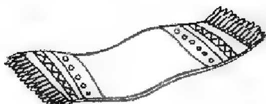		
гэ́та ручні́к (м.р.) это полотенце	**ён прыго́жы** оно красивое	**ён кужэ́льны** оно льняное	**ён бабу́лін** оно бабушкино

гэ́та што́?	**ко́ўдра яка́я?**		**ко́ўдра чыя́?**
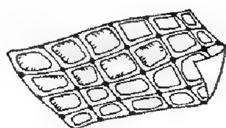	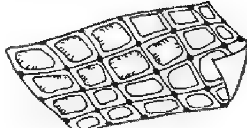	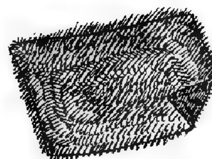	
гэ́та ко́ўдра (ж.р.) это одеяло	**яна́ вялі́кая** оно большое	**яна́ пухо́вая** оно пуховое	**яна́ ма́міна** оно мамино

гэ́та што́?	**люстэ́рка яко́е?**		**люстэ́рка чыё́?**
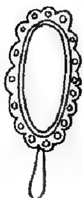	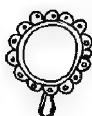		
гэ́та люстэ́рка (н.р.) это зеркало	**яно́ мале́нечкае** оно малюсенькое	**яно́ вузе́нькае** оно узенькое	**яно́ сестрыно́** оно сестры

* * *

Беларускі альфабэт, літары і гукі
(Белорусский алфавит, буквы и звуки)

Белорусский алфавит основан на древнем славянском алфавите — *кірыліцы (кириллице)*. Надо сказать, что кириллица — не единственный алфавит, которым пользовался белорусский язык в своей истории. Было время, когда белорусские татары писали белорусские тексты арабским письмом (китабы, XVI век). Наряду с кириллицей в белорусском языке широко применялся латинский алфавит — *лацініца (латиница)*. Латиницей пользовались в периодике и в книжных изданиях:

…Pryjšła viasna cudoŭnaja
I kraski pryniasła
Pachučyja, čaroŭnyja…
Viasna,viasna pryjšła!
J. Žurba.

…Прыйшла вясна цудоўная
I краскі прынясла
Пахучыя, чароўныя…
Вясна, вясна прыйшла!
Я. Журба.

Латиница и сейчас наряду с кириллицей употребляется в белорусском языке (см. Приложение 1).
Белорусский алфавит (кириллица):

А Б В Г Д (ДЖ ДЗ) Е Ё Ж З І Й К Л М Н О П Р С Т У Ў Ф Х Ц Ч Ш Ы Ь Э Ю Я

В отличие от русского, в нем имеются буквы **Ў**, **І**, а также диграфы **ДЖ**, **ДЗ**, но нет букв **Щ**, **И** и твёрдого знака — **Ъ**.

Гласные буквы: **а о у і э ы я е ё ю**
Согласные буквы: **б в г д (дж дз) ж з й к л м н п р с т ў ф х ц ч ш**
Знаки: **ь**

Мягкий знак **Ь** самостоятельного звука не обозначает.

Звуки **[э]**, **[ы]** характерны для белорусского языка, причём как в исконно белорусских словах: **скарачэ´ньне = [скарачэ´н’н’э]**, **кішэ´ня = [к’ішэ´н’а]**, **вы´раз = [вы´раз]**, **выя´ва = [выја´ва]**, так и в заимствованиях: **цэ´гла = [цэ´gла]**, **сэ´нс = [сэ´нс]**, **тэ´рмін = [тэ´рм’ін]**, **д*ы*´зель = [ды´з’эл’]**, **т*ы*´тул = [ты´тул]**.

Буква ***ў*** являет собой одну из отличительных особенностей белорусского языка. По звучанию звук **[ў]** близок к гласному звуку **[у]** и к английскому **[w]**.

Если после согласной стоят буквы:

- ***а, о, у, э, ы***, то согласная произносится твёрдо: ***гадава*´цъ = [гадава´ц’]**, **м*ро*´я = [мро´ја]**, ***б*эз = [бэ´с]**, ***буды*´*н*ак = [буды´нак]**, ***в*ы´йсьце = [вы´јс’ц’э]**, ***во*´зе*ра* = [во´з’эра]**, **аб*ру*´с = [абру´с]**, **к*р*э´сла = [крэ´сла]**, ***т*ынк = [ты´нк]** — *цьвёрдыя зычныя (твёрдые согласные)*.
- ***я, е, ё, ю, і, ь***, то согласная произносится мягко: ***лі*´тара = [л’і´тара]**, ***ля*´лька = [л’а´л’ка]**, ***цяпе*´р = [ц’ап’э´р]**, ***л*юстэ´рка = [л’устэ´рка]**, ***лё*´та*ць* = [л’о´тац’]**, ***л*ён = [л’о´н]**, **ч*мель* = [чм’э´л’]**, **ць*в*ік = [ц’в’і´к]**, ***дзя*´куй = [дз’а´кўј]** , ***лю*´*дз*і = [л’у´дз’і]**, ***дзень* = [дз’э´н’]**, ***п*ісьмо´ = [п’іс’мо´]** — *мяккія зычныя (мягкие согласные)*.

За ***ж, дж, ш, ч, р*** никогда не могут следовать буквы: ***я, е, ё, ю, і, ь***. Поэтому звуки **[ж]**, **[дж]**, **[ш]**, **[ч]**, **[р]** мягкими не бывают. Они называются *зацьвярдзелымі (затвердевшими)*: ***р*абі´на = [раб’і´на]** , ***ча*´ста = [ча´ста]**, **е´*здж*у = [јэ´жджу]**, ***шы*ро´кі = [шыро´к’і]**, ***жы*во´т = [жыво´т]**.

Диграфы ***дж, дз*** обозначают соответственно один звук [дж] и [дз]. Звук **[дж]** произносится так же как сочетание букв **дж** в словах ***дж*ем**, ***дж*инсы**, **котэ*дж***, ***Дж*ор*дж***. Звук **[дз]** очень похож на букву д в слове ***д*ед**.

В белорусском языке нет звука **[щ]**, а есть сочетание двух звуков **[шч]**: **пло´*шч*а = [пло´шча]**, **По´ль*шч*а = [по´л’шча]**.

Звуки **[д]**, **[т]** также не бывают мягкими, поскольку мягкие **[д’]** и **[т’]** в белорусском языке передаются мягкими звуками **[дз’]** и **[ц’]** — *дзе´каньне і це´каньне (дзеканье и цеканье)*: ***дзя*´*дз*ька = [дз’а´дз’ка]**, **у го´ра*дзе* = [у͡ го´радз’э]**, **у са´*дзе* = [у͡ са´дз’э]**, ***ця*плі*ня*´ = [ц’апл’ін’а´]**, **пла*ці*´*ць* = [плац’і´ц’]**.

Звук **[г]** — протяжный, фрикативный, очень похож на европейское **[h]**. При оглушении звук **[г]** произносится как **[х]**: **Але´г = [ал’э´х]**, **паро´г = [паро´х]**.

Взрывной **[g]** употребляется нечасто: *га*/**нак = [gа**/**нак̦** , *гу*/*зік* = **[gу**/**з'ік]**, *гва*/**лт = [gва**/**лт]**, **шва**/*гра* = **[шва**/**gра]**, *газэ*/**та = [gазэ**/**та]**, и представлен, главным образом, в сочетании букв *зг*: **мазгі**/ = **[мазgі**/**]**, **бра**/*згаць* = **[бра**/**зgац']**.

Апостраф (апостроф) — это надстрочный знак, который указывает на раздельное произношение согласного и следующего за ним гласного: **ад'е**/**зд** = **[адjэ**/**зд]**, **аб'я**/**ва** = **[абjа**/**ва]**. После ***ў*** перед ***е, ё, ю, я, і*** апостроф отсутствует: **здароўе = [здаро**/**ўjэ]**, **шчаўе = [шча**/**ўjэ]**.

Асаблівасьці беларускага літаратурнага вымаўленьня

(Особенности белорусского литературного произношения)

1) Вымаўленьне галосных (произношение гласных).

Все гласные звуки произносятся внятно и чётко.

2) Поўнагало/сьсе (полногласие).

Благозвучие белорусского языка состоит в гармонии между гласными и согласными звуками. Белорусский язык избегает сочетаний одинаковых, рядом стоящих согласных звуков: часто за согласным следует гласный, а за гласным — согласный. Сравните белорусские и русские слова: **нагарода** — награда, **полымя** — пламя, **вораг** — враг, **віхор** — вихрь, **літар** — литр, **бабёр** — бобр.

3) На/цёк (ударение).

Націск (ударение) оказывает заметное влияние на изменение звука. Безударные произносятся чётко, что обусловливает неспешный, напевный темп речи. Ударение в белорусском языке *силовое* (или *динамическое*), поскольку при произношении ударных слогов органы речи находятся в более напряжённом состоянии, чем при произношении безударных. Также в белорусском слове можно услышать и *количественное* (или *квантитативное*) ударение. Например: **ты чуў? = [ты⁀чу:ў]**. Здесь звук **[у]** тянется, как бы поётся, и за счёт этого в слове **чуў** слышится ещё одна гласная **у**, на которую ударение плавно переходит. Поскольку в белорусском слове ударный слог не только более громкий, но и чуть более протяжный (по сравнению с безударным слогом), то ударение в белорусском языке ещё называют *количественно-силовым*.

Ударение в слове разноместное и подвижное. Оно может падать на любой слог: **до**/**бры** (в начале слова), **высо**/**кі** (в середине слова), **малады**/ (в конце слова).

Сложные слова могут иметь два ударения — *асноўны націск (основное ударение)* и *дадатковы націск (побочное ударение)*: **шасна**/**ццацігадо**/**вы, шыро**/**каэкра**/**нны, магні**/**таэлектры**/**чны, двана**/**ццаціпе**/**рсны**, а в некоторых случаях даже три ударения: **у**/**льтракаро**/**ткахвалё**/**вы**.

В связи с подвижностью, ударение может быть единственным средством различения по значению слов, состоящих из одинаковых звуков. Сравните:

кавалі/ — **кава**/**лі**	кузнецы — ковали (от слова ковать)
ка/**ра — кара**/	наказание — кора
па/**ра — пара**/	пар — пора/ (года)
сьвя/**ты — сьвяты**/	праздники — святой
туга/ — **ту**/**га**	печаль — сильно (например, сильно перевязать)

Следует обратить внимание, что в близких по звучанию белорусских и русских словах место ударения может быть различным:

адзіна/**ццаць**	оди/ннадцать
ве/**сьці**	вести/
хо/**раша**	хорошо/
ву/**сы**	усы/
чатырна/**ццаць**	четы/рнадцать

пры/яцель	прия/тель
малы/	ма/лый
у ваду/	в во/ду
дай руку/	дай ру/ку
зьвіхнуў нагу/	подвернул но/гу

В отличие от русского, в белорусском языке ударение никогда не падает на предлог. Сравните: **за го/рад** — за/ город, **на гару/** — на/ гору, **на нагу/** — на/ ногу, **за ру/кі** — за/ руки, **за по/ўнач** — за/ полночь.

4) Сло/вы *не* і *без* (слова *не* и *без*).

Слова **не** и **без** не имеют своего ударения и как бы связаны с тем словом, перед которым стоят. Именно поэтому в некоторых случаях пишется **ня, бяз**, а в некоторых — **не, без** в зависимости от того, в каком слоге перед ударением они стоят. **Н*я* бу/ду**, **б*я*з хле/ба** (если первый слог под ударением), но **н*е* хачу/, б*е*з вады/** (если первый слог безударный) — это явление называется *яканьем.*

5) А/каньне й я/каньне (аканье и яканье).

Гласные ***о***, ***э*** могут быть только под ударением. Если при изменении слова ударение смещается, то гласные ***о***, ***э*** переходят в ***а*** — это называется *аканьнем (аканьем)*. Например: **мал*а*ко/ — мало/чны, маро/з — мар*а*зы/, мо/рква — м*а*рко/ўны, но/гі — н*а*га/**. Соответственно, когда безударные гласные ***е***, ***ё*** переходят в ***я*** — это называется *яканьнем (яканьем)*. Например: **ве/зьці — в*я*зу/, не/сьці — нясу/, ле/с — лясы/, сё/лы — сяло/**. Такая особенность не распространяется на некоторые заимствованные слова: **т<u>э</u>л<u>е</u>ві/зар = [тэл'эв'і/зар], <u>э</u>кано/міка = [экано/м'іка], с<u>э</u>зо/н = [сэзо/н]**, НО! **кал*я*нда/р = [кал'анда/р]**.

! Запомните. В белорусском языке в первом слоге перед ударением <u>всегда</u> пишется и произносится **я**.

Аканье (яканье) передаётся на письме независимо от происхождения слов, принадлежности их к общим названиям или собственным именам: ***А*ляксе/й, С*я*рге/й, *Я*ўге/н, с*я*ржа/нт, *Га*мэ/р, ві/дэ*а*, стэ/рэ*а***. Исключение составляют некоторые заимствованные слова: **Мэдэ/*о*, Ся/*о*, мэтро/, сэзо/н, сэмэ/стар**. Запомните произношение и написание слов **ра/ды*ё* = [ра/дыjо], а/ўды*ё* = [а/ўдыjо], тры/*ё* = [тры/jо]**.

В словах с ударными слогами ***-ро-, -ло-, -рэ-*** вместо аканья сохраняется историческое чередование букв ***о, э*** с буквой ***ы***: **бр*о*/вы — бр*ы*во/, гр*о*/м — гр*ы*ме/ць, хр*о*/ст — хр*ы*сьці/ць, кр*о*/ў — кр*ы*ва/вы**.

Заметьте, если в слове встретилась буква ***о***, то она всегда будет под ударением. Если в слове встретились буквы ***э***, ***е*** или ***ё***, то они, за некоторыми исключениями, тоже находятся под ударением.

6) Зацьвярдзе/лыя гу/кі (отверделые звуки).

Всегда твёрдо произносятся звуки **[ж], [дж], [ш], [р], [ч]**: ***ж*ыво/т, ха*дж*у/, *ш*чо/тка, *р*абі/на *ч*ы/сты**. Белоруса узнаете по произношению звуков **[р], [ч]** (всегда только твёрдые!): **па*р*а/дак = [пара/дак], ма*р*а/к = [мара/к], не ку*р*у/ = [н'э͡куру/], не ха*ч*у/ = [н'э͡хачу/], *ч*ыта/ю = [чыта/jу]**.

7) Дзе/каньне й це/каньне (дзеканье и цеканье).

Буквы ***д*** и ***т***, когда оказываются перед ***я, е, ё, ю, і, ь*** или перед мягкой ***в***, переходят соответственно в ***дз*** и ***ц***: ***дз*<u>е</u>/нь, *дз*<u>я</u>/*дз*<u>ь</u>ка, *дзь*<u>ве</u>сьце, *дзь*<u>ве</u>ры, *ц*<u>я</u>пліня/, *ць*<u>вё</u>/рды**. Это называется *дзеканьнем і цеканьнем (дзеканьем и цеканьем)*.

В словах иностранного происхождения вместо мягких ***дз*** и ***ц*** употребляются твёрдые ***д*** и ***т***: ***ды*на/стыя = [дына/стыjа], *тэ*/ма = [тэ/ма], *тэ*легра/ма = [тэл'эдра/ма]**. Но перед некоторыми

суффиксами могут сохраняться мягкие *дз* и *ц*: **лі*дзі*/*р*авацъ** [л'ідз'і/равац'], **ц*ір*** = [ц'і/р], **каман*дзіро*/ўка = [камандз'іро/ўка]**.

8) Спалучэньні *дж* і *дз* (сочетания *дж* и *дз*).

Сочетания букв ***дж*** и ***дз*** произносятся вместе и передают один звук: **ара*дж*э/ньне = [нараджэ/н':э], *дзе*/ці = [дз'э/ц'і], *дзя*ўчы/на = [дз'аўчы/на], *дз*ень = [дз'э/н'], а*дзі*/н = [адз'і/н], га*дзі*/на = [гадз'і/на]**. Поэтому на письме, при переносе, эти буквы нельзя разделять: **дро/ж-джы, ха-дзі/ць**.

Отдельно сочетания букв ***дж*** и ***дз*** произносятся только на стыке приставки и корня: ***ад*зна/ка = [ад/зна/ка], *над*звыча/йны = [над/звыча/јны], *адж*ы/ць = [ад/жы/ц']**. В этом случае сочетания ***дж*** и ***дз*** обозначают два разных звука: **[д][ж]** и **[д][з]** соответственно.

9) Ужыва/ньне ў — у нескладо/вага (употребление *ў* — у неслогового).

После гласных буква ***у*** всегда переходит в ***ў***: **хлеб *у*весь — зьел<u>і</u> *ў*весь; улез *у* сад — увайшл<u>і</u> *ў* хату**. Буква ***ў*** может находиться в начале, в середине и в конце слова: **пр<u>а</u>*ў*да, д<u>а</u>*ў*, в<u>о</u>*ў*к п<u>о</u>*ў*ны, д<u>о</u>*ў*га, ііш<u>о</u>*ў*, б<u>ы</u>*ў*, н<u>а</u> *ў*лоньні**.

Звук **[ў]** произносится также вместо звука **[в]** после гласных перед согласными: **гала*ва*/ — гало/*ў*ка**. В определённых случаях в звук **[ў]** переходит звук **[л]**: **каза/*л*а — каза/*ў***.

Буква ***ў*** не образует самостоятельного слога, поэтому и называется *у нескладовае (у неслоговое)*.

Употребление буквы ***ў*** являет собой одну из отличительных особенностей белорусского языка, которой пренебрегать нельзя.

10) Прыстаўны/я гало/сныя *а, і* (приставные гласные *а, і*).

Приставные гласные ***а, і*** произносятся и пишутся в начале слова перед согласными: ***р, л, м, ў***: ***А*мсьціслаў** (Мстиславль), ***а*ўто/рак** (вторник), ***а*ржаны/** (ржаной), ***а*мшэ/лы** (обомшелый), ***і*льго/ты** (льготы), ***і*мгла/** (мгла), ***і*ржаве/ць** (ржаветь).

Перед начальным ***і*** почти всегда при произношении возникает приставной **[j]**: **і/скры = [jі/скры], іржа/ = [jіржа/]**.

Приставные гласные исчезают, если предшествующее слово заказчивается на гласный звук: **новы*я ль*готы**. Нет приставных звуков и в словах, которые сохраняют корневой гласный: **л*о*б — на л*о*/бе, м*о*х — на м*о*/се, лёд — на л*ё*/дзе**.

11) Прыстаўны/я зы/чныя *в, г* (приставные согласные *в, г*).

Приставная согласная ***в*** произносится и пишется перед ударными ***о, у*** в начале слова: ***во*/чы** (глаза), ***во*/сень** (осень), ***во*/жык** (ёжик), ***ву*/шы** (уши), ***ву*/сны** (губы), ***ву*/зкі** (узкий), ***Во*/рша** (Орша).

Приставное ***в*** появляется также в середине слова после приставок: **<u>за</u>*в*ушні/цы** (серьги), **<u>за</u>*ву*/лак** (переулок), **<u>на</u>*ву*/ка** (наука), **<u>ні</u>*во*/дзін** (ни один), **<u>у</u>*во*/сень** (осенью).

!

Приставного ***в*** не бывает:

1) В словах, где неударное ***о*** переходит в ***а***: ***во*/зера — *а*зё/ры**. Исключение составляют слова и производные от них: **вока** (глаз) — **вачэ/й, востры** (острый) — **вастры/ць, вакол** (вокруг) — **ваколіца, вожык** (ёжик) — **важаня/ты, вуж** (уж) — **вужа/ка**.

2) В исконно белорусских словах, где ***у*** развилось из ***в***: **уну/к** (внук), **учо/ра** (вчера), **ула/да** (власть), **успамі/н** (воспоминание) и некоторых др.

3) В словах иностранного происхождения, небелорусских именах и фамилиях, небелорусских географических названиях: **унівэрсытэ/т** (университет), **Ге/рбэрт Уэ/лс** (Герберт Уэлс), **Джо/рдж О/руэл** (Джордж Оруэл), **Уфа/** (Уфа), **О/сла** (Осло).

Приставная согласная *г* перед гласными возникает в исконно белорусских словах: *гэ*/**ты** (этот), ***гэй*** (эй), ***га?*** (а? что?), ***го!*** (о!), *гэ*/**тулькі** (столько), **да*гэ*/туль** (досюда).

Приставной согласный *г* также встречается в начале слов иностранного происхождения: ***гісто*/рыя** (история), ***Га*/нна** (Анна), ***г*арма/та** (пушка), ***Г*ерані/м** (Ероним).

12) Вымаўле/ньне лі/тары *і* на пача/тку сло/ваў (Произношение буквы *і* в начале слов).

Правила произношения для союза *і*.

- После слов, заканчивающихся на гласный, произносится как [j]: **дачка і сын = [дачка/͡j͡сы/н]**.
- После слов на согласный произносится как [ы]: **сват і швагер = [сва/т͡ы͡шва/g'эр]**.
- В остальных случаях и после слов на *г, к, х* произносится как [і]: **луг і поле = [лу/х'͡і͡по/л'э]**.

! Обратите внимание на то, что эти правила относятся к ситуации слитного произношения, когда между словами почти не слышно паузы. Если пауза большая, то *і* произносится неизменно: **дачка і сын = [дачка//і//сын]**.

Правила произношения для слов, которые начинаются на *і*.

В белорусском языке много слов, где первая буква *і* содержит два звука [ji]. Сюда относятся все слова с приставной буквой *і*: **імжыць = [jімжы/ц'], іржа = [jіржа/], ільго/ты = [jіл'го/ты], іржаве/ць = [jіржав'э/ц']**, а также слова, где первая буква *і* находится под ударением: **і/ней = [jі/н'эj], І/ндыя = [jі/ндыjа], і/ншы = [jі/ншы], і/хні = [jі/хн'і], ім = [jі/м], і/кс = [jі/кс]** и другие. Здесь дополнительный звук [j] не позволяет пользоваться вышеописанными правилами для союза *і*. Поэтому эти слова произносятся неизменно, и вначале всегда будет слышно [ji] независимо от того, стоит ли впереди твёрдая согласная или нет. Например: **мой брат ім каза/ў = [мо/j бра/т jі/м каза/ў], я пайшо/ў зь ім у го/рад = [jа паjшо/ў з'͡jі/м у͡го/рат]**.

Исключение составляет слово **ішо/ў**. Когда перед ним впереди стоит короткое слово, которое при произношении сливается с ним, то здесь придерживаемся следующих правил:

- Если короткое слово заканчивается на согласный — произносим [ы]: **каб ішо/ў = [каб͡ышо/ў], ён ішо/ў = [jон͡ышо/ў]**.
- Если короткое слово заканчивается на гласный — произносим [j]: **яна ішла/ = [jана͡jшла/]**.

Если перед словом **ішоў** стоит длинное самостоятельное слово — произносим **[ji]**: **Сё/ньня Паўлю/к самасто/йна ішо/ў у шко/лу = [с'о/н':а паўл'у/к самасто/jна jішо/ў у͡шко/лу]**.

13) Асыміля/цыя (ассимиляция).

- По глухости: **сад = [сат], ка/зка = [ка/ска], кла/дка = [кла/тка], грэ/бці = [грэ/пц'і]** (звонкие согласные в конце и в середине слова перед глухими оглушаются).
- По звонкости: **про/сьба = [про/з'ба], пяцьдзяся/т = [п'адз':ас'а/т], малацьба/ = [маладз'ба/], лі/чба = [л'і/джба]** (глухие согласные перед звонкими произносятся звонко).
- По мягкости: **сьвя/та = [с'в'а/та], ра/дасьць = [ра/дас'ц'], пе/сьня = [п'э/с'н'а], е/зьдзіць = [jэ/з'дз'іц']**.

Перед мягкими согласными полностью смягчаются *дз, ц, з, с*. Отступление от этого правила недопустимо, поскольку ведет к утрате одной из отличительных черт белорусского языка. В касс ическом правописании белорусского языка ассимилятивная мягкость обозначается и на письме: ***дзь*ве/ры** (дверь), **разво/*дзь*дзе** (паводок), ***ць*ві/к** (гвоздь), ***ць*віце/ньне** (цветение), ***зь*берагчы/** (сберечь), ***зь*ве/сткі** (сведения), ***сь*цяна/** (стена), ***зь*ве/рху** (сверху), ***сь*вякро/ў** (свекровь).

Ассимилятивное смягчение происходит как в пределах слова, так и в предлогах: ***зь* вядро/м = [з'͡в'адро/м]** (с ведром), ***зь* пяску/ = [з'͡п'аску/]** (из песка), **пра*зь* лес = [праз'͡л'э/с]** (через лес).

! Обратите внимание, что *дз, ц, з, с* смягчаются перед всеми мягкими согласными, кроме *г, к, х*. Например: **скі/нуў, скірава/ць, схі/льнасьць, схе/ма**.

Зубные согласные *з, с, д, т* перед шипящими **[ж]**, **[ш]**, **[дж]**, **[ч]** уподобляются им и произносятся как один удлинённый шипящий (ассимиляция свистящего к шипящему). Примеры:

- Сочетания *зш, сш* произносятся как **[ш:]**: ***сш*ы/так = [ш:ы/так], бя*сш*ко/дны = [бяш:ко/дны], ра*сш*пілі/ць = [раш:п'іл'і/ц']**.
- Сочетание *зж* произносится как **[ж:]**: ***зж*а/ць = [ж:а/ць], *зж*аўце/ць = [ж:аўц'э/ц'], ра*зж*а/ліць = [раж:а/л'іц']**.
- Сочетания *зч, сч* произносятся как **[шч]**: **пака/*зч*ык = [пака/шчык], ра*сч*арава/ць = [рашчарава/ц'], *з ч*ы/м = [ш⌒чы/м], ра*сч*у/ліць = [рашчу/л'іц']**.
- Сочетания *дч, тч* произносятся как **[ч:]**: **над чы/м = [нач:⌒ы/м], лё/*тч*ык = [л'о/ч:ык], найху*тч*э/йшы = [најхуч:э/јшы]**.

Шипящие *ж, ш, дж, ч* перед свистящими **[з]**, **[с]**, **[дз]**, **[ц]** произносятся как свистящие (ассимиляция шипящего к свистящему). Примеры:

- Сочетание *чц* произносится как **[ц:]**, когда буква *ц* обозначает твёрдый звук: **на кве/та*чц*ы = [на⌒кв'э/тац:ы], да*чц*э/ = [дац:э/], на сту/жа*чц*ы = [на⌒сту/жац:ы]**, и как **[ц':]**, когда буква *ц* обозначает мягкий звук: **зазна/*чц*е = [зазна/ц':ц'э], праба/*чц*е = [праба/ц':ц'э]**.
- Сочетание *шс* произносится как **[с':]**: **злуе/*шс*я = [злујэ/с':а], сьмяе/*шс*я = [с'м'ајэ/с':а]**.

Согласные *д, т* перед свистящими произносятся как свистящие:

- Сочетания *дц, тц* произносятся как **[ц:]**, **[ц':]**: **у ха/*тц*ы = [у⌒ха/ц:ы], а*дц*е/ньне = [ац':э/н':э], дара/*дц*а = [дара/ц:а]**.

Фрикативный *г* перед глухими **[п]**, **[х]**, **[т]**, **[ц]**, **[с]**, **[ш]**, **[ч]**, **[к]**, **[ф]** и перед паузой оглушается: **паро/г = [паро/х], тваро/г = [тваро/х], луг = [лу/х], лё/гка = [л'о/хка], магчы/ = [махчы/]**.

! В отличие от русского, в белорусском языке сочетание букв *чн* произносится неизменно: **сталі/*чн*ы = [стал'ічны], яе/*чн*ы = [јајэчны]**.

14) **Падваеньне зычных** (удвоение согласных).

В белорусском языке, в отличие от русского, удвоение согласных возникает в конце слова в положении между гласными. Если буквы *з, с, н, м, дз, ц, ж, ш, ч* стоят между гласными, то произносятся удлинённо: **жыцьцё/, пыта/ньне, вясе/льле**.

Удвоенные *л, н, с, ц, з, дз* произносятся мягко: **вясе/*льл*е = [в'ас'э/л':э]** (свадьба), **здарэ/*ньн*е = [здарэ/н':э]** (происшествие), **Пале/*сьс*е = [пал'э/с':э]** (Палесье), **ма/*зьз*ю = [ма/з':у]** (мазью), **ме/*дзьдз*ю = [м'э/дз':у]** (медью), **па/мя*цьц*ю = [па/м'ац':у]** (памятью).

Удвоенные *ж, ш, ч* всегда произносятся твёрдо: **аблі/*чч*а = [абл'і/ч:а]** (облик), **заму/*жж*а = [заму/ж:а]** (замужество), **узвы/*шш*а = [узвы/ш:а]** (возвышенность).

Никогда не удваиваются губные *б, п, м* и *р*. Они сохраняют твёрдость. В этих случаях на письме ставится апостроф: **бязры/б'е = [б'азры/бјэ], куп'ё/ = [купјо/], сям'я/ = [с'амја/], надво/р'е = [надво/рјэ]**.

Нет удвоения и в словах иностранного происхождения, именах людей: **то/на касі/р, А/ла, І/на**. Однако исключение составляют некоторые давно освоенные слова: **аса/нна, ма/нна, па/нна, мадо/нна Га/нна**.

Для ориентировки вы можете использовать следующее простое правило: там, где в русских словах на конце стоят ***-нье (-ние), -лье (-лие)***, по-белорусски будет удвоение. Например: **варенье — варэ́ньне, терпение — цярпе́ньне, зелье — зе́льле, приволье — прыво́льле**.

Грубыя граматычныя і моўныя памылкі

При написании недопустимо:

— Замена буквы ***ё*** на букву ***е***, хотя в русском языке это считается нормой.

— Написание буквы ***у*** в тех случаях, когда требуется писать ***ў***.

— Написание буквы ***и*** вместо буквы ***і***.

При произношении недопустимо:

— Твёрдое произношение звуков **[з]** и **[с]** перед мягкими согласными. Произношение слова **сьнег** на русский манер как [сн'эк] вместо **[с'н'э́х]**; слова **спазьніцца** как [спазн'іц:а] вместо **[спаз'н'і́ц:а]**.

— Раздельное произношение звуков **[дж], [дз]** в диграфах ***дж*** и ***дз***. Произношение [нарад/жэн':э] вместо **[нараджэ́н':э]**, [ід/з'і] вместо **[ідз'і́]**. Ещё раз отметим, отдельно сочетания букв ***дж*** и ***дз*** произносятся только на стыке приставки и корня. В этом случае сочетания ***дж*** и ***дз*** обозначают два разных звука: **[д][ж]** и **[д][з]** соответственно.

— Мягкое произношение затверделых звуков **[ч]** и **[р]**. Эти звуки никогда не бывают мягкими, и отступление от этого правила «режет слух». Эту ошибку часто допускают даже те, кто уже давно живет на Беларуси. Белорусы это чётко слышат и моментально определяют небелорусское происхождение говорящего.

— Невыразительное, нечёткое, скомканое произношение гласных.

— Неправильное использование рода и числа существительных. В белорусском и русском языках не всегда совпадают род и число существительных. Род и число существительных необходимо проверять и заучивать по словарю.

Майстры слова гавораць

Ро́днае сло́ва

Магу́тнае сло́ва ты, ро́днае сло́ва!
Са мно́й ты на я́ве і ў сьне́;
Душу́ мне затрэ́сла пагу́дкаю но́вай,
Ты пе́сень навучы́ла мяне́.
Бясьсьме́ртнае сло́ва, ты, ро́днае сло́ва!
Ты кры́ўды, няпра́ўду змагло́;
Хоць гна́лі цябе́, наклада́лі ако́вы,
Ды да́рма: жыве́ш, як жыло́!
Свабо́днае сло́ва, ты, ро́днае сло́ва!
Зайгра́й ты сьмяле́й, весяле́й!
Хоць га́дзіны сы́каюць, кру́жацца со́вы,
Жыве́ш ты на хва́лу людзе́й.

Магу́тнае сло́ва, ты, ро́днае сло́ва!
Грымі́ ж над радзі́май зямлё́й:
Што ро́дная мо́ва, хоць бе́дная мо́ва,
Міле́й найба́гатшай чужо́й!

(Янка Купала)

Практыкуйцеся

1. Вымаўленьне галосных — чытайце ўслых (Произношение гласных — читайте вслух).
дзякаваць, шанаваць, цішыня, бяроза, багаты, заўтра, даўні, ласкавы, галава, гаспадар, адпачываць, праўда, вясёлы, дадаваць, набліжацца, красаваць, бараніцца, сьвяткаваць, прарэзьлівы, абаранак, даўжыня, забаўляцца, уладарыць, ганьбіць, прасаваць.

2. Прачытайце словы, зьвярніце ўвагу на рухомасьць націску (Прочитайте слова, обращая внимание на разноместность ударения).
гарбу́з (тыква), каву́н (арбуз), бра́ма (ворота), ша́фа (шкаф), кве́тка (цветок), ла́стаўка (ласточка), тале́рка (тарелка), абру́с (скатерть), фатэ́ль (кресло), пачака́льня (зал ожидания), пра́льня (прачечная), ца́цкі (игрушки), фіра́нка (занавеска), кана́па (диван), навальні́ца (гроза).

3. Прачытайце. Зьвярніце ўвагу, як зьмяняецца значэньне слова ў залежнасьці ад націску (Прочитайте. Обратите внимание, как изменяется значение слова в зависимости от ударения).
галі́на (ветвь) — галіна́ (отрасль), кара́лі (ожерелье) — каралі́ (короли), лю́бы (дорогой, близкий) — любы́ (любой), раса́ (роса) — ра́са (раса), ста́лы (пожилой) — сталы́ (столы), ка́паць (капать) — капа́ць (копать), ма́рыцца (мечтается) — мары́цца (утомляться).

4. Прачытайце. Зьвярніце ўвагу, як розьніцца націск у беларускіх і расейскіх словах (Прочитайте. Обратите внимание на различие ударений в белорусских и русских словах).
Бараду́ (бороду), галаву́ (голову), ласка́вы (ласковый), нажні́цы (ножницы), шэ́сьцьдзесят (шестьдесят), крапіва́ (крапива), гліня́ны (глиняный), пад руку́ (под руку).

5. Аканьне. Пераход *о, э → а* (Переход *о, э → а*).
добра — дабро, цэны— цана, цэгла — цагляны, дрэмле — драмлю, мароз — маразы, горы — гара, ногі — нага, шчэбет — шчабятаць, восем — васьмёра, шэсьць — шасьцёра, кот — каты, голас — галасы, золата — залаты, гора — гараваць, род — нарадзіць, розум — разумець, роўны — раўняць.

6. Яканьне. Пераход *ё, е → я* (Переход *ё, е → я*).
цёпла — цяпло, лес — лясы, сёлы — сяло, вецер — вятры, месьці — мяту, сёстры — сястра, серп — сярпы, сем — сямёра, везьці — вязуць, есьці — ядуць, несьці — нясуць, сьмех — сьмяюцца, лёд — лядовы, мёд — мядовы, вечар — вячэра, зелень — зялёны, вёслы — вясло, мёў — мяту.

7. Прачытайце сказы, зьвярніце ўвагу на вымаўленьне галосных *а, я* (Прочитайте предложения, обратите внимание на произношение гласных *а, я*).

Цагляныя дамы.	(Кирпичные дома)
Вялікія вокны.	(Большие окна)
Драўляная падлога.	(Деревянный пол)
Мядовы водар.	(Медовый аромат)
Паўнаводная рака.	(Полноводная река)

суффиксами могут сохраняться мягкие *дз* и *ц*: **лі*дзі*′*р*аваць** [л’ідз’і′равац’], **ц*ір*** = [ц’і′р], **каман*дзіро*′ўка = [камандз’іро′ўка]**.

8) Спалучэньні *дж* і *дз* (сочетания *дж* и *дз*).

Сочетания букв *дж* и *дз* произносятся вместе и передают один звук: **ара*дж*э′ньне = [нараджэ′н’:э], *дз*е′ці = [дз’э′ц’і], *дз*яўчы′на = [дз’аўчы′на], *дз*ень = [дз’э′н’], а*дз*і′н = [адз’і′н], га*дз*і′на = [гадз’і′на]**. Поэтому на письме, при переносе, эти буквы нельзя разделять: **дро′ж-джы, ха-дзі′ць**.

Отдельно сочетания букв *дж* и *дз* произносятся только на стыке приставки и корня: **а*д*зна′ка = [ад/зна′ка], *над*звыча′йны = [над/звыча′јны], а*дж*ы′ць = [ад/жы′ц’]**. В этом случае сочетания *дж* и *дз* обозначают два разных звука: [д][ж] и [д][з] соответственно.

9) Ужыва′ньне ў — у нескладо′вага (употребление *ў* — у неслогового).

После гласных буква *у* всегда переходит в *ў*: **хлеб *у*весь — зьел<u>і</u> *ў*весь; улез *у* сад — увайшл<u>і</u> *ў* хату**. Буква *ў* может находиться в начале, в середине и в конце слова: **пр<u>а</u>*ў*да, д<u>а</u>*ў*, в<u>о</u>*ў*к п<u>о</u>*ў*ны, д<u>о</u>*ў*га, іш<u>о</u>*ў*, б<u>ы</u>*ў*, н<u>а</u> *ў*лоньні**.

Звук [ў] произносится также вместо звука **[в]** после гласных перед согласными: **гала*ва*′ — гало′*ў*ка**. В определённых случаях в звук [ў] переходит звук [л]: **каза′*л*а — каза′*ў***.

Буква *ў* не образует самостоятельного слога, поэтому и называется *у нескладовае (у неслоговое)*.

Употребление буквы *ў* являет собой одну из отличительных особенностей белорусского языка, которой пренебрегать нельзя.

10) Прыстаўны′я гало′сныя *а, і* (приставные гласные *а, і*).

Приставные гласные *а, і* произносятся и пишутся в начале слова перед согласными: *р, л, м, ў*: ***А*мсьціслаў′ў** (Мстиславль), ***а*ўто′рак** (вторник), ***а*ржаны′** (ржаной), ***а*мшэ′лы** (обомшелый), ***і*льго′ты** (льготы), ***і*мгла′** (мгла), ***і*ржаве′ць** (ржаветь).

Перед начальным *і* почти всегда при произношении возникает приставной [j]: **і′скры = [jі′скры], іржа′ = [jіржа′]**.

Приставные гласные исчезают, если предшествующее слово заказчивается на гласный звук: **новы*я* *л*ьготы**. Нет приставных звуков и в словах, которые сохраняют корневой гласный: **л*о*б — на л*о*′бе, м*о*х — на м*о*′се, лёд — на л*ё*′дзе**.

11) Прыстаўны′я зы′чныя *в, г* (приставные согласные *в, г*).

Приставная согласная *в* произносится и пишется перед ударными *о, у* в начале слова: ***во*′чы** (глаза), ***во*′сень** (осень), ***во*′жык** (ёжик), ***ву*′шы** (уши), ***ву*′сны** (губы), ***ву*′зкі** (узкий), ***Во*′рша** (Орша).

Приставное *в* появляется также в середине слова после приставок: **<u>за</u>*в*ушні′цы** (серьги), **<u>за</u>*ву*′лак** (переулок), **<u>на</u>*ву*′ка** (наука), **<u>ні</u>*во*′дзін** (ни один), **<u>у</u>*во*′сень** (осенью).

!

Приставного *в* не бывает:

1) В словах, где неударное *о* переходит в *а*: ***во*′зера — *а*зё′ры**. Исключение составляют слова и производные от них: **вока** (глаз) — **вачэ′й, востры** (острый) — **вастры′ць, вакол** (вокруг) — **вако′ліца, вожык** (ёжик) — **важаня′ты, вуж** (уж) — **вужа′ка**.

2) В исконно белорусских словах, где *у* развилось из *в*: **уну′к** (внук), **учо′ра** (вчера), **ула′да** (власть), **успамі′н** (воспоминание) и некоторых др.

3) В словах иностранного происхождения, небелорусских именах и фамилиях, небелорусских географических названиях: **унівэрсытэ′т** (университет), **Ге′рбэрт Уэ′лс** (Герберт Уэлс), **Джо′рдж О′руэл** (Джордж Оруэл), **Уфа′** (Уфа), **О′сла** (Осло).

14. Уточце ў словазлучэньні замест кропак пададзеныя словы (Поставьте в словосочетания вместо точек приведенные слова).

рады, прамы, моры, размаўляю, жоўтая, жартуе, чую, шосты, рэч

…вугал, гандлёвыя…, …па-беларуску, вялікія…, чалавек…, фарба…, …рад, …гром, дрэнная…

15. Гукі [дж], [дз] — чытайце ўслых (Звуки [дж], [дз] — читайте вслух).
дзе, чаго, дзень, нараджэньне, сяджу, дзьверы, надзея, дзядзька, дзея, дажджы, сядзіба, хаджу, адзнака, падзагаловак, падзел, дзяга, дзьме, гадзіна, дзяржава, чарадзей, ураджай, гляджу, даводжу, прыводжу, дрожджы, дзед, дзеяслоў, пяцьдзясят.

16. Гук [ц] — чытайце ўслых (Звук [ц] — читайте вслух).
цукерка, цыбуля, цырата, цьвік, цьвёрды, цьмяны, цягнік, нацыянальны, цывільны, цотны, няцотны, кіпці, Пецярбург, мастацкі, барацьба, цэгла, цырк, цётка, цемра, цэлы, прыцягнуць, спыніць, уцяміць.
Цыбаты бусел. Цыган, як галее, дык сьмялее.

17. Уточце ў словы выпушчаныя літары (Вставьте в слова пропущенные буквы).

вада — на ва…е	(вода — на воде)
дні — …ён	(дни — дней)
гурт — у гур…е	(группа — в группе)
клопат — у клопа…е	(забота — в заботе)
лёд — у лё…е	(лёд — во льду)
палёт — у палё…е	(полёт — в полёте)
суды — су…іць	(суды — судить)

18. Гук [ў] — чытайце ўслых (Звук [ў] — читайте вслух).
быў, казаў, хадзіў, маўчаў, тэлефанаваў, званіў, лаўка, доўга, зноў, аўтар, аўдыторыя, слоўнік, няўдалы, воўк, меў, хацеў, Тураў, Магілёў, Ваўкавыск, Лоеў, Кіеў, настаўнік, літоўскі, працаўнік, дзяржаўны, вучнёўскі, дзеяслоў, назоўнік, афарбаваўся, адгукнуўся, прыраўнаваньне, адмоўны, знайшоў, склаў, аўтаномны, вёў, заканадаўства, верасьнёўскі, вярнуў, жыў, спаткаў, бачна ўшыр і ўдоўж, ва ўсіх, ва ўсякім, я ў вас буду, пададзена ў першым нумары, вучыцца ўмеў.

Тут я нарадзіўся.	(Здесь я родился)
Гэта мая Бацькаўшчына.	(Это моя Отчизна)
Ужо сонца ўзыйшло.	(Уже солнце взошло)
Будзем чакаць на ўзгорку.	(Будем ждать на погорке)
Гаснуць агні, і ўсё заціхае.	(Гаснут огни, и всё затихает)
Салаўі ў га'і пяюць.	(Соловьи в роще поют)
Леў — дужая драпежная жывёліна.	(Лев — сильное хищное животное)

19. Прачытайце словы ўслых, зьвярніце ўвагу на пераход *в → ў* (Прочтите слова вслух, обратите внимание на переход *в → ў*).

дзяржава — дзяржаўны	(государство — государственный)
выправа — выпраўляць	(командировка — командировать)
выстава — выстаўляць	(выставка — выставлять)
забава — забаўляць	(развлечение — развлекать)
крапіва — крапіўны	(крапива — крапивный)
накрываць — накрыўка	(накрывать — крышка)
пакаваць — пакоўны	(паковать — упаковочный)
піва — піўны	(пива — пивной)

суффиксами могут сохраняться мягкие *дз* и *ц*: **лі*дзі*/*р*авацъ** [л'ідз'і/равац'], **ц*ір*** = [ц'і/р], **каман*дзіро*/ўка** = [камандз'іро/ўка].

8) Спалучэньні *дж* і *дз* (сочетания *дж* и *дз*).

Сочетания букв *дж* и *дз* произносятся вместе и передают один звук: **ара*дж*э/ньне** = [нараджэ/н':э], ***дзе*/ці** = [дз'э/ц'і], ***дзя*ўчы/на** = [дз'аўчы/на], ***дзе*нь** = [дз'э/н'], **а*дзі*/н** = [адз'і/н], **га*дзі*/на** = [гадз'і/на]. Поэтому на письме, при переносе, эти буквы нельзя разделять: **дро/ж-джы, ха-дзі/ць**.

Отдельно сочетания букв *дж* и *дз* произносятся только на стыке приставки и корня: ***ад*зна/ка** = [ад/зна/ка], ***над*звыча/йны** = [над/звыча/jны], ***адж*ы/ць** = [ад/жы/ц']. В этом случае сочетания *дж* и *дз* обозначают два разных звука: [д][ж] и [д][з] соответственно.

9) Ужыва/ньне ў — у нескладо/вага (употребление *ў* — у неслогового).

После гласных буква *у* всегда переходит в *ў*: **хлеб *у*весь — зьел<u>і</u> *ў*весь; улез *у* сад — увайшл<u>і</u> *ў* хату**. Буква *ў* может находиться в начале, в середине и в конце слова: **пр<u>а</u>*ў*да, д<u>а</u>*ў*, в<u>о</u>*ў*к п<u>о</u>*ў*ны, д<u>о</u>*ў*га, іш<u>о</u>*ў*, б<u>ы</u>*ў*, н<u>а</u> *ў*лоньні**.

Звук [ў] произносится также вместо звука **[в]** после гласных перед согласными: **гала*ва*/ — гало/*ў*ка**. В определённых случаях в звук [ў] переходит звук [л]: **каза/*л*а — каза/*ў***.

Буква *ў* не образует самостоятельного слога, поэтому и называется *у нескладовае (у неслоговое)*.

Употребление буквы *ў* являет собой одну из отличительных особенностей белорусского языка, которой пренебрегать нельзя.

10) Прыстаўны/я гало/сныя *а, і* (приставные гласные *а, і*).

Приставные гласные *а, і* произносятся и пишутся в начале слова перед согласными: *р, л, м, ў*: ***А*мсьціслаў/ў** (Мстиславль), ***а*ўто/рак** (вторник), ***а*ржаны/** (ржаной), ***а*мшэ/лы** (обомшелый), ***і*льго/ты** (льготы), ***і*мгла/** (мгла), ***і*ржаве/ць** (ржаветь).

Перед начальным *і* почти всегда при произношении возникает приставной [j]: **і/скры = [jі/скры], іржа/ = [jіржа/]**.

Приставные гласные исчезают, если предшествующее слово заказчивается на гласный звук: **новы*я* *ль*готы**. Нет приставных звуков и в словах, которые сохраняют корневой гласный: **л*о*б — на л*о*/бе, м*о*х — на м*о*/се, лёд — на л*ё*/дзе**.

11) Прыстаўны/я зы/чныя *в, г* (приставные согласные *в, г*).

Приставная согласная *в* произносится и пишется перед ударными *о, у* в начале слова: ***во*/чы** (глаза), ***во*/сень** (осень), ***во*/жык** (ёжик), ***ву*/шы** (уши), ***ву*/сны** (губы), ***ву*/зкі** (узкий), ***Во*/рша** (Орша).

Приставное *в* появляется также в середине слова после приставок: **<u>за</u>*в*ушні/цы** (серьги), **<u>за</u>*ву*/лак** (переулок), **<u>на</u>*ву*/ка** (наука), **<u>ні</u>*во*/дзін** (ни один), **<u>у</u>*во*/сень** (осенью).

!

Приставного *в* не бывает:

1) В словах, где неударное *о* переходит в *а*: ***во*/зера — *а*зё/ры**. Исключение составляют слова и производные от них: **вока** (глаз) — **вачэ/й, востры** (острый) — **вастры/ць, вакол** (вокруг) — **вако/ліца, вожык** (ёжик) — **важаня/ты, вуж** (уж) — **вужа/ка**.

2) В исконно белорусских словах, где *у* развилось из *в*: **уну/к** (внук), **учо/ра** (вчера), **ула/да** (власть), **успамі/н** (воспоминание) и некоторых др.

3) В словах иностранного происхождения, небелорусских именах и фамилиях, небелорусских географических названиях: **унівэрсытэ/т** (университет), **Ге/рбэрт Уэ/лс** (Герберт Уэлс), **Джо/рдж О/руэл** (Джордж Оруэл), **Уфа/** (Уфа), **О/сла** (Осло).

Заняткі першыя — Занятие первое

Гэта Ясь

Ці знає́мыя вы з гэ́тым мужчы́нам?
Пазнає́мцеся.
Гэ́та Ясь.
Хто ён такі? Ці не наста́ўнік?
Ён выкла́днік.
Зна́ўца свае́ спра́вы і маста́к.
Штука́р папра́ўдзе*.

*Настоящий знаток и мастер своего дела, искусник, дока.

Лад мовы

Назоўнік
(Существительное)

Назоўнік (существительное) — часть речи, обозначает имя или название предмета, отвечает на вопросы: **хто?** (кто?) **што?** (что?). *Адушаўлёныя назоўнікі (одушевлённые существительные)* — обозначают живые объекты: людей и животных. Отвечают на вопрос **хто?**: **вандро́ўца, музы́ка, мядзьве́дзь**. *Неадушаўлёныя назоўнікі (неодушевлённые существительные)* — обозначают растения и неживые объекты: вещи, явления. Отвечают на вопрос **што?**: **партфэ́ль, гу́мка, навальні́ца**.

Существительные относятся к одному из трёх родов: *мужчынскага (мужского)*, *жаночага (женского)*, *ніякага (среднего)*; могут иметь форму *адзіночнага ліку (единственного числа)* или *множнага ліку (множественного числа)*; изменяются по падежам.

род	**лік**	
	адзіночны	**множны**
мужчы́нскі род (ён) **жано́чы род** (яна) **ні́які род** (яно)	пако́й (гэты, мой, той) кватэ́ра (гэтая, мая, тая) мястэ́чка (гэтае, маё, тое)	пако́і (гэтыя, мае, тыя) кватэ́ры (гэтыя, мае, тыя) мястэ́чкі (гэтыя, мае, тыя)

Агульны род (общий род) — имеют существительные, которые могут относиться к лицам разных полов. Например: **зна́ўца, вандро́ўца, матаві́ла, мару́да, гарэ́за, Жэ́ня** и другие.

! В белорусском и русском языках не всегда совпадает род существительных. Например, в белорусском языке **дзіця́** (ребёнок) — среднего рода; **бо́ль, мазо́ль, мэда́ль, на́дпіс, палы́н** (полынь), **пыл** (пыль), **ро́сьпіс, ру́капіс, саба́ка, фа́льш, шынэ́ль** — мужского рода.

Для того, чтобы определить род существительного, можно воспользоваться следующими рекомендациями:

1. В одушевлённых существительных род определяется по их значению. Слова со значением лиц мужского пола относятся к мужскому роду: **хлапец** (парень), **мужчына** (мужчина). Названия лиц женского пола относятся к женскому роду: **дзяўчына** (девушка), **жанчына** (женщина).
2. В других случаях род можно определить по системе падежных окончаний. Например, в мужском роде: **боль** (боль) — **бол*ю*, бол*ем*; цень** (тень) — **цен*ю*, цен*ем***. В женском роде: **рэч** (вещь) — **рэч*ы*, рэчч*у*; гусь** (гусь) — **гус*і*, гусьс*ю***.
3. В затруднительных случаях род существительных необходимо проверять по словарю.

Назоўнікі, якія абазначаюць людзей
(Существительные, обозначающие людей)

мужчынскага роду		жаночага роду	
мужчы́на	мужчина	**жанчы́на**	женщина
ба́цька	отец	**ма́ці**	мать
хлапе́ц	парень	**дзяўчы́на**	девушка
па́сынак	пасынок	**па́дчарка**	падчерица
айчы́м	отчим	**ма́чаха**	мачеха
дзе́вер	деверь	**залві́ца**	золовка

Асновы назоўнікаў
(Основы существительных)

мяккая: заканчваецца на мяккі зычны	**цьвёрдая:** заканчваецца на цьвёрды зычны	**зацьвярдзелая:** заканчваецца на ***ж ш ч дж р***	аснова заканчваецца на ***г к х***
цішы*ня*	краі*н*а	дож*дж*	сьне*г*
сто*ль*	сто*л*	ша*ш*а	квет*к*а
навакол*ьл*е	стра*в*а	но*ч*	мала*к*о
лазь*ня*	бры*в*о	цем*р*а	стра*х*а
дзе*нь*	мужчы*н*а	узьбярэж*ж*а	бацьк*а*

Некаторыя спосабы словаўтварэньня назоўнікаў
(Некоторые способы словообразования существительных)

	зыходнае слова	**утворанае слова**	**пераклад**
-нік ***-льнік***	пакутваць	пакут***нік***	страдалец
	выведваць	выведн***ік***	разведчик
	дасьледваць	дасьлед***нік***	исследователь
	вандраваць	вандроў***нік***	путешественник
	перакладаць	пераклад***нік***	переводчик
	занатаваць	натат***нік***	блокнот
	разьмеркаваць	разьмеркава***льнік***	распределитель
	акісьляць	акісьля***льнік***	окислитель
	зьнішчаць	зьнішча***льнік***	истребитель
-ач	слухаць	слух***ач***	слушатель
	уцякаць	уцяк***ач***	беглец
	глядзець	гляд***ач***	зритель
	барада	барад***ач***	бородатый, бородач
	горла	гарл***ач***	горластый
	пуза	пуз***ач***	брюхастый
-ар	жыць	жых***ар***	житель
-ак	радзіць	***за***род***ак***	зародыш, эмбрион
	кідаць	***вы***кід***ак***	выкидыш
-ін- ***-ын-***	глыбокі	глыб***ін***я	глубина
	цёплы	цяпл***ін***я	теплота
	доўгі	даўж***ын***я	длина
	высокі	выш***ын***я	высота
-ца	перамога	перамож***ца***	победитель
	абарона	абарон***ца***	защитник

	выхаваць	выхаваў***ца***	воспитатель
	кіраваць	кіроў***ца***	водитель
-овец	навука	навук***овец***	учёный
	войска	вайск***овец***	военный
	спорт	спарт***овец***	спортсмен
	служба	служб***овец***	служащий
-ка	доктар	доктар***ка***	женщина-врач
	сакратар	сакратар***ка***	секретарша
	касір	касір***ка***	женщина-кассир
	паэт	паэт***ка***	поэтесса
	бібліятэкар	бібліятэкар***ка***	женщина-библиотекарь
	бухгальтар	бухгальтар***ка***	женщина-бухгалтер
-іха	Міхаіл	Міхаіл***іха***	жена Михаила
-ыха	Лявон	Лявон***іха***	жена Лявона
	Алег	Алеж***ыха***	жена Олега
	Тарашкевіч	Тарашкевіч***ыха***	жена Тарашкевича
	Санько	Санч***ыха***	жена Санько
	Фэербах	Фэербаш***ыха***	жена Фейербаха
	Сяргей	Сярге***іха***	жена Сергея
-аня(ё)	зубр	зубр***аня*** / зубр***анё***	зубрёнок
-яня(ё)	мядзьведзь	мядзьведз***яня*** / мядзьведз***янё***	медвежонок
	воўк	ваўч***аня*** / ваўч***анё***	волчонок
	вярблюд	вярблюж***аня*** / вярблюж***анё***	верблюжонок
	ліса	ліс***яня*** / ліс***янё***	лисёнок
-аняты	рукі	руч***аняты***	ручонки
-яняты	вочы	вач***аняты***	глазёнки
	ногі	наж***аняты***	ножонки
	пальцы	пальч***аняты***	пальчонки
—	сіні	сінь	синева
	зялёны	зелень	зелень
	белы	бель	белизна
1 -а- 2	пар + плаваць	пар***а***плаў	пароход
	сам + навучальнік	сам***а***навучальнік	самоучитель

При словообразовании:

1) Происходит чередование согласных в основе слова: **лавіць — лоўля, доўгі — даўжыня, ркі — ручаняты, перамога — пераможца**.

2) В уменьшительных существительных среднего рода корневое *л* всегда твёрдое: **кола — колца** (колечко)**, мыла — мылца** (мыльце)**, масла — маселца** (маслице) и др.

3) Для белорусского языка не характерны словообразования с окончаниями: ***-цель, -ша, -чык, -шчык, -ушка, -онак, -ёнак, -енька, -ыш, -іш***. Они характерны для русского языка.

Множны лік назоўнікаў

(Множественное число существительных)

В белорусском языке большинство существительных имеет две формы числа: *адзіночны лік (единственное число)* и *множны лік (множественное число)*. Однако в белорусском языке есть существительные, которые имеют только единственное число (**малако/, хараство/** и др.) или только множественное число (**дры/жыкі** и др.).

В белорусском и русском языках не всегда совпадает число существительных. Запомните, слова: **гру/дзі** (грудь), **дзьве/ры** (дверь), **кру/пы** (крупа), а так же все названия ягод: **журaві/ны** (клюква), **малі/ны** (малина), **суні/цы** (земляника), **чарні/цы** (черника) имеют только множественное число. НО! Слово **агрэ/ст** (крыжовник) употребляется в единственном числе.

В именительном падеже множественного числа существительные имеют окончания ***-ы***, ***-і***.

мужчынскі род		жаночы род		ніякі род	
адзіночны лік	**множны лік**	**адзіночны лік**	**множны лік**	**адзіночны лік**	**множны лік**
брат	брат***ы́***	дачка	дочк***і***	бервяно	бярве́ньн***і***
сябра	сябр***ы́***	мова	мов***ы***	кола	кол***ы***
інжынер	інжыне́р***ы***	глыбіня	глыбі́н***і***	люстэрка	люстэ́рк***і***
вобраз	вобраз***ы***	жывёла	жывё́л***ы***	яйка	я́йк***і***
вецер	вятр***ы́***	кузурка	кузу́рк***і***	крэсла	крэ́сл***ы***
холад	халад***ы́***	абраньніца	абра́ньніц***ы***	гняздо	гнё́зд***ы***
рот	рат***ы́***	бліскавіца	бліскаві́ц***ы***	мора	мор***ы***
ліст	ліст***ы́***	яшчарка	я́шчарк***і***	возера	азё́р***ы***
камень	камян***і́***	страха	стрэ́х***і***	павека	паве́к***і***
корань	каран***і́***	поле	пал***і́***	сьвята	сьвя́т***ы***
бераг	берag***і́***			крыло	кры́л***ы***
яблык	я́блык***і***			пяро	пё́р***ы***
крок	крок***і***				

Для существительных на ***-анін***, ***-янін*** характерно окончание ***-е***: **грамадз<u>янін</u> — грамадзян*е*, сел<u>янін</u> — сялян*е***.

Некоторые существительные при образовании множественного числа изменяются и в своей основе: **дзяўчына — дзяўч<u>ат</u>*ы*** (НО! **дзьве / тры дзяўчыны**), **неба — няб<u>ёс</u>*ы*, зерне — зярн<u>ят</u>*ы*, цяля — цял<u>ят</u>*ы*, птушаня — птушан<u>ят</u>*ы*, кураня — куран<u>ят</u>*ы***.

Склон, скланеньне

(Падеж, склонение)

Склон (падеж) — это форма, которую принимает существительное в зависимости от вопроса.
Скланеньне (склонение) — изменение окончаний существительных по падежам.

	склон	мужчынскі род	жаночы род	ніякі род
скланеньне	**назо́ўны**	мужчына (хто?) ложак (што?) – кровать	жанчына (хто?) шафа (што?) – шкаф	дзіця (хто?) вакно (што?)
	ро́дны	мужчыны (каго?) ложка (чаго?)	жанчыны (каго?) шафы (чаго?)	дзіцяці (каго?) вакна (чаго?)
	дава́льны	мужчыну (каму?) ложку (чаму?)	жанчыне (каму?) шафе (чаму?)	дзіцяці (каму?) вакну (чаму?)
	вінава́льны	мужчыну (каго?) ложак (што?)	жанчыну (каго?) шафу (што?)	дзіця (каго?) вакно (што?)
	тво́рны	мужчынам (кім?) ложкам (чым?)	жанчынай (кім?) шафай (чым?)	дзі́цем (кім?) вакном (чым?)
	ме́сны	мужчыну (-е) (пры кім?) ложку (пры чым?)	жанчыне (пры кім?) шафе (пры чым?)	дзіцяці (пры кім?) вакне (пры чым?)

1.	**Н.**	Назо́ўны склон	ёсьць	хто?	што?
2.	**Р.**	Ро́дны склон	няма	каго? (кога?)	чаго? (чога?)
3.	**Д.**	Дава́льны склон	даю	каму?	чаму?
4.	**В.**	Вінава́льны склон	віню, бачу	каго? (кога?)	што?
5.	**Т.**	Тво́рны склон	ганаруся, твару	кім?	чым?
6.	**М.**	Ме́сны склон	знаходжуся	па (пры) кім?	па (пры) чым?
7.	**К.**	Клі́чны склон	клічу, зьвяртаюся		

Клічны склон (звательный падеж) — седьмой падеж существительных. В белорусском языке существуют многочисленные его формы: **па́не, сусе́дзе, хло́пча Га́лю**. Во множественном числе употребляется окончание ***-ове***: **пано́*ве***. Подробнее о звательном падеже см. Занятие 13.

Прыклады скланеньня назоўнікаў

(Примеры склонения существительных)

		назоўнікі мужчынскага роду				
		з зацьвярдзелай асновай	**зь мяккай асновай**	**з канчаткам на *-й***	**з канчаткам на *-а* (*-я*)**	**з канчаткам на *-ка***
адзіночны	**Н.**	дождж	госьць	напой	судзьдзя	бацька
	Р.	дажджу***у***	гасьц***я*** / госьц***я***	напо***ю***	судзьдз***і***	бацьк***і***
	Д.	даждж***у***	гасьц***ю*** / госьц***ю***	напо***ю***	судзьдз***і***	бацьк***у***
	В.	дождж	гасьц***я*** / госьц***я***	напой	судзьдз***ю***	бацьк***у***
	Т.	даждж***ом***	гасьц***ём*** / госьц***ем***	напо***ем***	судзьдз***ёй***	бацьк***ам***
	М.	на даждж***ы***	гасьц***ю*** / госьц***ю***	у напо***і***	пры судзьдз***і***	пры бацьк***у***
множны	**Н.**	дажджы	госьці	напоі	судзьдзі	бацькі
	Р.	даждж***оў***	гасьц***ей***	напо***яў***	судзьдз***яў***	бацьк***оў***
	Д.	даждж***ам***	гасьц***ям***	напо***ям***	судзьдз***ям***	бацьк***ам***
	В.	дажджы	гасьц***ей***	напоі	судзьдз***яў***	бацьк***оў***
	Т.	даждж***амі***	гасьц***ямі***	напо***ямі***	судзьдз***ямі***	бацьк***амі***
	М.	даждж***ах*** (***-ох***)	гасьц***ях*** (***-ёх***)	напо***ях***	судзьдз***ях***	бацьк***ох*** (***-ах***)

		назоўнікі жаночага роду				
		з канчаткам на *-а*		**зь іншымі канчаткамі**		
адзіночны	**Н.**	дачка	вуліца	рэч	шыя	яблыня
	Р.	дачк***і***	вуліц***ы***	рэч***ы***	шы***і***	яблын***і*** (***-ы***)
	Д.	дачц***э***	вуліц***ы***	рэч***ы***	шы***і***	яблын***і***
	В.	дачк***у***	вуліц***у***	рэч	шыя	яблын***ю***
	Т.	дачк***ой*** (***-ою***)	вуліц***ай*** (***-аю***)	рэчч***у***	шы***яй*** (***-яю***)	яблын***яй***
	М.	пры дачц***э***	на вуліц***ы***	на рэч***ы***	на шы***і***	на яблын***і***
множны	**Н.**	дочкі	вуліцы	рэчы	шыі	яблыні
	Р.	дочак (дачок)	вуліц (***-аў***)	рэч***аў***	шый (***-яў***)	яблынь (***-яў***)
	Д.	дочк***ам***	вуліц***ам***	рэч***ам***	шы***ям***	яблын***ям***
	В.	дочак (дачок)	вуліц***ы***	рэчы	шыі	яблыні
	Т.	дочк***амі***	вуліц***амі***	рэч***амі***	шы***ямі***	яблын***ямі***
	М.	пры дочк***ах***	на вуліц***ах***	на рэч***ах***	на шы***ях***	на яблын***ях***

		назоўнікі ніякага роду				
		з канчаткам на *-о* (*-е*)	**з канчаткам на *-ка***	**з канчаткам на *-ха***	**з канчаткам на *–мя***	**назвы маладых істотаў**
адзіночны	**Н.**	плячо	вока	вуха	імя	кацяня
	Р.	пляч***а***	вок***а***	вух***а***	ім***ені***, імя	кацян***яці***
	Д.	пляч***у***	вок***у***	вух***у***	ім***ені***, ім***ю***	кацян***яці***
	В.	плячо	вока	вуха	імя	кацяня
	Т.	пляч***ом***	вок***ам***	вух***ам***	ім***енем***, ім***ем***	кацян***ём***
	М.	на пляч***ы***	у вок***у***	у вух***у***, ву***се***	у ім***ені***, ім***і***	пры кацян***яці***
множны	**Н.**	плечы	вочы	вушы	імёны	кацяняты
	Р.	пляч***эй***	вач***эй***	вуш***эй***	імён (***-аў***)	кацянят***аў***
	Д.	пляч***ам***	вач***ам***	вуш***ам***	імён***ам***	кацянят***ам***
	В.	плечы	вочы	вушы	імёны	кацянят (***-аў***)
	Т.	пляч***мі*** (***-ыма***)	вач***мі*** (***-ыма***)	вуш***амі***	імён***амі***	кацянят***амі***
	М.	на пляч***ах*** (***-ох***)	у вач***ах*** (***-ох***)	у вуш***ах***	у імён***ах***	пры кацянят***ах***

Тры скланеньні назоўнікаў

(Три склонения существительных)

Ряд существительных имеет одинаковые формы изменения по падежам. Это позволило разделить их на три класса, которые называются *скланеньнем (склонением).*

першае	жаночага роду з канчаткам на ***-а, -я*** мужчынскага роду з канчаткам на ***-а, -я*** агульнага роду з канчаткам на ***-а, -я***	кватэр***а***, канап***а***, прац***а***, пральн***я***, лазьн***я***, Гал***я*** бацьк***а***, мужчын***а***, дзядул***я***, сабак***а***, Кол***я*** судзьдз***я***, чужаніц***а***, калег***а***, Жэн***я***
другое	мужчынскага роду без канчатку ніякага роду з канчаткам на ***-а, -о, -е, -ё***	дом, стол, прас, ганак, мурог, пляц, падмурак сонц***а***, вакн***о***, пол***е***, жыцц***ё***, вясельл***е***, паляваньн***е***
трэйцяе	жаночага роду без канчатку	радасьць, Нарач, Беларусь, ноч, мыш, косьць

В эту таблицу не попали такие слова, как: **ара́ты, памага́ты, паляўні́чы, хво́ры, вае́нны, вучо́ны** и им подобные. Эти слова образуют так называемую *адасобленую групу назоўнікаў (обособленную группу существительных),* которые склоняются по типу прилагательных (о склонении прилагательных см. Занятие 3).

! **Дзіця́** и другие существительные, которые обозначают названия молодых существ: **кацяня́ (кацянё́), зубраня́ (зубранё́), кураня́ (куранё́)** и существительные с окончанием на ***-мя***: **і́*мя*, пле́*мя*, стрэ́*мя*** входят в группу *рознаскланяльных назоўнікаў (разносклоняемых существительных).*

Практыкуйцеся

1. Прачытайце тэкст, зьвярнуўшы ўвагу на род назоўнікаў (Прочитайте текст, обратите внимание на род существительных).

Яблык

Яблыня дае цень. У цяні халадок. Пад яблыняй ляжыць вялікі сабака. Воддаль ад яго сьпіць кот. Скубе траўку белая гусь. Зь яблыны зваліўся яблык. Сабака гыркнуў на яблык. Кот спужаўся сабакі. Гусь таксама спужалася. Усе жывёлы перапужаліся. Во які стаўся перапуд з аднаго яблыка.

2. Вызначце склон выдзеленых назоўнікаў. Зьмяніце іх паводле сэнсу і дапоўніце сказы (Определите падеж выделенных существительных. По смыслу измените их и дополните предложения).

Узор: Яны паехалі да **мора**. → Дзеці ніколі не былі на **моры**.

Хлапец здатны да **навукі**.	Усё жыццё ў …
Добрая **дарога**.	Зьмітра ў …
Я ня бачыў тваіх **дачок**.	Вязу малой … гасьцінец.
Няма пінжака на гэткія **плечы**.	Пінжак вузкі ў …
У скрынцы няма тае **цацкі**.	Купім дзецям па …

3. Словы ў дужках зьмяніце паводле сэнсу (Слова в скобках измените по смыслу).

Узор: Ці вы бачыліся сёньня з (бацька) і (маці)? → Ці вы бачыліся сёньня з бацькам і маці?

Дзеці мусяць паважаць сваіх (бацькі).

Працую з (тата).
Мы жывём пры (бацькі).
Унукі шануюць сваіх (бабулі і дзядулі).
Мы не сьпявалі гэткіх (песьні).
Я запрашаю на вечарынку (сябар) і (сяброўка).

4. Скажыце, хто з родных ёсьць у вас (Скажите, кто из родных есть у вас).
Узор: У мяне ёсьць бацька й маці

Муж, жонка, сын, дачка, бацькі, бацька, тата, дзеці, блізьняты, немаўляты, унук, унучка, зяць, нявестка, сястра, швагер, стрыéчныя браты і сёстры (двоюродные братья и сёстры), пляменьнік, пляменьніца, дзядзька, цётка, сваяк, сваячка, залвіца, цесьць, цешча, бра́тава (жена брата).

! В белорусской традиции принято, чтобы невестка и зять называли родителей супруга (супруги) — **мама** и **тата**.

5. Адкажыце на пытаньні паводле ўзору (Ответьте на вопросы по образцу).
Узор: Ці блізка каля гораду ёсьць рака і возера? → Блізка каля гораду ёсьць рака, але няма возера.

Ці ёсьць у пакоі канапа і ложак?
Ці ёсьць у вас залвіца і швагер?
Ці ёсьць на стале алавік і папера?
Ці ёсьць у вас кампутар і аўтаадказьнік?
Вы маеце выходны ў нядзелю ці ў суботу?

6. Пастаўце пытаньні да назоўнікаў і вызначце іх склон (Поставите вопросы к существительным и определите их падеж).

Пётра лёг на **канапу**.	Пётр лёг на диван.
Рука з прыгожым **бранзалетам**.	Рука с красивым браслетом.
Еду да **сястры**.	Еду к сестре.
Дам **дзіцяці** смачную **цукерку**.	Дам ребёнку вкусную конфетку.
Забраў **дачок** з **садку**.	Забрал дочерей из сада.
Ма рыхтуемся да **сьвята**.	Мы готовимся к празднику.
Дрэвы ў сьнегавых **шатах**.	Деревья в снежном уборе.
Яго **вачэй** не відаць з-пад **броваў**.	Его глаз не видно из-под бровей.
Я заўсёды пільнуюся **правілаў**.	Я всегда придерживаюсь правил.

7. Скажыце па-беларуску, хто з прафэсіі вашыя родныя, блізкія ці знаёмыя. Карыстайцеся слоўнікам і ўжо вядомымі вам словамі (Скажите по-белорусски, кто по профессии ваши родные, близкие или знакомые. Пользуйтесь словарём и уже известными вам словами).
Узор: Дзядзька Антось ёсьць будаўнік. Ён муляр.

водаправоднік	навуковец	кантралёрка	цясьляр
сьлесар	бухгальтар	выхаваўца	швачка
судзьдзя	фтызіятар	балетмайстар	трэнэр
вайсковец	дызайнэр	бібліятэкарка	тынкоўнік
мэдык	білетэр	міністар	
дыспэтчар	скрыпач	натарыюс	

8. Прачытайце фальклёрныя выразы (Прочтите фольклорные выражения).

Прыступі́, гаспада́ру, да свайго́ карава́ю!
Пільну́й, сва́тку, пара́дку.
Мой мі́лы пако́ю, до́бра мне з табо́ю.
Не дзіву́йся, мой дру́жа нядба́лы, што сяго́ньня так зло́сна шумлю́.
Муляру́, муляру́! Што ты будуе́ш, каму́?
Не хадзі́, ко́цю, па ха́це, не пабудзі́ дзіця́ці.
Дам табе́, ко́сю, крыні́чнай ва́ды.
Прада́м цябе́, ко́ню варане́нькі, за та́лер бяле́нькі.
О́йчанька мой ро́дненькі, да ўбяро́м мы клю́чначку да паста́вім на га́начку.

9. Прачытайце беларускія прыказкі й прымаўкі. Растлумачце, як вы разумееце іхны сэнс? (Прочтите белорусские пословицы и поговорки. Объясните, как вы понимаете их смысл?)

Яка́я ха́тка, такі́ й тын, які́ ба́цька, такі́ й сын.
Яка́я ма́тка, тако́е й дзіця́тка.
Ма́ма дачу́шцы не ма́ць і не ма́ці, яна́ — ма́ма, ма́мка, ма́тка, мату́лька, ма́тачка.
Та́та сыно́чку не ба́цька, ён — та́та, та́тка, тату́лька, та́тачка.
Дзе ў сям’і́ лад, там і дзе́ці до́бра гаду́юцца.
Да пяці́ гадо́ў пе́сьці дзіця́, як яе́чка, да сямі́ пасі́, як аве́чку, тады́ вы́йдзе на чалаве́чка.
Жо́нку выбіра́й і вачы́ма, і вушы́ма.
За до́брым му́жам і варо́на жо́на, а за благі́м і княгі́ня загі́не.

10. Скажыце, хто каго гадуе? (Скажите, кто кого воспитывает?)
Узор: У ваўка ваўчаня (ваўчанё) → Дзеці ваўковы завуцца ваўчаняты.

У савы …
У лася …
У коткі …
У птушкі …
У качкі …
Дзеці катовыя завуцца…
Дзеці медзьвядзёвыя завуцца…
Дзеці мышыныя завуцца…

11. Паспрабуйце адужаць скорагаворкі (Попробуйте осилить скороговорки).

Ідзе скарагаворка са скарагаварчанятамі.
Уцякай, цецяручыха, зь цецяручанятамі.
Адна сарока — адна марока, сорак сарок — сорак марок.
Гаварыў, гаварыў, не дагаварыў, дагаварыў, дагаворваў, ды загаварыўся.
Піліп да ліпы прыліп, да ліпы прыліп Піліп.

Лад мовы

Нескланяльныя назоўнікі

(Несклоняемые существительные)

Нескланяльныя назоўнікі (несклоняемые существительные) — во всех падежах имеют неизменную форму. К несклоняемым существительным относятся слова иностранного происхождения на *-а, -о, э, -і, -у, -ю*: **пано́**, **мэтро́**, **мэню́**, **факсыміле́**, **тры́ё**, **інтэрвію́**, **журы́**; сложносокращённые слова: **БНР** — Беларуская Народная Рэспубліка, **РБ** — Рэспубліка Беларусь, **ТБМ** — Таварыства Беларускае Мовы, **ЗБС** — Згуртаваньне Беларусаў Сьвету, **МАБ** —

Міжнародная Асацыяцыя Беларусістаў, **ПАЗВБМ** — Паўночна-Амэрыканскае Задзіночаньне Вывучэньня Беларускае Мовы, **ДАІ** — Дзяржаўная Аўтамабільная Інспэкцыя, **СП** — Саюз Пісьменьнікаў, **МЗС** — Міністэрства Замежных Справаў и другие.

! Заметьте, существительное **ма/ці** также относится к несклоняемым существительным и не изменяется ни в падежах, ни в числах. Во множественном числе вместо слова **маці** можно употреблять существительные **мацяркі/, ма/ткі**, которые склоняются.

Род сложносокращённых слов определяется по роду опорного слова, на базе которого образовалось данное сокращение. Например, **БНР** (Беларуская Народная Рэспубліка) — ж.р., поскольку слово **рэспубліка** женского рода; **ТБМ** (Таварыства Беларускае Мовы) — н.р., поскольку слово **таварыства** среднего рода.

Род заимствованных сложносокращённых слов определяётся по их родовому наименованию. Например, **ЮНЭСКА** (UNESCO) — ж.р., т.к. это организация, а слово **арганізацыя** женского рода.

В несклоняемых существительных, обозначающих географические названия, род определяется по слову, которое обозначает родовое понятие. Например, **горад Дэлі** (м.р.), **горад Сочы** (м.р.), **горад Тбілісі** (м.р.), **рака Міссуры** (ж.р.), **краіна Чылі** (ж.р.).

Несклоняемые названия людей относятся к мужскому или женскому роду согласно естественному полу лиц. Например, **шаноўная місіс МакАлістэр** (ж.р.), **паважаны маэстра** (м.р.).

Пытаньне ў дыялёгу

(Вопрос в диалоге)

Вопрос в диалоге выражается с помощью:

вопросительных местоимений	хто? што? чый? які? каторы? як? калі? чаму? навошта? нашто?
вопросительных наречий	колькі? дзе? куды? адкуль? дакуль?
вопросительных частиц	ці? хіба? як жа? га? што за? няўжо?
интонации	повышение тона при вопросе
ударения	ударение на слове, выражающем сущность вопроса

Ці ж я табе не казаў, га?	Разве я тебе не говорил, а?
Хіба ты ня ведаеш?	Разве ты не знаешь?
Як жа гэта будзе?	Как же это будет?
Хто тут ёсьць?	Кто тут есть?
Нашто гэтыя турботы?	Зачем эти хлопоты?
Няўжо гэта праўда?	Неужели это правда?
***Ты/* застаешся тут?**	*Ты/* остаёшься здесь?
Ты *застае/шся* тут?	Ты *остаё/шься* здесь?
Нашто гэта?	Для чего это?

Сьцьве/рджэньне ды адмоўе ў дыялёгу

(Утверждение и отрицание в диалоге)

В речи утверждение или отрицание выражается с помощью:

сьцьвярджальных часьцінак (утвердительных частиц)		**адмоўных часьцінак** (отрицательных частиц)	
так	— да, точно	**не**	— нет
так-так	— да-да	**ды не**	— да нет
але/	— да, конечно	**ні**	— ни
ага/	— ну да	**а/ні-ні**	— нисколечко
пэ/ўна ж	— конечно	**а/ні**	— нет ни
а як жа	— да, несомненно		

Дзеяслоў *быць*

(Глагол *быть*)

Ён *ёсьць* бізнэсовец (использован глагол-связка **ёсьць**).	Он бизнесмен.
Ён мэнэджэр (здесь нулевая связка).	Он менеджер.

	в единственном числе			во множественном числе		
лицо	**я**	**ты**	**ён, яна, яно**	**мы**	**вы**	**яны**
прошедшее время	быў	быў	быў, была, было	былі	былі	былі
настоящее время	ёсьць	ёсьць	ёсьць	ёсьць	ёсьць	ёсьць
будущее время	буду	будзеш	будзе	будзем	будзеце	будуць

В настоящем времени глагол **быць** имеет форму только 3-го лица единственного числа — **ёсьць** (или сокращённая **ё**). Эта форма относится ко всем трем лицам единственного и множественного числа. **Ёсьць** служит связкой в составном именном сказуемом. При указании в предложении подлежащего (предмета или лица) связка может пропускаться. **Ёсьць** употребляется также в утвердительных предложениях в значении *существовать, быть в наличии.*

Ён дома?	Он дома?
***Няма* яго.**	Нет его (Он отсутствует).
Ён *ёсьць* тут, а яе *няма.*	Он есть здесь, а её нет.
Ён *ё* тут, а яе *няма.*	Он есть здесь, а её нет.

Ня́ма — противоположность глаголу **ёсьць** — безличная форма глагола *отсутствовать*, употребляется в отрицательных предложениях. Более подробно о глаголах см. Занятие 5.

Практыкуйцеся

12. Прачытайце сказы. Паспрабуйце вызначыць род нескланяльных назоўнікаў (Прочитайте предложения. Попробуйте определить род несклоняемых существительных).

Гэ́та афрыка́нскі по́ні.
Мы паба́чылі ружо́вага флямі́нга [фл’ам’інga].
Анэ́ля — пава́жная па́ні.
На шы́і прыго́жае кальé.
По́йдзем у мэтро́.
Інтэрвію́ ве́льмі зьмясто́ўнае.
Маё́ но́вае бра.

13. Якія абрэвіятуры адпавядаюць пададзеным назвам? Вызначце іх род (Какие аббревиатуры соответствуют приведеным названиям? Определите их род).

Арганізацыя Аб’яднаных Нацыяў, Беларускі Дзяржаўны Ўнівэрсытэт, Менскі Трактарны Завод, Газэта «Літаратура і Мастацтва», Беларускі Аўтамабільны Завод, Абласная Рада Прафсаюзнага Зьвязу.

14. Пастаўце словы *ёсьць, няма* ў сказы замест кропак (Поставьте слова *ёсьць, няма* в предложения вместо точек).

Хто …?
Хто вы …?
Скажыце, хто … дома?
Каго яшчэ тут …?
Ясь … тут?
Яго … дома.
Што … у краме?
… усё, а таго, што патрэбна — …
… таго, што раней было.
У мяне … шмат цікавых кніг.
У яго … тваёй кнігі.
На маім кампутары … усе патрэбныя праграмы.

15. Словы ў дужках перакладзіце ў беларускую мову і скажыце як мае быць (Слова в скобках переведите на белорусский язык и скажите правильно).

Едзем (к сестре), сядзім упоцемку (у окна), лес (вокруг дома), прашу (к столу), ліст (от друга), ідзём (вдоль берега), заходзь (ко мне), процi (того здания), мае (хлопоты), доўгі (тень).

16. Складзіце пытаньне, а потым дайце сьцьвярджальны і адмоўны адказ (Составьте вопрос, а потом дайте утвердительный и отрицательный ответ).
Узор: чужынец / датчанін / беларус → Ён чужынец? Так, ён датчанін. Не, ён беларус.

чужынец	датчанін	беларус
прыежджы	тутэйшы	з Ангельшчыны
француз	італьянец	з Парыжу
выдавец	рэжысэр	рэдактар
друкар	настаўнік	наборца
сьпявак	музы́ка	артыст
гісторык	біёляг	выкладнік
дасьледнік	вандроўца	навуковец

Лад мовы

Назоўнік у родным склоне

(Существительное в родительном падеже)

КАГО? ЧАГО? ДЗЕ? АДКУЛЬ? КАЛІ? КУДЫ?

у, каля, сярод, ад, да, з, вакол, паводле, накшталт, для, пасьля, без, бяз, акрамя, з-за, в-пад, процi, падчас, уздоўж, дзеля, замест, наперадзе, наконт	**+ РОДНЫ СКЛОН**

у гаспадара — у хозяина
каля сядзібы — возле усадьбы
сярод ночы — посреди ночи
ад агню — от огня
да паўдня — до полудня
зь лесу — из леса
вакол возера — вокруг озера
паводле яго меркаваньня — по его мнению
накшталт дрэва — наподобие дерева

Назоўнікі, якія абазначаюць людзей
(Существительные, обозначающие людей)

мужчынскага роду		жаночага роду	
мужчы́на	мужчина	**жанчы́на**	женщина
ба́цька	отец	**ма́ці**	мать
хлапе́ц	парень	**дзяўчы́на**	девушка
па́сынак	пасынок	**па́дчарка**	падчерица
айчы́м	отчим	**ма́чаха**	мачеха
дзе́вер	деверь	**залві́ца**	золовка

Асновы назоўнікаў
(Основы существительных)

мяккая: заканчваецца на мяккі зычны	**цьвёрдая:** заканчваецца на цьвёрды зычны	**зацьвярдзелая:** заканчваецца на ***ж ш ч дж р***	аснова заканчваецца на ***г к х***
цішы***н***я	краі***н***а	дож***дж***	сьне***г***
сто***ль***	сто***л***	ша***ш***а	кветк***к***а
навакольл***е***	стра***в***а	но***ч***	мала***к***о
лазь***н***я	бры***в***о	цем***р***а	стра***х***а
дзе***нь***	мужчы***н***а	узьбярэж***ж***а	бацьк***к***а

Некаторыя спосабы словаўтварэньня назоўнікаў
(Некоторые способы словообразования существительных)

	выходнае слова	**утворанае слова**	**пераклад**
-нік ***-льнік***	пакутваць	пакут***нік***	страдалец
	выведваць	вывед***нік***	разведчик
	дасьледваць	дасьлед***нік***	исследователь
	вандраваць	вандроў***нік***	путешественник
	перакладаць	переклад***нік***	переводчик
	занатаваць	натат***нік***	блокнот
	разьмеркаваць	разьмеркава***льнік***	распределитель
	акісьляць	акісьля***льнік***	окислитель
	зьнішчаць	зьнішча***льнік***	истребитель
-ач	слухаць	слух***ач***	слушатель
	уцякаць	уцяк***ач***	беглец
	глядзець	гляд***ач***	зритель
	барада	барад***ач***	бородатый, бородач
	горла	гарл***ач***	горластый
	пуза	пуз***ач***	брюхастый
-ар	жыць	жых***ар***	житель
-ак	радзіць	***за***род***ак***	зародыш, эмбрион
	кідаць	***вы***кід***ак***	выкидыш
-ін- ***-ын-***	глыбокі	глыб***ін***я	глубина
	цёплы	цяпл***ін***я	теплота
	доўгі	даўж***ын***я	длина
	высокі	выш***ын***я	высота
-ца	перамога	перамож***ца***	победитель
	абарона	абарон***ца***	защитник

!

1) Родительный падеж множественного числа иногда идёт без окончания ***-оў*** (***-аў, -ёй, -яў***), например: **мужчын, дзён**. В некоторых словах мужского рода бывает окончание ***-ей*** (***-ай***): **людз*ей*, грош*ай***.

2) Родительный падеж одушевлённых существительных совпадает с винительным падежом: **іду да брата** (Р.) = **бачу брата** (В.).

3) Родительный падеж также употребляется, если предмет нужен на время: **дай нажа адкроіць хлеба** (дай ножа отрезать хлеба), **пазыч алоўка на хвіліну** (одолжи карандаш на минуту), **пашукай у бібліятэцы цікавай кнігі** (поищи в библиотеке интересную книгу).

4) Глагол с отрицанием требует, чтобы зависимое от него существительное стояло в родительном падеже: **не падаў рукі** (не подал руку), **ня мае сэнсу** (не имеет смысла), **не купіў хлеба** (не купил хлеба), **не было дажджу** (не было дождя).

Практыкуйцеся

17. Утварыце словазлучэньні з ужываньнем назоўніка ў родным склоне (Образуйте словосочетания, употребляя существительное в родительном падеже).
Узор: мяняльня / дзе? / пошта → мяняльня проці пошты

мяняльня	Дзе?	сярод	пошта
сядзіба		каля	лес
клюмба		у	дом
аловак		проці	слоўнік
гаспадар		уздоўж	госьці
начыньне			майстар
палац			гатэль
прысады			дарога

18. Складзіце сказы (Составьте предложения).
Узор: Дайце мне, калі ласка, карабок запалак.

Дайце мне, калі ласка, …	дзьве пачкі	пячэньне
	дзьве бутэлькі	цукар
	кавалак	кава
	трохі	гарбатка
	кіляграм	запалкі
	літар	кілбаса
	чвэрць кіляграму	малако
	паўлітра	віно
	карабок	піва
	сто грамаў	алей
	паўбохана	хлеб
	дзесяць	сыр
		яйкі
		тварог
		масла

19. Пададзеныя словы пастаўце ў родным склоне множнага ліку (Приведенные слова поставьте в родительном падеже множественного числа).
Узор: фарба → фарбаў

фарба, ружа, парог, хваля, знаўца, навуковец, падручнік, справа, лічба, каўнер, сьвята, рахунак, краіна, сонца, картка, дамова

20. Адкажыце на пытаньні (Ответьте на вопросы).
Узор: У цябе ёсьць парасон? → У мяне няма парасона.

У цябе ёсьць парасон?	У мяне няма …
Сёньня будзе дождж?	Сёньня ня будзе …
У цябе з сабой ёсьць грошы?	У мяне няма з сабой …
Там ляжыць мой сшытак?	Не, там няма ніякага …
Вы пойдзеце ў лес?	Мы прыйшлі зь …
У цябе добры настрой?	У мяне няма …
Ты бачыш там мае чаравікі?	Там няма ніякіх …
Ты заходзіў у філію нашага банку?	У нашым горадзе няма філіі вашага …

Кароткія і простыя размовы
(чытайце ўголас)

— Я хачу пазнаёміцца з Вамі. Маё прозьвішча Лазюк. — Вельмі прыемна. А я Піліп Крушына. Вы супрацоўнік кампаніі спадара Акуліча? — Так, так.	— Я хочу познакомиться с вами. Моё имя Лазюк. — Очень приятно. А я Филипп Крушина. Вы сотрудник компании господина Акулича? — Да, да.
— Хто гэта? — Гэта Ясевы сябры. Мар'ян — паляк, сябра Ёган — зь Нямеччыны. А гэта яго нарачоная. Яе зваць Паўліна. Яна настаўніца.	— Кто это? — Это Ясевы друзья. Марьян — поляк, друг Ёган — из Германии. А это его невеста. Её зовут Павлина. Она учительница.
— Ці ёсьцека тут спадарыня Ганна? — Не, няма яе.	— Здесь есть госпожа Анна? — Нет её.
— Хто гэна там? — Дзе? — Справа ад стала. — Спадар Хадзінскі. — А як ягонае ймя? — Юрка.	— Кто это там? — Где? — Справа от стола. — Господин Ходинский. — А как его имя? — Юрий.
— А дзе той пан? — Ён у банку.	— А где тот господин? — Он в банке.

— Ці Андрэй яшчэ на працы? — Так, ён у вофісе.	— Андрей ещё на работе? — Да, он в офисе.
— Добры дзень, дзядзька Рыгору! Што чуваць у вас? Як жывяце? — Дзякуй, нішто сабе. Як самі маецеся? Дзе Яніна? — Яна на Сьвіцязі, у сваякоў.	— Добрый день, дядя Гриша! Что у вас слышно? Как поживаете? — Благодарствую, неплохо. Как вы там? Где Янина? — Она на Свитязи, у родственников.
— Гэтая дзяўчына мастачка? — Не, яна акторка. Нашая Волька мастачка.	— Эта девушка художница? — Нет, она актриса. Наша Оля художница.

Майстры слова гавораць

Новая зямля
(урывак з паэмы)

Мой родны кут, як ты мне мілы!..
Забыць цябе ня маю сілы!
Не раз, утомлены дарогай,
Жыцьцём вясны мае ўбогай,
К табе я ў думках залятаю
І там душою спачываю.
О, як бы я хацеў спачатку
Дарогу жыцьця па парадку
Прайсьці яшчэ раз, азірнуцца,
Сабраць з дарог каменьні тыя,
Што губяць сілы маладыя, —
К вясьне б маёй хацеў вярнуцца.

(Якуб Колас)

Заняткі другія — Занятие второе

Тэлефаную майму калегу

— Алё? Добры вечар!
— Добры вечар, Гэта ты, Мікіта?
— Я. Званю табе во чаго. Нам заўтра трэ' будзе сустрэцца ў спадара Ляшковіча. Пакажам яму наш праект.
— А якой гадзіне?
— Ён нам прызначыў сустрэчу на адзінаццаць гадзінаў.
— Добра, дамовіліся.
— Тады да сустрэчы.
— Бывай!

Лад мовы

Назоўнік у давальным склоне

(Существительное в дательном падеже)

КАМУ? ЧАМУ?

к, усьлед, насустрач	**+ ДАВАЛЬНЫ СКЛОН**
к сьвяту я прыеду	— к празднику я приеду
гляджу ўсьлед сябру	— смотрю вслед другу
насустрач бацькам	— навстречу родителям

	у адзіночным ліку		**у множным ліку**	
ж.р., м.р., а.р. на ***-а, -я***	ва*дзе*, квет*цы*, руж*ы*, сям'*і*, мужчын*у*, кале*зе* (для ж.р.), калег*у* (для м.р.)	***-е, -э -і, -ы -у***	вод*ам*, кветк*ам*, руж*ам*, калег*ам*, мужчын*ам*, сем'*ям*, жанчын*ам*	***-ам, -ям***
м.р. без канчатку, н.р. на ***-а, -о, -е, -ё***	яблык*у*, дах*у*, сьвет*у*, кан*ю*, вераб'*ю*, вок*у*, мор*у*, павек*у*, кол*у*, вогнішч*у*	***-у, -ю***	яблык*ам*, дах*ам*, кон*ям*, вераб'*ям*, вач*ам*, мор*ам*, павек*ам*, кол*ам*, вогнішч*ам*, люстэрк*ам*	
ж.р. без канчатку	гус*і*, скрон*і*, далон*і*, касьц*і*, маз*і*, верф*і*, мыш*ы*	***-і, -ы***	мыш*ам*, гус*ям*, скрон*ям*, далон*ям*, касьц*ям*, маз*ям*, верф*ям*	
рознасклянялыя	кацянят*і*, дзіцяц*і*, куранят*і*, ім*ю* (імен*і*), сем*ю* (семен*і*)	***-і -ю***	кацянят*ам*, дзец*ям*, куранят*ам*, імён*ам*, плямён*ам*, стрэмён*ам*	

Более подробно об окончаниях существительных в дательном падеже см. Занятие 16.

Для разговорной речи характерны обороты с дательным падежом: **Ніколі ня варта быць** ***скупому*** (Никогда не стоит скупиться). **Я й сам** ***таму*** **дзіўлюся** (Я и сам этому удивляюсь). **Годзе сядзець** ***смутнаму*** (Хватит грустить).

Дательный падеж всегда употребляется с глаголами **дзякаваць** (благодарить), **выбачаць** (извинять), **даравацъ** (прощать), **баліць** (болит): **Дзякуй** ***табе*** **за добрую раду** (Спасибо тебе за добрый совет). **Баліць** ***мне*** **сьпі́на** (Болит у меня спина).

Практыкуйцеся

1. Зьвярнуўшы ўвагу на асновы назоўнікаў, утварыце давальны склон (Образуйте дательный падеж, обращая внимание на основы существительных).
Узор: хлапец → хлапцу, шклянка → шклянцы, вясельле → вясельлю

дачка, падлога, вавёрка, дошка, яблык, кірмаш, каўнер, дзяўчына, мазоль, сястра.

2. Адкажыце на пытаньні (Ответьте на вопросы).

а) Каму тэлефануеш?
телефаную цётцы
телефаную (калега)
телефаную (дзяўчына)
телефаную (сястра)
телефаную (Волька)
телефаную (дзядзька)

б) Каму дзякуеш?
дзякую памачніку́
дзякую (сусед)
дзякую (гаспадыня)
дзякую (сябры)
дзякую (пры́яцель)
дзякую (спадар Лось)

в) Каму выбачаеш?
выбачаю абслузе
выбачаю (гандляр)
выбачаю (цырульнік)
выбачаю (сакратарка)
выбачаю (касірка)

г) Хто яна табе?
яна мне сваячка
яна мне (пляменьніца)
яна мне (дачка)
яна мне (сяброўка)
яна мне (каляжа́нка)

3. Прачытайце прыказкі й прымаўкі, зьвярніце ўвагу на канчаткі назоўнікаў у давальным склоне (Прочитайте пословицы и поговорки, обратите внимание на окончания существительных в дательном падеже).

Ве́р не ска́зу, а пака́зу.
Калі́ сказа́ў ба́бцы, то як усё́й грама́дцы.
До́браму чалаве́чку до́бра і ў запе́чку, а благо́й благаце́ бла́га й на куце́.
Гало́днай ку́рцы про́са на ду́мцы.
Дра́ч драчу́ не дзярэ́ аччу́.
Жабра́к жабраку́ віда́ць па кійку́.

Лад мовы

Назоўнік у вінавальным склоне

(Существительное в винительном падеже)

КАГО? ШТО? КУДЫ? КАЛІ ?

у, па, на, пра, пад, з, за, праз, скрозь, аб	**+ ВІНАВАЛЬНЫ СКЛОН**
у шафу	— в шкаф
у нядзелю	— в воскресенье
па дзіця	— за ребенком
на гадзіньнік	— на часы
на Беларусь	— на Беларусь
пра бацькоў	— о родителях
пад ложак	— под кровать
з тыдзень	— с неделю
за дзьверы	— за двери
праз гадзіну	— через час
скрозь гушчар	— сквозь чащу
аб лёд	— об лёд

		у адзіночным ліку		**у множным ліку**	
ж.р., м.р., а.р. на *-а, -я*	адуш.	сястр*у*, дзяўчын*у*, Вал*ю*, Кол*ю*, мужчын*у*, калег*у*	*-у, -ю*	сясьцёр, дзяўчат, мужчын, калег, дзядуляў, жнеяў	як у Р.
	неадуш.	канап*у*, лазьн*ю*, пральн*ю*, шаф*у*		канапы, лазьні, шафы, пральні, лялькі	як у Н.
м.р. без канчатку, н.р. на *-а, -о, -е, -ё*	адуш.	доктар*а*, сябр*а*, вучн*я*, інжынер*а*	*-а, -я*	дактароў, сяброў, вучняў, інжынераў	як у Р.
	неадуш.	мур, слуп, будынак, цягнік, яйка	як у Н.	муры, слупы, будынкі, цягнікі, яйкі	як у Н.
ж.р. без канчатку	адуш.	лань, мыш, гусь	як у Н.	ланей, мышэй, гусей	як у Р.
	неадуш.	косьць, кроў, верф шыр		косьці, кроў, верфі, шыры	як у Н.
рознаскланяльныя	адуш.	кацяня, немаўля, кураня, дзіця	як у Н.	кацянятаў, немаўлятаў, куранятаў, дзяцей	як у Р.
	неадуш.	імя, племя, стрэмя		імёны, плямёны, страмёны	як у Н.

!

1) После переходных глаголов существительные винительного падежа употребляются без предлогов: **галю барад*у*** (брею бороду).

2) Именно в винительном падеже употребляются существительные в сочетании:

— с глаголом *гуляць у*: **гуляць** (у што?) **у сетку** (играть в волейбол), **гуляць** (у што?) **у кошык** (играть в баскетбол);

— с предлогом *па*: **еду** (па каго?) **па дзіця** (еду за ребенком), **пайшоў** (па што?) **па ваду** (пошёл за водой).

Практыкуйцеся

4. Прачытайце сказы, знайдзіце назоўнікі, пастаўце да іх пытаньні (Прочитайте предложения, найдите существительные, поставьте к ним вопросы).

Яны ішлі праз пушчу. Я чытаю пра Міколу Гусоўскага. Ня ведаю, як разьвязаць гэтае пытаньне. Будзем запрашаць гасьцей на вясельле. Малы Алесь аб дрэва разьдзёр сабе брыво да крыві. На сквэры шмат дзяцей. Гаспадыня купіла селядцоў. Сябры махаюць нам рукой на прывітаньне. Дзеці чакаюць на маму. Нешта ж яна забавілася. Малы Віця пачынае сумаваць. Марылька як можа суцяшае брата: «Я табе лялек нараблю і "катка" запяю».

5. Прачытайце прыказкі й прамаўкі. Як вы зразумелі іх сэнс? (Прочитайте пословицы и поговорки. Как вы поняли их смысл?)

Дзе госьць, там і Бог ёсьць.
Ко́жная бу́дзе гаспады́ня, калі́ по́ўная скры́ня.
Гульта́й за рабо́ту — мазо́ль за ру́ку.
Малы́я дзе́ці — малы́ кло́пат.
На хаце́ньне ёсьць цярпе́ньне.
Не кане́чне яму́ яе́чня.
За гро́шы ўсю́ды харо́шы.
До́брая пры́казка не ў брыво́, а ў во́ка.

6. Утварыце словазлучэньні з ужываньнем назоўнікаў у вінавальным склоне (Составьте словосочетания, употребляя существительные в винительном падеже).
Узор: легчы (ложак) → легчы ў ложак, узяць (лыжка) → узяць лыжку

легчы	у	(канапа)
пакласьці	на	(шафа)
глядзецца		(люстэрка)
запаліць		(лямпа)
памыць		(шклянка)
заслаць		(сурвэта)
лашчыць		(кацяня)
даглядаць		(дзядуля)
зайсьці		(кватэра)
купіць		(мэбля)
есьці		(салата)
ісьці		(праца)

7. Перакладзіце ў расейскую мову (Переведите на русский язык).

Гадуем дзяцей. Па моры ходзяць вялікія параходы. Я не памятаю такога здарэньня. Гаспадыня падала сьняданьне. Пойдзем праз сквэр. Сястра пашыла сукенку. Малы ідзе па цацку.

Лад мовы

Назоўнік у творным склоне

(Существительное в творительном падеже)

КІМ? ЧЫМ? КАЛІ? ДЗЕ?

з, перад, пад, над, за, са	+ ТВОРНЫ СКЛОН
з артыкулам	— со статьёй
перад абедам	— перед обедом
пад вадой	— под водой

над горадам — над городом
за вакном — за окном
са сьвятам — с праздником

	у адзіночным ліку		у множным ліку	
ж.р., м.р., а.р. на *-а,-я*	сяброўк*ай* (*-аю*), рак*ой* (*-ою*), рук*ой* (*-ою*), карусэл*яй* (*-яю*), зямл*ёй* (*-ёю*), калег*ам* (для м.р.), калег*ай* (для ж.р.), мужчын*ам*, Кол*ем*, судзьдз*ём*	*-ай* (*-аю*) *-ой* (*-ою*) *-яй* (*-яю*) *-ёй* (*-ёю*) *-ам, -ем, -ём*	сяброўк*амі*, калег*амі*, карусэл*ямі*, земл*ямі*, рэк*амі*, рук*амі*	*-амі* *-ямі* *-мі*
м.р. без канчатку, н.р. на *-а, -о, -е, -ё*	дажджо*м*, дыван*ом*, чаўн*ом*, будынк*ам*, жыт*ам*, дн*ём*, агн*ём*, вучн*ем*, калосьс*ем*	*-ам, -ом* *-ем, -ём*	даждж*амі*, дыван*амі*, чаўн*амі*, будынк*амі*, жыт*амі*, дн*ямі*, агн*ямі*, вучн*ямі*, калосьс*ямі*, вач*мі* (*-амі*)	
ж.р. без канчатку	ночч*у*, мышщ*у*, папараць*цю*, кроў*ю* (крыв*ёю*), косьц*ю*	*-у, -ю* (*-ёю*)	нач*амі*, мыш*амі*, папараць*цямі*, касьц*ямі* (касьць*мі*)	
рознасклянял ьныя	дзіц*ем*, кацян*ём*, куран*ём*, медзьведзян*ём*	*-ем, -ём*	дзець*мі*, куранят*амі*, медзьведзянят*амі*	

Более подробно об окончаниях существительных в творительном падеже см. Занятие 14.

!

1) В творительном падеже согласные (кроме *б, ф, ў, р*) удлиняются, если находятся между гласными: **со*льл*ю, рэ*чч*у**.

2) Обратите внимание, что в сочетании с глаголами **ехаць** (ехать), **ісьці** (идти), **ляцець** (лететь), **плыць** (плыть), **апекавацца** (заботиться о) существительное употребляется именно в творительном падеже: **плыць параплавам, апекавацца дзецьмі**. Но если нужно показать, что движение происходит в разных направлениях, то употребляется предлог *па* в сочетании с предложным падежом. Например: **мы йшлі *па* бару, *па* каменьню, *па* полі**.

Практыкуйцеся

8. Прачытайце сказы, зьвярніце ўвагу на канчаткі назоўнікаў у творным склоне (Прочитайте предложения, обратите внимание на окончания существительных в творительном падеже).

Хі́тра, му́дра, зь невялі́кім ко́штам.
Ча́сам з ква́сам, а паро́ю з вадо́ю.
Жа́лем сьціска́юцца гру́дзі.
Жо́раў зь цяпло́м, а ла́стаўка зь лісто́м.
Сказа́ў ка́зку з пры́казкаю.
Ён чалаве́к з падыйсьцё́м (з хі́трасьцю).
Лё́стачкамі душу́ выма́е.
Лю́бага го́сьця ўле́тку часту́юць мядко́м, а ўво́сень — малачко́м.
Ко́лькі, ву́тка, не мудру́й, а ле́бедзем ня бу́дзеш.
З дурны́м ні знайсьці́, ні згубі́ць.
Па сі́няй раўні́не за хма́ркаю хма́рка плыве́.

9. Запоўніце пропускі з ужываньнем пададзеных словаў у творным склоне (Заполните пропуски, употребляя приведенные слова в творительном падеже).
Узор: іду + дарога → іду дарогаю.

лес, аўтобус, цягнік, катэр, човен, самалёт, тынкоўнік, вясна, раніца, вяршкі, выхаванцы, дзіця мастацтва, рукі, фальварковец

Іду… Еду… Плыву… Ляту… Буду… Паеду… Сустрэнуся… П'ю каву зь… Займаюся з… Апякуюся… Цікаўлюся… Працую…

10. Утварыце форму творнага склону назоўнікаў (Образуйте форму творительного падежа существительных).
Узор: вучым з (зь) + дзеці → вучым зь дзецьмі

ядзім	лыжка, відэлец
п'ём	шклянкі, кубкі, слоікі
іду з (зь)	сёстры, сяброўка, госьць
малюю	фарба, аловак, пэндзаль
сустракаюся з (зь)	сябры, дзяўчаты, Ясь

Лад мовы

Назоўнік у месным склоне
(Существительное в предложном падеже)

ПРЫ КІМ? ПРЫ ЧЫМ? ДЗЕ?

у, на, пры, аб, а, па	**+ МЕСНЫ СКЛОН**
у краме	— в магазине
на Нямізе	— на Немиге
пры бацьку	— с отцом (при отце)
аб моры	— о море
а вясьне	— о весне
а першай гадзіне	— в первом часу
па дзецях	— о детях

	у адзіночным ліку		**у множным ліку**	
ж.р., м.р., а.р. на ***-а, -я***	у сярэдзін*е*, на Няміз*е*, на прац*ы*, **!** на ра*цэ*, у лазьн*і*, пры бацьк*у*, пры Кол*ю*	***-е, -э*** ***-ы, -і*** ***-у, -ю***	у сярэдзін***ах***, на прац***ах***, на рэк***ах***, у лазьн***ях***, на мор***ах***, у крам***ах***, у кватэр***ах***	***-ах*** (***-ох***) ***-ях*** (***-ёх***)
м.р. без канчатку, н.р. на ***-а, -о, -е, -ё***	у інстыту***це***, на бера***зе***, у цян*і*, у гаражы*ы*, у га*і*, пры ўнук*у*, пры вучн*ю*, на раг*у*	***-е*** ***-ы, -і*** ***-у, -ю***	у інстытут***ах***, на бераг***ах*** (***-ох***), у гараж***ах***, пры ўнук***ах***, пры вучн***ях***, у га***ях***, пры гасьц***ях*** (***-ёх***)	
ж.р. без канчатку	у радасьц*і*, у крыв*і*, на Сьвіслач*ы*, на Нарач*ы*	***-ы, -і***	у радасьц***ях***, у вос***ях***, у маз***ях***, у далон***ях***	
рознаскланяльныя	пры племен*і*, пры імен*і*, пры кацяняц*і*, дзіцяц*і*	***-і***	у плямён***ах***, у імён***ах***, пры дзец***ях***, пры кацянят***ах***	

Более подробно об окончаниях существительных в предложном падеже см. Занятие 15.

1) При употреблении предложного падежа нередко возникает путаница в выборе окончания ***-у*** или *-е*. Вариант окончания зависит от твёрдости или мягкости основы, от ударения. Иногда здесь имеет значение и предлог. Например: ***пры*** **мужчын*у*, сын*у*, тэхнік*у*, Іван*у***; ***на*** **сын*е* матчына баслаўленьне**; **на раг*у* вуліцы**; **на мох*у*, у мос*е***, НО! **на роз*е* каровы**.

!

2) Названия лиц (люди, имена, фамилии) с мягкой основой имеют окончание *-ю*: **вучань — пры вучн*ю*, Коля — пры Кол*ю***.

3) Если в существительном женского рода с основой на *к* окончание находится под ударением, то в предложном падеже *к* переходит в *ц* с окончанием *-э*: **шчака́ — на шчацэ, мука́ — у муцэ, рука́ — у руцэ**. В остальных случаях — с окончанием ***-ы***: **пра́ца — на прац*ы*, су́мка — у сумц*ы*, сьце́жка — на сьцежц*ы***.

Примеры склонения существительных в предложном падеже единственного числа.

окончание *-е*	горад — па горадз*е*	город — по городу
	кнот — на кноц*е*	фитиль — на фитиле
	Барыс — пры Барыс*е*	Борис — с Борисом
	бераг — на бераз*е*	берег — на берегу
	лоб — на лоб*е*	лоб — на лбу
	цырата — на цырац*е*	клеёнка — на клеёнке
	ганьба — у ганьб*е*	позор — в позоре
	глеба — на глеб*е*	почва — на почве
	скруха — у скрус*е*	сокрушение — в сокрушении
	эпоха — аб эпос*е*	эпоха — об эпохе
	жанімства — у жанімств*е*	женитьба — в женитьбе
	крысо — на крыс*е*	пола (пиджака) — на поле
	характво — у характв*е*	красота — в красоте
окончание *-і*	баль — на бал*і*	бал — на балу
	верасень — у верасьн*і*	сентябрь — в сентябре
	корань — у каран*і*	корень — в корне
	вугаль — у вугл*і*	уголь — в угле
	алей — у але*і*	масло — в масле
	дробязь — у дробяз*і*	мелочь — в мелочи
	столь — на стол*і*	потолок — на потолке
	хваля — на хвал*і*	волна — на волне
	пральня — у пральн*і*	прачечная — в прачечной
	жалезьзе — у жалезьз*і*	металлолом — в металлоломе
	паляваньне — на паляваньн*і*	охота — на охоте
	лісьце — у лісьц*і*	листва — в листве
	маляваньне — у маляваньн*і*	рисование — в рисовании
	запрашэньне — у запрашэньн*і*	приглашение — в приглашении
	насеньне — у насеньн*і*	семена — в семенах
	зерне — у зерн*і*	зерно — в зерне
окончание *-ы*	крыж — на крыж*ы*	крест — на кресте
	бор — у бар*ы*	бор — в бору
	узор — па ўзор*ы*	образец — по образцу
	дождж — на дажндж*ы*	дождь — на дожде
	пляц — на пляц*ы*	площадь — на площади
	кірмаш — на кірмаш*ы*	ярмарка — на ярмарке
	раскоша — у раскош*ы*	роскошь — в роскоши
	скура — на скур*ы*	кожа — на коже
	глязура — на глязур*ы*	глазурь — на глазури
	скрынка — у скрынц*ы*	ящик — в ящике
	улётка — ва ўлётц*ы*	листовка — в листовке

	плячо — на пляч*ы*	плечо — на плече
	сэрца — на сэрц*ы*	сердце — на сердце
	сонца — на сонц*ы*	солнце — на солнце
	вядро — у вядр*ы*	ведро — в ведре
	збожжа — у збожж*ы*	хлеб — в хлебе (собирательное)
окончание -*у*	пірог — у пірага*у*	пирог — в пироге
	інжынер — пры інжынер*у*	инженер — с инженером
	Смоліч — пры Смоліч*у*	Смолич — со Смоличем
	Пётра — пры Пётр*у*	Пётр — с Петром
	Міша — пры Міш*у*	Миша — с Мишей
	кравец — пры краўц*у*	портной — с портным
	шавец — пры шаўц*у*	сапожник — с сапожником
	слых — на слых*у*	слух — на слуху
	дах — на дах*у*	крыша — на крыше
	страх — у страх*у*	страх — в страхе
	дух — у дух*у*	дух — в духе

Практыкуйцеся

11. Прачытайце, зьвярніце ўвагу на канчаткі назоўнікаў у месным склоне (Прочитайте, обратите внимание на окончания существительных в предложном падеже).

На шыро́кай даро́зе до́бра разьміна́цца.
Той хлеб, што зь мяжы́, застае́цца на нажы́.
Ця́жка жыць у паняве́рцы.
Па дажджы́ захалада́ла.
У гаро́дзе на градзе́ тры ка́лівы мя́ты.
У са́дзе-вінагра́дзе дзяўчы́на гуля́ла.
У рацэ́ калі́сьці вяла́ся стро́нга.
Рыго́р спадкае́мца, ён даста́ў спа́дак па цё́тцы.
На руцэ́ пярсьцё́нак.
У мо́ры несчысьлё́ная ко́лькасьць ры́бы.

12. Пастаўце назоўнікі ў месным склоне (Поставьте существительные в предложном падеже).
Узор: Ён у Канадзе.

а)	Бацька	Дзе?	у	камандзіроўка
	Маці		на	пральня
	Сястра			вечарынка
	Дзеці			луг
	Сябра			Сьвіслач

б)	Ён	Дзе?	у на пры	вучэльня тэатар Сібір плошча вясельле крама парк сьнег Нарач вучань бабуля маці Мікіта

13. Адкажыце на пытаньне *дзе?* з ужываньнем неабходнага прыназоўніка і склону (Ответьте на вопрос *где?*, употребляя необходимый предлог и падеж).
Узор: кропля / люстэрка → кропля на люстэрку

зубранё / пушча, Ясь / ганак, пакой / кватэра, коўдра / ложак, парасон / сумка, фіранка / вакно, кветка / рука, аўта / дарога, яблык / талерка, човен / рака, кот / парог, качкі / возера, студэнт / інтэрнат.

14. Скажыце, дзе гэтыя людзі (Скажите, где эти люди)

15. Прачытайце, словы ў дужках пастаўце ў адпаведнай граматычнай форме (Прочитайте, слова в скобках поставьте в соответствующей грамматической форме).
Узор: І тут і там мае (сябра). → І тут і там мае сябры.

І тут і там мае (сябра). У Грэцыі — пан Дымас. З (замежнікі) ён мой найлепшы (прыяцель). Усе спасьцігаюць бізнэс, а пан Дымас застаецца верны свайму (прызваньне), як і я. Ён спэцыялісты ў (галіна) будаўніцтва, дойлід, якіх мала. У сваім (творства) за (крыніца) натхненьня ён мае (помнікі) (даўніна).

Каштоўнасьці, непадуладныя (час) — вось што бывае тэмай нашых (гутаркі) у часе (вандроўкі).

— Чалавек — гэта яго памяць, — кажа Дымас, і я згодны зь ім. Гляджу на велічныя (забудова) і думаю пра (людзі), якія пакінулі ў гэтых (муры) адбітак сваёй (душа).

16. Замест кропак уточце ў тэкст пададзеныя словы (Вместо точек поставьте в текст приведенные слова).

электрычка, бацькі, чыгунка, пачастунак, жыхары, лес, вавёрка, дачка, хвост, малыя, сьмех, гутарка, дарога

Я з жонкай, … і сынам едзем у … Сёньня нядзеля, і мы, як заўсёды, наведваемся да … Яны жывуць убаку ад … Вярсты тры яшчэ трэба ісьці празь … Але гэта нам падабаецца. Прыемнай бывае нечаканая сустрэча з … лесу: зайцамі, дзятламі, вавёркамі. Іншы раз сьмялейшай … можна падаць … і нават пасьпець дакрануцца да … Гэта вельмі забаўляе маіх … Колькі тут бывае радасьці, …, а потым … як вады, усю …

17. Пададзеныя назоўнікі праскланяйце ў адзіночным і множным ліку (Приведенные существительные просклоняйте в единственном и множественном числе).

фарба, ружа, парог, хваля, знаўца, навуковец, падручнік, справа, лічба, каўнер, сьвята, рахунак, краіна, сонца, картка, дамова

Кароткія і простыя размовы
(чытайце ўголас)

— Маё шанаваньне, дзядзька Антосю!
— Дзень добры, Пятрок! Даўно ня бачыў цябе. Ці ты ўжо вольны ад заняткаў?
— Так, але цяпер я хаджу на практыку.
— Ну, а Волька? Ужо, пэўна, працуе?
— Яна працуе і вучыцца завочна.
— Што парабляе дзед Савось?
— Дзядуля на сваёй сядзібе, на Нарачы. Як самі маецеся, дзядзька Антось?
— Дзякаваць Богу. У нядзелю паеду ў Заслаўе.
— Перадавайце прывітаньне цётцы Марылі.
— Дзякуй, абавязкова перадам.

— Моё почтение, дядя Антось!
— День добрый, Петруша! Давно я не видел тебя. У тебя уже закончились занятия?
— Да, но теперь я хожу на практику.
— Ну, а Оля? Уже, наверное, работает?
— Она работает и учится заочно.
— Чем занимается дед Савось?
— Дедушка на своей усадьбе, на Нарочи. А как вы поживаете, дядя Антось?
— Слава Богу. В воскресение поеду в Заславль.
— Передавайте привет тёте Марии.
— Спасибо, обязательно передам.

— Здароў, Мікола! Куды гэта ты выправіўся?
— Здароў! Іду да Мішкі, у яго там нейкія праблемы з кампутарам. Куды сам ідзеш?
— Я ў краму. Хачу паднавіць кампутар, бо мая машына надта марудзіць у Інтэрнэце. Ты ж ведаеш!
— Дык можа табе зьмяніць правайдэра?
— Ну, гэта мы паглядзім. Наогул, я мушу з табой параіцца.
— Мы можам сустрэцца заўтра пасьля палудня.
— Добра, увечары я табе яшчэ ператэлефаную.
— Бывай.
— Пакуль.

— Здорово, Коля! Куда это ты направился?
— Здорово! Иду к Мишке, у него там какие-то проблемы с компьютером. А ты куда?
— Я в магазин. Хочу обновить компьютер, потому что моя машина уж очень тормозит в Интернете. Ты же знаешь!
— Так может тебе сменить провайдера?
— Ну это мы посмотрим. Вообще, я должен с тобой посоветоваться.
— Мы можем встретиться завтра после обеда.
— Хорошо, вечером я тебе ещё перезвоню.
— Будь.
— Пока.

— Як завуць гэтага хлапца?
— Пеця.
— А прозьвішча?
— Пяцю́шык.
— Ён жыве ў Вялейцы на Пеўчай вуліцы?
— Так. Адкуль ты ведаеш?
— Ён мой зямляк. Я ж таксама зь Вялейшчыны.

— Как зовут этого парня?
— Петя.
— А фамилия?
— Петю́шик.
— Он живёт в Вилейке на Певчей улице?
— Да. Откуда ты знаешь?
— Он мой земляк. Я же тоже с Вилейщины.

Майстры слова гавораць

Сям'я, родная хата, вёска для многіх людзей — такі ж цэнтар сусьвету, як у Пталямеевай сістэме Зямля: ні высокія званьні, ні абавязкі не аслабляюць у іх сямейных пачуцьцяў. Як бы ні вырасла кола знаёмых, як бы ні пашыраліся духоўныя інтарэсы, усё роўна і ў сталыя гады інтуіцыя памесьціць іх уласнае **я** ў мікрасьвет роднай сям'і і прымусіць ад бацькавага парога мераць шлях да вялікіх галяктык, якія называюцца: культура і прызваньне, народ і чалавецтва.

(Уладзімір Калесьнік)

Заняткі трэйція | Занятие третье

Гэта Пётра, старэйшы Ясеў брат.
Які ён? Ён
выкшталцоны (исключительный)
майстравіты (искусный)
здатны (способный)
спагадны (сострадательный)
гасьцінны (гостеприимный)

Лад мовы

Прыметнік
(Прилагательное)

Прыметнік (прилагательное) — самостоятельная часть речи, обозначает:
— свойство или признак предмета, не связанный со временем: ***краплі'сты*** **до'ждж**;
— отношение к другим предметам: ***парцяны'я*** **шкарпэ'ткі**;
— принадлежность лицу, живому существу: ***Пё'траў*** **дзя'дзька**, ***даччына'*** **ла'ска**.

Прилагательные согласуются с существительными в роде, числе, падеже:
заву'лак (м.р. ***які?***) ***пакруча'сты*** — извилистый переулок,
цэ'гла (ж.р. ***якая?***) ***руда'я*** — коричневый кирпич,
пе'чыва (н.р. ***якое?***) ***сма'чнае*** — вкусное печенье,
празь ***пе'ршыя*** (мн.л. ***якія?***) **ру'кі** — из первых рук.

Скланеньне прыметнікаў
(Склонение прилагательных)

ЯКІ? ЯКАЯ? ЯКОЕ? ЯКІЯ?

У адзіночным ліку:

	м.р. адушаўлёны	**м.р.** неадушаўлёны	**ж.р.**	**н.р.**
Н.	высок***і*** мужчына	высок***і*** стол	высок***ая*** кабета	высок***ае*** дзіця
Р.	высок***ага*** мужчыны	высок***ага*** стала	высок***ай*** кабеты	высок***ага*** дзіцяці
Д.	высок***аму*** мужчыну	высок***аму*** сталу	высок***ай*** кабеце	высок***аму*** дзіцяці
В.	высок***ага*** мужчыну	высок***і*** стол	высок***ую*** кабету	высок***ае*** дзіця
Т.	высок***ім*** мужчынам	высок***ім*** сталом	высок***ай*** кабетай	высок***ім*** дзіцем
М.	на высок***ім*** мужчыне	пры высок***ім*** стале	пры высок***ай*** кабеце	пры высок***ім*** дзіцяці

У множным ліку:

	м.р. адушаўлёны	**м.р.** неадушаўлёны	**ж.р.**	**н.р.**
Н.	высок***ія*** мужчыны	высок***ія*** сталы	высок***ія*** кабеты	высок***ія*** дзеці
Р.	высок***іх*** мужчынаў	высок***іх*** сталоў	высок***іх*** кабетаў	высок***іх*** дзяцей
Д.	высок***ім*** мужчынам	высок***ім*** сталам	высок***ім*** кабетам	высок***ім*** дзецям
В.	высок***іх*** мужчынаў	высок***ія*** сталы	высок***іх*** кабетаў	высок***іх*** дзяцяў
Т.	высок***імі*** мужчынамі	высок***імі*** сталамі	высок***імі*** кабетамі	высок***імі*** дзецьмі
М.	на высок***іх*** мужчынах	пры высок***іх*** сталах	пры высок***іх*** кабетах	пры высок***іх*** дзецях

Окончания при склонении прилагательных.

	у адзіночным ліку			у множным ліку
	м.р.	**ж.р.**	**н.р.**	**м.р.; ж.р.; н.р.**
Н.	***-ы, -і***	***-ая, -яя***	***-ое, -ае, -яе***	***-ыя, -ія***
Р.	***-ога, -ага, -яга***	***-ое, -ае, -яе, -ой, -ай, -яй***	***-ога, -ага, -яга***	***-ых, -іх***
Д.	***-ому, -аму, -яму***	***-ой, -ай, -яй***	***-ому, -аму, -яму***	***-ым, -ім***
В.	***-ога, -ага, -яга*** (з адушаўлёнымі) ***-ы, -і*** (зь неадушаўлёнымі)	***-ую, -юю***	***-ое, -ае, -яе***	***-ых, -іх*** (з адуш.) ***-ыя, -ія*** (зь неадуш.)
Т.	***-ым, -ім***	***-ою, -аю, -яю, -ой, -ай, -яй***	***-ым, -ім***	***-ымі, -імі***
М.	***-ым, -ім***	***-ой, -ай***	***-ым, -ім***	***-ых, -іх***

Некоторые прилагательные имеют полную и краткую формы: **рады — рад** (радостный — рад), **поўны — повен** (полный — полон), **дужы — дуж** (сильный — силён). Краткие прилагательные изменяются по родам и числам: **певень *грозен*** (м.р.), **котка *грозна*** (ж.р.), **шчаня *грозна*** (н.р.), **яны так моцна *грозны*** (мн.л.).

Ступені прыраўнаваньня якасных прыметнікаў

(Степени сравнения качественных прилагательных)

маленькі — меншы — найменшы / сама меншы	маленький — меньший — самый маленький
вялікі — большы — найбольшы	большой — больший — самый большой
высокі — вышэйшы — найвышэйшы	высокий — высший — наивысший
нізкі — ніжэйшы — найніжэйшы	низкий — низший — самый низкий
добры — лепшы — найлепшы	хороший — лучший — наилучший
благі — горшы — найгоршы	плохой — худший — наихудший

Образование форм сравнительной степени прилагательных.

Простая форма наивысшей степени:

-ейш-* / *-эйш-* + *най-

салодкі – саладз***ейш***ы – ***най***саладз***ейш***ы	сладкий – более сладкий – самый сладкий
горкі – гарч***эйш***ы – ***най***гарч***эйш***ы	горький – более горький – самый горький
прыгожы – прыгаж***эйш***ы – ***най***прыгаж***эйш***ы	красивый – красивейший – самый красивый
здаровы – здарав***ейш***ы – ***най***здарав***ейш***ы	здоровый – здоровейший – самый здоровый
цікавы – цікав***ейш***ы – ***най***цікав***ейш***ы	интересный – интереснейший – самый инт.
модны – madн***ейш***ы – ***най***мадн***ейш***ы	модный – моднейший – самый модный
ёмкі – ямч***эйш***ы – ***най***ямч***эйш***ы	удобный – более удобный – самый удобный

-эзн-

шырокі – шырач***эзн***ы	широкий – широченный
доўгі – даўж***эзн***ы	длинный – длиннющий
высокі – высач***эзн***ы	высокий – высоченный

Краткая форма наивысшей степени:

най-* + *-ш-

высокі – ***най***вы***ш***ы	высокий – самый высочайший
блізкі – ***най***бліз***ш***ы	близкий – самый ближайший
багаты – ***най***багат***ш***ы	богатый – самый богатейший
новы – ***най***ноў***ш***ы	новый – самый новейший
кароткі – ***най***карот***ш***ы	короткий – самый кратчайший

Сложная форма наивысшей степени:

сама

танны – тань***нейш***ы – ***сама*** танны	дешевый – дешевейший – самый дешевый
стары – стар***эйш***ы – ***сама*** стары	старый – старейший – самый старый

менш больш	шчыльны – ***менш*** шчыльны – ***больш*** шчыльны	плотный – менее/более плотный
	тлусты – ***менш*** тлусты – ***больш*** тлусты	жирный – менее/более жирный
	складаны – ***менш*** складаны – ***больш*** складаны	сложный – менее/более сложный
	выразны – ***менш*** выразны – ***больш*** выразны	выразительный – менее/более выразит.
	падобны – ***менш*** падобны – ***больш*** бадобны	похожий – менее/более похожий

!

1) При сравнении некоторых понятий (возраста, роста и т.п.) прилагательное употребляется с предлогами ***за, ад, над***, а существительное ставится в родительном падеже: **няма зьвера дужэйшага** ***за лева*** (нет зверя сильнее льва), **гарачэй** ***ад агню*** (горячее огня), **няма горшага ка́та** ***над нашага брата*** (нет хуже палача, чем наш брат), **сястра маладзейшая** ***за брата*** (сестра моложе брата), **ён разумнейшы** ***за ўсіх*** (он умнее всех).

2) Прилагательные, которые в русском языке употреблены в высшей степени сравнения, в беларуском соотносятся только с прилагательными наивысшей степени. Сравните: ближайший — **найбліжэйшы**, легчайший — **найлягчэйшы**, новейший — **найноўшы**.

3) Обратите внимание, что прилагательное **падобны** сочетается с предлогом ***да*** и существительным в родительном падеже: **падобны** ***да*** **бацькі** (похожий на отца).

Степеней сравнения не имеют прилагательные:

з колькасна нязьменнай якасьцю	кволы, хлебабулачны, кісламалочны
з азначэньнем пасады, званьня	старшы лейтэнант, галоўны інжынер, навуковы супрацоўнік
з азначэньнем масьці жывёл	пярэсты, піжасты, буланы
з азначэньнем колеру праз адносіны да іншых прадметаў, якасна-адносныя	рамонкавы, шыпшынавы, бэзавы, агністы, шэра-сіні, цёмна-зялёны
з формамі суб'ектыўнай ацэнкі	драбнюткі, мізэрны, марны

Не имеют форм оценки и степеней сравнения относительные прилагательные. Их признаки не изменяются: **зрокавыя выпыты** (зрительные тесты), **дароўны надпіс** (дарственная надпись), **саламяны капялюш** (соломенная шляпа), **парцяныя шкарпэткі** (хлопчатобумажные носки), **мастакоўскі талент** (талант художника).

Практыкуйцеся

1. Прачытайце сказы, зьвярніце ўвагу на канчаткі прыметнікаў (Прочитайте предложения, обратите внимание на окончания прилагательных).

До́брае ляжы́ць, а зло́е бяжы́ць.
Аста́тні раз быва́ю ў вас.
Стары́ верабе́й на мякі́ну ня ква́піцца.
У жыцьці́ быва́юць усяля́кія здарэ́ньні.
Чо́рныя баравікі́ так і стая́ць уваччу́.
На до́ўгі век, на до́брае здаро́ўе.
Па ла́сым ку́се я й вады́ нап'ю́ся.
Сядзі́ць па́ні на мурку́ ў чырво́ным каптурку́ — хто йдзе́, той пакло́ніцца (Суніцы).
Чырво́ны ко́лер, ві́нны сма́к, каме́ннае сэ́рца — хто гэ́та так? (Вішня)
А хто ма́е хвост курта́ты, бараду́ і нос гарба́ты, но́сіць, ле́сам ідучы́, за́мест ша́пкі два карчы́? (Лось)

2. Скажыце як мае быць па-беларуску (Скажите по-беларуски правильно).

Ближайшая остановка. Лучшие годы. Высший сорт. Легчайший вес. Сладчайший напиток.

3. Прачытайце фраземы, з пададзеных словаў знайдзіце да іх прыметнікі (Прочитайте фраземы, из приведенных слов подберите к ним прилагательные).
Узор: галава ва́рыць → разумны

малы, вясёлы, прагны (ненаедны), чырванашчокая кабета, аднолькавыя, вопытны, выдатны

кату па пяту — …
аднаго поля ягады — …
біты воўк — …
хоць куды — …
на сёмым небе — …
маладзіца як брусьніца — …
плячысты на жывот — …

4. Прыметнік у дужках пастаўце ў адпаведнай форме (Прилагательное в скобках поставьте в соответствующей форме).
Узор: (жоўты) касачы́ → жоўтыя касачы

(рыжы) валасы, (зялёны) кашуля, (шэры) вочы, (бэжавы) аўта,
(чырвоны) стужка, (паласаты) кавун, (блакітны) шалік, (чорны) кава

Лад мовы

Прыналежныя прыметнікі

(Притяжательные прилагательные)

ЧЫЙ? ЧЫЯ? ЧЫЁ?

Разновидность относительных прилагательных — *прыналежныя (притяжательные)*. Они показывают, кому принадлежит предмет: ***мату́ліна*** **варэ́ньне** — мамино варенье, ***дачына́*** **ху́стка** — платок дочери (но! ***дачы́ная*** **фірма** — дочерняя фирма), ***сабачы*** **пысьня́к** — собачий намордник. Притяжательные прилагательные образуются от основ существительных; могут переходить в качественные и относительные.

Образование притяжательных прилагательных от существительных мужского рода.

-оў, -аў ***-еў, -ёў***	Паўлюк	Паўлюк***оў*** дом (м.р.)	дом Павла
	Пётра	Пётр***аў*** кампутар (м.р.)	компьютер Петра
	Ясь	***Ясеў*** брат (м.р.)	брат Яся
	Міхась	Міхас***ёў*** калега (м.р.)	коллега Михася
-ова, -ава ***-ева, -ёва***	Паўлюк	Паўлюк***ова*** кватэра (ж.р.)	квартира Павла
		Паўлюк***ова*** дзіця (н.р.)	ребёнок Павла
	Пётра	Пётр***ава*** жонка (ж.р.)	жена Петра
		Пётр***ава*** вакно (н.р.)	окно Петра
	Ясь	***Ясева*** сядзіба (ж.р.)	усадьба Яся
		Ясева бра (н.р.)	бра Яся
	Міхась	Міхас***ёва*** фірма (ж.р.)	фирма Михася
		Міхас***ёва*** аўта (н.р.)	автомобиль Михася

Назоўнікі, якія абазначаюць людзей
(Существительные, обозначающие людей)

мужчынскага роду		жаночага роду	
мужчы́на	мужчина	**жанчы́на**	женщина
ба́цька	отец	**ма́ці**	мать
хлапе́ц	парень	**дзяўчы́на**	девушка
па́сынак	пасынок	**па́дчарка**	падчерица
айчы́м	отчим	**ма́чаха**	мачеха
дзе́вер	деверь	**залві́ца**	золовка

Асновы назоўнікаў
(Основы существительных)

мяккая: заканчваецца на мяккі зычны	**цьвёрдая:** заканчваецца на цьвёрды зычны	**зацьвярдзелая:** заканчваецца на ***ж ш ч дж р***	аснова заканчваецца на ***г к х***
цішы*ня*	краі*на*	дож*дж*	сьне*г*
сто*ль*	сто*л*	ша*ша*	квет*ка*
наваколь*ле*	стра*ва*	но*ч*	мала*ко*
лазь*ня*	бры*во*	цем*ра*	стра*ха*
дзе*нь*	мужчы*на*	узьбярэж*жа*	бaць*ка*

Некаторыя спосабы словаўтварэньня назоўнікаў
(Некоторые способы словообразования существительных)

	зыходнае слова	**утворанае слова**	**пераклад**
-нік ***-льнік***	пакутваць	пакут***нік***	страдалец
	выведваць	вывед***нік***	разведчик
	дасьледваць	дасьлед***нік***	исследователь
	вандраваць	вандроў***нік***	путешественник
	перакладаць	переклад***нік***	переводчик
	занатаваць	натат***нік***	блокнот
	разьмеркаваць	разьмеркава***льнік***	распределитель
	акісьляць	акісьля***льнік***	окислитель
	зьнішчаць	зьнішча***льнік***	истребитель
-ач	слухаць	слух***ач***	слушатель
	уцякаць	уцяк***ач***	беглец
	глядзець	гляд***ач***	зритель
	барада	барад***ач***	бородатый, бородач
	горла	гарл***ач***	горластый
	пуза	пуз***ач***	брюхастый
-ар	жыць	жых***ар***	житель
-ак	радзіць	***за***род***ак***	зародыш, эмбрион
	кідаць	***вы***кід***ак***	выкидыш
-ін- ***-ын-***	глыбокі	глыб***ін***я	глубина
	цёплы	цяпл***ін***я	теплота
	доўгі	даўж***ын***я	длина
	высокі	выш***ын***я	высота
-ца	перамога	перамож***ца***	победитель
	абарона	абарон***ца***	защитник

-н-	пэнсія	пэнсій ы	пенсионный
	апэрацыя	апэрацый***н***ы	операционный
	установа	устаў***н***ы	учредительный
	арганізацыя	арганізацый***н***ы	организационный
	адукацыя	адукацый***н***ы	образовательный
	экватар	экватар***н***ы	экваториальный
	сінусоіда	сінусоід***н***ы	синусоидальный
	трахея	трахей***н***ы	трахейный
	спэкуляцыя	спэкуляцый***н***ы	спекуляционный
	акупацыя	акупацый***н***ы	аккупационный
	прадукцыя	прадукцый***н***ы	продукционный
-іст-	уступ	уступ***іст***ы	уступчатый
	лінія	ліне***іст***ы	линейчатый
-ц-,-ск-	глядач	гляда***ц***кі	зрительский
	грэк	грэ***ц***кі	греческий
	казак	каза***ц***кі	казачий
	Смалявічы	Смалянві***ц***кі	Смолевичский
	Нью-Ёрк	Нью-Ёр***ск***і	Нью-Йоркский
-ч-	мовазнавец	мовазнаў***ч***ы	языковедческий
	кіраўнік	кіраўні***ч***ы	управленческий
	давер	давер***ч***ы	верительный

Если прилагательное образовано от слова с основой, заканчивающейся:

— на *ц, т, ч, к*, то прилагательное имеет суффикс *-ц-*: **скаўт — скаў*ц*кі, чытач — чыта*ц*кі, Глыбокае — глыбо*ц*кі, брат — бра*ц*кі, Смалявічы — смалявіцкі**;

— на несколько согласных звуков, последний из которых *к*, а суффикс начинается на *с*, то в прилагательном корневое *к* не употребляется: **Нью-Ёрк — Нью-Ёр*ск*і**;

! — на *с, з, ш, ж, г, х*, а суффикс начинается на *с*, то в прилагательном употребляется одна буква *с*, а финальная согласная на письме не обозначается: **Белая Вежа — белаве*ск*і, чэх — чэ*ск*і, француз — францу*ск*і, Нясьвіж — Нясьві*ск*і**;

— на *ск, цк*, а прилагательное образуется при помощи суффикса *-ск-*, то в слове остаётся только одно *ск* или *цк*: **Дамаск — дама*ск*і, Смаленск — смален*ск*і, Брацк — бра*цк*і**;

— на звонкие *д, дж, дз*, а суффикс начинается на *с*, то при произношении в слове слышится звук [ц], но пишется *дз*: **сусед — суседзкі [сус'эцк'і], грамада — грама*дз*кі [грамацк'і]**.

Практыкуйцеся

5. З словаў у дужках утварыце прыметнікі (От слов в скобках образуйте прилагательные).
Узор: (яблык) пірог → яблычны пірог

(поўдзень) вецер, (жах) выгляд, (вусы) дзядзька, (бульба) страва, (кішэня) ліхтарык, (маліна) колер, (ружа) пялёстак.

6. Утварыце прыметнікі (Образуйте прилагательные).

Наваградак, Ліда, Нясьвіж, Вушачы, Сураж, латыш, завод, сьвет, казак, Ворша.

7. Скажыце, якія тутака прыметнікі якасныя, а якія адносныя ці прыналежныя? (Скажите, какие из прилагательных являются качественными, относительными, а какие притяжательными?)

братава майстроўня
мастерская брата

ільняная тканіна
льняная ткань

знаёмы лес
знакомый лес

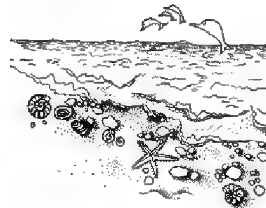

морскае ўзьбярэжжа
морское побережье

пясчаная выспа
песчаный остров

дзедаў човен
дедова лодка

слоік матулінага варэньня
банка маминого варенья

зямная куля
земной шар

высачэзны дом — хмарачос
высоченный дом — небоскреб

камэрцыйны кіёск / ша′пік
коммерческий киоск

8. Скажыце як мае быць (Скажите правильно).
Узор: Пражываньне ў шыкоўным гатэлі.

пражываньне	у	шыкоўны	гатэль
Беларусь	на	вольны	рынак
радасьць		свабодны	творства
дзеці		гульнявы	зал
гармідар		школьны	двор
згода		супольны	праца
сьвечкі		старадаўні	жырандоль
імпрэза		купалаўскі	парк
дзяўчына		нацыянальны	строй

9. Ад пададзеных прыметнікаў утварыце ступені прыраўнаваньняў (Образуйте степени сравнения от приведенных прилагательных).
Узор: дарагі падарунак → даражэйшы падарунак → найдаражэйшы падарунак

новае начыньне, мяккі каўнер, чырвоны колер, смачны яблык, прывабная мясьціна, салодкія маліны, забаўныя прыгоды, цёплае паліто, зграбная рэч, высокая будыніна, пісьменны праўнік, малы сабачка, цяжкая валізка.

10. Ад словаў у дужках утварыце прыналежны прыметнік і дапасуйце яго да назоўніка (От слов в скобках образуйте притяжательное местоимение и согласуйте его с существительным).
Узор: Хто гэта? (Ясь) найлепшы сябра. → Ясеў найлепшы сябра.

а) Хто гэта? (Волька) большы сын.
(Людміла) меншая сястра.
(Аркадзь) крэўныя.

б) Што гэта? (Піліп) студэнцкі пакой.
(Ксеня) бурштынавыя кара/лі.
(Максім) новае паліто.

11. Складзіце сказы (Составьте предложения):
Узор: Тут утульны студэнцкі пакой.

Тут	студэнцкі	утульны	стол
Там	Мікітаў	пісьмовыя	акуляры
На падлозе	Мікітавы	кампутаровае	ніткі
На рагу стала	бацькавы	патрэбныя	цацка
Каля стала	матчыны	заўсёдны	пакой
	сябравы	замежны	паперы
	сяброўчын	сонцаахоўныя	нататнік
	сястрыная	бліскучая	слоўнік
	Колеў	пісьмовы	ча/сапісы
	Сяргеевы	новыя	начыньне
	мой	праезны	квіток
	наш	цыравальныя	зэдлік
	братава	драўляны	прылады

12. Замест кропак уточце ў тэкст выпушчаныя словы (Вместо точек вставьте в текст пропущенные слова).

сьветлы, складовы, арыгінальны, выштукаваны, кафляны, крэмавы, старадаўні, густоўны, прыгожы, беларускі, розны, мяккі

Утульны … пакой. … інтэр’ер. Яго … частка — адметныя рэчы ў … гусьце. Сурвэта. Прыгожа аформлены куфэрак. … колеру кветкі.

Што яшчэ? На сьцяне — … відарыс гербу Пагоня. … гадзіньнік. Мэбля. … камінак. Каля сьцяны, справа, шафа. Зьлева … канапа. Справа крэсла. Люстэрка. Яно ў … аправе. … каберац на падлозе. Угары пад стольлю … люстра. На вокнах … самадзялковыя фіранкі.

13. Скарыстаўшы слоўнік і ўжо вядомыя вам словы, падайце свае прыметнікі да пазначаных назоўнікаў (Используя словарь и уже известные вам слова, приведите свои прилагательные к обозначенным существительным).

Дзяўчаты і **хлопцы** зь менскага Трае́цкага прымесьця.
Якія яны?

самастойныя
дасьведчаныя
адукаваныя
чынныя
самавітыя
сталыя чытачы Купалаўскай бібліятэкі

14. Складзіце сказы з ужываньнем прапанаваных словазлучэньняў і словаў (Составьте предложения, употребляя предложенные словосочетания и слова).

дзьвюхпавярховая камяніца; старажытны мур; мураванка

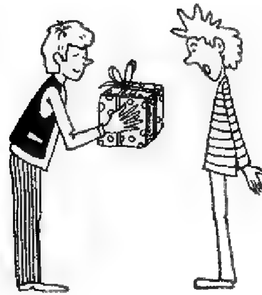

Валодзеў гасьцінец; адметны трае́цкі сувэнір

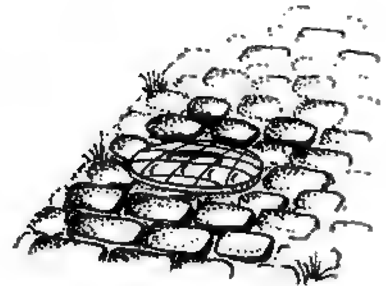

брукаваная плошча; даўнейшая вуліца

15. Падшукайце да прыметніка адпаведны назоўнік (Подберите к прилагательному соответствующее существительное).
Узор: шавецкія → шавецкія курсы

вулічны	хвалі
марскія	дубец
дарожны	ліст
дубовая	жук
ліпавы	цьвет
волкае	паветра
вярбовы	басэйн
рачны	мэбля
маёвы	рух

Кароткія і простыя размовы
(чытайце ўголас)

— Ці здольны гэты дзяцюк? — Здольны ды й старанны!	— Способный ли этот парень? — Способный, да еще и старательный!
— Дзе Ясеў бацька? — Ён пры старэйшым сыну, пры Пётру.	— Где отец Яся? — Он со старшим сыном, с Петром.

— Ты езьдзіў у Івянец?
— Езьдзіў, толькі ўчора вярнуўся.
— Ну й як вандроўка?
— Мне спадабалася. Адпачыў як мае быць.
— А ты яшчэ й загарэў!
— Дык ты ня ведаеш, якія там мясьціны? Гэта ж у бок Налібоцкай пушчы. Адныя бары чаго вартыя!..

— Ты ездил в Ивянец?
— Ездил, только вчера вернулся.
— Ну и как путешествие?
— Мне понравилось. Отдохнул что надо.
— А ты еще и загорел!
— Разве ты не знаешь, какие там места? Это же в сторону Налибокской пущи. Одни боры чего стоят!..

— Вазьміце ў дарогу яблыкаў.
— Якіх? Гэтых жоўтых?
— Не, жоўтыя яшчэ кіслыя. Бяры вунь у той папяровай скрынцы.
— Яны саладзейшыя?
— Саладзейшыя і больш сакаўны́я.

— Возьмите в дорогу яблок.
— Каких? Этих желтых?
— Нет, желтые еще кислые. Бери вот в том бумажном ящике.
— Они более сладкие?
— Более сладкие и более сочные.

— Добры дзень, дзядзька Андрэй!
— Здароў, жэўжык. А дзе ж бацькі?
— Зараз прыйдуць. Зайшлі ў краму.
— Ну, як ты дуж-здароў? Ці падрос за лета?
— Мы былі на моры, дзядзька Андрэй.
— На моры? А дзе ж гэта?
— У Турэччыне, на Эгейскім моры. Яно цёплае, ласка́вае. І вада ў ім чыстая, празрыстая.

— Здравствуйте, дядя Андрей!
— Привет, пострел. А родители где?
— Сейчас придут. Зашли в магазин.
— Ну, как поживаешь? Подрос ли за лето?
— Мы были на море, дядя Андрей.
— На море? А где же это?
— В Турции, на Эгейском море. Оно тёплое, ласкавое. И вода в нём чистая, прозрачная.

— Добры вечар у хату!
— Добры вечар! Праходзь, калі ласка, сядай.
— Што чуваць у вас?
— Навінаў багата. Наш Паўла ўжо мае новую кватэру.
— Во як?! А ў якім раёне?
— У Малінаўцы.
— Дык я ж таксама ў Малінаўцы! А на якой вуліцы?
— На вуліцы Мадэрнай.
— А… Гэта ад мяне няблізка.

— Добрый вечер!
— Добрый вечер! Проходи, пожалуйста, садись.
— Что у вас слышно?
— Новостей много. Наш Павел уже получил новую квартиру.
— Вот как?! А в каком районе?
— В Малиновке.
— Так я тоже в Малиновке! А на какой улице?
— На улице Модерной.
— А… Это от меня неблизко.

Майстры слова гавораць

… слова жыве — яно вечнае й неўміручае. Бо яно бесьцялеснае й неашчутнае. Бо яго можна толькі пачуць, нават прачытаць, але нельга ўзяць у рукі — напісанае ці надрукаванае слова ўжо не само слова, а толькі яго ілюстрацыя. У самім слове няма ніводнага атама, няма нічога з таго, што падуладна сьмерці. Яно, хоць само жывое, не праходзіць звычайных стадыяў усяго жывога: нараджэньне, сталеньне, старэньне, сьмерць. Бо яно дух, а дух ня мае сьмерці.

(Янка Сіпакоў)

Заняткі чацьвертыя — Занятие четвёртое

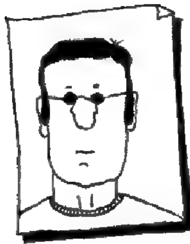

Хіба гэта наш Ясь?
Хтосьці іншы.
Нейкі чужы чужаніца.

Лад мовы

Займеньнік
(Местоимение)

Займеньнік (местоимение) — изменяемая часть речи, которая не называет предметы, лица, качества, а только указывает на них. По своему значению местоимения делятся на:

— *асабовыя (личные)*: **я, мы, ты, вы, ён, яна́, яно́, яны́**;
— *прыналежныя (притяжательные)*: **мой, наш, твой, ваш, яго́, яго́ны, е́йны, свой, і́хні**;
— *паказальныя (указательные)*: **той, такі́, гэ́ты, гэ́такі, гэ́ны, гэ́ткі, сто́лькі, гэ́тулькі**;
— *азначальныя (определительные)*: **сам, усё́, усе́, уве́сь, ко́жны, любы́, са́мы, і́ншы**;
— *пытальна-адносныя (вопросительно-относительные)*: **хто, што, які́, като́ры, чый, ко́лькі**;
— *зваротныя (возвратные)*: **сябе**;
— *адмоўныя (отрицательные)*: **ніхто́, нішто́, нія́кі, нічы́й, ніво́дны**;
— *неазначальныя (неопределенные)*: **не́хта, не́шта, хто́сьці, што́сьці, не́йкі, які́сьці, які-не́будзь, не́калькі, абы-які́, хто-не́будзь**.

Асабовыя займеньнікі
(Личные местоимения)

	у адзіночным ліку					у множным ліку		
	І-я асоба	ІІ-я асоба	ІІІ-я асоба м.р.	ІІІ-я асоба ж.р.	ІІІ-я асоба н.р.	І-я асоба	ІІ-я асоба	ІІІ-я асоба
Н.	я	ты	ён	яна	яно	мы	вы	яны
Р.	мяне	цябе	яго	яе	яго	нас	вас	іх
Д.	мне	табе	яму	ёй	яму	нам	вам	ім
В.	мяне	цябе	яго	яе	яго	нас	вас	іх
Т.	мной (мною)	табой (табою)	ім	ёй (ёю)	ім	намі	вамі	імі
М.	па мне	па табе	па ім	па ёй	па ім	па нас	па вас	па іх

Практыкуйцеся

1. Адкажыце на пытаньні (Ответьте на вопросы).
Узор: Ці спадар Жураўскі настаўнік? (прафэсар) → Не, спадар Жураўскі не настаўнік, ён прафэсар.

Ці спадар Чайка друкар? (выдавец)
Гэтыя людзі, твае калегі, тутэйшыя? (прыежджыя)
Хто гэтая дзяўчына, твая сястра? (братава сяброўка)

Ці спадарыня Ганна сакратарка? (паштарка)
Ці гэта Колева дзіця? (Волька)

2. Адкажыце на пытаньні (Ответьте на вопросы).
Узор: Што ты ведаеш пра (Сяргей, ён)? → Што я ведаю пра Сяргея? Я нічога ня ведаю пра яго.

Што ты ведаеш пра (Вярбіцкія, яны)?
Што ты ведаеш пра (той хлапец, ён)?
Што ты ведаеш пра (Волька, яна)?
Што ты маеш сказаць (спадар Лявіцкі, ён)?
Ты павіншаваў (спадарыня Людміла, яна)?
Ты паедзеш з (Паўлюк, ён) на адпачынак?
Ты даваў (дзіця, яно) папіць?

Лад мовы

Прыналежныя займеньнікі

(Притяжательные местоимения)

Местоимения **мой, мая, маё, мае** (мой, моя, моё, мои), **твой, твая, тваё, твае** (твой, твоя, твоё, твои):

	у адзіночным ліку			у множным ліку
	м.р.	**ж.р.**	**н.р.**	**м.р.; ж.р.; н.р.**
Н.	мой, твой	мая, твая	маё, тваё	мае, твае
Р.	майго, твайго	маей, тваей	майго, твайго	маіх, тваіх
Д.	майму, твайму	маёй, тваёй	майму, твайму	маім, тваім
В.	майго, твайго (адуш.) мой, твой (неадуш.)	маю, тваю	маё, тваё	маіх, тваіх (адуш.) мае, твае (неадуш.)
Т.	маім, тваім	маёю (маёй), тваёю (тваёй)	маім, тваім	маімі, тваімі
М.	маім, тваім	маёй, тваёй	маім, тваім	маіх, тваіх

Местоимения **ягоны, ягоная, ягонае, ягоныя** (его), **ейны, ейная, ейнае, ейныя** (её):

	у адзіночным ліку			у множным ліку
	м.р.	**ж.р.**	**н.р.**	**м.р.; ж.р.; н.р.**
Н.	ягоны, ейны	ягоная, ейная	ягонае, ейнае	ягоныя, ейныя
Р.	ягонага, ейнага	ягонай, ейнай	ягонага, ейнага	ягоных, ейных
Д.	ягонаму, ейнаму	ягонай, ейнай	ягонаму, ейнаму	ягоным, ейным
В.	ягонага, ейнага (адуш.) ягоны, ейны (неадуш.)	ягоную, ейную	ягонага, ейнага (адуш.) ягонае, ейнае (неад.)	ягоных, ейным (адуш.) ягоныя, ейныя (неад.)
Т.	ягоным, ейным	ягонай, ейнай	ягоным, ейным	ягонымі, ейнымі
М.	ягоным, ейным	ягонай, ейнай	ягоным, ейным	ягоных, ейных

Местоимения **наш, наша, нашы** (наш, наша, наши), **ваш, ваша, вашы** (ваш, ваше, ваши):

	у адзіночным ліку			у множным ліку
	м.р.	**ж.р.**	**н.р.**	**м.р.; ж.р.; н.р.**
Н.	наш, ваш	наша, ваша	наша, ваша	нашы, вашы
Р.	нашага, вашага	нашу, вашу	нашага, вашага	нашых, вашых
Д.	нашаму, вашаму	нашай, вашай	нашаму, вашаму	нашым, вашым
В.	нашага, вашага (адуш.) наш, ваш (неадуш.)	нашу, вашу	наша, ваша	нашых, вашых (адуш.) нашы, вашы (неадуш.)
Т.	нашым, вашым	нашай, вашай	нашым, вашым	нашымі, вашымі
М.	нашым, вашым	нашай, вашай	нашым, вашым	нашых, вашых

Местоимения **іхні, іхняя, іхняе, іхнія** (их):

	у адзіночным ліку			у множным ліку
	м.р.	**ж.р.**	**н.р.**	**м.р.; ж.р.; н.р.**
Н.	іхні / іхны	іхняя / іхная	іхняе / іхнае	іхнія / іхныя
Р.	іхняга / іхнага	іхняй / іхнай	іхняга / іхнага	іхніх / іхных
Д.	іхняму / іхнаму	іхняй / іхнай	іхняму / іхнаму	іхнімі / іхным
В.	іхняга / іхнага (адуш.) іхні / іхны (неадуш.)	іхнюю / іхную	іхняе / іхнае	іхніх / іхных (адуш.) іхнія / іхныя (неадуш.)
Т.	іхнім / іхным	іхняй / іхнай	іхнім / іхным	іхнімі / іхнымі
М.	пры іхнім / іхным	пры іхняй / іхнай	пры іхнім / іхным	пры іхніх / іхных

Притяжательное местоимение ***свой*** может указывать на принадлежность предмета любому из трёх лиц, т.к. не имеет отличий в роде: **ён прынес *свой* парасон** (он принёс свой зонт)**, яна прынесла *свой* парасон** (она принесла свой зонт)**, дзіця прынесла *свой* парасон** (ребёнок принёс свой зонт).

Практыкуйцеся

3. Прыналежныя прыметнікі замяніце займеньнікамі *ягоны, ейны, іхны* ў адпаведнай форме (Притяжательные прилагательные замените местоимениями *ягоны, ейны, іхны* в надлежащей форме).

Віця і Віцева сястра, Зіна і Зінін муж, настаўніца і настаўніцына кляса, гаспадар і гаспадароў сабака, Вярбіцкія і дзеці Вярбіцкіх, цётка і цётчын унук, Васіль і Васілёў настаўнік.

4. Прачытайце, адзначце прыналежныя займеньнікі (Прочитайте, отметьте притяжательные местоимения).

Прыехалі цётка зь дзядзькам. Гэта іхны сын, іхная дачка й іхнае аўта.
Юля ўжо тут. Бачу ейнае паліто, ейны капялюш і ейную торбу.
Бацька пытаецца, дзе ягоны алавік, ягоныя паперы ды ягоныя акуляры.

Лад мовы

Паказальныя займеньнікі

(Указательные местоимения)

	у адзіночным ліку			у множным ліку
	м.р.	**ж.р.**	**н.р.**	**м.р.; ж.р.; н.р.**
Н.	той	тая	тое	тыя
Р.	таго	тае / той	таго / тога	тых
Д.	таму / тому	той	таму / тому	тым
В.	таго (адуш.) той (неадуш.)	тую	тое	тых (адуш.) тыя (неадуш.)
Т.	тым	тою	тым	тымі
М.	пры тым	пры той	пры тым	пры тых

1) Местоимение *той* по сравнению с местоимением *гэты* указывает на предмет, более отдалённый. Местоимение *гэты* — на более близкий.

2) Местоимения *такі, гэтакі, столькі, гэтулькі* указывают на качество и количество, подобное уже названным. Склоняются как прилагательные с основой на *г, к, х* во множественном числе: **гэтульк*іх* блізк*іх* нам людзей**.

Пытальныя, адмоўныя й неазначальныя займеньнікі

(Вопросительные, отрицательные и неопределенные местоимения)

пытальныя	адмоўныя	неазначальныя
хто (кто)	**ніхто** (никто)	**не́хта** (кто-то, кто-нибудь, кое-кто)
што (что)	**нішто** (ничто)	**не́шта** (что-то, что-нибудь, кое-что)
дзе (где)	**нідзе́** (нигде)	**не́дзе** (где-то, где-нибудь, кое-где)
куды́ (куда)	**ніку́ды** (никуда)	**не́куды** (куда-то, куда-нибудь)
калі́ (когда)	**ніколі** (никогда)	**не́калі** (когда-то, когда-нибудь)
як (как)	**нія́к** (никак)	**не́як** (как-то, как-нибудь)
які́ (какой)	**нія́кі** (никакой)	**не́йкі** (какой-то, какой-нибудь, кое-какой)
адку́ль (откуда)	**ніадку́ль** (ниоткуда)	**адне́куль** (откуда-то)
чый (чей)	**нічы́й** (ничей)	**не́йчы, чы́йсьці** (чей-то)

Практыкуйцеся

5. Замест кропак пастаўце паводле сэнсу неазначальныя займеньнікі (Вместо точек поставьте по смыслу неопределенные местоимения).

Тут … незнаёмыя дзяўчаты.
Ён … шукаў.
… гэта будзе патрэбна.
… забыўся ў аўтобусе сваю валізку.
Гэта … цікавае.
Пакліч хутчэй …
… ён мне не патэлефанаваў.

6. Дайце адмоўныя адказы на пытаньні (Дайте отрицательные ответы на вопросы).
Узор: Ці ёсьць хто ў хаце? (нікога) → Не, нікога няма.

Каму даваў свой адрас? (нікому)
Ці ведаеце што пра іх? (нічога)
Ці ёсьць ад іх якія зьвесткі? (ніякіх)
Ці былі вы калі на моры? (аніколі)
Чым ён цікавіцца? (нічым)
Ці паедзеце куды ў гэтую нядзелю? (нікуды)
Ці сустрэў каго знаёмага на вечарынцы? (нікога)
Кім апякуецца ваша фірма? (нікім)
Пры кім ён вучыцца? (ні пры кім)
Чый гэта кубак? (нічый)
Чыё імя тут вам вядомае? (нічыё)

Каго ты там бачыш? (нікога)
Што ты там шукаеш? (нічога)
Чым ты засмучаны? (нічым)
Ці быў ён калі ў Вас? (ніколі)
Дзе ты бачыў мой парасон? (нідзе)
Дзе ты быў у нядзелю? (анідзе)

Лад мовы

Асобныя заўвагі да займеньнікаў

(Некоторые особенности местоимений)

I.

неазначальныя	нехта, нешта	склоняются как вопросительные местоимения ***хто, што***	некага, нечага некаму, нечаму некім нечым
адмоўныя	ніхто, нішто		нікога, нічога нікому, нічому нікім, нічым
азначальныя	сам, увесь, кожны, любы, іншы і інш.	склоняются как прилагательные с твёрдой, мягкой или основой на ***г, к, х***	кожнага новага аўта кожнаму новаму аўту кожным новым аўта

II. Склоняются:
— как прилагательные с основой на *г, к, х* местоимения **сам, сама, само, самі**;
— как прилагательные с твёрдой основой местоимения **самы** (самый), **самая** (самая), **самае** (самое), **самыя** (самые).

Местоимения **сам, сама, само, самі**:

	у адзіночным ліку			**у множным ліку**
	м.р.	**ж.р.**	**н.р.**	**м.р.; ж.р.; н.р.**
Н.	сам глухі дзед	сама́	само́	са́мі
Р.	сам*о́га* глух*ога* дзеда	само́й	само́га	самі́х
Д.	сам*о́му* глух*ому* дзеду	само́й	само́му	самі́мі
В.	сам*о́га* глух*ога* дзеда	саму́	само́га	самі́х
Т.	сам*і́м* глух*ім* дзедам	само́й / само́ю	само́му	самі́мі
М.	пры сам*і́м* глух*ім* дзеду	пры само́й	пры самі́м	пры самі́х

Местоимения **самы, самая, самае, самыя**:

	у адзіночным ліку			**у множным ліку**
	м.р.	**ж.р.**	**н.р.**	**м.р.; ж.р.; н.р.**
Н.	са́мы прыгожы дом	са́мая	са́мае	са́мыя
Р.	са́*мага* прыгож*ага* дому	са́май	са́мага	са́мых
Д.	са́*маму* прыгож*аму* дому	са́май	са́маму	са́мым
В.	са́*мага* прыгож*ага* каня (адуш.) са́м*ы* прыгож*ы* дом (неадуш.)	са́мую	са́мага	са́мых (адуш.) са́мыя (неадуш.)
Т.	са́м*ым* прыгож*ым* домам	са́май	са́мым	са́мымі
М.	пры са́м*ым* прыгож*ым* доме	пры са́май	пры са́мым	пры са́мых

III. В беларуском языке употребляются так называемые *узаемныя займеньнікі (взаимные местоимения)*: **адзін аднаго** (для м.р.), **адна адну** (для ж.р.), **адно аднаго** (для н.р. и разных родов). Например: **Юля і Алег пабачылі** *адно аднаго* (Юля и Олег увидели друг друга). При склонении взаимных местоимений изменяется второе слово.

VI. В разговорной речи нехарактерно употребление полных форм местоимений: **хто-небудзь, хто-колечы** и т.п. Обычно используются сокращённые формы: **Я ня буду садзіцца, бо** *мо хто* **старэйшы сядзе. У гэтую дарогу трэба выправіць** *каго* **іншага**.

V. В отличие от русского, в беларуском языке нет приставного ***н*** в сочетании предлогов с падежными формами местоимений, которые начинаются с гласной буквы. Сравните: по-беларуски — **у іх**, а по-русски — **у *н*их**.

Практыкуйцеся

7. Запоўніце пропускі, ужыўшы займеньнік *той* у адпаведнай форме (Заполните пропуски, употребляя местоимение *той* в соответствующей форме).

Я незнаёмы з … спадаром.
Я яшчэ не чытаў … кнігі.
… прыежджага я ня ведаю.
Ён даў грошы … касірцы.
Пайду прывітаюся з … дзяўчынаю.
… спадар наш бухгальтар.

8. Адкажыце на пытаньні, ужыўшы займеньнікі *той, тая, тое, тыя* паводле сэнсу (Ответьте на вопросы, употребляя местоимения *той, тая, тое, тыя* по смыслу).
Узор: Гэта твой слоўнік? (вялікі руды) → Не, ня гэты, мой той вялікі руды.

Гэта тваё аўта? (шэрае)
Гэта твае дочкі? (бялявыя)
Гэта іхны дом? (мураваны)
Гэта ягоная вуліца? (ля сквэру)
Гэта ейны парасон? (квяцісты)
Гэта іхны сын? (смуглявы)
Гэта твае здымкі? (у канвэрце)

9. З пададзенымі словазлучэньнямі ўкладзеце свае сказы (Приведенными словосочетаниями составьте свои предложения).
Узор: ягонае жонкі → Яго я ведаю, а ягонае жонкі — не.

ягонае жонкі, у іхным пакоі, іхная кватэра, на ўсякі выпадак,
увесь вечар, ні ў кога няма, увесь вечар

10. Дапоўніце дыялёгі, скарыстаўшы адпаведны займеньнік (Дополните диалоги, используя соответствующее местоимение).

а) — …?
— Не, гэта фатэль. Ён мяккі, а крэсла — тое, драўлянае.

б) — …?
— Так, гэта тая дзяўчына.

в) — …?
— Не, ён казаў гэта толькі пры мне.

г) — …?
— Мы купім табе гэтую цацку.

д) — …?
— Не, гэта ня іхны сабака.

е) — …?
— Той кнігі яшчэ ніхто не чытаў.

ж) — …?
— Не, у мяне не алавік, а ручка.

11. Скажыце як мае быць (Скажите правильно).
Узор: Пётра ў (свой) брат. → Пётра ў свайго брата.

Мікіта ў (я) сястры.
Алесь у (свой) дзядзькі.
Тут (яна) рэчы.
Дзеці ў (той) аўтобусе.
Паклажа ў (яны) валізцы.

12. Запытайцеся, ужыўшы замест кропак адзін з займеньнікаў: ***чым, усім, гэткі, каторы*** (Спросите, используя вместо точек одно из местоимений: *чым, усім, гэткі, каторы*).

а) Тут ёсьць	цікавыя малюнкі.	… на сьцяне?
	салодкія яблыкі.	… у скрынцы?
	незнаёмыя дзяўчаты.	… ў народных строях?

б) Ён знаецца	на фізыцы.	На … ён знаецца?
	на эканоміцы.	Ён на … знаецца?
	на навуцы.	… гэткі знавец?

в) У яго ёсьць	новы падручнік.	Ці ёсьць у каго … падручнік?
		… падручніка ні ў кога няма?

13. Пастаўце пытаньні, ужыўшы пытальна-адносныя займеньнікі (Поставьте вопросы, используя вопросительно-относительные местоимения).
Узор: Іван жыве ў дзядзькі → У каго жыве Іван?

Антось пры спадару Смолічу вучыцца на праграмістага.
Мы сёньня пойдзем на станцыю сустракаць маму.
Праз тыдзень Васіль паедзе зь сябрам за мяжу.
Людміла даўно ўжо цікавіцца беларускаю моваю.
У нядзелю мы будзем на вясельлі ў Кастуся.
Госьць падзякаваў гаспадыні за пачастунак.
Заўтра я буду мець гутарку з панам Сьвірыдавым.
Мікіта з кожным прывітаўся, кожнаму паціснуў руку, кожнаму нешта прыемнае сказаў.
Я яшчэ ня быў у Русецкіх, у іхняй новай кватэры.

Кароткія і простыя размовы
(чытайце ўголас)

— Гэта той чалавек, пра якога ты мне казаў? — Не, ня той. Я памыліўся. Гэта хтосьці іншы.	— Это тот человек, про которого ты мне говорил? — Нет, не тот. Я ошибся. Это кто-то другой.
— Тут нейкія паперы. Чые яны? Алесевы ці Алесіны? — Так, гэта Алесіны паперы. Яна як раз шукала іх. Пакладзі ў верхнюю шуфлядку.	— Здесь какие-то бумаги. Чьи они? Алеся или Алеси? — Да, это бумаги Алеси. Она искала их. Положи в верхний ящик.
— Нешта зарана мы прыехалі. Тут яшчэ нікога не відаць. — Паглядзі, можа ёсьць хто на тым баку? — Не, і на тым баку нікога няма.	— Что-то рано мы приехали. Здесь еще никого не видно. — Посмотри, может есть кто на той стороне? — Нет, и на другой стороне никого нет.
— Прывітаньне! — Дзень добры! — Ты ня ведаеш, дзе гэта Ясь можа быць? Званіў яму сёньня ўраньні, ніхто чамусьці не аказаўся. — Дык ці ты ня ведаў, што ён у бацькоў ва Ўруччы? — Дзе ж я ведаў! А калі ён вернецца? — Праз два дні меўся быць.	— Привет! — Привет! — Ты не знаешь, где это Ясь может быть? Звонил ему сегодня прямо с утра, никто не отозвался. — Разве ты не знал, что он у родителей в Уручье? — Откуда же я знал! А когда он вернется? — Через два дня должен быть.
— Паглядзім, можа знойдзем хоць адно вольнае мейсца? — Вунь ля вакна вольны столік. — Але ж тут толькі два крэслы… Хіба, узяць ад суседняга стала? Будзьце ласкавыя, ці вольнае гэтае крэсла, ці можна яго ўзяць?… Вельмі дзякую вам. — Ну, вось нарэшце й уладкаваліся.	— Посмотрим, может найдём хоть одно свободное место? — Вон возле окна свободный столик. — Но тут только два стула… Разве что взять у соседнего стола? Будьте любезны, свободен ли этот стул, его можно взять?… Большое вам спасибо. — Ну, вот наконец и устроились.
— Ці Юрка мае тут свой пакойчык? — Мае, ягоны пакойчык аддзелены перасьценкам. Можаш зайсьці, паглядзець. Юрка якраз дома… — А-а-а, Сьцёпка, прыемна цябе бачыць! Заходзься, скідай капоту. — Дзякуй, але ж я толькі на хвіліну.	— У Юры есть здесь своя комнатка? — Есть, его комнатка отделена перегородкой. Можешь зайти, посмотреть. Юра как раз дома… — А-а-а, Стёпка, рад видеть тебя! Проходи, снимай куртку. — Спасибо, но я только на минуту.

— Дзе тыя дзяўчаты?
— Увечары яны будуць у нас на імпрэзе.
— Але ж ці пазнаю я іх?
— Адразу пазнаеш, бо іхні выгляд надта адметны: яны ў нацыянальных строях. Гэткіх строяў на ўсім інстытуце ні ў кога няма.

— Где те девушки?
— Вечером они будут на представлении.
— Но узнаю ли я их?
— Узнаешь сразу же, потому что вид у них примечательный: они в национальной одежде. Такой одежды во всём институте ни у кого нет.

Майстры слова гавораць

Чуеш, пане Францішак, як часам людзі шкадуюць чужога, а сваё, пэўна, даражэйшае ім за жыцьцё; ім здаецца, што яны ніколі не памруць; на цэлую вечнасьць хочуць забясьпечыць сябе на гэтай зямлі. Ня так думалі мае бацькі (вечны ім спакой). Памятаю, калі было мне блізу васямнаццаці гадоў, мой бацька купіў у Полацку сукна (локаць каштаваў у той час пяць злотых), загадаў пашыць мне каптан, даў пояс падперазацца і сказаў такія словы: «Ідзі ў сьвет, шукай сабе долі, твае продкі не пакінулі нам маёнтка, і мы табе не даём яго ў спадчыну. Бласлаўляю цябе, зарабляй на кавалак хлеба і будзь пачцівы: усемагутнасьць Божая цябе не пакіне; любі бліжніх і жыві ў згодзе зь людзьмі. А як непрыемнасьці цябе спаткаюць у жыцьці — трывай. Будзеш служыць — будзь верны і працавіты. Памятай заўсёды такую прыказку: як сабе пасьцелеш — так і высьпішся. Калі літасьцівы Бог дасьць табе добры лёс і ўладу над сваімі зямнымі скарбамі — не шкадуй бліжнім, памятаючы, што міласэрныя атрымаюць міласэрнасьць і будуць спадчыньнікамі Царства Нябёснага».

(Ян Баршчэўскі)

Заняткі пятыя | Занятие пятое

Пра Мікіту

Я сябру́ю зь Мікі́там ад шко́льных гадо́ў.
Цяпе́р мы ра́зам ву́чымся на ўнівэрсытэ́це.
Вы́бралі адно́лькавую прафэ́сію.
Я ве́даю, як жыве́ мой ся́бра, як ву́чыцца, які́я здабыва́е ве́ды.
Чалаве́к дазнае́, спазнае́, спасьціга́е, шчыру́е, штуку́е.
У яго́ не змарну́ецца аніво́дная хвілі́на.
Чыта́е. Разважа́е. Ду́мае.

Лад мовы

Дзеяслоў
(Глагол)

Дзеяслоў (глагол) — изменяемая часть речи, обозначает действие предмета или его состояние.

Начальной формой глагола является *інфінітыў (инфинитив)*. Инфинитив — это неизменная форма глагола с суффиксами: ***-ць, -ці, -чы***: **працава*ць*** (работать), **ісь*ці*** (идти), **бег*чы*** (бежать). Инфинитив отвечает на вопросы: **што рабі́ць?** (что делать?) **што зрабі́ць?** (что сделать?), используется при образовании настоящего и будущего простого времени. Инфинитив может относиться как к глаголу, так и к существительному: **пайшлі** *палуднаваць* (пошли обедать), **вада** *піць* (вода для питья), **машынка** *стрыгчыся* (машинка для стрижки), **машынка каву** *малоць* (кофемолка).

Спражэньне дзеясловаў
(Спряжение глаголов)

Глагол изменяет свои формы во времени, числе и лице. Образование разновидностей глагола при помощи личных окончаний называется *спражэньнем (спряжением)*.

лік	**асоба**	**I спражэньне**	**II спражэньне**
адзіночны	я	чака*ю*, бяр*у*	гляджу*у*, бач*у*
	ты	чака*еш*, бяр*эш*	глядз*іш*, бач*ыш*
	ён, яна, яно	чака*е*, бяр*э*	глядз*іць*, бач*ыць*
множны	мы	чака*ем*, бяр*ом*	глядз*ім*, бач*ым*
	вы	чака*еце*, бер*ыцё* (*-е*)	глядз*ецё* (*-е*), бач*ыце*
	яны	чака*юць*, бяр*уць*	глядз*яць*, бач*аць*

	канчаткі спражэньняў: адзіночны лік		**множны лік**		**інфінітыў**	**прыклады**
I	я	***-у, -ю***	мы	***-ом, -ём, -ам, -ем***	-аць -ці -ыць -іць -чы -уць, -ець, -оць	чакаць, вязаць, дараваць, браць класьці, месьці, весьці, сесьці жыць, мыць, бачыць, шыць піць, біць, ліць, віць пячы, секчы, легчы, сьцерагчы дзьмуць, мацнець, малоць
	ты	***-эш, -еш, -аш***	вы	***-аце, -яце, -еце, -эце***		
	ён, яна, яно	***-э, -е, -а***	яны	***-уць, -юць***		
II	я	***-у, -ю***	мы	***-ым, -ім***	-іць -ыць -ець -аць	рабіць, марозіць, хадзіць марыць глядзець, трымцець ляжаць
	ты	***-ыш, -іш***	вы	***-ыце, -іце***		
	ён, яна, яно	***-ыць, -іць***	яны	***-аць, -яць***		

Для того, чтобы определить, к какому спряжению относится глагол, нужно знать, какое он имеет окончание в третьем лице множественного числа: **яны што робяць**? Также нужно учитывать под ударением ли личное окончание глагола или не под ударением.

Если личное окончание под ударением:

1) поставьте глагол в третьем лице множественного числа: **яны бяру́ць, яны пазнаю́ць, яны маўча́ць, яны глядзя́ць**;

2) определите, какое у глагола получилось окончание:

— если окончания *-уць* (*-юць*), то это I-ое спряжение: **бяр*у́ць***, **пазна*ю́ць***;

— если окончания *-аць* (*-яць*), то это II-ое спряжение: **маўч*а́ць***, **глядз*я́ць***.

Если личное окончание безударное:

Все глаголы на ***-ыць, -іць*** (кроме **віць, шыць** и подобные), эти же глаголы с приставками, а также глаголы **ненавідзець, цярпець, вярцець, залежаць, гнаць** относятся ко II спряжению. Все остальные — к I спряжению.

К разным типам спряжений относятся глаголы: *бегчы* (бежать), *даць* (дать), *есьці* (есть). Их спряжение нужно запомнить.

	бе́гчы	**да́ць**	**е́сьці**
я	бяг*у*	дам	ем
ты	бяж*ыш*	дас*і*	яс*і*
ён, яна, яно	бяж*ыць*	дась*ць*	есь*ць*
мы	бяж*ым*	дадз*ім* / дам*о*	ядз*ім* / ям*о*
вы	беж*ыце* / беж*ыцё*	дась*це* / дась*цё*	ясь*це* / ясь*цё*
яны	бяг*уць*	дад*уць*	яд*уць*

При спряжении *зваротных дзеясловаў (возвратных глаголов)* к глаголу добавляется частица ***-ся*** (***-цца***). Например: **я мыю*ся*, ты мыеш*ся*, мы мыем*ся*, вы мыеце*ся***. В третьем лице окончание ***-ць*** сливается с возвратным местоимением *ся*: **ён мые*цца*, яны мыю*цца***. Заметьте, окончание ***-цца*** соответствует окончаниям ***-ться*** и ***-тся*** возвратных глаголов в русском языке.

Таблица окончаний при спряжении возвратных глаголов.

адзіночны лік	**множны лік**	**інфінітыў**	**прыклады**
-уся, -юся	*-эмся, -емся, -ымся, -імся*	-цца	забаўляцца, сьмяяцца
-эшся, -ешся, -ышся, -ішся	*-эцеся, -ецеся, -ыцеся, -іцеся*	-ціся	плесьціся, зьмерзьціся
-эцца, -ецца, -ыцца, -іцца	*-уцца, -юцца, -ацца, -яцца*	-чыся	сьцерагчыся, дамагчыся

Як я зьбіраю*ся* на працу (Как я собираюсь на работу).

Я галю*ся* (Я моюсь).

Я апранаю*ся* (Я одеваюсь).

Я абуваю*ся* (Я обуваюсь).

Цяжкія выпадкі спражэньня

(Трудные случаи спряжения)

	інфінітыў	ён, яна, яно	вы	яны
	пячы́ (печь)	пячэ	печыцё (-е)	пякуць
	лё́тацьь (лететь)	лётае	лётаеце	лётаюць
	каза́ць (говорить)	кажа	кажаце	кажуць
	хаце́ць (хотеть)	хоча	хочаце	хочуць
I	**дзьму́ць** (дуть)	дзьме	дзьмяце (-ё)	дзьмуць
	маха́ць (махать)	махае	махаеце	махаюць
	пла́каць (плакать)	плача	плачаце	плачуць
	шы́ць (шыть)	шые	шыеце	шыюць
	выма́ць (вынуть / достать)	вымае	вымаеце	вымаюць
	садзі́ць (садить)	садзіць	садзіце	садзяць
	маўча́ць (молчать)	маўчыць	маўчыцё (-е)	маўчаць
	плаці́ць (платить)	плаціць	плаціце	плацяць / плоцяць
II	**тлума́чыць** (объяснять)	тлумачыць	тлумачыце	тлумачаць
	ляце́ць (лететь)	ляціць	леціцё (-е)	ляцяць
	глядзе́ць (смотреть)	глядзіць	гледзіцё (-е)	глядзяць
	цярпе́ць (терпеть)	цярпі́ць	церпіцё (-е)	цярпя́ць

Практыкуйцеся

1. Замест кропак пастаўце ў сказы дзеясловў, які падыходзіць па сэнсу (Вместо точек поставьте в предложения глагол, который подходит по смыслу).

Дзяўчына чыста … вокны.	рагатаць (хохотать)
Хлопцы заўсёды … з маіх жартаў.	маўчаць (молчать)
Ён …, таму што ня ведае, што казаць.	мыць (мыть)
Нашы сябры, як толькі прыехалі, адразу ж … на вясельле.	дзьмуць (дуть)
Малы … ў дудку і надта ж цешыцца з гэтага.	гандляваць (торговать)
Мой брат сталя́р, ён … Нядаўна зрабіў лыжак.	майстраваць (мастерить)
Яны … у краме харчовым таварам.	трапіць (попасть)

2. Запоўніце табліцу (Заполните таблицу).
Узор: пячы → ён пячэ, яны пякуць

дзеяслоў	спражэньне	ён, яна, яно	яны
дзякаваць (благодарить) **абяцаць** (обещать) **зарабляць** (зарабатывать) **уцякаць** (убегать) **бедаваць** (горевать) **даравацьь** (прощать)	I		
гаспадарыць (хозяйничать) **крыўдзіць** (обижать) **смажыць** (жарить) **блішчэць** (блестеть) **важыць** (весить) **знаёміць** (знакомить) **саладзіць** (сластить) **лічыць** (считать)	II		

3. Скажыце як мае быць (Скажите правильно).
Узор: Я (надзяваць) (кашуля) → Я надзяю кашулю.

Яна (прасаваць) (бялізна).
Я (апранаць) (паліто).
Мы (класьці) (агуркі) на стол.
Яна (разумець) (я).
Ён (палуднаваць) (дома).
Яны (сустракаць) (ты).
Маці (прыгарнуць) (дзіця) да сябе.
Настаўнік (разьмеркаваць) (абавязкі).

Лад мовы

Дзеяслоўнае кіраваньне
(Глагольное управление)

Дзеяслоўнае кіраваньне (глаго льное управление) — такой вид связи, когда в словосочетании глагол требует, чтобы зависимые от него слова стояли в определенной форме. Например: завидовать (кому?) соседке, опасаться (чего?) наводнения, говорить (о чём?) о погоде. Обратите внимание, что глагольное управление в беларуском языке отличается от русского (см. таблицу).

склон	беларускі дзеяслоў	прыклад	пераклад у расейскую мову
Назоўны (хто? што?)	**віда́ць**	дарога	видно дорогу
	чува́ць	гоман / музыка	слышно разговор / музыку
Родны (каго? чаго?)	**бра́цца**	да работы	браться за работу
	вучы́цца	музыкі	учиться музыке
	вырака́цца	радні	отвергать родню
	дагляда́ць	саду	ухаживать за садом
	дакрану́цца	да далоні	прикоснуться к ладони
	далуча́цца	да талакі	присоединяться к общине
	дамага́цца	ласкі	настаивать на ласке
	дзіві́цца	з посьпеху	удивляться успехам
	жартава́ць	зь сябра	подшучивать над товарищем
	заахвоціць	да працы	побудить к работе
	заклі́ка́ць	да дзеяньняў	призывать к действиям
	запрасі́ць	да стала	пригласить к столу
	зьвярну́цца	да людзей	обратиться к людям
	зьдзе́кавацца	з старога	издеваться над стариком
	кпіць	з хлапца	подтрунивать над парнем
	навучы́цца	сьпеваў	научиться петь
	пільнава́ць	парадку	следить за порядком
	прыахвоціцца	да кавы	пристраститься к кофе
	прыслухоўвацца	да парадаў	прислушиваться к советам
	прытулі́цца	да маці	прильнуть к маме
	раўня́ць	да майстра	сравнивать с мастером
	спадзява́цца	гасьцей	надеяться на гостей
	сьмя́яцца	з малога	смеяться над малышом
	уме́швацца	да справы	вмешиваться в дела
	це́шыцца	з дачкі	радоваться дочке
	чапі́цца	да зяця	цепляться к зятю
Давальны (каму? чаму?)	**балі́ць**	бацьку	болит у отца
	выбача́ць	сябру	прощать друга
	дарава́ць	брату	прощать брата
	дзя́каваць	памочніку	благодарить помощника

склон	беларускі дзеяслоў	прыклад	пераклад у расейскую мову
Давальны	**здра́дзіць**	настаўніку	предать учителя
(каму? чаму?)	**праба́чыць**	дачцэ	извинить дочь
	слугава́ць	турыстам	обслуживать туристов
Вінавальны	**абра́ць**	на старшыню	выбрать на пост председателя
(каго? што?)	**занядба́ць**	дзяцей	пренебречь детьми
	заслугоўваць	на давер	заслуживать доверия
	здолець	навуку	справиться с наукой
	каза́ць на	цётку	оговаривать тётю
	клапаці́цца	пра дзяцей	заботиться о детях
	паве́даміць	адміністрацыю	сообщить администрации
	страці́ць	маёмасьць	лишиться имущества
	сачы́ць	дзяцей	следить за детьми
	укача́ць	у муку	вывалять в муке
	хварэ́ць	на ныркі	страдать болезнью почек
	чака́ць	на маму	ждать маму
Творны	**абвіну́ць**	папераю	завернуть в бумагу
(кім? чым?)	**апекава́цца**	дзецьмі	заботиться о детях
	е́хаць	аўтобусам	ехать на автобусе
	іcьці́	дарогаю	идти по дороге
	жані́цца	зь дзяўчынай	жениться на девушке
	звы́кнуцца	з умовамі	привыкнуть к условиям
	зьлі́тавацца	над злачынцам	пощадить преступника
	ляце́ць	самалётам	лететь на самолёте
	плы́ць	параплавам	плыть на пароходе
Месны (пры	**зна́цца**	на / у фізыцы	разбираться в физике
кім? пры чым?)	**ідзе́**	аб перамовы	интересуют переговоры

Трываньне дзеяслова

(Вид глагола)

Глаголы бывают *закончанага трываньня (совершенного вида)* и *незакончанага трываньня (несовершенного вида)*.

Глагол несовершенного вида отвечает на вопрос **што рабі́ць?** (что делать?) и выражает незаконченное действие, которое протекает или повторяется: **маляваць** (рисовать), **сядзець** (седеть), **прыбіраць** (убирать), **гатаваць** (готовить). Может быть в настоящем, или прошедшем, или будущем времени.

Глагол совершенного вида отвечает на вопрос **што зрабі́ць?** (что сделать?) и выражает действие, которое закончилось или закончится: **намаляваць** (нарисовать), **пасядзець** (поседеть), **прыбраць** (убрать), **прыгатаваць** (приготовить). Может быть в прошедшем или будущем времени, но в настоящем — никогда.

Мы *паедзем*.	Мы поедем.
Яны *зьехалі*.	Они уехали.
Ён *сядзіць* у фатэлі.	Он сидит в кресле.
Я *сяду* на канапу.	Я сяду на диван.
Вы *п'яце* каву, яны *пап'юць* гарбату.	Вы пьёте кофе, они попьют чай.
Брат *вывучае* замежную мову.	Брат изучает иностранный язык.
Я *вывучыў* верш.	Я выучил стихотворение.
Будзем *паліць* лазьню.	Будем топить баню.
Трэба *запаліць* лямпу.	Надо зажечь лампу.
Дзеці *сьняць* сны.	Дети видят сны.
Малы нешта *сасьніў*.	Ребенку что-то приснилось.

Словаўтварэньне дзеясловаў закончанага трываньня

(Словообразование глаголов совершенного вида)

Примеры словообразования глаголов совершенного вида при помощи приставок:

	несовершенный	**совершенный**	**несовершенный**	**совершенный**
ад	будуем	***ад***будуем	будаваць	***ад***будаваць
	дзякуем	***ад***дзячым	дзякаваць	***ад***дзячыць
	цісьнем	***ад***цісьнем	ціснуць	***ад***ціснуць
пера-	разьмяркуем	***пера***разьмяркуем	разьмеркаваць	***пера***разьмеркаваць
	падрыхтуем	***пера***падрыхтуем	падрыхтаваць	***пера***падрыхтаваць
	захаваем	***пера***захаваем	захаваць	***пера***захаваць
пра-	едзем	***пра***едзем	езьдзіць	***пра***язджаць
	водзім	***пра***вядзём	вадзіць	***пра***весьці
	чуем	***пра***чуем	чуць	***пра***чуваць
пры-	нясем	***пры***нясем	насіць	***пры***насіць
з-	губляем	***з***губім	губляць	***з***губіць
	варым	***з***варым	варыць	***з***варыць
	дорым	***з***дорым	дарыць	***з***дарыць
с-	хаваем	***с***хаваем	хаваць	***с***хаваць
па-	мацнеем	***па***мацнеем	мацнець	***па***мацнець
	пытаемся	***па***пытаемся	пытацца	***па***пытацца
	мыемся	***па***мыемся	мыцца	***па***мыцца
у-	бачым	***у***бачым	бачыць	***у***бачыць
пад-	ядзім / ямо	***пад***'ядзім / ***пад***'ямо	есьці	***пад***'есьці
	малюем	***пад***малюем	маляваць	***пад***маляваць
	лічым	***пад***лічым	лічыць	***пад***лічыць

Практыкуйцеся

4. Замест кропак падшукайце паводле сэнсу прыстаўкі да дзеясловаў (По смыслу вместо точек подберите приставки к глаголам).

а) *у- / за-*

…мацаваць здароўе
…мацаваць веды
…пазьніцца на працы
…пярэчыць спаваяшчальніку
…трымаць пазыцыі
…дасканаліць плян

б) *пана- / за-*

…купляць харчы
…купляць сувэніраў
…чапляць цацак
…сыпаць пяску
…пытаць дазволу
…прасіць гасьцей

в)	*вы- / ад-*	…гадаваць дзяцей …гадаваць вусы …круціць лямпачку …круціць дрот …купіць кнігу …купіць рэч …казаць думку	**г)**	*у- / да-*	…гледзець хворага …гледзець памылку …нізаць ёлку …раўнаважыць шалі …лучыцца да гурту

5. Утварыце дзеясловы закончанага трываньня (Образуйте глаголы совершенного вида).
Узор: прасіць → запрасіць

чэзнуць, пільнаваць, чакаць, шукаць, карыстацца, падабацца, слухаць, вітацца, паліць, парадкаваць, разумець, тлумачыць, ганіць, гвалціць, важыць.

6. Скажыце як мае быць (Скажите правильно).
Узор: Дзеці + хварэць + адзёр → Дзеці хварэюць на адзёр.

Суседка	хварэць	ныркі
Наша кампанія	апекавацца	беларускі тэатар
Мы	чакаць	тэлевізійны майстар
Вітаўт	жаніцца	мая сястра Юля
Вандроўцы	ісьці	незнаёмая дарога
Сватоў сын	вучыцца	бальныя танцы
Бацькі	выбачаць	свае дзеці
Малыя	цешыцца	навагодняя ёлка
Начальнік сэктару	паведаміць	кіраўнік прадпрыемства
Цешча	умешвацца	асабістае жыцьцё маладых
Абслуга сэрвіс-цэнтру	знацца	кампутары розных мадэляў
Наш выбраньнік	заслугоўваць	давер

Лад мовы

Час дзеяслова
(Время глагола)

прошлы час	цяперашні час	будучы час	
		просты	**складаны**
што я рабіў?	што раблю?	што зраблю?	што буду рабіць?
што ты рабіў?	што робіш?	што зробіш?	што будзеш рабіць?
што ён рабіў? яна (яно) рабіла?	што робіць?	што зробіць?	што будзе рабіць?
што мы рабілі?	што робім?	што зробім?	што будзем рабіць?
што вы рабілі?	што робіце?	што зробіце?	што будзеце рабіць?
што яны рабілі?	што робяць?	што зробяць?	што будуць рабіць?

прошлы час	цяперашні час	будучы час	
		просты	**складаны**
я глядзеў	я гляджу	я пагляджу	я буду глядзець
ты глядзеў	ты глядзіш	ты паглядзіш	ты будзеш глядзець
ён глядзеў, яна (яно) глядзела	ён глядзіць	ён паглядзіць	ён будзе глядзець
мы глядзелі	мы глядзім	мы паглядзім	мы будзем глядзець
вы глядзелі	вы гледзіцё (-е)	вы пагледзіцё (-е)	вы будзеце глядзець
яны глядзелі	яны глядзяць	яны паглядзяць	яны будуць глядзець

В живой беседе времена глаголов могут употребляться в разных значениях: настоящее или прошедшее в значении будущего: **Ты ідзеш з намі ў вандроўку?** (Ты идёшь с нами в поход?) **Ну, усё, хлопцы, я пайшоў!** (Ну, всё, ребята, я пошёл!)

Утварэньне прошлага часу дзеясловаў

(Образование прошедшего времени глаголов)

Глаголы в прошедшем времени изменяются по числам, а в единственном числе и по родам.

лік	**род назоўніка**	**канчатковая форма дзеяслова**	**на канцы дзеяслова**
адзіночны	м.р.	ён глядзе*ў*, каза*ў*, мок[ ]	*-ў*, [ ]
	ж.р.	яна глядзе*ла*, каза*ла*, мок*ла*	*-ла*
	н.р.	яно глядзе*ла*, каза*ла*, мок*ла*	*-ла*
множны	м.р.; ж.р.; н.р.	яны глядзе*лі*, каза*лі*, мок*лі*	*-лі*

Лад дзеяслова: абвесны, загадны, умоўны

(Наклонение глагола: изъявительное, повелительное, сослагательное)

Глагол в беларуском языке может изменяться по наклонениям. Глагол имеет *абвесны лад (изъявительное наклонение)*, *загадны лад (повелительное наклонение)* и *умоўны лад (сослагательное наклонение)*.

Глагол в изъявительном наклонении обозначает действие, которое происходило (произошло, происходит или будет происходить) в действительности.

Повелительное наклонение обозначает побуждение к действию в виде приказа, просьбы, требования, пожелания и т.д.

Условное наклонение указывает на желательное действие, а также действие, осуществление которого возможно при определённых условиях.

	прыклады	**адметнасьці**
абвесны лад	адчыняю, адчыняў, адчыняла, буду адчыняць нясу, насіў, насіла, будзе насіць сяджу, сядзеў, сядзела, будзе сядзець	Отличительная особенность глагола в изъявительном наклонении в том, что он имеет формы времени (настоящее, прошедшее, будущее).
загадны лад	адчыні! адчыніце! няхай адчыне! няхай адчыняць! нясі! нясіце! нясема! няхай нясе! няхай нясуць! сядзь! сядзьце! сядзьма! няхай сядзе! няхай сядуць!	В повелительном и сослагательном наклонениях глагол не имеет форм времени. Означает действие, которого нет и неизвестно, будет ли.
умоўны лад	адчыніў бы, адчыніла б, адчынілі б насіў бы, насіла бы, насілі б сядзеў бы, сядзела бы, сядзелі б	

Образование повелительного наклонения.

В беларуском языке глаголы повелительного наклонения имеют три формы: 2-е лицо единственного числа (**ты**), 1-е и 2-е лицо множественного числа (**мы, вы**). Повелительное наклонение образуется от формы глагола в 3-ем лице множественного числа настоящего времени (**яны**). Окончание отпадает.

3-яя асоба мн.л.	асоба	канчаткі	прыклады
-уць	ты вы мы	*-ы, -і, -ь* *-ыце, -іце - ьце* *-эм/-эма, -ем/-ема, -ем/-ьма*	бяр*ы*, вядз*і*, кі*нь* бяр*ыце*, вядз*іце*, кін*ьце* бяр*эм*/бяр*эма*, вядз*ем*/вядз*ема*, кін*ем* /кін*ьма*
-юць	ты вы мы	*-й* *-йце* *-ем/-йма*	чака*й*, дару*й* чака*йце*, дару*йце* чака*ем*/чака*йма*, дару*ем*/дару*йма*
-аць	ты вы мы	[ ], *-ы* *-це, -ыце/-эце* *-ым/-ма, -ым/-эма*	смаж [ ], ляж [ ], ліч*ы* смаж*це*, ляж*це*, ліч*ыце*/ліч*эце* смаж*ым*/смаж*ма*, ляж*ма*, ліч*ым*/ліч*эма*
-яць	ты вы мы	*-і* *-іце* *-ім/-ема, -ем/-ема*	раб*і*, хадз*і*, ляц*і* раб*іце*, хадз*іце*, ляц*іце* роб*ім*/раб*ема*, даз*ем*/хадз*ема*, ляц*ім*/ляц*ема*

Повелительное наклонение в формах 3-его лица единственного и множественного числа (**ён, яна, яно, яны**) образуется с помощью частиц **хай** (пусть), **няхай** (пускай).

адзіночны лік:	ён хай / няхай бярэ, смажа, даруе, ляціць
множны лік:	яны хай / няхай бяруць, смажаць, даруюць, ляцяць/лятуць

! Обратите внимание, что при образовании форм повелительного наклонения происходит чередование согласных в основе слова: ***-т* > *-ц*, *-д* > *-дз*, *-к* > *-ч*, *-г* > *-ж***. Например, **мя*т*уць — мя*ц*і, кла*д*уць — кла*дз*і, бя*г*уць — бя*ж*ы, пя*к*уць — пя*ч*ы**.

Примеры некоторых глаголов в повелительном наклонении.

мый!	мой!	**чака́й!**	жди!
еж!	ешь!	**хава́йся!**	прячься!
ляж!	ляг!	**сяда́й!**	садись!
пі!	пей! (воду)	**вучы́ся!**	учись!
сьпява́й! / пей!	пой! (песню)	**стрыжы́ся!**	стригись!
кажы́!	говори!	**галі́ся!**	брейся!
пячы́!	пеки!	**засьпява́йма!**	запоём!
кінь!	брось!	**бу́дзьма!**	будем!

Сослагательное наклонение глагола образуется при помощи частицы *бы* (*б*), которая добавляется к глаголу в форме прошедшего времени.

лік	дзеяслоў у прошлым часе	умоўны лад + м.р.; ж.р.; н.р.	прыклады
адзіночны	**ён пайшоў** (пошёл) **яна пайшла** (пошла) **яно пайшло** (пошло)	**пайшоў бы** (пошёл бы) **пайшла бы** (пошла бы) **пайшло бы** (пошло бы)	Спадар пайшоў бы дадому. Спадарыня пайшла бы ў краму. Дзіця пайшло бы гуляць.
множны	**яны пайшлі** (пошли)	**пайшлі бы** (пошли бы)	Госьці пайшлі бы на выставу.

Спосабы словаўтварэньня дзеясловаў

(Способы словообразования глаголов)

Глаголы образуются с помощью следующих основных способов.

прыстаўкавы	***на-, вы-, пера-, рас-, пры-, у-, пра-, пад-, па-, ад-, аб-, да-, з-, с-, за-*** ды інш.	зга́ніць, *за*пазнацца, *па*садзіць, змаўчаць, згубіць, *зь*дзівіцца, *ад*дзячыць, *пад*лічыць, *да*лучыцца, *вы*прасіць, *на*біраць, *па-на*купляць
суфіксавы	***-ава-, -е-, -э-, -і-, -ы-, -ва-, -н-*** ды інш.	браз*н*уць, фарб*ава*ць, вандр*ава*ць, штурх*н*уць, ціс*н*уць, важ*ы*ць, гутар*ы*ць, шар*э*ць
прыстаўкава-суфіксавы	спалучэньне прыстаўкі з суфіксам	***разь***мясьц***і***ць, ***аб***кіт***ава***ць, ***аб***меж***ава***ць, ***пера***разьмерк***ава***ць, ***аб***мі***н***уць, ***вы***бух***н***уць

Примеры.

	зыходнае слова	**утвораны дзеяслоў**	**пераклад**
-аваць ***-яваць***	будоўля	буд***аваць***	строить
	год	гад***аваць***	растить, выращивать
	гарантыя	гарант***аваць***	гарантировать
	лямант	лямант***аваць***	вопить, кричать
	друк	друк***аваць***	печатать
	баль	бал***яваць***	пировать
	лета	лет***аваць***	жить летом где-нибудь
	ганьба	ганьб***аваць***	позорить
	марны	марн***аваць***	тратить впустую
	вапнавы	вапн***аваць***	известковать
	брукаваны	брук***аваць***	мостить
-аць	выгляд	выгляд***аць***	выглядеть
	балбатаньне	балбат***аць***	болтать
	рогат	рагат***аць***	хохотать
-іць ***-ыць***	бруд	брудз***іць***	грязнить
	выраб	выраб***іць***	произвести
	выправа	выправ***іць***	отправить
	тлум	тлум***іць***	морочить, дурачить
	новы	***ад***нав***іць***	обновить
	багаты	***уз***багац***іць***	обогатить
	ваг̲і	важ̲***ыць***	взвешивать
	вар	вар***ыць***	варить
	сьведк̲а	сьведч̲***ыць***	свидетельствовать
-эць ***-ець***	шэры	шар***эць***	сереть
	танны	танн***ець***	дешеветь
	зялёны	зелян***ець***	зеленеть
-нуць	зьнікаць	зьнік***нуць***	исчезнуть
	варуш̲ыць	зварух̲***нуць***	шевельнуть
	перасягаць	перасяг***нуць***	превзойти
вы-	сачыць	***вы***сачыць	выследить
	скубці	***вы***скубці	выщипать
	церці	***вы***церці	вытереть
а-	глядзець	***а***гледзець	осмотреть
	прытомніць	***а***прытомнець	придти в чувство
	тлусцець	***а***тлусьцець	ожиреть
	панаваць	***а***панаваць	овладеть, охватить

Мадальныя дзеясловы

(Модальные глаголы)

Мадальныя дзеясловы (модальные глаголы) — **жада́ць** (желать), **хаце́ць** (хотеть), **магчы́** (мочь, уметь), **мані́цца** (намереваться), **спадзява́цца** (надеяться), **му́сіць** (долженствовать) и другие, которые выражают пожелание, обязательность, возможность.

Спряжение модальных глаголов.

	жада́ць	**хаце́ць**	**магчы́**	**мані́цца**	**спадзява́цца**	**му́сіць**
я	жадаю	хачу	магу́	маню́ся	спадзяю́ся	мушу
ты	жадаеш	хочаш	можаш	манішся	спадзяе́шся	мусіш
ён, яна, яно	жадае	хоча	можа	маніцца	спадзяе́цца	мусіць
мы	жадаем	хочам	можам	манімся	спадзяе́мся	мусім
вы	жадаеце	хочаце	можаце	маніцеся	спадзяе́цеся	мусіце
яны	жадаюць	хочуць	могуць	маня́цца	спадзяю́цца	мусяць

Я *мусіў* чакаць на яго да дзявятай гадзіны.	Я должен был ждать его до девяти часов.
Я *мушу* ехаць па дзяцей	Я должен ехать за детьми.
Я *маю* сустрэцца зь Пётрам.	Я собираюсь встретиться с Петром.
Гэта *мусіць* быць зроблена.	Это должно быть сделано.
Ён *маніўся* прыйсьці.	Он хотел прийти.
Яны *хочуць* паехаць.	Они хотят поехать.
Ён *масьціцца* ехаць.	Он собирается ехать.

Практыкуйцеся

7. Утварыце дзеясловы (Образуйте глаголы).
Узор: рамонт → рамантаваць; лепшы → паляпшаць

а) назоўнікі

група	замок
канспэкт	стрэльба
фінансы	праграма
догляд	перадача
сорт	корм
камандзір	зьмена
абутак	кіраўніцтва
кватэра	мароз

б) прыметнікі

горшы	чысты
меншы	ваенны
шыкоўны	салёны
прыгожы	сяброўскі
чырвоны	знаёмы
высокі	службовы
імклівы	гатовы
вучнёўскі	пільны

8. Утварыце форму загаднага ладу 2-й асобы множнага ліку (Образуйте форму повелительного наклонения 2-го лица множественного числа).
Узор: Трэба рахавацца. → Рахуйцеся!
Мы хочам вучыцца. → Вучыцеся!

Ці нам ужо апранацца?
Дзецям тут добра гадавацца.
Сьмяяцца ня шкодзіць.
Мы будзем сустракацца.
Хачу ў вас папытацца.
Ці можна было б зь імі пазнаёміцца?
Прывітаемся па-беларуску.
Жывём, каб радавацца.

9. Раскажыце, што вы бачыце на малюнках, карыстайцеся вядомымі вам словамі (Расскажите, что вы видите на рисунках, используя известные вам слова).

Тут месьціцца нашая працоўня.

Да нас завіталі госьці.

Ураньні я мушу рабіць гімнастыку.

Мая жонка штукуе пячэньне.

Ня ведаю, куды падацца.

Костусь ажаніўся з Алёнаю.

10. Замест кропак пастаўце ў тэкст выпушчаныя словы ў належнай форме (Вместо точек вставьте в текст пропущенные слова в надлежащей форме).

любіць, мець, даглядаць, жыць, падобны, уяўляць, карміць, ёсьць

Мой брат Пётра … невялікую кватэру, але ўсім досыць мейсца. У іх … птушкі, рыбкі, заводны сабака Векша і кот Плютон. Ці … сабе гэткую сьціжму жыўнасьці? А ўсё таму, што мой пляменьнік Юзя вельмі … зьверанятаў. Ён … і … сваіх улюбёнцаў. Гэты занятак … яго найлепшай уцехаю. А ўвогуле Юзя моцна пава́жны і ця́мкі хлапец. Шмат у чым ён … да свайго бацькі.

11. Утварыце зваротныя дзеясловы 1-ай асобы адзіночнага ліку цяперашняга часу (Образуйте возвратные глаголы 1-го лица единственного числа настоящего времени).
Узор: сустракацца → я сустракаюся

вучыцца, наважвацца, сьмяяцца, забывацца, спадзявацца, адгукацца, пытацца, апранацца, нудзіцца, зьвяртаць, браць, мець.

12. Замест кропак уточце паводле сэнсу адпаведныя дзеясловы (Вместо точек поставьте по смыслу соответствующие глаголы).

Максім … знаёмым у паездцы.	спадарожыць (сопутствовать / сопровождать)
Ён … гэтай размовы.	унікаць (избегать)
Гэты напой … смагу.	праганяць / наталяць (утолять)
Госьць … сваю гутарку.	доўжыць (продолжать)
Дзеці … паводзіны бацькоў.	пераймаць (перенимать / подражать)
Гэты прыежджы … у рэстарацыі.	харчавацца (питаться)
Яна … прыбраць усё лішняе.	загадаць (распорядиться / велеть)

13. Папытайцеся (Спросите).
Узор: Жывём у новай кватэры. → Вы жывяце ў новай кватэры?

Дамо вам свой адрас.	Глядзім новы тэлевізійны фільм.
Я апранаю новае паліто.	Прыемна бавім свой час.
Ем смачную мясную салату.	Даруем вам гэтую карціну.

Мы тут толькі змарнуем час.
Я забараняю курыць у кватэры.
Бяром гэты куфэрак.
Пяку на патэльні сьвежую рыбу.
Мы бяжым далей.
Гатую каву.
Дапамагаем сваім бацькам.
Віншуем са сьвятам.
Жыву за мяжой.
Запрашаем яго на вясельле.

14. З словаў у дужках выберыце тыя, што больш падыходзяць для дадзенага выпадку і складзіце сказы (Из слов в скобках выберите то, что больше подходит для данного случая и составьте предложения).

Дзіця	(сумаваць — журыцца)	па маці.
Я	(намысьліць — намерыцца)	купіць сабе капялюш.
Юля	(адведаць — наведаць)	хворага бацьку.
Яны	(выправіцца — адысьці)	у дарогу.
Я жыва	(успамінаць — прыпамінаць)	тую сустрэчу.
Ён бацьку	(жаліцца — скардзіцца)	на мяне.

Ясь распавядае

Іншая мясьціна празь людзей знаная. Вазьмі ты гарадок Ліду. Якія там шаўцы! Здаўна праца іхная шанавалася. А цяпер хіба адзін толькі Жэнік Гусак у пашане. Гэны шавец усіх шаўцоў закасуе. Вось дзе чалавек умее рабіць сваё! Ужо што шые, дык шые. Мастак, а не шавец! Усе кажуць, што «надта прыгожы характар яго рукі». Люба глянуць, якія выштукоўвае ён боты. Іназе выгода. Лёгка чуешся ў такім абутку. Ня дзіва, што кліенты толькі каля яго й шнуруюць. Бракуе Жэніку толькі матэрыялаў: скур, шавецкіх нітак, дратвы, гумы, цьвікоў.

Практыкуйцеся

15. Адкажыце на пытаньні (Ответьте на вопросы).

Дзе добрыя шаўцы?
Ці ёсьць там хто з шаўцоў у пашане?
Як яго зваць?
Чаму людзі яго паважаюць?
Да каго раўняюць шаўца?
Што кажуць пра яго людзі?
Якія рэчы ён шые?
Ці напраўду добрыя гэтыя рэчы?
Ці шмат у яго кліентаў?
Ці бракуе чаго шаўцу ў працы?
Што патрэбна, каб пашыць добрыя боты?
Ці ёсьць у вас знаёмыя шаўцы?

Дзе вы рамантуеце свой абутак?
Ці ў пашане праца шаўца?

16. Раскажыце пра кагосьці з сваіх знаёмых (Расскажите о ком-нибудь из своих знакомых).

Кароткія і простыя размовы
(чытайце ўголас)

— Ну, што, ізноў спазьніўся? Дакляруеш быць дакладным, а сам ня рупішся. І Юрка наракае, што ты век спазьняешся. — Кіньце злавацца. Што вы ўсё наракаеце ды тузаеце сабе нэрвы? Я не люблю сьпяшацца, хвалявацца, мітусіцца, трапятацца.	— Ну, что, опять опоздал? Обещаешь быть точным, а сам не беспокоишься. И Юра возмущается, что ты всегда опаздываешь. — Перестаньте сердиться. Что вы все возмущаетесь и дергаете себе нервы? А я не люблю спешить, волноваться, суетиться.
— Дык ці пойдзеце вы ў вандроўку? — Чакаем, калі мама дасьць на гэта сваю згоду. — Хіба вы на ўсё ўсякае пытаецеся маму? — Ды не, рэч у тым, што я, напрыклад, заўсёды прыслухоўваюся да маміных парадаў. Яшчэ ніколі нічога благога яна нам не параіла.	— Так вы идёте в поход? — Ждем, когда мама даст на это своё согласие. — Разве вы с каждой мелочью бегаете к маме? — Да нет, дело в том, что я, например, всегда прислушиваюсь к маминым советам. Ещё никогда ничего плохого она нам не посоветовала
— Глянь, Мікола, вунь ідзе спадар Чэрнік. О дзе галава! Энцыкляпэдычныя веды й нестандартнае мысьленьне. — Калі ты спазнаўся зь ім? — Летась на канфэрэнцыі. Ён задзівіў усіх дыскутантаў. Хочаш, я цябе зь ім пазнаёмлю? — Але ж неяк няёмка турбаваць гэткага чалавека. — Ды кінь ты, «няёмка»! Ён просты й шчыры.	— Посмотри, Коля, вон идёт господин Черник. Умнейший человек. Энциклопедические знания и нестандартное мышление. — Когда ты познакомился с ним? — В прошлом году на конференции. Он удивил дискутирующих. Хочешь, я тебя с ним познакомлю? — Но как-то неудобно беспокоить такого человека. — Да брось ты, «неудобно»! Он простой и открытый.
— Прывітаньне! — Маё шанаваньне, Сяргей! — Як маешся? Ці ёсьцека якія навіны? — Прыйшоў ліст ад Міколы. Вось дзе навіны! Ужо абараніўся. — Ну й як яго генная інжынэрыя? — Выдатна. Дысэртацыя ўжо ў нацыянальным навукова-дасьледчым цэнтры. Пэўна ж там пацьвердзяць ягоныя вы́снавы.	— Привет! — Моё почтение, Сергей! — Как поживаешь? Есть какие новости? — Пришло письмо от Коли. Вот где новости! Уже защитился. — Ну и как его генная инженерия? — Отлично. Диссертация уже в национальном научно-исследовательском центре. Будем думать, что там подтвердят его выводы.

— Ты ведаеш, Кастусёў меншы сын жэніцца. Праз два тыдні будзе вясельле. — А дзе ж зьбіраюцца гуляць? — Яны ня будуць спрашаць мір людзей. Маладыя масьцяцца да круізу па Сяродземным моры. — О-о-о, братка ты мой!..	— Ты знаешь, младший сын Кастуся женится. Через две недели будет свадьба. — Где же собираются сыграть свадьбу? — Они не будут приглашать большое количество людей. Молодые собираются в круиз по Средиземному морю. — Вот это да-а-а!..
— Вось табе кава. Тут пячэньне. Бяры во торт. Частуйся! — М-м-м, які смак! Ты мне скажы, дзе можна расстарацца гэткіх прысма́каў? — У краме-кавярні «Салодкі фальварак». Там ты знойдзеш і чарку віна, і кубачак кавы, і ласунак, які толькі хочаш.	— Вот тебе кофе. Тут печенье. Бери торт. Угощайся! — М-м-м, какой вкус! Ты мне скажи, где можно раздобыть такие лакомства? — В магазине-кафе «Салодкі фальварак». Там ты найдёшь и рюмочку вина, и чашечку кофе, и лакомства, какие только пожелаешь.
— Ты глянь на рэкляму, Мішка! — Рок-гурт НРМ! — Давай падыдзем бліжэй, паглядзім, дзе яны ладзяць канцэрт і калі. — Трэба ж сказаць Андрэю і нашым дзеўкам, якая мае быць забава.	— Ты посмотри на рекламу, Мишка! — Рок-группа НРМ! — Давай подойдём ближе, посмотрим, где они устраивают концерт и когда. — Надо же сказать Андрею и нашим девчонкам, какая будет тусовка.

Майстры слова гавораць

Пагоня

Толькі ў сэрцы трывожным пачую
За краіну радзімую жах —
Успомню Вострую Браму сьвятую
І ваякаў на грозных канях.

У белай пене праносяцца коні,
Рвуцца, мкнуцца і цяжка хрыпяць…
Старадаўняй Літоўскай Пагоні
Не разьбіць, не спыніць, не стрымаць.

У бязьмерную даль вы ляціце,
А за вамі, прад вамі — гады.
Вы за кім у пагоню сьпяшыце?
Дзе шляхі вашы йдуць і куды?

Мо яны, Беларусь, панясьліся
За тваімі дзяцьмі ўздагон,
Што забылі цябе, адракліся,
Прадалі і аддалі ў палон?

Бійце ў сэрцы іх — бійце мячамі,
Не давайце чужынцамі быць!
Хай пачуюць, як сэрца начамі
Аб радзімай старонцы баліць…

Маці родная, Маці-Краіна!
Не ўсьцішыцца гэтакі боль…
Ты прабач, Ты прымі свайго сына,
За Цябе яму ўмерці дазволь!

Усё лятуць і лятуць тыя коні,
Срэбнай збруяй далёка грымяць…
Старадаўняй Літоўскай Пагоні
Не разьбіць, не спыніць, не стрымаць.

(Максім Багдановіч)

Заняткі шостыя — Занятие шестое

Сямёра ў дарозе

І большыя, і меншыя любяць больш вандраваць, чым сядзець. Толькі й гутаркі той, што пра новы маршрут:

— Бяром Берасьцейскі кірунак.

— На Белавескую пушчу?

— Колькі гэта ад Бе́расьця?

— Кілямэтраў семдзесят, пэўна.

— А сам запаведнік — вялікі?

— Зараз скажу! Шэсьцьдзесят пяць кілямэтраў з поўначы на поўдзень і трыццаць з захаду на ўсход.

— Ну й што там зубры сьцерагуць, акром сваёй волі?

— Дрэвы, гадоў на паўтысячы векам.

Лад мовы

Лічэбнік
(Числительное)

Лічэбнік (числительное) — часть речи, обозначает число, количество. Делятся на:

— *колькасныя (количественные)* и *парадкавыя (порядковые)*:

	колькасныя	парадкавыя
1	адзі́н	пе́ршы
2	два	другі́
3	тры	трэ́йці
4	чаты́ры	чацьве́рты
5	пяць	пя́ты
6	шэ́сьць	шо́сты
7	сем	сё́мы
8	во́сем	во́сьмы
9	дзе́вяць	дзявя́ты
10	дзе́сяць	дзяся́ты
11	адзіна́ццаць	адзіна́ццаты
12	двана́ццаць	двана́ццаты
13	трына́ццаць	трына́ццаты
14	чатырна́ццаць	чатырна́ццаты
15	пятна́ццаць	пятна́ццаты
16	шасна́ццаць	шасна́ццаты
17	сямна́ццаць	сямна́ццаты
18	васямна́ццаць	васямна́ццаты
19	дзевятна́ццаць	дзевятна́ццаты
20	два́ццаць	двацца́ты

	колькасныя	парадкавыя
10	дзе́сяць	дзяся́ты
20	два́ццаць	двацца́ты
30	тры́ццаць	трыцца́ты
40	со́рак	саракавы́
50	пяцьдзяся́т	пяцідзяся́ты
60	шэ́сьцьдзесят	шасьцідзяся́ты
70	се́мдзесят	сямідзяся́ты
80	во́семдзесят	васьмідзяся́ты
90	дзевяно́ста	дзевяно́сты
100	сто	соты
200	дзьвесьце	двухсоты
300	трыста	трохсоты
400	чатырыста	чатырохсоты
500	пяцьсот	пяцісоты
600	шэсьцьсот	шасьцісоты
700	сямсот	сямісоты
800	васямсот	васьмісоты
900	дзевяцьсот	дзевяцісоты
1000	тысяча	ты́сячны
5000	пяць тысяч	пяцітысячны

— *няпэўна-колькасныя (неопределенно-количественные)*: **мноства** (множество), **сьціжма** (несметное количество), **безьліч** (неисчислимое множество), **некалькі** (несколько), **а** (в значении неисчислимого количества: **людзей** *а* **людзей**);

— *зборныя (собирательные)*: **абое, абодва, абедзьве, двое, трое, чацьв*ё*ра, пяц*ё*ра, сям*ё*ра, васьм*ё*ра, дзевяц*ё*ра** обозначают количество предметов как одно целое; употребляются с существительными во множественном числе и чаще всего образуются при помощи суффикса ***-ёр-***: ***сямёра*** **качанят,** ***шасьцёра*** **кампутараў**, НО! ***двое*** **дзьвярэй,** ***двое*** **шкарпэтак**;

— *дробавыя (дробные)*: **чвэрць** (¼), **адна трэйцяя** (⅓), **траціна** (⅓), **паўтраця** (2½), **паўтраці** (2½), **паўчварта** (3½), **паўчварты** (3½), **пяць восьмых** (⅝), **дзьве цэлыя** (2.0) и подобные. С дробными числительными **паўтара** (1½), **паўтары** (1½) существительные употребляются в родительном падеже единственного числа: *паўтары* **вярсты**, *паўтара* **кілягpаму**.

1 тысяч*а*	**1 мільён**	**1 мільярд**
2, 3, 4 тысяч*ы*	**2, 3, 4 мільён*ы***	**2, 3, 4, мільярд*ы***
5, 6, 10, … тысяч	**5, 6, 10, … мільён*аў***	**5, 6, 10, … мільярд*аў***

1296 — тысяча дзьвесьце дзевяноста шосты
1588 — тысяча пяцьсот восемдзесят восьмы
1918 — тысяча дзевяцьсот васямнаццаты
1990 — тысяча дзевяцьсот дзевяносты

На/ціскавыя асаблівасьці ў некаторых лічэбніках

(Особенности ударения в некоторых числительных)

- числительные от **11** до **19**: во всех падежах выделяется *-на-*: **чатыр*на*/ццаць, васям*на*/ццаць**;
- числительное **50**: в именительном падеже ударение на последнем слоге: **пяцьдзяся/т**, а во всех остальных падежах — на втором: **пяці/дзесяці**;
- числительные **60, 70, 80**: в именительном и винительном падежах выделяется первый слог: **шэ/сьцьдзесят, се/мдзесят, во/семдзесят**.

Практыкуйцеся

1. Прачытайце сказы, зьвярніце ўвагу на націск (Прочитайте предложения, обратите внимание на ударение).

Ягонай сястры йдзе 11-ты, а брату — 14-ты год.
Які нумар ягонай кватэры? 64?
Дачцэ хутка будзе 18 гадоў.
Да возера засталося 50 кілямэтраў.
Усяго навучэнцаў было 114 чалавек.
Праз 8 дзён скончыцца адпачынак.
Дарога зойме ўсяго 4 гадзіны.
У атрадзе 20 хлапцоў і 3 дзяўчыны.
Аднаго разу я езьдзіў на мора.
Мой брат быў на моры два разы.
А мае сябры езьдзілі на мора шмат разоў.

2. Адкажыце на пытаньні (Ответьте на вопросы).

Які год вашага нараджэньня?
Колькі вам гадоў?
Які год нараджэньня вашай жонкі (вашага мужа)?
Колькі гадоў вашай жонцы (вашаму мужу)?
Які год нараджэньня вашых бацькоў?
Каторы цяпер ідзе год?
Які нумар вашага дому?
На колькі паверхаў ваш дом?

Які нумар вашае кватэры?
У якой клясе вучыцца ваша дзіця?
Колькі маеце дзяцей?
Колькі гадоў вашаму дзіцяці?
Якая ў вас заробная плата (стыпендыя)?
Колькі грошай маеце на месяц?
Колькі каштуе праезд на мэтро?
Колькі грошай плаціце за кватэру?

3. Скажыце, хто колькі жыве (Скажите, кто сколько живёт).

Шчупак жыве 270 гадоў.
Карп жыве 150 гадоў.
Сом жыве 100 гадоў.
Крумкач жыве 140 гадоў.
Слонь жыве 70 гадоў.
Кіт жыве 50 гадоў.

Лад мовы

Скланеньне лічэбнікаў

(Склонение числительных)

	1	2	3	4	5
Н.	адзін	два (м.р. і н.р.), дзьве (ж.р.)	тры	чатыры	пяць
Р.	адн*аго*	дв*ух*, дзьв*юх*	тр*ох*	чатыр*ох*	пяц*і*
Д.	адн*аму*	дв*ум*, дзьв*юм*	тр*ом*	чатыр*ом*	пяц*і*
В. адуш. / неадуш.	адн*аго* / адзін	дв*ух*, дзьв*юх* / два, дзьве	тр*ох* / тры	чатыр*ох* / чатыры	пяць
Т.	адн*ым*	двум*а*, дзьв*юма*	тры*ма*	чатыр*ма*	пяцьц*ю*
М.	пры адн*ым*	пры дв*ух*, пры дзьв*юх*	пры тр*ох*	пры чатыр*ох*	пры пяц*і*

При склонении сложных и составных числительных изменяются все части.

	200	900	376
Н.	дзьве-сьце	дзевяць-сот	трыста семдзесят шэсьць
Р.	двух-сот	дзевяці-сот	трохсот сямідзесяці шасьці
Д.	двум-стам	дзевяці-стам	тромстам сямідзесяці шасьці
В.	дзьве-сьце	дзевяць-сот	трыста семдзесят шэсьць
Т.	двума-стамі	дзевяцьцю-стамі	трымастамі сямюдзесяцьцю шасьцю
М.	пры двух-стах	пры дзевяці-стах	пры трохстах сямідзесяці шасьці

!

1) Числительное **дзьвесьце** в именительном и винительном падежах имеет форму женского рода, а в остальных — мужского.

2) Числительные **5, 9…20, 30** в творительном падеже имеют удлинённое *ц*: **пя*цьц*ю, дзевя*цьц*ю, васямнацца*цьц*ю, дваццa*цьц*ю, трыццa*цьц*ю**.

Числительные **абодва** (оба), **абедзьве** (обе) во всех падежах сохраняют отличия рода.

	мужчынскі род	**жаночы род**
Н.	абодва хлапцы	абедзьве дзяўчыны
Р.	абодвух хлапцоў	абедзьвюх дзяўчын
Д.	абодвум хлапцам	абедзьвюм дзяўчынам
В.	абодвух хлапцоў	абедзьвюх дзяўчын
Т.	абодвума хлапцамі	абедзьвюма дзяўчынамі
М.	пры абодвух хлапцах	пры абедзьвюх дзяўчынах

Асобныя заўвагі да лічэбнікаў

(Некоторые особенности числительных)

I. Числительные: **паўтара** (для м.р., н.р.), **паўтары** (для ж.р.) не склоняются.

II. Порядковые числительные **першы, трэйцяга** изменяются как прилагательные: **перш*ы* нов*ы* дом, перш*ага* нов*ага* дому, перш*аму* нов*аму* дому**.

III. Числительные **двое, трое, абое** согласуются с существительными, склоняются как местоимения множественного числа: **ма*е* дво*е* дзяцей, тва*іх* тра*іх* дзяцей, з сва*імі* аба*імі* дзецьмі. Яны прыехалі на мора з чатыр*ма* дзяцьмі, а іхныя суседзі – з тры*ма*.**

IV. Числительные **сорак, сто, дзевяноста** во всех падежах имеют одинаковую форму: **сарака турыстам, пры ста вучнях, зь дзевяноста пасажырамі**.

V. В разговорной практике, ради экономии языковых средств, сложные количественные числительные **200, 300 … 900**, как правило, не изменяются: **фірма зь дзьвесьце работнікамі**.

VI. Собирательные числительные во всех падежах, кроме именительного, имеют такие же окончания, как прилагательные во множественном числе (см. Занятие 3): **два*іх* блізк*іх* людзей**.

VII. Дробные числительные являются составными: первая часть — это количественное числительное, а вторая часть — порядковое (⅔ = **дзьве трэйція**).

если первая часть	→	**2, 3, 4**	**5, 6, 10, …**
то вторая часть	→	**употребляется в И.п., мн.ч.**	**употребляется в Р.п., мн.ч.**
		дзьве пятыя (Н., мн.л.)	**шэсьць пятых** (Р., мн.л.)
		тры дзявятыя (Н., мн.л.)	**сем дзявятых** (Р., мн.л.)
		чатыры сёмыя (Н., мн.л.)	**пяць сёмых** (Р., мн.л.)

Заметьте, что в русском языке вторая часть всегда употребляется в родительном падеже.

VIII. С числительными **два, тры, чатыры, абодва, абедзьве** существительные употребляются в форме именительного падежа множественного числа: *два* **першыя дамы,** *чатыры* **чыстыя аркушы паперы**.

IX.

	некалькі (несколько)	**гэтулькі** (столько)	**колькі** (сколько)	**шмат, многа** (много)
Н.	некалькі рублёў	гэтулькі грошай		
Р.	некалькіх рублёў	гэтулькіх грошай		
Д.	некалькім рублям	гэтулькім грашам	колькі	шмат, многа
В.	некалькі рублёў	гэтулькі грошай		
Т.	некалькімі рублямі	гэтулькімі грашыма		
М.	пры некалькіх рублях	пры гэтулькіх грашах (-ох)		

X. Числительные **двойчы** (дважды)**, тройчы** (трижды) — это производные от числительных 2, 3: **шпацырую двойчы на дзень, давяда́юся да бацькоў тройчы на месяц**.

XI. Числительные могут иметь значение приблизительности. Но поскольку слово **прыблізна** (приблизительно) для беларуского языка нехарактерно, обычно говорят так: **Яму гадоў нешта з**

трыццаць (Ему около тридцати лет). **Прынесьлі з кош яблыкаў** (Принесли где-то корзину яблок). **Узяў даляраў колькі** (Взял несколько долларов).

Практыкуйцеся

4. Прачытайце лічэбнікі як парадкавыя (Прочитайте числительные как порядковые).

Ён сядзіць на	17 радзе.	(Он сидит в 17-ом ряду)
Не пашэнціла	4 гульцу.	(Не повезло 4-ому игроку)
Спыніўся на	61 старонцы.	(Остановился на 61-ой странице)
Рыхтуюся да	1 іспыту.	(Готовлюсь к 1-ому экзамену)
Працавалі да	11 гадзіны.	(Работали до 11-ого часа)

5. Утварыце множны лік ад назоўнікаў і разам зь лічэбнікамі пастаўце ў родным склоне (Образуйте множественное число существительных и вместе с числительными поставьте в родительном падеже).
Узор: 2 + мэтар → двух мэтраў, 1 + літар → аднаго літру.

5	дрэва
3	сябра
6	чалавек
2	дзьверы
абодва	дзяўчына
2	сяброўка
101	далмацінец
3	сабака
4	кампутар
абодва	летапісец
9	жыцьцё
14	праграма
8	спадарожнік
2	кацяня

6. Лічэбнік дапасуйце да назоўнікаў (Числительное согласуйте с существительным).

Абодва	братоў ведаюць
	сынам падаруюць
	майстроў шануюць
	вучнямі задаволены
	(пра) суайчыньнікаў шчыры ўспамін

7. Прачытайце лічэбнікі як мае быць (Правильно прочитайте числительные).

Сустрэліся за 1.5 кілямэтру ад станцыі.
У цеста трэба пакласьці ⅔ шклянкі цукру.
Прыйшлі 1.5 гадзінамі пазьней.
Прыедзе праз 1.5 гадзіны.
Гэтым 2 дарогам не сысьціся.
Маю 1.5 слоіка варэньня.

Кавалак кужалю на 2½ мэтру.
Да дому засталося 3½ кілямэтру.

8. Прачытайце лічэбнікі ў творным склоне (Прочитайте числительные в творительном падеже).

З гэтымі	5 карткамі 9 кубкамі 20 удзельнікамі 30 нумарамі 2 лыжкамі 8 байцамі 14.5 кілядрамамі 3 падручнікамі 12 фламастэрамі 1.5 хвілінамі 47 кілямэтрамі

9. Раскрыйце дужкі і скажыце як мае быць (Раскройте скобки и скажите правильно).

Дзесяць (раз) мер і то ня вер.
Мінула (четверть) стагодзьдзя.
Прайшла (треть) веку.
Мы на парозе (третьего) тысячагодзьдзя.
(Бесчисленные) паданьні старажытных муроў.
Хвілін праз (несколько) пачнецца нарада.
На ганку стаяць (трое) незнаёмых хлапцоў.
Маладзёвы часапіс выходзіць (дважды) на месяц.
Дзед цьвічыць (обоих) сваіх унукаў.
(Обе) дзяўчыны прывіталіся з настаўнікам.
Падніміце (обе) рукі ўгару.
Наш дом стаіць на скрыжаваньні (две) вуліцаў.

10. Замест кропак пастаўце словы з значэньнем колькасна-няпэўных лічэбнікаў, якія найбольш падыходзяць па сэнсу (Вместо точек поставьте слова со значением неопределенных числительных, которые более подходят по смыслу).

безьліч многа а шмат процьма	На ганку … хлапцоў. Сьветлых азёраў тут … … разоў зьмянялася іхняя назва. У гэтым лесе грыбоў … грыбоў. … народу ў чарзе. Усе дамы на … паверхаў. Мала даць брыдка, а … шкода. На іхнай вуліцы … дрэваў.

Лад мовы

В разговорной речи числительные широкоупотребительны при ответе на вопросы:

Каторага чысла? (Которого числа?)	**адзіна́ццатага** (Р.) **жніўня** (одиннадцатого августа), **Адзіна́ццатае** (Н.) **жніўня, сьпякота.** (Одиннадцатое августа, жара.) — здесь числительное стоит в именительном падеже, потому что употреблено в самостоятельном предложении

Каторая гадзіна? Колькі часу? (Который час? Сколько времени?)	**роўна гадзіна** (ровно час), **дзьве гадзіны** (два часа), **пяць гадзін** (пять часов)
Калі? (Когда?)	**спаткаемся а сёмай гадзіне** (встретимся в седьмом часу), **вярнуся сёньня** (сегодня), **патэлефаную заўтра** (завтра), **перадам пасьлязаўтра** (послезавтра), **прыеду ў нядзелю** (в воскресенье)
Колькі? (Сколько?)	для обозначения количества могут использоваться: **удвая**, **утрая**, **двойчы, тройчы, удвух** (для м.р.), **удзьвюх** (для ж.р.), **удваіх, утраіх** (для лиц разного пола, детей), **утрох**
Дзе? (Где?)	для указания расстояния числительное употребляется с предлогом *за*: **спыніліся** *за* **чатырнаццаць кілямэтраў ад гораду** (остановились в четырнадцати километрах от города)

Каторы дзень тыдня
(Какой день недели)

Каторы сёньня дзень?
(Какой сегодня день?)

Калі вернешся?
(Когда вернёшься?)

Сёньня	Вярнуся
панядзелак (м.р.) — першы дзень тыдня	у панядзелак
аўторак (м.р.) — другі дзень тыдня	у аўторак
серада (ж.р.) — трэйці дзень тыдня	у серад*у*
чацьвер (м.р.) — чацьверты дзень тыдня	у чацьвер
пятніца (ж.р.) — пяты дзень тыдня	у пятніц*у*
субота (ж.р.) — шосты дзень тыдня	у субот*у*
нядзеля (ж.р.) — сёмы дзень тыдня	у нядзел*ю*

Па-беларуску кажуць так

Прыйду рана	Приду рано
на золаку / золакам (на досьвітку)	на рассвете
чуць сьвет	чуть свет
раніцай (ураньні)	утром
да палудня	до обеда
папаўдні (апоўдні, у поўдзень)	в полдень
па абедзе	в обед
пасьля паўдня	после обеда
удзень	днём
падвечар (надвечар, увечары)	к вечеру (вечером)
шарай гадзінай	под вечер
вечарам	вечером
у поўнач (апоўначы)	в полночь
уночы (уначы)	ночью
Сьвітаньне	Рассвет
Раніца	Утро

Поўдзень	Полдень
Дзень	День
Вечар	Вечер
Ноч	Ночь
Першая палова дня	Первая половина дня
Другая палова дня	Вторая половина дня
У панядзелкі й пятніцы / панядзелкамі й пятніцамі	По понедельникам и пятницам
Проці панядзелку	Накануне понедельника
Гэтымі днямі	На днях
Іншым часам	В иное время
Апошнім часам	В последнее время
Днямі й начамі	День и ночь

Ясь распавядае

Уява аднаго майго дня будзе гэткай.

Раніца. Палова на сёмую. Прачынаюся. Я нейкі сонны, пазяхаю. Бяру халодны душ. Мыюся. Галюся. Апранаюся. Сьнедаю. Дзякую Богу, што ёсьць гэты дзень. Каля васьмі выходжу з дому. На працу іду пехатой. Згадваю, якія сёньня я маю разьвязаць пытаньні.

Сёньня ў мяне працы а працы. У адзінаццаць гадзінаў сустракаюся з гандлёвым партнэрам з Польшчы. Гутарка зойме, пэўна, з гадзіну часу. Потым зноў некалькі сустрэчаў. Ня ведаю нават, калі патраплю папалуднаваць.

…Тры гадзіны дня. Я ў віры сваіх клопатаў. Перамовы, званкі, тэлефон. Гэта зрабіць зараз жа, тое не забыцца. Тут узважыць, там абмеркаваць…

І яшчэ раз, ужо на зыходзе дня, адчыняю свой электронны нататнік: «Зайсьці ў садок па дзіця». Ну, вось, сёньня мне давядзецца быць яшчэ й за выхаваўцу. Але ж дарэмна мне гэта даручаюць. Я спраўджаю ўсе Юзевы жадункі. Гэтак можна й расьпесьціць дзіця.

Добрую гадзіну мы зь ім шпацыруем. Па дарозе Юзя апаноўвае мяне пытаньнямі: «А што тое, а што гэна, а ці пойдзем, а ці купіш, а чаму, а навошта?» Безьліч пытаньняў.

Урэшце, а восьмай гадзіне, мы дома. Вячэраем. На гузік тэлевізара не націскаю. Там сёньня няма добрай праграмы. Ды й няма калі. Мой пляменьнік любіць пагаманіць. А ўжо казкі гатовы слухаць да самога сьвітаньня. Памяць мае незвычайную. Ніводную драбніцу не дае прапусьціць. Ды яшчэ й загадае голас зьмяніць, калі там прамаўляе якісь пэрсанаж кшталту мядзьвёдка.

Практыкуйцеся

11. Якое пытаньне папярэднічала адказу? (Какой вопрос предшествовал ответу?)

…………? Палова на сёмую.
…………? Каля васьмі гадзінаў выходжу з дому.
…………? На працу йду пехатой.
…………? Сустракаюся з партнэрам з Польшчы.

…………? Пэўна, з гадзіну часу.
…………? «Зайсьці ў садок па дзіця».
…………? Давядзецца быць яшчэ й за выхаваўцу.
…………? Завуць Юзя.
…………? Шпацыруем добрую гадзіну.
…………? А восьмай гадзіне мы дома.
…………? Да самога сьвітаньня.
…………? Загадае голас зьмяніць.

12. Перакажыце тэкст (Перескажите текст).

13. Раскажыце пра свой дзень (Расскажите о своём режиме дня).

14. Прачытайце. Пастаўце пытаньні да тэксту і адкажыце на іх (Прочитайте. Поставьте вопросы к тексту и ответьте на них).

— Алё?
— Алё! Гэта Кастусь.
— А, братка ты мой, дзень добры! Дзе ты, Костусь?
— Я тутака, у Менску. Тэлефаную з Паўлюковай кватэры.
— Калі прыйдзеш да нас?
— Сёньня няма калі. Моцна заняты. Ведаеш, учора я быў на выставе. Запазнаўся з адным цікавым чалавекам. Ён прыехаў з Ангельшчыны. Гэта ня першая яго паездка ў Менск. Тут жывуць сябры, і ён штогод прыяжджае да іх улетку… Прабач, я мушу перапыніць гутарку, бо мяне ўжо клічуць. Заўтра пасьля палудня прыйду да вас.
— Дык мы чакаем цябе. Чуеш?
— Добра. Дзякуй.
— Да сустрэчы!
— Пакуль!

15. Скажыце па-беларуску (Скажите по-беларуски).

а) — Из беларуских озёр самое большое Нарочь.
— Какая его длина?
— Наверно, километров десять или больше.

б) — Который час?
— Уже седьмой час.

в) — Отец дома?
— Дома.
— Позови его.
— Папа занят, он в гараже.
— А когда он освободится?
— Через час-два.

г) — Он пожилой?
— Нет, ему лет под тридцать.

д) — Где вы будете на Новый год?
— Праздновать будем своей семьёй, втроем.

Кароткія і простыя размовы
(чытайце ўголас)

— Як знайсьці ваш дом? — Вельмі проста. Як выйдзеш з мэтро, на пачатку вуліцы Сьвіслацкай ўбачыш два новыя дамы. Мінуўшы іх, збоч крыху ўправа й адразу ўбачыш шматпаверхавы дом зь вялікім рэклямовым плякатам. Гэта й будзе мой дом. — Чакай, чакай, я зараз запішу. — Пішы: вуліца Сьвіслацкая, дом нумар 4, пад'езд 3, паверх 7, кватэра 60.	— Как найти ваш дом? — Очень просто. Как выйдешь из метро, вначале улицы Свислочской увидишь два новых дома. Как пройдёшь их, поверни немного вправо и сразу же увидишь многоэтажный дом с большим рекламным плакатом. Это и будет мой дом. — Подожди, подожди, я сейчас запишу. — Пиши: улица Свислочская, дом номер 4, подъезд 3, этаж 7, квартира 60.
— Добры дзень! Кампанія «Чмель». Слухаю вас. — Дабрыдзень! Нас зацікавіла ваша прадукцыя, маем намер купіць. Хацелі б сёньня пад'ехаць і заключыць дамову. — Калі ласка, прыяжджайце. Мы працуем ад 9 да 18 гадзіны.	— Здравствуйте! Компания «Чмель». Слушаю вас. — Добрый день! Нас заинтересовала ваша продукция, собираемся купить. Хотели б сегодня подъехать и заключить договор. — Пожалуйста, приезжайте. Мы работаем с 9 до 18 часов.
— Ты ўжо ўсё склаў? Нічога не забыўся? — Усё, глядзі во, 3 валізкі наладаваў. — А калі йдзе твой аўтобус? — У 19. — Ну, дык трэба ўжо выходзіць. Засталося 45 хвілінаў. Давай памагу.	— Ты уже всё сложил? Ничего не забыл? — Всё, смотри, 3 сумки напаковал. — А когда идёт твой автобус? — В 19. — Ну, так нужно уже выходить. Осталось 45 минут. Давай помогу.
— У Бе́расьці, можа, зойдзеш да сваякоў? — Нама́ла затрымаюся. Але, калі выпадзе якая хвіліна, забягуся. — А калі ты вернешся? — У першых днёх наступнага тыдня. — Ну, бывай. Добрай дарогі! — Бывай здароў.	— В Бресте, может, зайдёшь к родственникам? — Ненадолго задержусь. Но, если будет свободная минутка, забегу. — А когда ты вернёшься? — В первых днях следующей недели. — Ну, пока. Счастливого пути! — Будь здоров.
— У нядзелю паеду на рыбу ў Каралёўку. Ці бачыў ты хоць раз гэны векавы лес? — Летась я двойчы быў там. Вельмі прыгожы куточак. — Вось дзе мейсца для курорту!	— В воскресенье поеду рыбачить в Королёвку. Видел ли ты хоть раз тот вековой лес? — Прошлым летом я дважды был там. Очень красивый уголок. — Вот где место для курорта!

— Ці спадабаўся табе гэты фільм? — Ты маеш на ўвазе маё глядацкае ўражаньне? Няма яго. Лічы, што я змарнаваў паўтары гадзіны.	— Понравился ли тебе этот фильм? — Ты имеешь в виду мое зрительское впечатление? Нет его. Считай, что я потерял полтора часа.
— Я гляджу, у цябе сёньня часу няма й на палудзень. — Партнэры ж прыходзілі… — Ну як там наш сумесны праект? — Ужо гатоў праект дамовы. Во, паглядзі. Яшчэ трэба паказаць юрыстаму, што ён скажа. — На маю думку, пункт пра аўтарскія правы трэба даць асобна. — У 3 гадзіны юрысты будзе ў мяне, прыходзь і ты, разам парадзімся.	— Я смотрю тебе сегодня некогда и пообедать. — Да партнёры приходили… — Ну как там наш совместный проект? — Уже готов проект договора. Вот посмотри. Ещё нужно показать юристу, что он скажет. — По-моему, пункт про авторские права нужно дать отдельно. — В 3 часа юрист будет у меня, приходи и ты, вместе посоветуемся.
— Ці пойдзеш з намі ў басэйн? — Зьнябыўся я, паўдня хадзіў па крамах. Які мне цяпер басэйн? — Ну ўжо харчоў, пэўна, на тыдзень набраў! — У мяне сьвет работы. Калі мне бегаць па крамах сярод тыдня?	— Пойдёшь с нами в бассейн? — Устал я, полдня ходил по магазинам. Куда мне теперь в бассейн? — Ну еды, наверное, уже на неделю набрал! — У меня море работы. Когда мне бегать по магазинам среди недели?
— Лета на дварэ. Калі ўжо ты, браце, пойдзеш у вадпачынак? — Ды вось, зьбіраўся з пачатку гэтага тыдня, а тут на табе — непаладкі з прыборам, трэба ехаць у камандзіроўку! — Не заўсёды бывае так, як хочаш. Мяркуеш зрабіць адно, здараецца іншае. — Жыцьцё ёсьць жыцьцё. Яно накідае нам свае прапановы.	— Лето на дворе. Когда ты, старик, уже в отпуск пойдёшь? — Да вот, собирался в начале этой недели, а тут на тебе — неполадки с прибором, нужно ехать в командировку! — Не всегда бывает так, как хочешь. Предполагаешь сделать одно, случается другое. — Жизнь есть жизнь. Она определяет нам своё.

Майстры слова гавораць

Нава́градак — першая сталіца Вялікага Княства Літоўскага

(тэкст пададзены з захаваньнем аўтарскага правапісу)

Нава́градак, вельмі стары беларускі горад, быў сядзібаю вялікага князя Міндоўга.

У палавіне трынаццатага стагодзьдзя (у 1242 годзе) князь Міндоўг спыніў татарскія войскі ў ваколіцы Ліды, а сем гадоў па тым разьбіў іх у біцьве пад Койданавам. Татары адступілі далёка на ўсход, пакідаючы Міндоўгу вялікую здабычу ды славу пераможца. Ягоную найвышэйшую ўладу

суффиксами могут сохраняться мягкие *дз* и *ц*: **лі*дзі*/*р*аваць** [л'ідз'і/равац'], **ц*ір*** = [ц'і/р], **каман*дзіро*/ўка** = [камандз'іро/ўка].

8) Спалучэньні *дж* і *дз* (сочетания *дж* и *дз*).

Сочетания букв *дж* и *дз* произносятся вместе и передают один звук: **ара*джэ*/ньне** = [нараджэ/н':э], ***дзе*/ці** = [дз'э/ц'і], ***дзя*ўчы/на** = [дз'аўчы/на], ***дз*ень** = [дз'э/н'], **а*дзі*/н** = [адз'і/н], **га*дзі*/на** = [гадз'і/на]. Поэтому на письме, при переносе, эти буквы нельзя разделять: **дро/ж-джы, ха-дзі/ць**.

Отдельно сочетания букв *дж* и *дз* произносятся только на стыке приставки и корня: ***ад*зна/ка** = [ад/зна/ка], ***над*звыча/йны** = [над/звыча/jны], ***адж*ы/ць** = [ад/жы/ц']. В этом случае сочетания *дж* и *дз* обозначают два разных звука: [д][ж] и [д][з] соответственно.

9) Ужыва/ньне ў — у нескладо/вага (употребление *ў* — у неслогового).

После гласных буква *у* всегда переходит в *ў*: **хлеб *у*весь — зьел<u>і</u> *ў*весь; улез *у* сад — увайшл<u>і</u> *ў* хату**. Буква *ў* может находиться в начале, в середине и в конце слова: **пр<u>а</u>*ў*да, д<u>а</u>*ў*, в<u>о</u>*ў*к п<u>о</u>ўны, д<u>о</u>ўга, іш<u>о</u>ў, б<u>ы</u>ў, н<u>а</u> ўлоньні**.

Звук [ў] произносится также вместо звука **[в]** после гласных перед согласными: **гала*ва*/ — гало/*ў*ка**. В определённых случаях в звук [ў] переходит звук [л]: **каза/*ла* — каза/*ў***.

Буква *ў* не образует самостоятельного слога, поэтому и называется *у нескладовае (у неслоговое)*.

Употребление буквы *ў* являет собой одну из отличительных особенностей белорусского языка, которой пренебрегать нельзя.

10) Прыстаўны/я гало/сныя *а, і* (приставные гласные *а, і*).

Приставные гласные *а, і* произносятся и пишутся в начале слова перед согласными: *р, л, м, ў*: ***А*мсьціслаў/ў** (Мстиславль), ***а*ўто/рак** (вторник), ***а*ржаны/** (ржаной), ***а*мшэ/лы** (обомшелый), ***і*льго/ты** (льготы), ***і*мгла/** (мгла), ***і*ржаве/ць** (ржаветь).

Перед начальным *і* почти всегда при произношении возникает приставной [j]: **і/скры = [jі/скры], іржа/ = [jіржа/]**.

Приставные гласные исчезают, если предшествующее слово заказчивается на гласный звук: **новы*я* *л*ьготы**. Нет приставных звуков и в словах, которые сохраняют корневой гласный: **л*о*б — на л*о*/бе, м*о*х — на м*о*/се, лёд — на л*ё*/дзе**.

11) Прыстаўны/я зы/чныя *в, г* (приставные согласные *в, г*).

Приставная согласная *в* произносится и пишется перед ударными *о, у* в начале слова: ***во*/чы** (глаза), ***во*/сень** (осень), ***во*/жык** (ёжик), ***ву*/шы** (уши), ***ву*/сны** (губы), ***ву*/зкі** (узкий), ***Во*/рша** (Орша).

Приставное *в* появляется также в середине слова после приставок: **<u>за</u>*в*ушні/цы** (серьги), **<u>за</u>*ву*/лак** (переулок), **<u>на</u>*ву*/ка** (наука), **<u>ні</u>*во*/дзін** (ни один), **<u>у</u>*во*/сень** (осенью).

!

Приставного *в* не бывает:

1) В словах, где неударное *о* переходит в *а*: ***во*/зера — *а*зё/ры**. Исключение составляют слова и производные от них: **вока** (глаз) — **вачэ/й, востры** (острый) — **вастры/ць, вакол** (вокруг) — **вако/ліца, вожык** (ёжик) — **важаня/ты, вуж** (уж) — **вужа/ка**.

2) В исконно белорусских словах, где *у* развилось из *в*: **уну/к** (внук), **учо/ра** (вчера), **ула/да** (власть), **успамі/н** (воспоминание) и некоторых др.

3) В словах иностранного происхождения, небелорусских именах и фамилиях, небелорусских географических названиях: **унівэрсытэ/т** (университет), **Ге/рбэрт Уэ/лс** (Герберт Уэлс), **Джо/рдж О/руэл** (Джордж Оруэл), **Уфа/** (Уфа), **О/сла** (Осло).

Заняткі сёмыя — Занятие седьмое

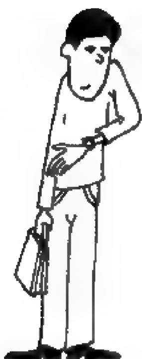

Што́ рабі́ць?
Куды́ пайсьці́ сяго́ньня?
Яшчэ́ няпо́зна.
Дзе́нь няско́нчаны.
Іду́ заду́маны.

Лад мовы

Дзеяпрыметнік
(Причастие)

Дзеяпрыметнік (причастие) — это слово с признаками глагола и прилагательного; обозначает признак предмета или лица по действию. Как прилагательное, причастие изменяется по родам, числам и падежам. Как глагол — имеет время, вид и залог.

Род, число и падеж причастия зависят от слова, с которым оно связано:
адчынен*ы* (м.р.) **куфэрак** (открытый ларец)
адчынен*ая* (ж.р.) **шафа** (открытый шкаф)
адчынен*ае* (н.р.) **века** (открытая крышка)
у адчынен*ай* (ж.р.) **шафе** (в открытом шкафу)

Причастия могут иметь *поўную форму (полную форму)*: ***складзеныя*** **рэчы** и *кароткую форму (краткую форму)*: **рэчы *складзены***.

Причастия бывают *закончанага трываньня (совершенного вида)*: **Зьніму *намоклую* капоту** (сниму намокшую куртку) и *незакончанага трываньня (несовершенного вида)*: **Грошы пакладзены на *бягучы* рахунак** (деньги положены на текущий счёт).

Причастия имеют *дзейны стан (действительный залог)* и *залежны стан (страдательный залог)*.

! В настоящем времени причастия в беларуском языке имеют только действительный залог: **хвалюючы час, хвалюючая падзея, хвалюючае пытаньне**.
В прошедшем времени причастия имеют как действительный, так и страдательный залог.

- *Дзейны стан (действительный залог)* образуется от неопределенной форма глагола совершенного вида (окончание ***-ць*** заменяется суффиком *-л-* с присоединением соответствующих окончаний прилагательных): **міну*ць* — міну*л*ы, чэзну*ць* — чэз*л*ы, зьбяле*ць* — зьбяле*л*ы**.
- *Залежны стан (страдательный залог)* образуется от неопределенной формы всех переходных глаголов (окончание ***-ць*** заменяется суффиксом ***-н-*** или ***-т-*** с присоединением соответствующих родовых окончаний прилагательных): **зрабі*ць* — зробле*н*ы, вылі*ць* — вылі*т*ы, сьпіса*ць* — сьпіса*н*ы, гаіць — гое*н*ы, гадаваць — гадава*н*ы, дараваць — дарава*н*ы**.

Асобныя заўвагі да дзеяпрыметнікаў
(Некоторые особенности причастий)

I. В беларуском языке отсутствуют страдательные причастия настоящего времени. Это означает, что такие словообразования как: **любімы чалавек, праводзімыя мерапрыемствы, перажываемы момант, чытаемая кніга** и им подобные недопустимы. В беларуском языке в этом значении используются страдательные причатия прошедшего времени: ***улюблёны*** **чалавек** (любимый

человек), ***праведзеныя*** **мерапрыемствы** (проводимые мероприятия), ***перажываны*** **момант** (переживаемый момент), ***чытаная*** **кніга** (читаемая книга).

II. В беларуском языке причастия не имеют возвратных форм. Сравните: **згаладаныя падарожнікі** — **проголодавшиеся путники**. Поэтому такие словообразования как: **разьвіваючыйся, сьвяціўшыйся, памыўшыся, пачаўшыйся** и им подобные недопустимы.

III. Причастия, образованные с помощью суффиксов: ***-уш-*** (***-юш-***), ***-уч-*** (***-юч-***), ***-ач-*** (***-яч-***), ***-ем-***, ***-ім-*** не характерны для беларуского языка. Такие причастия как: **ід*учы*, кампрамет*уючы*, абслугоўв*аючы*** и им подобные, образованные с помощью вышеперечисленных суффиксов, недопустимы.

IV. Указанные выше особенности вызывают определённые сложности при переводе текстов с русского на беларуский язык. Вот несколько способов, как их преодолеть.

спосаб	**расейскі першатвор**	**беларускі пераклад**
ввести придаточное предложение	Вещества, *делящиеся* на составные элементы.	Рэчывы, *якія дзеляцца* на складовыя элемэнты.
причастие заменить существительным	На озере было много *купающихся*.	На возеры было шмат *плаўцоў*.
причастие заменить прилагательным (если причастие не несёт признаков изменения во времени)	Покупаем *моющие* средства. Обратились к *обслуживающему* персоналу.	Купляем *пральныя* сродкі. Зьвярнуліся да *абслуговага* пэрсаналу.
причастие заменить глаголом	Звёзды, *светившиеся* на небе.	Зоркі *сьвяціліся* на небе.
ввести слово-уточнение	Вещества, *стимулирующие* рост растений.	*Рэчывы-стымулятары* росту расьлінаў.
опустить причастие	Видел его, *несущего* огромную упаковку	Бачыў яго зь велізарным пакункам.

V. В беларуском языке, в отличие от русского, в прошедшем времени в именительном падеже краткие страдательные причастия не употребляются. То есть нельзя сказать: **здымак зроблен, факультэт створан, музэй адчынен**. В этих случаях употребляется причастие в полной форме: **здымак *зроблены*** (снимок сделан), **факультэт *створаны*** (факультет создан), **музэй *адчынены*** (музей открыт).

Практыкуйцеся

1. Словы ў дужках замяніце дзеяпрыметнікамі (Слова в скобках замените причастиями).
Узор: (прадаць) + кватэра → прададзеная кватэра

(заслаць) абрусам стол
(пачуць) навіны
(вывучыць) мова
(паклікаць) чалавек
(ацаніць) тавар

2. Адшукайце і дапасуйце да назоўнікаў адпаведныя ім дзеяпрыметнікі (Найдите и согласуйте с существительными соответствующие им причастия).

зроблены, пройдзены, куплены, зачынены, пазычаны, здарожаны, падабраны, пагаслыя, засьмяглыя, загарэлы, нечапаныя	шлях, праца, вусны, аловак, мясьціны, дзьверы, твар, вяскоўцы, вочы, грошы, колеры

3. Дзеясловы замяніце дзеяпрыметнікамі і дапасуйце да назоўнікаў (Глаголы замените причастиями и согласуйте с существительными).
Узор: Бацькі + даглядаць + дзіця → Дагледжанае ў бацькоў дзіця.

а)	Бацькі Лекар Гаспадары	даглядаць	дзіця хворы жыльлё гаспадарка
б)	Хлопчык Дзяўчынка Жанчына	апрануць	у сьвяточны касьцюм у мядзьведзя у сьнягурку у футра у народны строй

4. Утварыце дзеяпрыметнікі й адкажыце на пытаньні (Образуйте причастия и ответьте на вопросы).
Узор: Які выгляд? (змарнець) → Змарнелы выгляд.

Якая падлога?	(намаляваць)
Які тлушч?	(распускаць)
Які каўнер?	(фарбаваць)
Якое дзіця?	(памыць, пакупаць, прыбраць)
Якія рэчы?	(спарадкаваць)
Якая столь?	(пабяліць)
Якія расьліны?	(чэзнуць)
Якая кава?	(пасаладзіць)
Які дзяцюк?	(узмацнець)
Якія дзьверы?	(замыкаць)

5. Перакладзіце ў беларускую мову (Переведите на беларуский язык).

Это уверенный в себе человек.
Здесь одно сохранившееся здание.
Изменения учредительных документов были одобрены собранием акционеров.
Мне надо купить чистящие средства.
Все, ожидающие результатов, испытывают некоторое волнение.
Это ученики, сидящие и слушающие своего учителя.
Не состоявшийся вчера концерт состоится в воскресенье.
Уже в начале фильма у меня не стало желания смотреть его дальше, и я вынужден был уйти.

Лад мовы

Дзеяпрыслоўе
(Деепричастие)

Дзеяпрыслоўе (деепричастие) — неизменяемая форма глагола, обозначает дополнительное действие при главном, которое выражено глаголом-сказуемым: ***Распытаўшы*, я зразумеў сваю памылку** (Спросив, я понял свою ошибку), ***Ідучы* з работы, зазірну ў краму** (Идя с работы, загляну в магазин).

Деепричастия не изменяются. Им не присуща категория времени.

Деепричастия как глаголы, от которых они образуются, бывают:

— *Пераходныя (переходные)* и *непераходныя (непереходные)*. Например: ***П’ючы* халодную гарбату, я ня чую ў ёй смаку** (Когда пью холодный чай, я не чувствую его вкуса). ***Гамонячы*, мы не зважалі на час** (Разговаривая, мы не обращали внимания на время).

— *Зваротныя (возвратные)* и *незваротныя (невозвратные)*. Например: ***Вяртаючыся* дадому, патэлефанаваў сяброўцы** (Возвращаясь домой, позвонил подружке). ***Прылёгшы*, бацька заснуў** (Прилёгши, отец заснул).

— Имеют *закончанае (совершенный вид)* и *незакончанае трываньне (несовершенный вид)*. Например: ***Напісаўшы* ліст, я нясу яго на пошту** (Написав письмо, я несу его на почту). **Цешуся, *гледзячы* на маладых** (Радуюсь, глядя на молодых).

Образование деепричастий несовершенного вида.

утвараюцца ад дзеясловаў 3-яй асобы мн.л.		**незакончанага трываньня**
I спражэньне	купля***юць***, плыв***уць***, буд***уюць***, ед***уць***	купля***ючы***, плыв***учы***, буд***уючы***, ед***учы***
II спражэньне	сядз***яць***, ходз***яць***, роб***яць***, ляж***аць***	седз***ячы***, ходз***ячы***, роб***ячы***, леж***ачы***

Образование деепричастий совершенного вида.

утвараюцца ад дзеясловаў прошлага часу адз.л.	**закончанага трываньня**
купіў, плыў, будаваў, ехаў, сядзеў, хадзіў, рабіў, ляжаў	купіў***ш***ы, ***ад***лыў***ш***ы, ***па***будаваў***ш***ы, ***ад***’ехаў***ш***ы, ***па***сядзеў***ш***ы, зрабіў***ш***ы, ***па***ляжаў***ш***ы

Практыкуйцеся

6. Ад пададзеных дзеясловаў утварыце дзеяпрыслоўі (От приведенных глаголов образуйте деепричастия).

Узор: незакончанае трываньне: падаць → пада-юч-ы́

закончанае трываньне: падрахаваць → падрахаваў-ш-ы

а) незакончанае трываньне

- жартаваць
- піць
- хваляваць
- казаць

б) закончанае трываньне

- увайсьці
- сустрэцца
- зьлічыць
- прыйсьці
- сабрацца
- пад’есьці

7. Дзеясловы ў дужках замяніце на дзеяпрыслоўі (Глаголы в скобках замените деепричастиями).

Рана (выйсьці) з дому.

Працаваў, скрозь (назіраць) за парадкам.

Яны жылі, (радавацца) кожнаму дню.

Цэлы дзень даймаў пытаньнямі, (замінаць) у працы.

Уважліва слухаю, (спрабаваць) уцяміць.

Лад мовы

Прыслоўе

(Наречие)

Прыслоўе (наречие) — неизменяемая часть речи, обозначает признак действия, состояния или качества.

Примеры некоторых общеупотребительных наречий.

мейсца	**навокал** (вокруг)	**дзе** (где)	**сюды́** (сюда)
	наве́рсе (наверху)	**тут** (здесь)	**туды́** (туда)
	уні́зе (внизу)	**там** (там)	**пасярэ́дзіне** (посередине)
	угору (вверх)	**усю́ды** (везде)	**су́праць** (напротив)
	зза́ду (сзади)	**нідзе́** (нигде)	**паблі́зу** (поблизости)
	упе́радзе (впереди)	**не́дзе** (где-то)	**далёка** (далеко)
	напе́радзе (впереди)	**дзе́сьці** (где-то)	**адку́ль** (откуда)
	сьпе́раду (спереди)	**куды́** (куда)	**адгэ́туль** (отсюда)
	упра́ва (вправо)	**куды́сьці** (куда-то)	**дагэ́туль** (досюда)
	спра́ва (справа)	**ніку́ды** (никуда)	**адту́ль** (оттуда)
	уле́ва (влево)	**не́куды** (куда-то)	**адне́куль** (откуда-то)
	зьле́ва (слева)	**побач** (рядом)	**ніадку́ль** (ниоткуда)
часу	**калі́** (когда)	**потым** (потом)	**сёлета** (в этом году)
	тады́ (тогда)	**ужо** (уже)	**ле́тась** (в прошлом году)
	калі́сьці (когда-то)	**сяды́-тады́** (иногда)	**зале́тась** (в позапрошлом году)
	ніколі (никогда)	**заўжды́** (всегда)	**нале́та** (летом)
	за́раз (сейчас)	**сёньня** (сегодня)	**неўза́даўжкі** (вскорости)
	цяпе́р (теперь)	**штогод** (ежегодно)	**неўзаба́ве** (вскоре)
колькасьці	**колькі** (сколько)	**шмат** (много)	**ама́ль** (почти)
	столькі (столько)	**ве́льмі** (очень)	**двойчы** (дважды)
	гэ́тулькі (столько)	**на́дта** (очень)	**аднойчы** (однажды)
	не́калькі (несколько)	**зана́дта** (чрезмерно)	**дашчэ́нту** (до основания)
	ніколькі (нисколько)	**досыць** (довольно)	**дазва́ньня** (дочиста)
прычыны і мэты	**чаму́** (почему)	**навошта** (зачем)	**зьнячэ́ўку** (неожиданно)
	чаму́сьці (почему-то)	**заты́м** (затем)	**зламы́сна** (злонамеренно)
	таму́ (потому, оттого)	**знарок** (ненамеренно)	**наўмы́сна** (намеренно)
способу дзеяньня	**як** (как)	**абы-як** (как попало)	**наогул** (вообще)
	такса́ма (также)	**сяк-так** (кое-как)	**штораз** (каждый раз)
	гэ́так (так)	**ра́птам** (вдруг)	**ра́зам** (вместе)
	усяля́к (всяк)	**нарэ́шце** (наконец)	**лацьве́й** (лучше)
	іна́кш (иначе)	**пама́лу** (понемногу)	**якра́з** (какраз)
	па-мойму (по-моему)	**пакрысе́** (понемногу)	**спача́тку** (сначала)
	не́як (как-то)	**зноў** (снова)	**ча́сам** (порою, иногда)

!

1) В беларуском языке для усиления силы действия употребляются выражения, состоящие из глагола и наречия, образованного от того же глагола: **просьма прасіць, бегма бегчы, лежма ляжаць, крычма крычаць, лётма ляцець**.

2) В устной речи характерно употребление наречий с местоимением ***што***: **праўда што, дзіва што, дарма што, хіба што, бадай што**.

В разговорной речи наречия широкоупотребительны при ответе на вопросы:

Як? (Как?)	***паважна*** **прыняў вестку** (серьёзно воспринял известие) **забралі ўсё** ***дазваньня*** (забрали всё дочиста) **сын** ***якраз*** **як бацька** (сын точно как отец)
Дзе? (Где?)	**Беларусь ляжыць** ***пасярэдзіне*** **Эўропы** (Беларусь лежит посреди Европы) ***уверсе*** **пад стольлю вісіць люстра** (вверху под потолком висит люстра)

Куды? (Куда?)	**зараз трэба павярнуць *улева*** (сейчас нужно повернуть влево) **малыя пабеглі *напярэймы* дзеду** (малыши побежали навстречу дедушке) **бяру білет *туды* й *назад*** (беру билет туда и обратно)
Адкуль? (Откуда?)	***адсюль* да дому ўжо недалёка** (отсюда уже недалеко до дома) ***адгэтуль* паедзем на мэтро** (оттуда поедем на метро)
Калі? (Когда?)	***раніцай* сьнедаем** (завтракаю утром) ***калі-нікалі* ён наведваецца сюды** (иногда он заглядывает сюда)
Дзеля чаго? (Для чего?)	***нездарма* мае быць гэтая размова** (недаром должен быть этот разговор) **скажы, *навошта* ён прыйшоў?** (скажи, зачем он пришёл?)

Якасныя прыслоўі

(Качественные наречия)

колеру	велічыні	моцнасьці	характару выяўленьня	стану
чырвана бела жоўта	доўга блізка шырака	добра моцна ціха	уважліва пільна марудна	трэба вядома нельга

Качественные наречия образуются от основы прилагательных с помощью суффикса ***-о-*** (не под ударением — ***-а-, -я-***): **белы — бел*а*, вузкі — вузк*а*, прыгожы — прыгож*а*, гарачы — горач*а***.

Ступені прыраўнаваньня якасных прыслоўяў

(Степени сравнения качественных наречий)

мала — менш / меней — найменш	мало — меньше / менее — наименее
шмат — больш / болей — найбольш	много — больше / более — наиболее
вы́сака — вышэй — найвышэй	высоко — выше — выше всего
нізка — ніжэй — найніжэй	низко — ниже — ниже всего
добра — лепш — найлепш / найлепей	хорошо — лучше — лучше всего
блага — горш — найгорш / найгорай	плохо — хуже — хуже всего

Образование форм сравнительной степени наречий.

-ей, -эй* + *най-	хутка – хутч***эй*** – ***най***хутч***эй***	быстро – быстрее – быстрее всего
	ціха – цішэ***й*** – ***най***цішэ***й***	тихо – тише – тише всего
	цёпла – цяпл***ей*** – ***най***цяпл***ей***	тепло – теплее – теплее всего
	моцна – мацн***ей*** – ***най***мацн***ей***	сильно – сильнее – сильнее всего
	холадна – халадн***ей*** – ***най***халадн***ей***	холодно – холоднее – холоднее всего
	густа – гусьц***ей*** – ***най***гусьц***ей***	густо – гуще – гуще всего
	далёка – дал***ей*** – ***най***дал***ей***	далеко – дальше – дальше всего
	цяжка – цяж***эй*** – ***най***цяж***эй***	тяжело – тяжелее – тяжелее всего
	дарага – дараж***эй*** – ***най***дараж***эй***	дорого – дороже – дороже всего
	чыста – чысьц***ей*** – ***най***чысьц***ей***	чисто – чище – чище всего
	коратка – карац***ей*** – найкарац***ей***	коротко – короче – короче всего
	рэдка – радз***ей*** – ***най***радз***ей***	редко – реже – реже всего
менш больш	хутка – ***менш*** хутка – ***больш*** хутка	быстро – менее/более быстро
	дакладна – ***менш*** дакладна – ***больш*** дакладна	точно – менее/более точно
	шчыра – ***менш*** шчыра – ***больш*** шчыра	откровенно – менее/более откровенно
меней болей	важка – ***менш*** важка – ***больш*** важка	важно – менее/более важно
	гучна – ***меней*** гучна – ***болей*** гучна	громко – менее/более громко

Назоўнікі, якія абазначаюць людзей
(Существительные, обозначающие людей)

мужчынскага роду		жаночага роду	
мужчы́на	мужчина	**жанчы́на**	женщина
ба́цька	отец	**ма́ці**	мать
хлапе́ц	парень	**дзяўчы́на**	девушка
па́сынак	пасынок	**па́дчарка**	падчерица
айчы́м	отчим	**ма́чаха**	мачеха
дзе́вер	деверь	**залві́ца**	золовка

Асновы назоўнікаў
(Основы существительных)

мяккая: заканчваецца на мяккі зычны	**цьвёрдая:** заканчваецца на цьвёрды зычны	**зацьвярдзелая:** заканчваецца на ***ж ш ч дж р***	аснова заканчваецца на ***г к х***
цішы***ня***	краі***н***а	дож***дж***	сьне***г***
сто***ль***	сто***л***	ша***ш***а	квет***к***а
наваколь***ле***	стра***в***а	но***ч***	мала***к***о
лазь***ня***	бры***в***о	цем***р***а	стра***х***а
дзе***нь***	мужчы***н***а	узьбярэж***ж***а	баць***к***а

Некаторыя спосабы словаўтварэньня назоўнікаў
(Некоторые способы словообразования существительных)

	выходнае слова	**утворанае слова**	**пераклад**
-нік ***-льнік***	пакутваць	пакут***нік***	страдалец
	выведваць	выведнік	разведчик
	дасьледваць	дасьлед***нік***	исследователь
	вандра<u>в</u>аць	вандро<u>ў</u>***нік***	путешественник
	перакладаць	переклад***нік***	переводчик
	занатаваць	натат***нік***	блокнот
	разьмеркаваць	разьмеркава***льнік***	распределитель
	акісьляць	акісьля***льнік***	окислитель
	зьнішчаць	зьнішча***льнік***	истребитель
-ач	слухаць	слух***ач***	слушатель
	уцякаць	уцяк***ач***	беглец
	глядзець	гляд***ач***	зритель
	барада	барад***ач***	бородатый, бородач
	горла	гарл***ач***	горластый
	пуза	пуз***ач***	брюхастый
-ар	жыць	жых***ар***	житель
-ак	радзіць	***за***род***ак***	зародыш, эмбрион
	кідаць	***вы***кід***ак***	выкидыш
-ін- ***-ын-***	глыбокі	глыб***ін***я	глубина
	цёплы	цяпл***ін***я	теплота
	доў<u>г</u>і	даў<u>ж</u>***ын***я	длина
	высокі	выш***ын***я	высота
-ца	перамо<u>г</u>а	перамо<u>ж</u>***ца***	победитель
	абарона	абарон***ца***	защитник

Практыкуйцеся

8. Адкажыце на пытаньні.
Узор: Адкуль вы ішлі пехатой? (адтуль) → Адтуль мы ішлі пехатой.

алі пойдзеш на палудзень?	(зараз)
Калі прыйдзеш да нас?	(увечары)
Дзе вы стаіце́?	(збоку)
Дзе чуваць музыку?	(наўкола)
Куды ён пайшоў?	(некуды)
Куды вы пойдзеце?	(нікуды)
Як вы ішлі празь лес?	(памалу)
Як ён папраўляе акуляры?	(штораз)
Колькі мейсца ў кватэры?	(досыць)
Колькі разоў вы былі на Нарачы?	(аднойчы)
Дзе вы былі?	(дома)
Куды вы паедзеце?	(дамоў)
Як трэба класьці шво?	(упоперак)
Як перарабляюць ходзішча?	(ушыр)

9. Ад прыметнікаў утварыце якасныя прыслоўі зь іхнымі ступенямі прыраўнаваньня (От прилагательных образуйте качественные наречия и преобразуйте их в сравнительные).
Узор: белы → бела → бялей, найбялей

роўны, доўгі, шырокі, добры, блізкі, салодкі, чырвоны, вузкі, прыгожы

10. Адкажыце на пытаньні з ужываньнем прыслоўяў мейсца.
Узор: Дзе столь? → Столь уверсе.

Дзе столь? Дзе падлога? Дзе акно? Дзе канапа? Дзе шафа?
Дзе тэлевізія? Дзе карціна? Дзе дыван?

11. Да пададзеных прыслоўяў падшукайце процілеглыя па значэньні (К приведенным наречиям подберите противоположные по значению).
Узор: холадна → цёпла

холадна	многа	павольна
ціха	удзень	дрэнна
далёка	добра	рэдка
тут	зьлева	вы́сака
наперадзе	рана	глы́бака
туды	цёмна	меней
па-новаму	чыста	зблізку
уверх	дорага	моцна
мякка	гучна	коратка

Ясь распавядае

Па ўсёй зямной кулі я маю гасьцінных і добрых сяброў. Праз іх я пабачыў шмат чароўных мясьцінаў на двух кантынэнтах нашага глёбу. Ды вось толькі нідзе не знайшоў стараны, прыгажэйшай за маю Беларусь. Радыя са мной пагадзіцца мае новыя сябры — Марцін і Луіза, ірляндцы.

Сёньня яны ў гасьцёх у мяне, і мы робім экскурсію — у Менску яны ўпершыню.

Зараз пакажу вам, у якіх мяйсцох я асабіста спатыкаю радасьць… Касьцёл Сымона й Алены (Чырвоны касьцёл), помнік Янку Купалу, Залатая горка. Люблю Сьвіслач, Траецкае прымесьце, помнік Максіму Багдановічу…

Наш наступны маршрут: Засла́ўе, Ра́дашкавічы, Вя́зынка, Крэ́ва, Ту́раў, Нясьві́ж, Гальша́ны — знакамітыя беларускія гістарычныя мейсцы.

Практыкуйцеся

12. Якое пытаньне папярэднічала адказу?

…………? Па ўсёй зямной кулі.
…………? Не знайшоў стараны, прыгажэйшай за Беларусь.
…………? Марцін і Луіза.
…………? Яны ірляндцы.
…………? У гасьцёх у мяне.
…………? У Менску яны ўпершыню.
…………? Люблю Сьвіслач, Траецкае прымесьце, помнік Максіму Багдановічу.
…………? Знакамітыя беларускія гістарычныя мейсцы.

13. Перакажыце тэкст.

14. Прачытайце. Адкажыце на пытаньні ў канцы практыкаваньня.

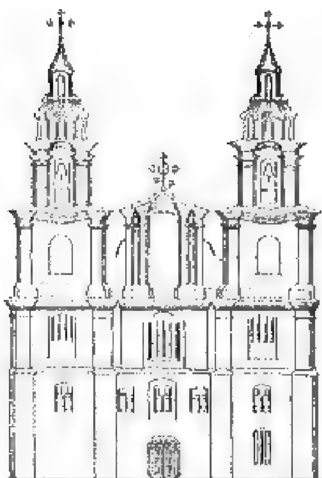

Мы ў Верхнім горадзе. Ідзём да плошчы Свабоды (даўней казалі: «Пляц Волі», «Саборная плошча»). У цэнтры ўзвышаецца Катэдра. З ўсходняга боку — кансэрваторыя. Воддаль, справа, адноўлены касьцёл.

Сёньня моцна прыпякае сонца. Смага. Хочацца піць. Бачу, што і мае сябры замарыліся вельмі, і я прапаную ім:

— Можа, у рэстарацыю сходзім?

— Пайшлі лепш у кавярню, тут во за павароткай, недалёка.

У кавярні мы трошкі адпачылі, падсілкаваліся. Ідзём далей. Насустрач нам — нейкая кабета:

— Прабачце, як адгэтуль даехаць да Вясьні́нкі?

Гэтае пытаньне разумеюць і мае сябры, але ж тлумачыць буду я:

— Вам трэба йсьці да ГУМа, там якраз ля ўваходу тралейбусны прыпынак. Сядайце на 56 тралейбус.

— А на мэтро?

— Можна, але тады вам прыйдзецца ехаць зь перасядкамі.

— Зразумела. Дзякуй вам.

Дзе шпацыруе Ясь з сваімі сябрамі?
Дзе разьмешчана Катэдра?
Як даўней называлася плошча Свабоды?
Сёньня холадна?
Ці хочацца ім піць?
Дзе можна добра адпачыць і падсілкавацца?
Ясевы сябры згадзіліся адпачыць у кавярні? Чаму?
Каго яны сустрэлі па дарозе?
Пра што пыталася кабета?
Ці разумеюць Ясевы сябры па-беларуску?
Хто будзе тлумачыць?
Што адказаў Ясь кабеце?
Ці даходзіць мэтро да Вясьнінкі?

15. Перакладзіце ў беларускую мову.

а) — Мы идём не в ту сторону.
— Наверно, надо вернуться, пройти по той аллее и повернуть влево.

б) — Попадем ли мы отсюда на улицу Гусовского?
— Как раз это очень просто. Минуя второй перекрёсток, повернем вправо.

в) — Нам надо пересесть на семёрку и проехать ещё несколько остановок.
— Да, сейчас выходим.

г) — С чего начнём совещание?
— Во-первых, скажи мне, все ли пришли.

д) — Видел ли ты Михася?
— Иногда он заглядывает сюда. Но последнее время — не видел.

е) — Мы забрели куда-то далеко.
— Ну и досадно.

ж) — Их дети ухоженные и всегда хорошо одеты.
— Это крепкая, благополучная семья.

Кароткія і простыя размовы
(чытайце ўголас)

— Як маешся? Чаму гэткі засяроджаны?
— Я ўвесь апанаваны думкамі.
— Што ж зрабілася?
— Ат, згубіў пашпарт. І гэта цягне за сабою столькі праблемаў! Ну глянь, я зьбіраўся паехаць на поўдзень, да мора. А цяпер, што ж?..

— А ў міліцыі ты быў? Заяву пакінуў?
— Быў! Ну, а што з гэтага? Новы пашпарт будзе рабіцца цягам цэлага месяцу. А там, глядзіш, і водпуск лясьне.

— Как дела? Почему такой сосредоточенный?
— Я думаю, что делать.
— Что же случилось?
— Ай, потерял паспорт. И это тянет за собой столько проблем! Можешь представить, я собирался поехать на юг, к морю. А теперь, что же?..
— А в милиции ты был? Заявление оставил?
— Был! Ну, и что с этого? Новый паспорт будет готов в течение месяца. А там, глядишь, и отпуску конец.

— Ой, Юрка, няўжо гэта ты?!
— Вось дык сустрэча! Алёна, прывітаньне!
— Дзе ты цяпер? Што робіш? Ці ажаніўся?
— Пачакай, пачакай, адразу гэтулькі пытаньняў.
— Ну, тады давай па парадку.
— Дык вось, паўгода, як я вярнуўся ў Менск. Купіў кватэру ў Малінаўцы. Маю сваю фірму… То пакуль было не да жанімства. Але што мы тут стаім?! Тут жа во, як раз кавярня недалёка: пасядзім, пагаворым.
— Чаму ж не, пайшлі.

— Ой, Юрка, неужели это ты?!
— Вот так встреча! Алёна, привет!
— Где ты теперь? Что делаешь? Женился ли?
— Подожди, подожди, сразу столько вопросов.
— Ну, тогда давай по порядку.
— Так вот, полгода, как я вернулся в Менск. Купил квартиру в Малиновке. Имею фирму… Так что пока было не да женитьбы. Но что мы тут стоим?! Здесь же как раз кафе недалеко: посидим, поговорим.
— Почему же нет, пошли.

— Ну ўсё, хлопча, вакацыі твае скончыліся, падручнікі ў руках. Мусім зараз праверыць, чаго нам яшчэ бракуе да школы.
— Та-а-а-к. Партфель куплены яшчэ летась, школьную форму мама ўчора мне справіла…
— Добра. А школьнае начыньне?
— Дзёньнік, сшыткі, алоўкі, гумка, ручка, папера для маляваньня — гэта ў мяне ўсё ёсьць. А вось крэйды і фарбы — старыя, ня шкодзіла б купіць новыя.
— Вось бачыш, як добра загадзя пра ўсё парупіцца! Заўтра субота, у мяне вольны дзень, пойдзем ды купім.

— Ну всё, парень, каникулы твои кончились, учебники на руках. Надо проверить, что ещё нужно к школе.
— Та-а-а-к. Портфель куплен ещё в прошлом году, школьную форму мама вчера мне купила…
— Хорошо. А школьные принадлежности?
— Дневник, тетради, карандаши, стирка, ручка, бумага для рисования — это у меня всё есть. А вот цветные карандаши и краски — старые, не помешало бы купить новые.
— Вот видишь, как хорошо заранее обо всём позаботиться! Завтра суббота, у меня выходной, пойдём и купим.

— Няўжо вы зачыняецеся?
— Выбачайце, у нас тэхнічны перапынак.
— А мне ж гэтак пільна трэба заплаціць за камунальныя паслугі!
— Што за бяда, давайце ваш квіток.

— Неужели вы закрываетесь?
— Извините, у нас технический перерыв.
— А мне же так срочно надо заплатить за коммунальные услуги!
— Нет проблем, давайте вашу квитанцию.

— Здароў, Рамане! — Здароў! — Ну, як там Эдзік? — Ніяк не нацешыцца з свайго «Форда». — А твой «Масквіч» усё яшчэ не на колах? — З тэхаглядам важдаюся. То праверку на CO_2 не прайшоў, то да тармазоў нешта мелі, а цяпер, ці бачыш, ім не падабаецца, як пафарбаваная мая машына! — Так, браце. Машыны бываюць толькі дзьвюх марак: новая і старая.	— Привет, Роман! — Привет! — Ну, как там Эдик? — Никак не натешится своим «Фордом». — А твой «Москвич» всё ещё не на колёсах? — С техосмотром вожусь. То проверку на CO_2 не прошёл, то к тормозам что-то имели, а теперь, видите ли, им не нравится, как покрашена моя машина! — Да, брат. Машины бывают только двух марок: новая и старая.
— А ты ці абгледзеў на зіму сваю хату? — Няма ўжо чаго абглядаць. Прадаў. А цяпер во шкадую. — Прадаў бацькоўскую хату? Трэба ж было перш усё ўважыць! — Каб задні розум ды наперад!	— Привёл ли ты в порядок свой дом? — Нечего приводить в порядок. Продал. А теперь вот жалею. — Продал родительский дом? Надо же было сначала всё взвесить! — Если бы раньше знал!
— Ну як?! — Здаў! — Здаў?! Дубовіку?! Зь першага разу?!.. — Кажу табе: усё ведаў, акрамя 16 і 18 пытаньняў, і якраз адно зь іх выцягнуў! — Ну і… — Сьпісаў, але ж астатняе — усё назубок. Ганяў ён мяне хвілінаў з 30, змушаў цытаваць яго слова ў слова. — Відаць па табе, што ты добра адбіваўся — чырвоны, як рак.	— Ну как?! — Сдал! — Сдал?! Дубовику?! С первого раза?! — Говорю тебе: всё знал, кроме 16 и 18 вопросов, и как раз один из них вытащил! — Ну и… — Списал, но остальное — всё назубок. Гонял он меня минут 30, заставлял цитировать его слово в слово. — Видно по тебе, что ты хорошо отбивался — красный, как рак.

Майстры слова гавораць

Бывае так, што сярод холаду, шэрасьці, пустэльнасьці й нуды асеньняй прыроды, сярод прыкрага надвор'я самай позьняй восені на небе неяк неўпрыцям прагаліцца маленькі сіненькі лапічак — адзін, другі, трэйці. Вось ужо немалая частка неба вызваляецца з-за хмар, сіняя, радасная; яшчэ лёгка плывуць па яе берагах прыгожыя фарботы цёмных пасяродку і белых наўкол болачак. Яшчэ вісіць чорная палавая туча далёка-далёка над лесам, як слова, яна там дужа добра ўчапілася. А зірніце, зірніце скарэй, як вун там шпарка перасунулася астатняя срэбная хмарка цераз сонца; бліснуў зь неба першы сноп сьветлага калосься на крыльлі пруда-ветрака; перабег залатой пасьцілкаю цераз сад, — і ўсё весялее, робіцца прыгожым; ціхенька варухнуліся галінкі на старой бярозе, убачыўшы сонца, і мякчэйшая хоча быць мерзлая груда пад нагамі дзяўчыны, што схапіла вёдры, бяжыць вады, бяжыць і нечага сьмяецца, а сонейка забылася, забавілася, любуецца на дзявоцкае прыгажство.

(Максім Гарэцкі)

Заняткі восьмыя — Занятие восьмое

Я быў за ша́фера

Ажані́ўся мой ся́бра Мікі́та. Але́ ж і до́брае спра́вілі яму́ вясе́льле! Зь пе́сьнямі, з гу́марам, з гу́льнямі. Гасьце́й было́ по́ўнае засто́льле. Ста́ршы сват пільнава́ў пара́дку. Пілі́ квас, мяду́ху, пі́ва. Я дык на́дта ўпадаба́ў я́гадны напо́й — варану́ху. На гарэ́лку ніхто́ не наляга́ў, бо ўсі́м і так было́ вясё́ла. Нясто́мна гра́лі музы́кі. Сьпява́лі пе́сьні. Це́шыліся з малады́х. Адо́рвалі іх падару́нкамі. Дзялі́лі карава́й.

Лад мовы

Прыназоўнік
(Предлог)

Прыназоўнік (предлог) — служебная неизменяемая часть речи. Уточняет значение косвенных падежей и выражает отношения между существительным (местоимением, числительным) и другими словами в предложении или словосочетании: **паклаў** *на* **стол** (положил на стол), **прыйду** *да* **цябе** (приду к тебе).

Предлоги бывают:
— *простыя (простые)* **ад, аб, пад, над, перад, прад, з (зь), за, без (бяз)**: **адыйшоў** *ад* **навукі** (отошёл от науки), *пад* **стольлю** (под потолком);
— *складаныя (сложные)* **накшталт, замест, звыш, усьлед, насустрач, упоперак наконт**: **папытаюся** *наконт* **кватэры** (узнаю насчёт квартиры).

Предлог связывает самостоятельные части и вместе с ними имеет разные значения (времени, места, способа действия). Предлог управляет падежом слова, перед которым стоит. Согласование предлога с тем или иным падежом часто бывает обусловлено чисто стилистически. Можно сказать **паедзем** *па* **абедзе** (поедем после обеда), а можно — **паедзем** *пасьля* **абеду** (поедем после обеда).

Предлоги *пра, праз, на, у* употребляются обычно с винительным и предложным падежом: **чытаю пра падзеі за мяжой, едзем праз Польшчу, адзежа на сьвята, прыйду ў сераду, сьнег на страсе, дзяўчына ў хустцы**.

Некоторые предлоги употребляются с несколькими падежами.
Выйшаў *з* **дому** (Р.).
Быў тут *з* **тыдзень** (В.).
Спаткаўся *зь* **сябрамі** (Т.).

Следует отличать существительные с предлогами от похожих по звучанию наречий.

Прачытаю сьпіс *з пачатку.*	Прочту список с начала.
Спачатку **прачытаю сьпіс, а потым удакладню.**	Сначала прочитаю список, а потом уточню.
У ночы **зімовыя бывае холадна.**	В ночи зимние бывает холодно.
Я прыехаў *уночы.*	Я приехал ночью.
Ад'яжджалі *ў восень* **халодную.**	Отъезжали холодной осенью.
Увосень **і верабей багаты.**	Осенью и воробей богат.
У дзень **летні хараша ў лесе.**	Летним днём хорошо в лесу.
Удзень **было горача.**	Днём было жарко.

! В беларуском языке употребление предлогов отличается от русского.

1) Обратите внимание на различие отношений между предметами, которые выражаются предлогами *за*, *процi*, *на*, *да*, *з*, *у*:

паедзем *у* **госьцi**, *у* **грыбы**, *у* **ягады** (поедем в гости, по грибы, по ягоды),
мацi сумуе *па* **дзiцяцi** (мать грустит о ребенке),
заедзем *па* **сястру** (заедем за сестрой),
сьмяюся *зь* **цябе** (смеюсь над тобой),
ажанiўся *зь* **ёю** (женился на ней),
дзiвiмся *з* **гэтага** (удивляемся этому),
кпяць *зь* **яго** (подтрунивают над ним),
экзамэн *з* **гiсторыi** (экзамен по истории),
разумнейшы *за* **ўсiх** (умнее всех),
лiчу *за* **свой абавязак** (считаю своим долгом),
маю яго *за* **роднага брата** (он мне как родной брат),
Мiкiту ўважаюць *за* **галоўнага** (Никиту признают главным),
працi **яго я нiшто** (по сравнению с ним я ничто),
раз *на* **тыдзень** (раз в неделю),
вучыцца *на* **ўнiвэрсытэце** (учится в университете) НО! **вучыцца** *ў* **школе**,
скрынка *на* **лiсты** (ящик для писем),
вада *на* **ўмываньне** (вода для мытья),
сшытак *на* **арыфмэтыку** (тетрадь по арифметике),
ланцужок *да* **гадзiньнiка** (цепочка к часам),
хустачка *да* **носу** (носовой платок),
адзежа *на* **сьвята** (праздничная одежда).

2) Предлог *за* всегда уместен с глаголами **мець, быць, стаць, уважаць, выбiраць**.

3) В отличие от русского, в беларуском языке есть много оборотов с предлогом *на*:

бачыў *на* **свае вочы** (видел своими глазами),
слабы *на* **вочы** (слаб глазами),
багаты *на* **латы, а не** *на* **шаты** (богат заплатами, а не нарядами),
наша мова багата *на* **словы й** *на* **звароты** (наш язык богат словами и оборотами).

Практыкуйцеся

1. Назоўнiк пастаўце ў склоне, якога патрабуе прыназоўнiк, i складзiце сказы, адказаўшы на пытаньнi (Существительное поставьте в падеже, которого требует предлог, и составьте предложения, ответив на вопросы).

Узор: Дзе станцыя? Воддаль (дарога) → Станцыя воддаль дарогi.

Дзе лазьня?	Каля (дом).
Дзе машына?	На (двор).
Дзе яны?	На (двор).
Дзе пральня?	Пры (завод).
Дзе гасьцёўня?	У (кватэра).
Дзе возера?	Сярод (лес).

!

Обратите внимание. В сочетании с предлогом ***на*** слово **двор** в предложном падеже имеет окончание:

— -*ы*, если имеется в виду двор как место, участок, площадка: **Легкавік стаіць на двар*ы*** (Легковая машина стоит на дворе);

— -*э*, если **двор** — наружная среда: **Дзеці гуляюць на двар**э (Дети играют на дворе).

Вообще, в беларуском языке в смысле «площадка» более естественно употребление слова **надворак**, т.к. **двор** издревле имет другое значение — господский дом, усадьба.

2. Зьмяніце пададзеныя ў дужках словы паводле сэнсу ўжываньня іх з прыназоўнікамі (Измените данные в скобках слова согласно смысла употребления их с предлогами).
Узор: спазьніліся (ты) → спазьніліся празь цябе.

ажаніўся	(дзяўчына)
дзіўлюся	(ён)
сумую	(яна)
сьмяюся	(яны)
кпяць	(я)
спазьніліся	(ты)
згодна	(артыкул)
прайшоў	(гушчар)
віншую	(сьвята)
сяджу	(кампутар)
зайшоў	(дзіця)
іду	(дарога)

3. Раскрыйце дужкі, ужыйце прыназоўнік з адпаведным склонам і складзіце сказы (Раскройте скобки, употребляя предлог с соответствующим падежом и составите предложения).
Узор: Патэлефануе каля (поўдзень) → Патэлефануе каля паўдня.

Надыдзе	па	(абед)
Прыедзе	праз	(гадзіна)
	да	(вечар)
	каля	(сем гадзін)
	у	(раніца)
	пасьля	(сьнежань)
	на	(нядзеля)
		(надвячорак)
		(сьвята)
		(чацьвер)
		(паўтары хвіліны)
		(золаку)
		(апоўдзень)
		(уначы)

4. Пастаўце пытаньні да пададзеных дзеясловаў і вызначце залежны склон (Поставьте вопросы к приведенным глаголам и определите зависимый падеж).
Узор: здрадзіць каму? → давальны склон

перапрашаць, прабачаць, даравацъ, спагадаць, слугаваць, пагаджацца, сустракаць, дзякаваць, дакляраваць, сумаваць, баліць, апранаць, спрыяць, выконваць

5. Складзіце сказы з ужываньнем пададзеных словазлучэньняў (Составьте предложения, употребляя приведенные словосочетания).
Узор: па горадзе → Ясь цэлы вечар гуляў па горадзе зь сябрамі.

па сэзону (Д.), у сэзоне (М.), па маршруту (Д.), у маршруце (М.),
па зьместу (Д.), у зьмесьце (М.), па надпісу (Д.), у надпісе (М.),
па горадзе (М.), па вуліцах (М.), па тэлефоне (М.), па дарогах (М.).

6. Словы ў дужках пастаўце ў вінавальным склоне і ўтварыце прыраўнавальныя словазлучэньні з прыназоўнікам *за* (Слова в скобках поставьте в винительном падеже и образуйте сравнительные словосочетания с предлогом *за*).
Узор: дужэйшы (я) → дужэйшы за мяне

старэйшы	за	(я)
вышэйшы		(ты)
маладзейшы		(ён)
разумнейшы		(усе)
мацнейшы		(мы)
лепшы		(іншыя)

Лад мовы

Злучнік
(Союз)

Злучнік (союз) — служебная часть речи, соединяет части сложного предложения или самостоятельные предложения и показывает отношения между ними: **У дарозе добра думаецца, *таму* я й люблю дарогу** (В дороге хорошо думается, потому я и люблю дорогу).

Союзы делятся на:
— *простыя (простые)*: **і, а, але, бо, ды, каб, ні, ці, калі, дзе, як**;
— *складаныя (составные)*: **таму што, для таго каб, пасьля таго як, з прычыны таго што**.

Функционально союзы делятся на:
— *злучальныя (сочинительные)*: **і, ды, дый, ні…ні, як…так і, таксама, а, але, затое, але і, або, аднак жа** и др. — используются для построения сложных предложений, в которых части являются самостоятельными и равноправными;
— *падпарадкавальныя (подчинительные)*: **што, калі, каб, дзе, таму як, быццам, таму што, ледзь, чуць, толькі, чым, раз, з тым каб, з прычыны таго што** и др. — используются для построения сложных предложений, в которых одна часть предложения подчинена другой.

Наиболее употребительные союзы:

в беларуском языке	в русском языке	пример, пояснение
і (й)	и	**Я люблю і каву, і гарбату** (Я люблю и кофе, и чай).
але́, адна́к	но, однако	**Людвік гаворыць па-беларуску, але з гэткім акцэнтам** (Людвик говорит по-беларуски, но с таким акцентом).
ды	и, да но, однако	*ды* чаще всего используется в значении «и», иногда в значении «но»: **Іван ды Мар'я** (Иван да Марья). **Ён ведаў, ды нам не паведаміў** (Он знал, но нам не сообщил).
альбо, або	либо, или	**Возьмем журавінавага соку альбо Кока-колы?** (Возьмём клюквенный сок или Кока-колу?)
ці	или, ли	**Папытайся, ці будзе ён вечарам дома** (Спроси, будет ли он вечером дома).
ні, а́ні	ни	*ані* употребляется для усиления отрицания: **Нікуды ня варты дзяцюк, ані да танца, ані да ружанца** (Никуда не годный парень, ни веселиться, ни молиться).
як толькі	как только	**Як толькі прыйдзеш, адразу пазвані** (Как только придёшь, сразу позвони).

калі	когда, если	*калі* чаще всего выражает время или условие действия: **Скажаш, калі ўбачыш яго** (Скажешь, когда увидишь его). **Калі верыш, то й спраўдзіцца** (Если веришь, то и сбудется).
калі б	если бы	**Калі б ня дождж, чаго б я намок** (Если бы не дождь, я бы не намок).
бо, таму што	потому что	**Я вучу беларускую мову, бо жыву на Беларусі** (Я учу беларуский язык, потому что живу на Беларуси).
што	что	**Добра, што ў мяне былі грошы** (Хорошо, что у меня были деньги).
каб	чтобы если	*каб* выражает цель, пояснение или условие: **Сьпяшаюся, каб не спазьніцца** (Спешу, чтобы не опоздать). **Пазваніў бы, каб мог** (Позвонил бы, если бы мог).
хоць	хотя	**Я шчасьлівы, хоць і не багаты** (Я счастливый, хотя и не богат).
балазе′	так как, благо, хорошо что	**Зараз паедзем, балазе машына здараецца** (Сейчас поедем, хорошо что машина подвернулась).

Практыкуйцеся

7. Вызначце ў сказах злучнікі Скажыце, як яны вырозьніваюцца ад адпаведных займеньнікаў (Найдите в предложениях союзы. Скажите, чем они отличаются от соответствующих местоимений).

Адведалі — і добра зрабілі, затое ня будзем больш турбавацца.
Колькі было хваляваньняў за тое падарожжа!
Я размаўляў з Алесем, прычым ён сам расказаў мне пра тое здарэньне.
Незразумела, пры чым ён тут.
Робім усё магчымае, паколькі ёсьць спадзея.
Ён рачыў знайсьці сузгоднасьць, меў гутарку па колькі разоў на дзень.

8. Замест кропак пастаўце той злучнік, які больш падыходзіць для дадзенага выпадку (Вместо точек поставьте тот союз, который более подходит в данном случае).

а) *і / ды*

На сьвята спадзяёмся гасьцей … вечарынкі.
У дарозе замарыліся, … не зажурыліся.
Ясь здатны дзяцюк, … яшчэ які здатны!

б) *нібы / быццам*

Вычуваньне такое, … знаёмы зь імі шмат гадоў.
Нікому нічога ня рупіць, … мне аднаму толькі трэба прагчыся.

9. На падставе пададзеных фрагмэнтаў раскажыце, як вы сустракалі гасьцей.

I.

— Добры дзень!
— Дзень добры. Толькі што тэлефанаваў Андрэй. Ён зараз прыйдзе.
— Мы яго пачакаем, калі Вы дазволіце.
— Калі ласка. Магу прапанаваць вам каву, гарбату, ці, можа, кілішак віна?
— Дзякуй, гарбату пап'ём з прыемнасьцю.
— Частуйцеся!

II.

Гэлена і Мікіта Барздыкі чакаюць гасьцей. Яны меліся быць апаўдні.

На гадзіньніку роўна дванаццаць. Зараз павінны быць.

III.

— Частуйцеся, калі ласка, Сямён Мікалаевіч!

— Досыць, дзякуй, Настачка.

IV.

Да Барздыкаў папрыходзілі сваякі ды ўся сябрына. Усе рады, што выпала сабрацца разам, бачыць адзін аднаго.

— Вітаем! Віншуем! Прывітаньне! Дзень добры! — чуецца адусюль.

V.

— Добрага здароўя, спадар Вацлаў.

— Дзень добры, Марціне!

VI.

Сёньня нядзеля, чатырнаццатага верасьня. Іду да майго сябра Мікіты Барздыкі. У яго жонкі Гэлены якраз дзень нарадзінаў.

VII.

Яшчэ званок у дзьверы.

— А, Лявон!

— Дзень добры, цётка Аміля. Знаёмцеся, гэта мая сяброўка Таня.

— Вельмі прыемна. Калі ласка, праходзьце. Хадземце ў пакой. Сядайце. — Гаспадыня запрашае нас у гасьцёўню.

Уладжаньне закватэраваньня

(Размещение квартиры)

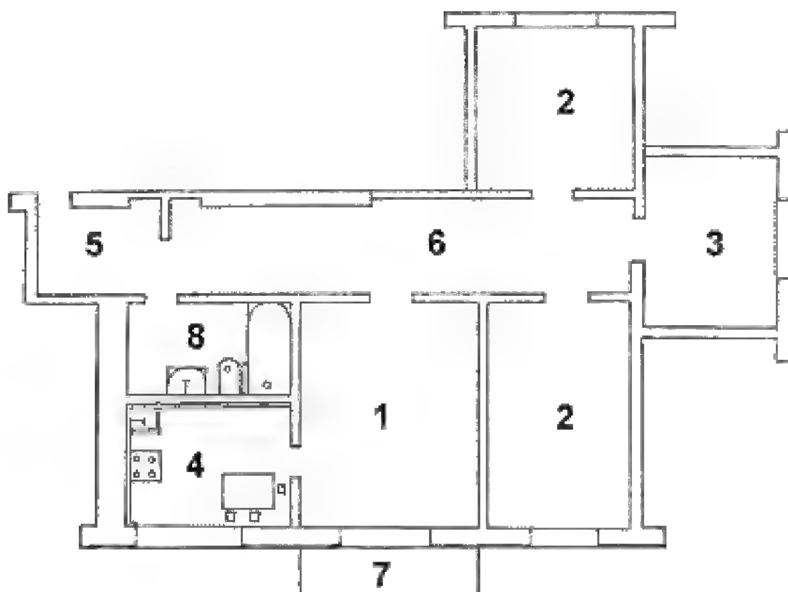

1. **гасьцё´ўня** — гостиная
2. **спа´льны пакой (спачыва´льня)** — спальня
3. **дзіця´чы пакой** — детская комната
4. **ку´хня** — кухня
5. **пярэ´дні пакой (прывіта´льня)** — прихожая
6. **калідор** — коридор
7. **балькон** — балкон
8. **ла´зьніца і прыбіра´льня** — ванная и туалет

Па-беларуску кажуць так

Ці магу я запрасіць вас на вячэру?	Можно вас пригласить на ужин?
Дзякуй за запрашэньне, прыйду, як будзе выпадаць.	Спасибо за приглашение, приду, как только смогу.
На жаль, сёньня не магу, а вось заўтра — з прыемнасьцю.	К сожалению, сегодня не могу, а вот завтра — с удовольствием.
Рады зноў бачыць вас.	Рады снова видеть вас.
Праходзьце, распранайцеся, сядайце.	Проходите, раздевайтесь, садитесь.
Уладкоўвайцеся, як зручней.	Устраивайтесь поудобнее.
Калі прапанаваць вам кубачак кавы ці шклянку гарбаты?	Я могу вам предложить чашку кофе или стакан чаю?
Дзякуй, не турбуйцеся.	Спасибо, не беспокойтесь.
Я вам не перашкоджу? Можа, я вам замінаю?	Я вам не помешаю?
Калі ласка, прашу за стол!	Пожалуйста, прошу к столу!
Частуйцеся!	Угощайтесь!
Ці вам яшчэ чаго?	Может вам ещё чего-нибудь?
Дзякуй, калі крыху.	Спасибо, только немножко.
Дзякуй, не, досыць.	Спасибо, нет, хватит.
Я ўжо больш не магу.	Я больше не могу.
Ды не, наадварот.	Да нет, наоборот.
Што чуваць у вас?	Что у вас слышно?
Як справы, як гадуецеся?	Как дела, как семья, дети?
Сядайце, дзядзька, калі ласка!	Садитесь, дядя, пожалуйста!

Дзякуй, вялікі расьці!	Спасибо, расти большой!
Дзякуй за прыемны вечар.	Спасибо за приятный вечер.
Я вам хачу падзякаваць за тое, што вы прыйшлі.	Я вас хочу поблагодарить за то, что вы пришли.
Прыходзьце яшчэ, мы заўсёды вам радыя.	Приходите еще, мы всегда вам рады.
Дзякуй, што адведалі нас.	Спасибо, что посетили нас.
На жаль, я мушу ўжо ісьці.	К сожалению, мне надо уходить.
Я хацеў бы з вамі разьвітацца.	Я хотел бы с вами попрощаться.
Ня буду вас затрымліваць.	Не буду вас задерживать.

Практыкуйцеся

10. Прачытайце і адкажыце на пытаньні (Прочитайте и ответьте на вопросы).

— Адкуль самі будзеце?
— Я зь Вільні.
— Каторы раз тут, у нас?
— Першы раз, я ў камандзіроўцы.
— Дзе працуеце, спадару? Які фах маеце?
— З прафэсіі я інжынэр, але ж цяпер у мяне новая праца. Я загаднік гандлёвага аб'яднаньня.
— Ну і як, ці не шкадуеце?
— Не, я задаволены, гэта жывая работа.
— Як вам Менск?
— Яшчэ нічога ня маю сказаць. Вось толькі знаёмлюся з вашым горадам. Маніўся сёньня пайсьці ў тэатар Янкі Купалы, але не дастаў білета.

Як ваша ймя?
Адкуль будзеце?
Дзе працуеце?
Які ваш занятак?
Ну й як працуецца, ці не шкадуеце?
Каторы раз вы ў Менску?
Ці падабаецца вам наш горад?

11. Прачытайце. Складзіце свае дыялёгі (Прочитайте. Составьте свои диалоги).

I.

— Калі будзе аўтобус на Валожын?
— У адзінаццаць дзесяць.
— А якія ёсьць аўтобусы пасьля чатырнаццаці гадзінаў?
— У чатырнаццаць дваццаць, потым у пятнаццаць дзесяць.

Ра́дашкавічы: 8^{15}, 10^{29}, 13^{24}, 17^{48}, 19^{02}.
Іўе: 10^{55}, 14^{14}, 18^{34}, 20^{18}.
Заслаўе: 6^{10}, 6^{40}, 7^{10}, 7^{40}.
Новы Двор: 17^{00}, 18^{00}, 19^{00}, 20^{00}.

II.

— Будзьце ласка́выя, адзін білет да Гомлі.
— Вам у вадзін бок?
— Туды і назад.
— Калі ласка.
— Скажыце, ці трэба мне перасядаць?
— Не, гэты цягнік ідзе аж да Гомлі.
— А на якой ён калейцы?
— На трэйцяй плятформе, на пятай калейцы.
— Ці чуваць там абвесткі вакзальнага радыё?
— Чуваць, можаце не хвалявацца.

На Берасьце: 2 плятформа, 3 калейка.
На Горадню: 5 плятформа, 9 калейка, перасядка ў Маладэчне.
На Магілёў: 4 плятформа, 8 калейка.
На Віцебск: 7 плятформа, 14 калейка, перасядка ў Воршы.
На Полацак: 3 плятформа, 6 калейка, перасядка ў Віцебску.

III.

— Прабачце, як мне патрапіць на вуліцу Ра́дашкаўскую?
— Сядайце на трыццаць восьмы аўтобус і едзьце да прыпынку «вуліца Крапоткіна». А як нацянькі, то можна й прайсьці, тут недалёка.

На вуліцу Каліноўскага: тралейбус №2, прыпынак «Вуліца Каліноўскага».
На вуліцу Гусоўскага: аўтобус №40, прапынак «Вуліца Гусоўскага».
На праспэкт Францішка Скарыны: станцыя мэтро «Купалаўская».
Да пляцу Незалежнасьці: тралейбус №1, перасядка на мэтро: станцыя «Ўсход», выхад на станцыі «Плошча Незалежнасьці».

IV.

— А ці гэтай вуліцай мы дойдзем да крамы «Кветкі»?
— Не, вы ідзяце не ў тым кірунку. Вам трэба зараз павярнуць направа, гэта вуліца Максіма Багдановіча. Потым пройдзеце прыкладна 100 мэтраў. Краму «Кветкі» ўбачыце зь левага боку.

Да пошты: налева: вуліца Луцкевіча, 50 мэтраў, направа: вуліца Коласа, 50 мэтраў.
Да аптэкі: наўпрост, 100 мэтраў, налева: вуліца Петруся Броўкі, 50 мэтраў.
Да касьцёлу: направа: вуліца Янкі Маўра, 200 мэтраў.
Да крамы «Хлеб»: налева: вуліца Гарэцкага, 100 мэтраў, налева: вуліца Баршчэўскага, на рагу.

12. Прачытайце. Уявіце сабе, што вы прадстаўнік фірмы і прыйшлі на сустрэчу з дырэктарам гандлёвае арганізацыі. Раскажыце, як вы распачалі гутарку.

— Добры дзень! Будзьце ласкавы, скажыце, ці прымае дырэктар?

— Добры дзень! А пра каго я маю паведаміць?

— Мяне завуць Яўген. Прозьвішча Рагуля. Я галоўны мэнэджэр фірмы «АБЦ». Калі ласка, вось мая візытоўка. Перапрашаю вас, што ня мог загадзя паведаміць вам пра свой візыт.

— Адну хвілінку, я зараз папытаюся. Спадар Васіль, да вас прыйшоў прадстаўнік фірмы «АБЦ» спадар Рагуля… Так… так… добра. Дырэктар прыме вас. Вы маеце на гутарку 20 хвілінаў. Калі ласка, праходзьце.

— Добры дзень, спадар Рагуля. Сядайце, калі ласка. Які ў вас клопат?

— Добры дзень, спадар Васіль. Вы першы, каго нам параілі ў кіраўніцтве канцэрну «Пяць зорак». Па дамоўленасьці з кіраўніцтвам, мы забясьпечваем канцэрн тэхналёгіямі кіраваньня прадпрыемствамі. Тэхналёгіі паказваюць, як ідзе кіраваньне прадпрыемствамі ў сучасных умовах. Па сутнасьці, гэта ёсьць дадатковай (ускоснай) інфармацыяй пра вашых кліентаў… Але гэта трэба паглядзець. Калі ласка, вось тут пададзена больш падрабязная інфармацыя.

— Добра, вельмі добра. Сапраўды, гэта цікава…

Кароткія і простыя размовы

(чытайце ўголас)

— Алё?
— Дзе ты ёсьць?! Ці ты забыўся, на калі мы дамовіліся спаткацца?
— Выбачайце, хлопцы, зусім забыўся! Запрацаваўся, толькі што зірнуў на гадзіньнік…
— Ну што ж, больш чакаць нам не выпадае. Мы дакляравалі не пазьніцца. Зараз выходзім.
— Тады, можа, я вас перахаплю ў горадзе?
— Добра. Праз хвілінаў пятнаццаць мы будзем на станцыі «Ўсход».
— Дык я ўжо бягу.

— Алло?
— Где ты пропал?! Или ты забыл, во скльком мы договорились встретиться?
— Извините, ребята, совсем забыл! Заработался, только что посмотрел на часы…
— Ну что же, больше ждать нам не получатся. Мы обещали не опаздывать. Сейчас выходим.
— Тогда, может, я вас перехвачу в городе?
— Хорошо. Через минут пятнадцать мы будем на станции «Восток».
— Так я уже бегу.

— Зьбіраюся браць білеты на вечар. Можаш сказаць дакладна, хто паедзе на спаборніцтвы?
— Зараз у добрай спартыўнай форме Сяргей, Пятрусь і Андрэй.
— Добра. Але ж каманда мае быць чатыры чалавекі.
— Хіба, яшчэ Віталь?
— Ну, у Віталя цяпер спад, і ягоныя вынікі ня надта… Можа Юрка?
— О то, напэўна, Юрка. Малады, амбітны, паглядзім на ягоныя вынікі.

— Собираюсь брать билеты на вечер. Можешь сказать точно, кто поедет на соревнования?
— Сейчас в хорошей спортивной форме Сергей, Пётр и Андрей.
— Хорошо. Но команда же должна быть из четырёх человек.
— Может, ещё Виталий?
— Ну, у Виталия сейчас спад, и его результаты не очень… Может Юрий?
— О да, наверное Юрий. Молодой, амбициозный, посмотрим на его результаты.

— А… Вось нарэшце й нашыя грыбнікі вярнуліся. Пакажыце ж свае кошыкі. — На, глядзі. — І гэта ўсё? А дзе ж вашыя грыбы? Вы былі ў такім-то лесе! — Мы зайшлі не з таго боку. Мусілі прабірацца праз калючы хмызьняк. — Ат, незайздросныя вы грыбнікі. Знайшлі дзе заблудзіцца — у трох соснах! Наступным разам пойдзеце са мной.	— А… Вот наконец и наши грибники вернулись. Покажите-ка свои корзины. — На, смотри. — И это всё? А где же ваши грибы? Вы были в таком лесу! — Мы зашли не с той стороны. Вынуждены были пробираться через колючий кустарник. — Ай, незавидные вы грибники. Нашли где заблудиться — в трёх соснах! В другой раз пойдёте со мной.
— Трэба было б зайсьці ў краму. У нас жа няма ані хлеба, ані да хлеба! — Пайшлі ў «Заможны двор», гэта тут, недалёка. — А хіба ён будзе яшчэ адчынены? — Няўжо ж не, супэрмаркет працуе кругласутачна. Тут мы купім усё, што трэба. — Гэтую краму варта запомніць.	— Надо было бы зайти в магазин. У нас же нет ни хлеба, ни к хлебу! — Пошли в «Заможны двор», это тут, недалеко. — А разве он будет ещё открыт? — Конечно, супермаркет работает круглосуточно. Тут мы купим всё, что нужно. — Этот магазин стоит запомнить.
— Зрабілі быццам бы ўсё, што вы хацелі: сталярка новая, шпалеры паклееныя, столь пабеленая, заменена сантэхніка. — Я вам моцна ўдзячны. Колькі я мушу заплаціць за вашую працу? — Па каштарысу. Вось акт прыйманьня работы, падпішыце, калі ласка. Аплату можаце ўнесьці заўтра ў вофісе нашае фімы.	— Сделали вроде бы все, что вы хотели: столярка новая, обои поклеены, потолок побелен, заменена сантехника. — Я вам очень благодарен. Сколько я должен заплатить за вашу работу? — По смете. Вот акт приёмки работ, подпишите, пожалуйста. Оплату можете внести завтра в офисе нашей фирмы.
— Зьбіраецеся, а пра мяне й ня думаеце. На каго мяне пакідаеце? Я сумую па дзядулю, па Міколу. — Не хвалюйся, ты паедзеш заўтра раніцай зь дзядзькам Сашкам.	— Собираетесь, а обо мне и не думаете. С кем меня оставляете? Я скучаю о дедушке, о Коле. — Не волнуйся, ты поедешь завтра утром с дядей Сашей.
— Да Менску яшчэ тры гадзіны язды. — А калі прыбывае наш цягнік? — А сёмай гадзіне. — Нават ня верыцца, што хутка будзем сярод сваіх.	— До Менска еще три часа езды. — А когда прибывает наш поезд? — В седьмом часу. — Даже не верится, что скоро будем среди своих.
— Прывітаньне! Я крыху прыпазьнілася, выбачай. Ну, што, пайшлі? Чаго ты сумеўся? Я так ляцела… — Можна было на сьпяшацца. Няма білетаў. — Як няма?! — Гэтак глядзіш на мяне, нібы я вінаваты. — Ты ж дакляраваў абавязкова дастаць білеты!	— Привет! Я немного задержалась, извини. Ну, что, пошли? Чего ты такой? Я та бежала… — Можно было не торопиться. Нет билетов. — Как нет?! — Так смотришь на меня, будто я виноват. — Ведь ты обещал непременно достать билеты!

Майстры слова гавораць

… На скрай лесу — у ягадах угледзеў я дзяўчат; пытаю дарогі.

— Дарога, — кажуць яны, — тут найбліжэйшая адна: першая паваротка налева, а там — прасьцюсенька, але тудой трудна прабрацца — мост нягодны, лепш ісьці ўкруг, хоця накладу й зробіце вярсты 3-4, але сьмялей.

— Воз мой ня цяжкі, — кажу, сьмеючыся, — усяго, што на плячах.

— Дармо, што ня цяжкі, — адказваюць яны, — там і з пустымі рукамі дрэнна перабрацца.

От, думаю сабе, вядома, бабы — пужлівае насеньне; што за такі мост, каб пехатой не прабрацца! Бяруся, прайшоўшы зь вярсту, крута ўлева, качу простай дарогай, ажно й мост. Тпр-ру. Стой! Рэчка Шыльвянка не шырокая, але глыбокая — ня пройдзеш; «папаў як у нерад: ні ўзад ні ўперад»; назад — сорамна дый далёка варочацца; уперад — неяк адвага адпала…

(Ядвігін Ш.)

Заняткі дзявятыя — Занятие девятое

Я дзе́сьці ба́чыў яго́.
Гэ́та хто такі́?
Пазнае́мцеся!

Лад мовы

Сказ
(Предложение)

Сказ (предложение) — мысль, оформленная словами и высказанная с определенной интонацией.

«Шляхетнасьць ёсьць адзінаю й толькі адзінаю мужнасьцю».
Дэцымус Юніюс Ювэналіс

«Благородство, и только благородство — единственное, что является мужеством».
Дэтимус Юниус Ювэналис

В зависимости от того, что и зачем высказывается, предложения бывают:
— *апавядальныя (повествовательные)*: **Я тут жыву. Я мушу ведаць вашу мову.**
— *пытальныя (вопросительные)*: **Што ты пакінеш у спадчыну ўнукам сваім?**
— *пабуджальныя (побудительные)*: **Жыве Беларусь!**

Слова-предложения — законченная мысль выражается одним словом: **Так. Ага. Пэўна ж. Але. Не.**

Часьцінкі
(Частицы)

Часьцінка (частица) — служебная часть речи, придаёт речи смысловые и эмоциональные оттенки.

Примеры частиц:

паказальныя	**гэта** (это), **вунь** (вон), **вось** (вот)
удакладняльныя	**якра́з** (какраз), **ама́ль** (почти), **менаві́та** (именно)
абмежавальныя	**толькі** (только), **хоць** (хоть, хотя), **хіба́** (разве)
сьцьвярджальныя	**так** (да), **ага** (да), **але́** (да)
адмоўныя	**не** (нет), **ні** (ни), **а́ні** (ни)
прыраўнавальныя	**як бы** (как бы), **ні́бы** (как, буд-то), **быццам** (буд-то)
пабуджальныя	**хай** (пусть, пускай), **няха́й** (пусть, пускай), **ну** (ну)
узмацняльныя	**аж** (аж), **ду́жа** (сильно, очень), **на́дта** (очень), **на́ват** (даже), **дык** (так, вот, поэтому)
пытальныя	**га?** (что? а?) **хіба́?** (разве?) **ці?** (ли?) **няўжо?** (неужели?)
клічныя	**во як!** (вот как!) **што за!** (что за!) **ну і!** (ну и!) **як!** (как!) **якія!** (какие!)

Частица *ані* используется для усиления отрицания: **Ён ня рачыць валодаць мовамі, ня горнецца *ані* да свайго, *ані* да чужога** (Он не желает владеть языками, не тянется ни к своему, ни к чужому).

Па-беларуску кажуць так

— Можна, я ад цябе патэлефаную?
— Чаму ж не? Вось тутака тэлефон, калі ласка, звані!

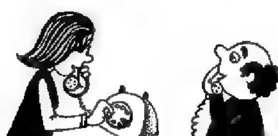

— Калі ласка.
— Добры дзень. Гэта кватэра Вожыкаў?
— Добры дзень. На жаль, вы памыліліся, гэта кватэра Сьцяпанавых.
— Прабачце… Няўжо я набрала ня той нумар? Паспрабую зноў: 230-62-542.
— Слухаю.
— Добры дзень. Гэта кватэра Вожыкаў?
— Добры дзень. Так, так, кватэра Вожыкаў.
— Запрасіце, калі ласка, Віктара Дзям'янавіча.
— Яго няма, ён яшчэ на працы.
— А вы ня ведаеце, калі ён будзе?
— Патэлефануйце, калі ласка, а сёмай гадзіне.
— Дзякую. Да пабачэньня.
— Да пабачэньня.

— Гэта я!
— А! Кася! Прывітаньне!
— Мне патрэбен Андрэй. Ён,часам, не ў цябе?
— Мае быць. Ды во забавіўся недзе. Зараз падыдзе.
— Калі прыйдзе, перадай, каб адразу ж патэлефанаваў мне. Ён мне надта патрэбны.
— Добра, абавязкова перадам.

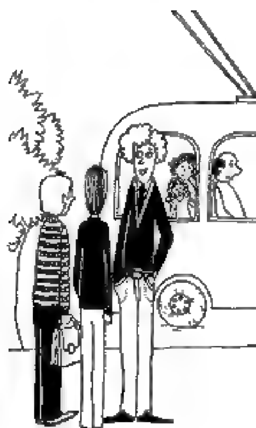

— Чакаем ужо пятнаццаць хвілінаў, а Зьмітры ўсё няма! Ну дзе ж ён блукае?
— Глядзі, пад'яжджае Зьмітраў тралейбус… А вось і ён!
— Здаровы, хлопцы! Мусіць, даўно чакаеце мяне? Прабачайце, я затрымаўся на працы.
— Добра, што пасьпеў. Яшчэ маем хвілінаў колькі.
— Хіба зайсьці ў кавярню?
— Не, на кавярню часу ўжо няма. Канцэрт пачынаецца праз дваццаць хвілінаў.
— Ну, тады пойдзем хутчэй.

— Ну, як?! Якое ўражаньне ад спэктаклю?
— Самае найлепшае.
— І мне таксама спадабалася. А што за артыстыя!
— І я проста ў захапленьні!
— Добра, што мы нарэшце наважыліся пайсьці ў тэатар.
— Які прыемны вечар!

— Можа пройдземся?
— Добра. Заадно праведзяце мяне да гатэлю.
— Давайце пойдзем праз Траецкае прымесьце, уздоўж Сьвіслачы. Я там ведаю адзін такі куточак, дзе можна прыемна пасядзець.
— Згодна, толькі ў дзесяць гадзінаў я мушу быць пры тэлефоне. Будуць тэлефанаваць з дому.

— Алё?
— Алё! Вітаньне.
— Паўліна?! Прывітаньне! Ці ты ўжо ў горадзе?
— Тут. І Мацей са мной.
— Во як добра! Нарэшце пазнаёміш мяне з сваім мужам. Дзе ж вы спыніліся?
— У сваякоў на Нямізе. А што ў вас чуваць?
— Шмат цікавага! Былі на адпачынку ў Францыі, толькі вярнуліся. Уражаньняў поўна, але гэта пры сустрэчы. Калі спаткаемся?
— Ты ведаеш, сёньня нам ніяк не выпадае. Давай, можа, заўтра?
— Добра. А якой гадзіне будзеце ў мяне?
— Будзем недзе а палове пятай.
— Ну, дык я вас чакаю.

— Што ў вас ёсьцека да піцьця?
— Кава, гарбата, журавінавы морс, піва, сталовае віно.
— Можа, узяць па кілішку белага віна?
— Як сабе хочаце. Я дык вазьму гарбату. А ці ёсьць зь зёлкамі?
— Ёсьць. Зёлкі такія: сьвятаяньнік, чабор, сунічны ліст ды яшчэ й шыпшына.
— Вельмі добра. Калі ласка, кубачак гарбаты.
— А нам дзьве кавы зь вяршкамі ды піражкі «Сяброўскія»… тры.

Практыкуйцеся

1. Сьцьвярджальныя сказы замяніце на адмоўныя (Утвердительные предложения замените отрицательными).
Узор: Усе паехалі на экскурсію. → Ніхто не паехаў на экскурсію.

Усе чакалі яго прыезду.
Усе нешта пытаюцца.
Усім паслалі запрашэньне.
Усім трэба браць білеты.
Усе хочуць ехаць.
Я зьбіраюся ехаць у госьці.
Мы паедзем дадому цягніком.
Дзеці пойдуць з намі ў тэатар.
Заўсёды ходзім на шпацыр.
Яны сёньня некага сустракаюць.
Ён нечым нам можа паспрыяць.
Усе мейсцы вольныя.
Ула́дзя, пастаў кубак на стол!
Заходзьце сюды!
Я магу справіцца з гэтай работай!

2. Што будзеце рабіць? (Что будете делать?)

Ваш суразмоўца абурае вас.	1. Выкажу свой пратэст словамі: «Даволі!» альбо «Ну, гэта ўжо занадта!» 2. Усё ўзважу перш, чым спрачацца. 3. Буду намагацца стрымаць сябе. 4. Коратка й ясна выкажу сваю думку, пастараюся прывесьці пераканаўчыя аргумэнты. 5. Бразну дзьвярыма.
Нехта звоніць у дзьверы.	1. Ніколі не адчыняю дзьверы, пакуль не папытаюся: «Хто там?» 2. Перш чым адчыняць, пагляджу ў дзьвярное вочка. 3. Адчыню, скажу: «Заходзьце калі ласка», бо ведаю, хто гэта. 4. Адразу адчыню дзьверы, бо ня маю моды пытацца і глядзець у дзьвярное вочка.
У пакоі надта холадна.	1. Уключу абагрэўнік. 2. Спраўджуся ў ЖЭСе пра тэмпературу ў пакоях. 3. Вазьму гарачы душ альбо ванну. 4. Буду варушыцца, каб ня зьмерзнуць.

3. Пабудуйце сказы з ужываньнем пададзеных словаў, часьцінак ды словазлучэньняў (Составьте предложения, используя приведенные слова, частицы и словосочетания).

вось ён
няўжо ты згадзіўся
аж да вечара
хай пачакае
ці гэта
як жа
досыць
як быццам бы неблагі
нібы я ня ведаю

4. Папытайцеся па-беларуску (Спросите по-беларуски).

Закончишь ли работу к воскресенью?
Куда ты направился?
Где мы сейчас находимся?
В какой стороне находится автовокзал?
Собраны ли все вещи?
Подождешь меня на углу улицы?
Придешь к нам сегодня на ужин?
Пойдём завтра на прогулку в Верхний город?
Выберешь что-нибудь почитать из новых книг?
Наденешь на встречу новую шляпу?
Едите вы дома такой салат?
Купили ли вы яблок?
Чья это машина стоит во дворе?
Кто будет ухаживать за больным, пока вас нет?
Когда Алесь женился на Ольге?

5. Прачытайце і перакажыце тэкст.

Нам не сядзіцца на мейсцы. У сьвята мы зноў выбраліся ў вандроўку. Едзем усе ўсямёх на раварох. Дарога лясная, але скрозь — хоць кацiся. Дзе-нідзе пад гару/.

Празь якую гадзіну мы ўжо ў Дубках. Трохі здарожыліся. Зараз жа дастаём свае пакункі зь ежай і ладкуемся сьнедаць. Я перш-наперш пачынаю кроіць хлеб. Сьпяшаемся, бо ўжо ўсім захацелася есьці.

— Ядзя! Толік! Не раскідайце шкарлупіньня! Навошта брудзіць лес?! Мы сюды яшчэ вернемся.

— Зьмітра, паглядзі, калі ласка, у маёй сумачцы касьцяную лыжачку — мне трапілася яйка ўсьмятку.

— Грамада/, а ў мяне ёсьць бульба ў мундзірах — яе трэба абабраць.

— Хто будзе піць каву? Яна трохі астылая, але ж усёроўна смачная.

Пасьля сьняданьня адпачываем. Ехаць нікуды ня хочацца. Сядзім, размаўляем:

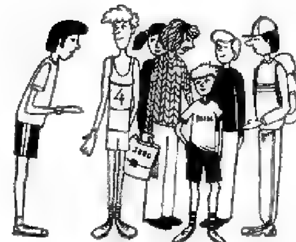

— Чым ня ўтульна мы ўладкаваліся?
— Добра, але, каб ня гэтыя грымлівыя дынамікі!
— Вяскоўцы забаўляюцца, хто як можа.
— А мне б толькі птушыны сьпеў…
— Ну, салоўку ты пад вечар яшчэ наслухаешся.
— Суцешуся гэтым прыгожым спадзяваньнем…

6. Якое пытаньне папярэднічала адказу? (Какой вопрос предшествовал ответу?)

…………? Едзем усямёх на раварох.
…………? Прыехалі ў Дубкі.
…………? Сьпярша пачынаю кроіць хлеб.
…………? Шкарлупіньня не раскідаем, бо сюды яшчэ вернемся.
…………? Бульбу трэба абабраць.
…………? Кава трохі астылая.
…………? Не, ехаць ня хочацца.
…………? Вяскоўцы забаўляюцца.
…………? Яшчэ наслухаешся.

7. Замест кропак уточце ў тэкст выпушчаныя словы.

Білет … дому я ўзяў туды й … Цягнік … у 11 гадзінаў. Цяпер на маім … роўна 10. Значыць, застаецца яшчэ добрая … Трэба здаць рэчы на … і прайсьціся па бліжэйшых … Хачу купіць дзецям … з ласункаў. Танінай дачцэ, … меншай маёй пляменьніцы Натальцы, асабліва … менскія цукеркі. Куплю, калі … Якраз па … трапілася крама з прывабнаю … «Госьціца». Хіба … сюды? Тутака … тыя …

Ясь распавядае

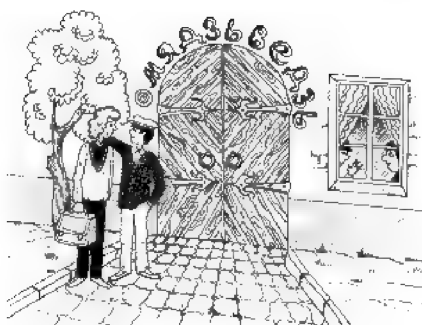

У мяне гасьцюе адзін мой знаёмец з Баўгарыі. Сёньня мне заманулася прайсьціся зь ім па вулках Траецкага. Урэшце натрапілі на рэстарацыю «Мядзьведзь» пры Старой вуліцы. Гэта вельмі шанаваная ўстанова. Аматары выпіць і смачна закусіць горнуцца сюды з-за прыстойнай беларускай кухні. Тут табе й крупнік, і «крупнік іначай», і настойка з агрэсту — усякія хатнія трункі й квасы. Што характэрна — усё беларускае! І гутарка скрозь беларуская.

…Нарэшце мы выбралі ўтульны закутак. Уладкаваўшыся, узялі па кілішку «Кадаркі», чырвонага баўгарскага віна, і качку ў рудым соўсе. Пасядзелі, пагаманілі. Мой госьць заўважыў, між іншым, што беларусы, відаць, вельмі здольныя да моваў. Прызнацца, я так ня думаў.

Пакінуўшы «Мядзьведзя», на Старой вуліцы мы спаткалі Тамаша′. Ён, як заўсёды, ладзіў здымкі. Тамаша я ўважаю роўным сабе ў майстэрстве фатаграфаваньня.

— Як справункі? — пытаюся ў яго.

— Па сьвяце едзем на Ўкраіну.

— У госьці?

— Ага, да крэўных, у Белую Царкву.

— Кудой вы едзеце? Праз Кіеў, га?

— Пэўна ж!

Ад сёньняшняга нашага шпацыраваньня мой госьць пачуваўся прыемна ўражаным.

Практыкуйцеся

8. Скажыце ТАК альбо НЕ, а потым скажыце, чаму вы пагадзіліся альбо не.

У Яся гасьцюе знаёмец з Польшчы.
Ясевага госьця завуць Тамаш.
Яны ўчора хадзілі на шпацыр.
Яны пайшлі на шпацыр у Траецкае прымесьце.
Яны зайшлі ў рэстарацыю «Мядзьведзь».

У рэстарацыі не было вольных мейсцаў.
У рэстарацыі падаюць беларускія стравы.
Яны ўзялі гусь зь яблыкамі і па кілішку гарэлкі.
Яны былі ў рэстарацыі аж да вечара.
Яны пілі баўгарскае віно.
Ясь спаткаў свайго сябра на праспэкце Францішка Скарыны.
Ясеў сябра фатограф.
Ясь уважае свайго сябра роўным сабе ў майстэрстве фатаграфаваньня.
Ясь па сьвяце паедзе на Ўкраіну.
Крэўныя Тамаша жывуць у Кіеве.
Тамаш толькі што вярнуўся зь Белай Царквы.
Тамаш едзе па справах.
Шпацыр прыемна ўразіў госьця.

9. Прачытайце тэкст. Раскажыце, як вы хадзілі ў госьці да сваякоў.

Сёньня нядзеля. Я палудную ў сям'і Пётры. Мне падабаецца іхны прыгожы побыт, чысьціня, утульнасьць. І што важна — дзеці не ўбаку ад бацькоў.

— Ежце, дзеці, крупнік.

— Ён задужа гарачы.

— Ня дзьмі ў талерку. Есьці трэба нячутна, і ня сёрбаць, бо гэта непрыгожа. А хто бацькоў ня слухае, той у пальцы дзьмухае.

На дэсэрт сёньня маем вінаград. Цётка Фаня трактуе нас. Малы Юзя ведае, як абыходзіцца зь вінаградам.

Дзеці папалуднавалі ды пабеглі на вуліцу.

10. Перакладзіце ў беларускую мову.

У нас сегодня свободный вечер, и я решил купить билеты в театр. «Какая прекрасная мысль, — сказала моя жена. — Я буду рада пойти с тобой в театр, посмотреть хороший спектакль. Бери билеты лучше в середине, 9-11 ряд, если можно».

Я так и сделал. Вечером к 7 часам мы пошли в купаловский театр смотреть «Князя Витовта».

Поверьте, это было замечательно!.. Перенестись в XIV век, увидеть пышный цветок тех времён — Беларусь, тогда она называлась Великое Княжество Литовское. Я пережил эстетическое наслаждение. Кроме того, обогатилось моё познание истории Беларуси.

«Князь Витовт», по-моему, лучший спектакль, который я когда-либо видел. Все актёры играли замечательно. Особенно мне понравился исполнитель главной роли. Это действительно талантливый актёр. Советую вам непременно посмотреть «Князя Витовта».

Кароткія і простыя размовы
(чытайце ўголас)

— А хто гэна тамака? — Дзе? — Вунь, у плеценым крэсьле. — Вось табе й маеш! Дык гэта ж дзядзька Антось! Ты, што, не пазнаў яго?	— А кто это там? — Где? — Вон там, в плетеном кресле. — Вот тебе на! Так это же дядя Антон! Ты, что, не узнал его?
— Усё, спыняемся! — Кідаем гуляць, ці што? — Чуеш, нас клічуць на гарбату. — Добра. Але пасьля перапынку, будзь пэўны, я цябе перамагу. — Паглядзім… Дай Божа нашаму ягнятку ваўка зьесьці.	— Всё, прекращаем! — Бросаем игру, что ли? — Слышишь, нас зовут к чаю. — Хорошо. Но после перерыва, будь уверен, я буду победителем. — Посмотрим… Свежо предание, да верится с трудом.
— Прыбралася, нібы князёўна. Куды ж гэта? — На вечарынку! Пойдзем разам. — А каб жа ты мне раней сказала! — Да вечарынкі маем яшчэ досыць часу. Проста мне карцела прымерыць свае новыя строі.	— Нарядилась, чисто княжна. Куда это так? — На дискотеку! Пошли вместе. — Вот если бы ты мне раньше сказала! — До дискотеки ещё достаточно времени. Просто мне нетерпелось примерить свои обновки.
— Дзе ты гэтак затрымалася? — Дык сёньня ж у школе быў бацькоўскі сход. — Ну і што сказала настаўніца пра нашага Паўлу? — Ну, што. З мовамі ў яго нармалёва. А вось матэматыка… Настаўніца кажа, што тут трэба яшчэ папрацаваць. — А як паводзіны? — О-о-о, тут яго трэба дукаваць а дукаваць. На перапынках лётае, неслух гэты. Ведаеш, што было? Гэдак ляцеў, што ледзь ня зьбіў з ног дырэктара школы. Настаўніца мела вымову. — Бачыш, за гэтымі камандзіроўкамі дзіця зусім разбэсьцілася.	— Где это ты так задержалась? — Так сегодня в школе было родительское собрание. — Ну и что сказала учительница про нашего Павла? — Ну, что. С языками у него нормально. А вот математика… Учительница говорит, что здесь нужно ещё поработать. — А как поведение? — О-о-о, здесь его нужно воспитывать и воспитывать. На переменках бегает, непослушный такой. Знаешь, что было? Так летел, что чуть не сбил директора школы. Учительница получила выговор. — Видишь, за этими командировками ребёнок совсем отбился от рук.
— Прывітаньне! — Здароў. Што чуваць? — Учора ўвечары Суміцкія прыехалі. — Няўжо ўсёй сям'ёю? — Усе пяцёра. — Вось дык навіна! А ў каго яны спыніліся? — Пакуль у Іркі. А потым маюць намер пабыць і ў мяне.	— Привет! — Здорово. Что слышно? — Вчера вечером Сумицкие приехали. — Неужели всей семьёй? — Все пятеро. — Вот так новость! А у кого они остановились? — Пока у Ирки. А потом собираются остановиться у меня.

— Ну як там нашыя гарадзенцы? — Зьвестак ад іх няма ані званьня. — Гэта ж трэба! Паўгода, як пераехалі, і дагэтуль ні адказу, ні прыказу.	— Ну как там наши гродненцы? — От них нет никаких вестей. — Это же надо! Полгода, как переехали, и сих пор ни ответа, ни привета.
— Якая там сёньня пошта? — Прыйшлі газэты ды ліст ад бабулі. — Кажы мацней! Я нічога ня чую! — Пачакай, пайду скажу Міхасю, каб музыку цішэй зрабіў. Ужо ўвушшу зьвініць, рады няма.	— Какая там сегодня почта? — Пришли газеты и письмо от бабушки. — Говори громче! Я ничего не слышу! — Подожди, пойду скажу Мише, чтобы музыку сделал потише. Уже в ушах звенит, сил нет.

Майстры слова гавораць

Ведама, што часта бацькі даюць сваім дзецям такое выхаваньне, каб яны былі карысныя ім, а не сабе.

Вось дзеля такіх бацькоў раскажу я байку аднаго нябошчыка-беларуса.

Ляціць бусел па-над морам і нясе пад сваімі крыльлямі трох бусьлянят. Як стала цяжка несьці, дык ён пытае ў першага дзіцяці: «Ці будзеш ты мяне несьці, як я састарэюся?» Бусьляня спалохалася, каб бацька не кінуў яго ў мора, дый кажа: «Буду». Бусел кінуў яго ў мора.

Паляцеў ён далёка з двума бусьлянятамі. Зноў стала цяжка. Пытае ён тады ў другога бусьляняці: «Як састарэюся я, ці ты будзеш несьці мяне таксама, як я цябе нясу?» — «Буду!» — са страху адказала й другое бусьляня. Бусел кінуў яго ў мора, бо й яно сказала няпраўду.

Паляцеў ён цяпер з апошнім дзіцем. Пасярэдзіне мора ізноў стала цяжка несьці. Бусел пытае ў свайго трэйцяга бусьляняці, ці будзе яно несьці бацьку, як ён зробіцца старым. «Не, ня буду, — адказала бусьляня, — бо тады я буду мець свае дзеці, і мне трэ будзе насіць іх».

Трэйцяе бусьляня сказала праўду, і бацька перанёс яго цераз мора.

(Язэп Лёсік)

Заняткі дзясятыя — Занятие десятое

Спада́рыня, пачака́йце!
Вы забы́ліся рэ́шту!

Тэма	**Грошы, кошт, цана, пакупкі** (Деньги, стоимость, цена, покупки)

Колькі гэта каштуе?
(Сколько это стоит?)

1 рубель **2, 3, 4 рубл*і*** **5, 7, 10 … рубл*ёў***	**1 даляр** **2, 3, 4 даляр*ы*** **5, 6, 15 … даляр*аў***	**1 эўра** **2, 3, 4 эўра** **5, 6, 7 … эўра**

Лад мовы

Назоўнік у родным склоне

КАГО? ЧАГО? ДЗЕ? АДКУЛЬ? КАЛІ?

У адзіночным ліку:

	аснова	**прыклады**	**канчатак**
ж.р., м.р., а.р. на ***-а, -я***	мяккая і на *г, к, х*	сытуацы*і*, галянтарэ*і*, Кол*і*, судзьдз*і*, калег*і*, птушк*і*	***-і***
	цьвёрдая і зацьвярдзелая	дзяўчын*ы*, мужчын*ы*, мяж*ы*, знаўц*ы*, стараст*ы*, плакс*ы*	***-ы***
м.р. без канчатку, н.р. на ***-а, -о, -е, -ё***	мяккая	бол*ю*, цен*ю*, гасьц*я*, кан*я*, вучн*я*, лас*я*	***-ю, -я***
	цьвёрдая	халад*у*, жыт*а*, вакн*а*	***-у, -а***
	зацьвярдзелая	бор*у*, цукр*у*, даждж*у*	***-у***
	на *г, к, х*	малюнк*а*, вок*а*, люстэрк*а*, вух*а*	***-а***
ж.р. без канчатку	зацьвярдзелая	поўнач*ы*, мыш*ы*, Нарач*ы*	***-ы***
	мяккая і цьвёрдая	гус*і*, чвэрц*і*, сувяз*і*, сьвекрыв*і*, глыб*і*	***-і***
рознаскланяльныя		імен*і*, племен*і*, стрэмен*і*, дзіцяц*і*, кацяняц*і*	

У множным ліку:

	аснова	**прыклады**	**канчатак**
ж.р., м.р., а.р. на ***-а, -я***	мяккая	земл*яў*, судзьдз*яў*, вішн*яў*, яблынь[] (*-яў*)	***-яў,*** [ ]
	цьвёрдая і на *г, к, х*	мужчын[], дзяўчат[] (дзяўчат*аў*), кніг[], калег*аў*, рэк[] (рэк*аў*), стрэх*аў*	***-аў,*** [ ]
	зацьвярдзелая	меж*аў*, знаўц*аў*	***-аў***
м.р. без канчатку, н.р. на ***-а, -о, -е, -ё***	цьвёрдая і зацьвярдзелая	друкар*оў*, сябр*оў*, халад*оў*, жыт*оў*, стал*оў*, вокн*аў*, бар*оў*, даждж*оў*, сэрц*аў*	***-оў, -аў***
	мяккая	бол*яў*, цен*яў*, вучн*яў*, жыцьц*яў*, вугл*ёў*, агн*ёў*, лас*ёў*, гасьц*ей*, кон*ей*	***-яў, -ёў, -ей***
	на *г, к, х*	люстэрак[] (люстэрк*аў*), вач*эй*, вуш*эй*	***-аў, -эй,*** [ ]
ж.р. без канчатку	мяккая і цьвёрдая	сьвекрыв*ей*, крыв*ей*, радасьц*ей* (*-яў*), сувяз*ей* (*-яў*), верф*яў*	***-ей*** (***-яў***)
	зацьвярдзелая	мыш*эй*, нач*эй*, рэч*аў*	***-эй, -аў***
рознаскланяльныя		куранят[], імён*аў*, кацянят*аў*, плямён*аў*	***-аў,*** [ ]

Родительный падеж единственного числа существительных мужского рода имеет окончания: *-а* (*-я*) и *-у* (*-ю*).

1) Окончания *-а* (*-я*) имеют существительные с названиями:

— живых существ: **чалавек*а*, майстр*а*, вучн*я***;

— конкретных предметов, которые можно видеть, считать: **парасон*а*, кампутар*а*, граш*а***;

— промежутков времени: **сьнежн*я*, лютаг*а*, верасьн*я***, НО! **год*у*, паўгод*у***;

— названия городов на *-оў, -еў, -ёў, -ін, -ын*: **Бэрлін*а*, Люблін*а*, Кіев*а* (Кі<u>еў</u>), Магілёв*а* (Магіл<u>ёў</u>), Столін*а***.

2) Окончания *-у* (*-ю*) имеют существительные:

— мер длины и веса: **літр*у*, сантымэтр*у*, кілямэтр*у***, НО! **мільён*а*, паўлітр*а***;

— с общим процессуальным значением (действия, процессы, явления, названия явлений общественной жизни): **канцэрт*у*, кірмаш*у*, мітынг*у*, фэстывал*ю*, чэмпіянат*у***, НО! **месячнік*а***;

— с собирательным значением, названия общественных организаций, предприятий, учреждений: **аддзел*у*, завод*у*, інстытут*у*, калектыв*у*, камбінат*у*, клюб*у*, факультэт*у***;

— названия стран, регионов, местностей: **Менск*у*, Віцебск*у*, Эгіпт*у*, Крым*у*, Каўказ*у*, Лісабон*у*, Рым*у***;

— другие существительные и заимствованные слова: **розум*у*, бол*ю*, жал*ю*, сьмех*у*, смутк*у*, гром*у*, элемэнт*у*** и т.д.

3) Ударение на конце слова в отдельных случаях поддерживает окончание *-а* (*-я*). Например, **поруч полку** и **поруч палка́** (рядом с полком).

4) Родительный падеж множественного числа иногда идёт без окончаний *-оў* (*-аў, -ёй, -яў*), например: **мужчын, дзён**. В некоторых словах мужского рода бывает окончание *-ей* (*-ай*): **людз*ей*, грош*ай***.

5) Родительный падеж одушевлённых существительных совпадает с винительным падежом: **іду да брата** (Р.) = **бачу брата** (В.).

6) Родительный падеж также употребляется, если предмет нужен на время: **дай нажа адкроіць хлеба**, **пазыч алоўка на хвіліну**, **пашукай у бібліятэцы цікавай кнігі**.

7) Глагол с отрицанием требует, чтобы зависимое от него существительное стояло в родительном падеже: **не падаў рукі**, **ня мае сэнсу**, **не купіў хлеба**, **не было дажджу**.

Родны склон у словазлучэньнях

(Родительный падеж в словосочетаниях)

Для живого беларуского языка не характерны такие обороты с родительным падежом: **цела** *чалавека*, **адход** *цягніка*, **способы** *барацьбы* **з сухотамі, пры падвядзеньні** *рахункаў*, **па сканчэньні** *вячэры* и проч.

Чтобы найти замену подобным оборотам в духе беларуского языка, можно использовать:

— прилагательные: **чалавечае цела**;

— описательные обороты: **як бароцца з сухотамі; калі адыходзіць цягнік**;

— обороты с деепричастием: **падводзячы рахункі; скончыўшы вячэру**.

Рахунак па-беларуску

(Счёт по-беларуски)

склада́ньне

склада́емае		склада́емае		су́ма
1	**+**	**2**	**=**	**3**

адзін ды два будзе тры
адзін плюс два раўняецца тры
да аднаго дадаць два будзе тры

адыма́ньне

памяньша́емае		адыма́емае		ро́знасьць
5	**–**	**3**	**=**	**2**

ад пяці адняць тры будзе два
пяць мінус тры раўняецца два

мно́жаньне

мно́жнік		мно́жнік		здабы́так
2	**x**	**4**	**=**	**8**
3	**x**	**5**	**=**	**15**
22	**x**	**2**	**=**	**44**

двойчы чатыры будзе восем
тройчы пяць раўняецца пятнаццаць
дваццаць два, памножанае на два, будзе сорак чатыры

дзяле́ньне

дзялі́мае		дзе́льнік		дзель
6	**:**	**2**	**=**	**3**

шэсьць падзяліць на два раўняецца тры
шэсьць падзяліць на два будзе тры

Практыкуйцеся

1. Скажыце як мае быць (Скажите правильно).

2 + 8 = 10	14.8 – 11.1 = 3.7
4 x 5 = 20	2 x 4 = 8
1.5 + 3.4 = 4.9	20 + 30 = 50
7 – 3 = 4	63 : 7 = 9
5 + 9 = 14	6 x 4 = 24
32 : 4 = 8	42 : 6 = 7

2. Паглядзіце, якая гародніна прадаецца ў шапіку. Папытайцеся ў крамніцы, колькі гэта каштуе. Скажыце, колькі й чаго вы хочаце ўзяць.

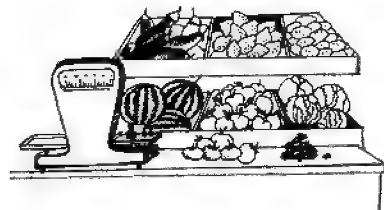

кавуны́ **агуркі́**

гарбу́з 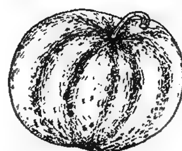 **бу́льба**

сала́та 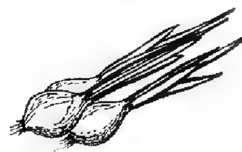 **цыбу́ля**

3. Прачытайце дыялёгі. Скажыце, у якую краму вы ідзяце ды што хочаце купіць.

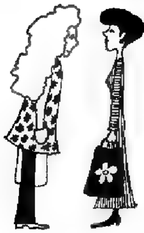

I.

— Ты ў краму?
— Але.
— Купі мне, калі ласка, стрыжань, гумку й крэйды.
— Добра.

аловак, пэндзаль, цырата, фарбы, сурвэткі, па́сак, аксамітная стужка, жбанок, мачулька

II.

— Можа, лепш узяць гвазьдзікоў?
— Чырвоных няма, а гэтыя нейкія прывялыя.
— Дык што, бярэм ружы?
— Так, возьмем пяць пунсовых ружаў.

аксаміткі, рамонкі, глядыёлюсы, хрызантэмы, архідэі, вяргіні, тульпаны

Гандаль таварамі шырокага ўжытку

(Торговля товарами широкого потребления)

Запрашаем да пакупкі.
Нас цікавіць усё…
«О, гораду чароўныя прына́ды*!»

*соблазны

фу́тра

во́пратка

каўняры́

ху́сткі з фрэ́нзьлямі

вэ́люм
(фата)

укра́сы, упрыгажэньні

кара́лі
(ожерелья)

па́церкі
(бусы)

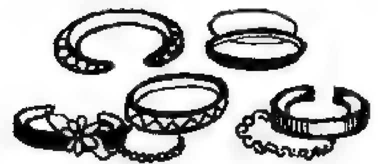

бранзале́ты

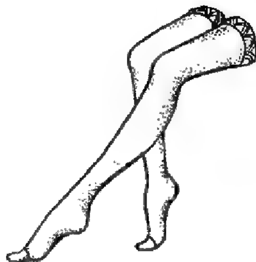

панчо́хі

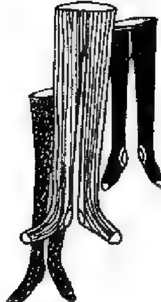

калго́ты

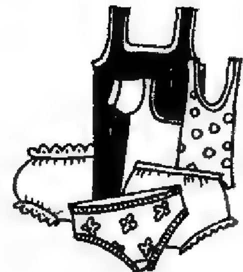

бялі́зна

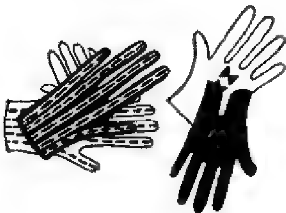

пальча́ткі

дзя́га, папру́га

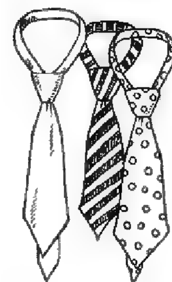

га́льштукі

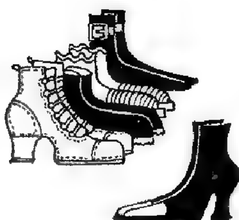

чараві́кі
на высо́кім абца́се

ца́цкі

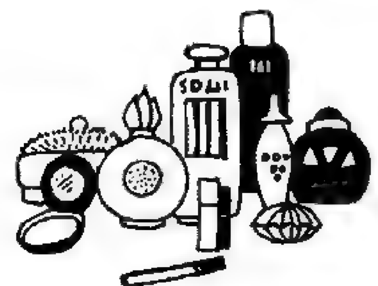

парфу́ма

мэ́бля

сро́дкі для чы́сткі

шкло

Ясь распавядае

Мой сябра Мішка Вайцяхоўскі працуе ў краме, прадае адзеньне. І робіць гэта ён, скажу вам, проста па-майстэрску. Ці раз я чуў ад людзей, што ў краме Вайцяхоўскага пачуваешся так, нібы ты ў яго адзіны, толькі адзіны найлепшы прыяцель.

Во, гляньце, бацькі прывялі апрануць свайго малога. Ён так фацэтна выглядае ў гэтых штоніках. Пэўна ж, яны яму завялікія.

Бачыце, ідзе прымерка… Можна падумаць, што Мішку самому на раз няма чаго надзець, і што ён сам будзе насіць тыя порткі альбо гэтую кашулю. Гэтак пільна, гэтак старанна ён шукае патрэбнае. І вельмі рады, калі чалавек выбера тое, што найбольш яму падыходзіць. Нарэшце Мішка знайшоў патрэбнага памеру порткі, і падае малому.

— А вось гэта якраз! — кажа Мішка задаволена. А потым зьвяртаецца да наступнага пакупніка. — А што вы́ жадаеце? Што вам паказаць?

— Калі б які гарнітур на штодзень...

— Добра, зараз будзе. — І Мішка зьнікае. Праз некалькі хвілінаў ён з гарнітурам у руках. Зноў ідзе прымерка…

— Не, шэры пінжак вам не да твару. Пачакайце, калі ласка, зараз паглядзім інакшы…

Тым часам людзей у краме паболела. Каму шкарпэткі, каму хустка з фрэнзьлямі, каму швэдар... Да кожнага ў Мішкі знойдзецца ветлівае слова, увага й павага.

— Памерайце, калі ласка, гэты швэдар.

…

— Спартовая жаноцкая вопратка? Калі ласка, вось тутака.

…

— Жадаеце інакшы колер?

— Так, руды ня модны.

— Хвіліначку, зараз будзе.

…

— Вы хочаце сьвятлейшую камізэльку? На жаль, няма вашага памеру.

…

— Калі ласка, пaглядзіце — вось гэта рэч!

— Добра, але кошт!..

— Хіба ж гэта кошт?

— Не, даруйце, але для мяне гэта задарага.

Практыкуйцеся

4. Перакажыце тэкст.

5. Прачытайце верш. Знайдзіце колькасныя ды парадкавыя лічэбнікі. Адкажыце на пытаньне верша, колькі дзяцей у вераб’я.

У старога вераб’я
Грашавітая сям’я:
У кожнага верабейкі
Па 4 капейкі.

Зьляцеліся вераб’і —
Налічылі 2 рублі.
У самога вераб’я
Было роўна ½ рубля.

Кожнаму верабейку
Даў стары яшчэ капейку.
Колькі ж мае дзяцей
Наш багаты верабей?

(В.Вітка)

Гандаль прадуктамі харчаваньня

(Торговля продуктами питания)

Шмат чаго я маю купіць і ў гастраноме…

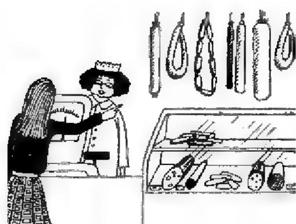
кілбаса́

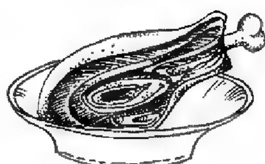
я́лавічына
(мясо говяжье)

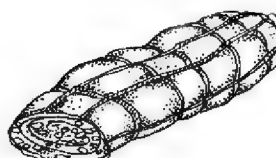
руля́да

вяршкі́
(сливки)

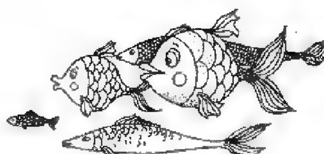
жыва́я ры́ба

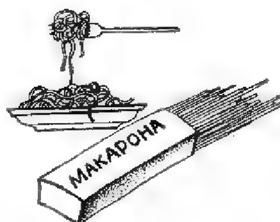

макаро́на
(толькі адз.л.)

геркуле́с

грэ́цкія кру́пы

бляша́нка сарды́нак

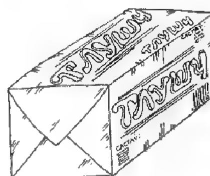

тлушч
(жир)

але́й
(растительное масло)

во́цат
(уксус)

малако́
згу́шчанае

кмін
(або **кмен**)

ка́ва
распушча́льная

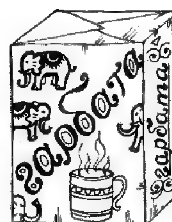

гарба́та

Практыкуйцеся

6. Прачытайце, адкажыце на пытаньні.

— І тут, і там чарада.
— Што даюць?
— Труска́ўкі.
— За кім я?
— За мной, але тут яшчэ два чалавекі. Яны адхінуліся на хвілінку.
— Дык я пакуль што буду за вамі.
— Добра. Але невядома, ці хопіць нам гэтых трускавак.
— Яны такія выбо́рныя, чырвоныя, сьпелыя.
— Ну, калі яны яшчэ й салодкія, варта ўзяць больш.
— Але ці не занадта яны дарагія?
— Гэткіх таньней вы нідзе ня знойдзеце.

Па што чарга?
Хто апошні?
Ці хопіць трускавак?
Якія трускаўкі?
Ці ня надта яны дарагія?

7. Скажыце, што яшчэ вы наважыліся ўзяць з харчоў.

Я вазьму:

бохан хлеба,

во гэты мякчэйшы батон,

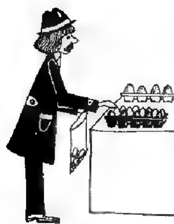

зь дзясятак я́ек,

пачак гарбаты,

карабок запалак…

8. Прачытайце тэкст. Раскажыце па-беларуску, пра што ідзе гаворка. Хто з вашых знаёмых вымушаны насіць акуляры, чаму?

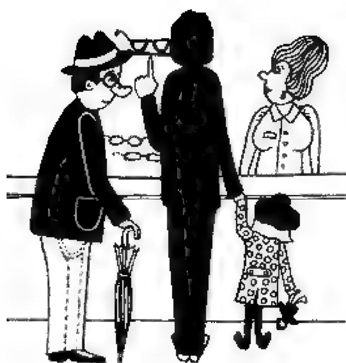

Ідучы з работы, зайшоўся па дарозе ў краму “Оптыка”. Гляджу, аж тут Лёнік.

— Здароў!

— Вітаньне!

— Па акуляры прыйшоў, ці што?

— Але, нешта вочы туманяцца. Як той казаў, бутэльку яшчэ бачу, а чаркі ўжо не.

— Годзе жартаваць, мусіш насіць акуляры, калі зрок папсаваў.

— Спадарыня, скажыце, гэта нэйлёнавая аправа?

— Не, мэталёвая.

— Вось гэткая аправа будзе табе да твару.

— Колькі яна каштуе?

9. Прачытайце. Скажыце па-беларуску, якія з ласункаў вам да спадобы.

У краме «Мігдалік» вялікі выбар розных прысмакаў. Мне асабліва да спадобы ласункі старадаўняе рэцэптуры. «Хрушч* ангельскі». «Вішні у кашульках».

— Можа, узяць «Журавінавы торт»?

— Не, лепш «Торт з блінамі». Ён таксама смачны, і таньнейшы.

— Мы возьмем піражнае з крэмам, пражаныя мігдалы* , чакалядовыя цукеркі й лядункі.

---

*хворост

*жареный миндаль

10. Прачытайце дыялёгі, дайце поўны адказ на пытаньні.

I.

— Можа б ты пазычыў мне грошай?

— Пазычу, калі гэтак пільна трэба.

— Дзякуй. Каторы раз ты мне дапамагаеш?!

— Дык ты ж сам ведаеш: шчасьлівы ня той, у каго шмат грошай, а той, каму іх хапае.

Вы пазычаеце грошы? Не, ……… таму што ………

Ці іншым разам вы мусіце дапамагаць сябрам? Так, ………

Ці вам хапае грошай? Не, ……… бо ………

Ці вы маеце нейкія грошы? Так, ………

Ці вы бярэце калі-небудзь пазыку? Так, ……… бо ………

Сябры заўсёды вам дапамагаюць? Не, ………

Цяпер вам пільна патрэбныя грошы? Так, ………

II.

— Нам не выпадае ехаць у госьці.

— Хаця ж не даводзь мне, што грошай няма. Я ведаю адно: скупы вечна бедны.

— Пры чым тут скупасьць? Было шмат выдаткаў.

— Мы ж рабілі ўсё нейкія дробязныя пакупкі.

— Ну, чаму? Табе купілі модныя чаравікі, мне — вопратку. Да таго ж шмат пайшло на харчаваньне.

— Не кажы, што харчаваньне ў нас было надта добрае.

— Так, так, але ж яшчэ плата за кватэру, падаткі розныя…

Ці часта вы бываеце ў гасьцёх? Так, ...
Ці вы паедзеце куды-небудзь сёлета? Не, ... таму што ....
Ці вы прыяжджаеце ў госьці з падарункам? Так, ...
Вы маеце шмат выдаткаў пад час паездкі? Не, ...
Ці шмат грошай у вас ідзе на харчаваньне ў час адпачынку? Так, ... таму што ....
Ці адкладаеце грошы на ліхі дзень? Так, ...
Ці вялікая ў вас плата за кватэру? Так (Не), ...

11. Прачытайце дыялёгі. Нагадайце падобныя сытуацыі і раскажыце пра іх.

I.

— Будзьце ласкавы, паклічце загадчыцу.
— Я вас слухаю.
— Раніцай я купіў у вас гэты ёгурт. Потым агледзеўся, што тэрмін яго скончыўся.
— Да адзінаццатага чысла, трэйцяга месяца. Сёньня… ваша праўда! Прабачце, калі ласка, мы зараз вернем вам грошы.

II.

— Учора я купіў у вас пінжак разам во з гэтай камізэлькай. Але ж дома я заўважыў вось тутака нейкую плямку. Хацелася б абмяняць камізэльку.
— Плямку, здаецца, можна будзе вывесьці, але, калі хочаце, камізэльку абмяняем. Дзе ваш квіток?
— Павінен быць. Вось ён.
— На жаль, вашага памеру ўжо няма. Выбераце іншы касьцюм, ці хочаце, каб мы аддалі вам грошы?
— Што ж, калі так, — вазьму грошы.

12. Пераклумачце па-расейску. Зьвярніце ўвагу на зьмест і форму афіцыйнага ліста. Складзіце па-беларуску на гэты ўзор свой ліст.

— На якую дзею ты мяне паклікаў?
— Прачытай і скажы, ці пісьменна па-беларуску складзены гэты ліст?
— Зараз паглядзім…

Шаноўны пане!

Наша кампанія ўжо 10 гадоў працуе на рынку будаўнічых матэрыялаў. Мы атрымалі Ваш адрас ад нашага гандлёвага партнэра з рэкамэндацыяй прапанаваць Вам наш тавар. Гэтым разам мы можам прапанаваць наступныя вырабы: дзьверы мэталёвыя і драўляныя, ваконныя пакеты, падвесную столь паркетную падлогу, шпалеры зь Нямеччыны, ды яшчэ сьпіс не завершаны, абы толькі было на гэта Ваша зацікаўленьне.

У дадатку высылаем праспэкты і прэйскурант нашых вырабаў. Тэрмін пастаўкі: 1–2 дні паводле колькасьці й асартымэнту. Умовы плацяжу: аплата наперад. Прапанова дзейнічае тры месяцы.

Зь сяброўскім прывітаньнем,
камэрцыйны дырэктар *Сымон Івянецкі.*

Кароткія і простыя размовы
(чытайце ўголас)

суффиксами могут сохраняться мягкие *дз* и *ц*: **лі*дзі*/*р*авацъ** [л'ідз'і/равац'], **ц*ір*** = [ц'і/р], **камандзіро/ўка = [камандз'іро/ўка].**

8) Спалучэньні *дж* і *дз* (сочетания *дж* и *дз*).

Сочетания букв *дж* и *дз* произносятся вместе и передают один звук: **нара*дж*э/ньне = [нараджэ/н':э], *дзе*/ці = [дз'э/ц'і], *дз*яўчы/на = [дз'аўчы/на], *дз*ень = [дз'э/н'], а*дзі*/н = [адз'і/н], га*дзі*/на = [гадз'і/на]**. Поэтому на письме, при переносе, эти буквы нельзя разделять: **дро/ж-джы, ха-дзі/ць**.

Отдельно сочетания букв *дж* и *дз* произносятся только на стыке приставки и корня: **а*д*зна/ка = [ад/зна/ка], на*д*звыча/йны = [над/звыча/jны], а*д*жы/ць = [ад/жы/ц']**. В этом случае сочетания *дж* и *дз* обозначают два разных звука: [д][ж] и [д][з] соответственно.

9) Ужыва/ньне ў — у нескладо/вага (употребление *ў* — у неслогового).

После гласных буква *у* всегда переходит в *ў*: **хлеб *у*весь — зьел<u>і</u> *ў*весь; улез *у* сад — увайшл<u>і</u> *ў* хату**. Буква *ў* может находиться в начале, в середине и в конце слова: **пр<u>а</u>ўда, д<u>а</u>ў, в<u>о</u>ўк п<u>о</u>ўны, д<u>о</u>ўга, іш<u>о</u>ў, б<u>ы</u>ў, н<u>а</u> ўлоньні**.

Звук [ў] произносится также вместо звука [в] после гласных перед согласными: **гала*ва*/ — гало/*ў*ка**. В определённых случаях в звук [ў] переходит звук [л]: **каза/*л*а — каза/*ў***.

Буква *ў* не образует самостоятельного слога, поэтому и называется *у нескладовае (у неслоговое)*.

Употребление буквы *ў* являет собой одну из отличительных особенностей белорусского языка, которой пренебрегать нельзя.

10) Пры*с*таўны/я гало/сныя *а, і* (приставные гласные *а, і*).

Приставные гласные *а, і* произносятся и пишутся в начале слова перед согласными: *р, л, м, ў*: ***А*мсьціcла/ў** (Мстиславль), ***а*ўто/рак** (вторник), ***а*ржаны/** (ржаной), ***а*мшэ/лы** (обомшелый), ***і*льго/ты** (льготы), ***і*мгла/** (мгла), ***і*ржаве/ць** (ржаветь).

Перед начальным *і* почти всегда при произношении возникает приставной [j]: **і/скры = [jі/скры], іржа/ = [jіржа/]**.

Приставные гласные исчезают, если предшествующее слово заказчивается на гласный звук: **нов*ыя* *л*ьготы**. Нет приставных звуков и в словах, которые сохраняют корневой гласный: **л*о*б — на л*о*/бе, м*о*х — на м*о*/се, л*ё*д — на л*ё*/дзе**.

11) Пры*с*таўны/я зы/чныя *в, г* (приставные согласные *в, г*).

Приставная согласная *в* произносится и пишется перед ударными *о, у* в начале слова: ***во*/чы** (глаза), ***во*/сень** (осень), ***во*/жык** (ёжик), ***ву*/шы** (уши), ***ву*/сны** (губы), ***ву*/зкі** (узкий), ***Во*/рша** (Орша).

Приставное *в* появляется также в середине слова после приставок: **<u>за</u>*в*ушні/цы** (серьги), **<u>за</u>*ву*/лак** (переулок), **<u>на</u>*ву*/ка** (наука), **<u>ні</u>*во*/дзін** (ни один), **<u>у</u>*во*/сень** (осенью).

!

Приставного *в* не бывает:

1) В словах, где неударное *о* переходит в *а*: ***во*/зера — *а*зё/ры**. Исключение составляют слова и производные от них: **вока** (глаз) — **вачэ/й, востры** (острый) — **вастры/ць, вакол** (вокруг) — **вако/ліца, вожык** (ёжик) — **важаня/ты, вуж** (уж) — **вужа/ка**.

2) В исконно белорусских словах, где *у* развилось из *в*: **уну/к** (внук), **учо/ра** (вчера), **ула/да** (власть), **успамі/н** (воспоминание) и некоторых др.

3) В словах иностранного происхождения, небелорусских именах и фамилиях, небелорусских географических названиях: **унівэрсытэ/т** (университет), **Ге/рбэрт Уэ/лс** (Герберт Уэлс), **Джо/рдж О/руэл** (Джордж Оруэл), **Уфа/** (Уфа), **О/сла** (Осло).

— У маёй кішані няма ані шэлега, усё выпаласкаў.
— І я ўжо гама́н свой спустошыў.

— Ни гроша в моем кармане, всё спустил.

— И я уже опустошил свой кошелёк.

Майстры слова гаворацъ

— Дзьве рэчы трэба мець, каханы!
Адна рэч — розум выхаваны:
Умець прадгледзець, прылаўчыцца
На цьвёрдым грунце закрапіцца.
Другая рэч, Антось харошы:
Таксама трэба мець і грошы, —
Міхал прамовіў ціхім басам.
Алесь і Костусь гэтым часам
Гасьцей пад дубам вартавалі
І між сабою жартавалі.
— Згадай, Кастусь, — Алесь пытае, —
Хто першы ў госьці завітае?
— Ну, хто ж? вядома — Юрка, дружа.
— Чаму? — Бо мёд ён любіць дужа,
А там, глядзі, Язэп прыпрэцца
І Фабіян зь ім з Караліны…
Падвып'юць, ведаеш, мужчыны,
Ото гаворка распачнецца!
А там Кандрат вазьмецца ў бокі,
Напэўна пойдзе ён у скокі;
Яго Ялэўка падтрымае,
А Вухін песьню засьпявае:
«Пі гарэлку, суседзе!..»
— Глядзі, глядзі! хто гэта едзе? —
Алесь ускочыў, пазірае
І локцем Костуся таўхае.
— Ды гэта ж Вухін, брат! ён самы! —
І хлопцы кінуліся ў браму,
Бягуць навыперадкі ў хату.
— Ужо Вухін едзе! Вухін, тата!
— Цыц! ня сьмець казаць мянушку,
А то зьніму на вас папружку!
І бацька бровы пасувае,
Пільчак чысьцейшы адзявае,
Ідзе на двор для прывітаньня
І для пачэснага спатканьня.
Андроцкі-Вухін пад'яжджае
І так каня свайго спыняе,
Як бы супыну конь ня мае,
Хоць конь, як вол, непаваротны
І бегчы ўжо ня так ахвотны.
Кадушка-Зося сонцам зьзяе;
Міхал ёй злазіць памагае.
Яна ж, як гліна, надта цяжка,
Пад ёю крэхча каламажка.
— Ну, проша ў хату! проша, кумка.
Глядзіць бутэлька зь яе клумка.
Уперавалку, як бы качка,
У хату йдзе кума-сваячка.
Тут гаспадыня выбягае,
Ёй дзьверы ў сені адчыняе;
Кабеты тварамі самкнуліcь
І так прыемна ўсьміхнуліcь,
Як бы злучыліся дзьве рэчкі,
Гарохам сыплюцца славечкі.
— А дзе ж дачка мая хрышчона? —
Спытала Зося. — Дзе Алёна?
Ваўчком Алёнка пазірае;
Яе тут Зося абнімае,
Гасьцінцам дзеўчынку трактуе,
Яе і песьціць і цалуе,
У вочкі ёй глядзіць прыветна —
Сама Яхіміха бязьдзетна.
Алесь пад гэты шум вітаньня
Разглядзеў клумак ўвесь дазваньня
І шэпча Костусю на вуха:
— Там, брат, гарэлка-весялуха,
І каравай, і сыр, як плаха.
Калі б ня ведаць таго страху,
Ось бы дзе можна пажывіцца!
Але чакайце: даляжыцца, —
І караваю закаштую,
Цябе таксама пачастую!
І хлопцы толькі пасьмяяліcь
Ды вон за дзьверы паімчаліcь.

(Якуб Колас)

Заняткі адзінаццатыя	Занятие одиннадцатое

Яка/я яда/, така/я й хада/.

Тэма	Харчаваньне, ежа, пітво, страва, посуд (Питание, еда, питьё, блюда, посуда)

Я згаладаны, мне хочацца есьці.	Я проголодался, мне хочется есть.
У мяне воўчы апэтыт.	У меня волчий аппетит.
Я галодны, калі ня зьем першай стравы.	Я голодный, если не поем первого.
На вячэру маем адны аладкі.	На ужин у нас только оладьи.
Я хачу кавы.	Я хочу кофе.
Зараз буду піць каву.	Сейчас буду пить кофе.
Журавінавым морсам добра праганяць смагу.	Клюквенным морсом хорошо утолять жажду.
П'ю, пакуль не праганю смагі.	Пью, пока не утолю жажду.
У сьвята за абедным сталом зьбіраецца ўся наша сям'я.	В праздник за обеденным столом собирается вся наша семья.

Варым, штукуем, пячэм, вырабляем і каштуем

(Варим, делаем искусно, печём, готовим и пробуем)

Сюды дабавім яшчэ каляндру, перац, часнок ды кетчуп.

Колькі солі? Соль і сьмятану можна дадаваць паводле ўпадабаньня, колькі хочаш.

Што яшчэ трэба да халадніку дзеля наданьня больш шляхетнага смаку? Пакладзіце дробна пакрышаную халодную запечаную цяляціну.

Нам патрэбныя розныя гатункі мяса: ялавічына — на рамштэкс, бараніна — на шашлыкі, сьвініна — на галубцы і катлеты, мяса дзіка — на смажаніну, індычына — на адбіўныя, гусь — для запяканьня. Яшчэ нам патрэбны тлушч для смажаніны. Той што ў слоіку, ужо зьялчэў.

Зь першых страў найпрасьцейшая — вясковы булён. Гатуецца ён гэткім чынам. Абабраць і скрышыць бульбу, зьдзерці моркву на буйнай тарцы, разам паварыць у вадзе, пакуль ня будуць мяккія. Пакроіць сала, падсмажыць яго з крышанай цыбуляй, дадаць лыжку мукі і падкалаціць гэтым звараны булён.

Мы робім вясельны каравай. Ён будзе вялікі, прыгожы, выштукаваны, з кветкамі ды з рознымі выявамі.

Калдуны мусяць быць усьмяглыя ў масьле ці алеі.

Для бліноў замест кіслага малака я ўжываю масьлянку.

У цесьце для пірага досыць соладзі, але патрэбныя яшчэ й разынкі.

Вы ж ведаеце: адзін зьеш хоць вала — адна хвала, а як станеш зь людзьмі есьць — будзеш мець чэсьць.

Вось рэліквія, якая засталася мне ў спадчыну. Вылучна ў гэтай бочцы я раблю мядовы квас. Калі надарыцца выпадак, я абавязкова пачастую вас.

Гэтым разам для прыгатаваньня сьвяточнага абеду нам спатрэбіцца:

адзін слоік канфітуры	банка варенья
кіляграм тварагу	килограмм творога
тры шклянкі алею	три стакана растительного масла
паўлітра сырадою	пол-литра парного молока
адна шклянка цукру	стакан сахара
кубачак паранага малака	чашечка кипяченого молока
скібка батона	ломтик батона
лустачка хлеба	ломтик хлеба
пачак печыва	пачка печенья
крыху геркулесу	немного геркулеса
тры пальцы солі, соды	щепотка соли, соды
лыжка воцату	ложка уксуса
каліва цукру	немножко (крупинка) сахару
кумпяк	окорок
тлусты індык	жирный индюк

Практыкуйцеся

1. Назавіце некалькі страваў, якія маюць гэткі смак.

пры́кры

во́стры

салёны

сма́чны

2. Прачытайце і адкажыце на пытаньні.

Час ад часу* мне даводзіцца быць за кухара. Дык я ўжо ведаю, што «кухар павінны быць ахайны, з чупрынай альбо галавой вычасанай, з паголеным тварам, памытымі рукамі, абстрыжанымі пазногцямі, абвязаны белым фартухом, цьвярозы, несварлівы, пакорлівы, спрытны, добра адчуваць смак… ведаць добра патрабаваньні да страваў, а перад усімі паслужлівы».

---

*время от времени

Ці даводзіцца вам іншы раз быць за кухара?
Ці да спадобы вам гэты занятак? Чаму?
Якія стравы найбольш улюбёныя ў вашай сям'і?
Ці заўсёды ў вас ёсьць на абед першая страва? А другая?
Колькі солі вы звычайна бераце́ для салаты?
Калі вы гатуеце ежу, прадукты вы кладзяце на вока ці важыце?
Які ў вас бязьмен?
Ці часта вы п'яце сырадой?
Ці каштавалі вы калі-небудзь страву з індыка? Як яна завецца? Ці спадабалася вам?
Колькі цукру вы кладзеце ў гарбату? Ці не замнога гэта?
Ці вы п'яце гарбату альбо каву бяз цукру?
Ці ў вашым хатнім наборы прадуктаў ёсьць геркулес?
Для прагатаваньня якіх страваў вам патрэбен воцат?
Ці часта вы ласуецеся кумпяком?
Які тварог вам больш падабаецца, тлусты?
Ці п'яце вы паранае малако?
Якімі лустамі вы кроіце хлеб?
Колькі пачкоў печыва вы бераце?
Колькі слоікаў канфітуры вы маеце на зіму?

3. Якія стравы вы ўключыце ў сваё мэню? Скажыце, што вы будзеце есьці на сьняданак, на палудзень, на вячэру. Чым будзеце частаваць гасьцей?

грэцкая каша
перакладанец (здесь: бутерброд) зь вясковай кілбасой, з агурком і памідорам
паштэт з кураня́т
сала́та з крапівы́
капу́ста (первое блюдо, щи)
забелены панцак (суп перловый молочный)
клёцкі
макарона
сма́жні
ба́бка
вантрабя́нка
сма́жаная бу́льба
вяндліна
гарба́та
дра́нікі

4. Прачытайце. Скажыце, якая ваша любімая страва й зь якіх прадуктаў яна складаецца.

Для прыгатаваньня беларускага баршчу патрэбна шмат розных складнікаў. Вы пытаецеся, менавіта што?

Прадукты гэткія: ялавічына, фасоля, морква, пятрушка, яблыкі, буракі, бульба, памідоры, цукар, воцат, сьмятана, пампушкі. А ці вы елі боршч з пампушкамі? Гэта сапраўды смак!

Да баршчу ідуць розныя дадаткі. Прыкладам, да буракоў* надта ўходзяць* клёцкі зь ялавічыны.

---

*буракі — первое блюдо со свеклой
*уходзяць — подходят

5. Прачытайце і перакажыце тэкст.

Якраз у пару я прыйшоў дамоў. Жонка кратаецца каля вячэры ды й кажа мне:

— Трэба, каб ты памог мне што-кольвек.

— Мне незабава. Дзе будзем вячэраць?

— У гасьцёўні.

— Ці нехта мае быць у нас?

— Так. Максім тэлефанаваў, ён зараз прыйдзе.

— Максім? Выдатна! Даўно яго ня бачыў. А чым зьбіраесься трактаваць госьця?

— Ну, я ж ведаю яго густ!

— Пэўна, ты прыгатавала мачанку з рэбрачкамі?

— Не распытвай, а лепш памагай хутчэй.

— Што загадаеш, шаноўная гаспадыня?

— Засьцялі стол кужэльным абрусом.

— Гэтым?

— Не, зь зялёнымі шлякамі на рагох.

— Зроблена! Што яшчэ?

— Прырыхтуй глыбокую талерку, сподкі, відэльцы, шклянкі, гарбатныя лыжачкі, цукерніцу.

— Зараз, зараз усё зраблю. А дзе ж той прыгожы імбрычак?... Ай, які ж я нягеглы!

— Такой бяды! Зьбяры шкло. Скрынка для сьмецьця вунь у куце. Чуеш? Званок у дзьверы. Гэта Максім. Я пайду адчыняць, а ты хуценька прыбяры.

— Добры вечар!

— Вечар добры! Праходзь, Максім. Зараз будзем вячэраць.

6. Прачытайце. Адкажыце на пытаньні, пададзеныя ў канцы практыкаваньня.

Шмат хто любіць шашлыкі. Але, паверце мне, ёсьць нешта смачнейшае: паляндвіца, запечаная ў паперы. Паслухайце, як гэта я раблю.

Кавалак паляндвіцы нашпігоўваю саланінай, абкладаю цыбуляй, пакроенай скрылікамі. Пасыпаю перцам у зярнятах. Загортваю ў паперу, добра намазаную маслам, абвязваю шпагатам і пяку на ражне, паліваючы на паперу алей. Пад ражон стаўлю патэльню, куды будзе сьцякаць тлушч. Гэта мяса найлепш падаваць з ражна, таму трэба так разьлічыць час, каб сьпёкшы яго, адразу ж падаць на стол, лепш за ўсё з смажанай альбо тушанай у масьле бульбай.

Ці ёсьць страва, смачнейшая за шашлык?
Што трэба да кавалка паляндвіцы?
Як пакроена цыбуля?
У што загортваецца паляндвіца?
Чым трэба абвязаць паперу?
Паляндвіца пячэцца на патэльні?
Куды сьцякае тлушч?
З чым падаюць гэтую страву?

Ясь распавядае

На сьвята ўсёй сям’ёй вырашылі пайсьці ў рэстарацыю. Наконт выбару не было сумневу — толькі «Мядзьведзь». Мы прыйшлі якраз на палудзень.

— Добры дзень!

— Дзень добры!

— Ці ёсьць які вольны стол?

— Хочаце зарэзэрваваць?

— Ды не, мы прыйшлі папалуднаваць.

— Вунь там, ля вакна вольны столік. Калі ласка, праходзьце.

— Дзякуй.

— Прашу вас. Вось сьпіс страў.

Рэстарацыя «Мядзьведзь»

СТРАЎНЫ ЛІСТОК (МЭНЮ)

Халодныя закусі
Салата зь селядцом
Салата «менская»
Руляда зь сьвініны

Крупнікі
Поліўка
Суп бульбяны
Беларускі боршч

Мясныя стравы
Катлеты «белавескія»
Панская гусь зь яблыкамі
Адвараная індычка
Цецярук па-беларуску
Дзік па-віленску
«Вожыкі»

Рыбныя стравы
Надзява́ны шчупак
Рыба, тушаная з бульбай (у гаршчочку)

Стравы на заказ
Дранікі з брусьніцамі
Яечня зь вяндлінай
Вірлатая яечня

Гарнір
Бульба тоўчаная
Бульба смажаная
Бульба з скваркамі і цыбуляй

Мучныя вырабы
Налісьнікі
Беларуская пячэня

Алкагольныя напоі
Кактэйль «Весялуха»
Піва «Старавіленскае»
Шампанскае
Каньяк
Віно

Напоі
Мядуха
Гарбата
Кава
Какава
Журавінавы сок
Сунічны сок

Марозіва
«Госьціца»
«Мядзьведзь»

СМАЧНА ЕСЬЦІ! СЫЦІ, БОЖА!

— Што закажаце?

— А што вы нам радзіце?

— Раю вам узяць штосьці зь дзічы́ны. У нас сёньня цецярук і смачная гусь зь яблыкамі. Можна пачаставацца мясам дзіка́.

— Вялікі дзякуй! Не.

— Ну, тады «вожыкі». Гэта беларускія зразы.

— Добра! Бяром тройчы «вожыкаў», салату зь селядцом ды беларускі боршч.

— Які гарнір жадаеце да «вожыкаў»?

— Хіба… бульбу з скваркамі й цыбуляй?

— Так, так, гэта смачна. Што возьмеце піць? Піва? Віно? Гарэлку?

— Калі ласка, філіжанку… дзьве добрага чырвонага віна. А для малога шклянку журавінавага соку і марозіва «Мядзьведзь».

— Што бо́лей?

— Дзякуй, досыць гэтага.

— Добра. Усё зараз будзе.

Папалуднавалі мы ў смак. Пара зьбірацца дамоў.

— Пане, будзьце ласкавы, рахунак!

— Так, зараз… Калі ласка, вось ваш рахунак. Ці спадабалася вам у нас?

— Вельмі! Мы задаволеныя.

— Ну й добра. Я рады, прыходзьце яшчэ.

Практыкуйцеся

8. Перакладзіце пытаньні ў беларускую мову й адкажыце на іх.

Приличный ли этот ресторан?
Как называется ресторан?
Сколько человек пришло в ресторан?
Что они спросили у метрдотеля?
Они пришли обедать?
Где был свободный столик?
Что они заказали?
Эти блюда им посоветовал официант?
Какие блюда предложил официант?
Он им посоветовал взять дичь?
Взяли ли они гуся с яблоками?
Заказали ли они мясо дикого кабана?
Взяли ли они водку?
Что они сказали? — «Достаточно»?
Они остались довольны?
Их счет был большой?
Какие блюда в меню вас заинтересовали?
Какие беларуские блюда нравятся вам?
Кроме названных, какие ещё беларуские блюда вы уже знаете?
Какой беларуский синоним слова «меню»?
Как вы пожелаете приятного аппетита?

Кароткія і простыя размовы
(чытайце ўголас)

— Вы палуднуеце разам ці па-асобку? — Як калі.	— Вы обедаете вместе или по отдельности? — Как когда.

— Але й добрая ж санаторыя! Будынак прыгожы, лес, возера пад бокам. А як харчаваньне? — Ужо кормяць дык кормяць! — Колькі разоў вы ясьцё? — Чатыры. — А калі вы сьнедаеце? — Спачатку робім гімнастыку, бяром душ і недзе каля васьмі гадзінаў сьнедаем. — Палуднуеце, мусіць, а другой? — Так. — А калі ў вас падвячорак? — Падвячорак ў нас у пяць гадзінаў дня, а вячэраем а сёмай.	— Ну и хороший же санаторий! Здание красивое, лес, озеро рядом. А как питание? — Уж кормят, так кормят! — Сколько раз вы едите? — Четыре. — А когда вы завтракаете? — Сначала делаем зарядку, принимаем душ и где-то около восьми часов. — Обедаете, наверное, в два? — Да. — А когда у вас полдник? — Полдник у нас в пять часов дня, а ужинаем в семь.
— Давай паглядзім, што нам прапануюць у страўным лістку. — Я б хацеў узяць што-кольвек зь беларускіх страваў. — Выбірай: крупнікі, рыбныя, мясныя стравы. — А што там ёсьцека зь дзічыны? — Ці каштаваў ты качку ў рудым соўсе? — Не. — Тады бяром. Будзе смачна, будзь пэўны.	— Давай посмотрим, что нам предлагают в меню. — Я бы хотел взять што-нибудь из беларуских блюд. — Выбирай: супы, рыбные, мясные блюда. — А что там есть из дичи? — Пробовал ли ты утку в коричневом соусе? — Нет. — Тогда берём. Будет вкусно, не сомневайся.
— У гэтай рэстарацыі я першы раз. — Во калі! Я хаджу толькі сюды. Бачыш, як тут утульна, якая абслуга. А вось якраз і наш надзяваны шчупак. — Ды як прыгожа аформлены! Нават ня ведаю, як падступіцца, каб разбурыць гэткае хараство. — Ты не бянтэжся, а еж лепей. Адчуй, які шляхетны смак гэтае стравы!	— В этом ресторане я впервые. — Что ты! Я хожу только сюда. Видишь, как здесь уютно, какое обслуживание. А вот как раз и наша фаршированная щука. — Да как красиво оформлена! Не знаю даже, как подступиться, чтобы разрушить такое произведение. — Ты не теряйся, а ешь лучше. Ощути, какой благородный вкус у этого блюда!
— Ці ня ёсьць памылка ў рахунку? — Не, гэта сур'ёзная рэстарацыя. Тут заўжды ўсё дакладна. — І ўсё-ткі, давай гукнём афіцыянта. Няхай ён патлумачыць.	— Нет ли ошибки в счёте? — Нет, это серьёзный ресторан. Здесь всегда всё точно. — И всё-таки, давай позовём официанта. Пусть он объяснит.
— Віталік, дзіцятку, згубілася мая бранзалетка. Такая бліскучынькая, зь зялёнымі пацеркамі ды танюсенькім ланцужком. Можа ты яе бачыў? — Бачыў. — Бачыў?! Дзе? Калі? — Дакладна ня ведаю, калі…, але добра памятаю, што тады мы надта смачна елі.	— Виталик, деточка, потерялся мой браслетик. Такой блестященький, с зелёными бусинками и тоненькой цепочкой. Может ты его видел? — Видел. — Видел?! Где? Когда? — Точно не помню, когда…, но хорошо помню, что тогда мы очень вкусно ели.

— Я вячэраю не пазьней, як а сёмай. А ты? — Бывае калі й пазьней.	— Я ужинаю не позже семи. А ты? — Иногда бывает и позже.
— Першы раз п'ю гэткую смачную гарбату. — Табе спадабалася? Гэтая гарбата зь язьміну.	— Первый раз пью такой вкусный чай. — Тебе понравился? Это жасминовый чай.
— Мама, я несумысьля разьбіў шклянку. — Які ж ты нягеглы! Калі ня можаш дастаць сам, папрасі дарослых! — Ага! Вунь, Віця й дарослы, а сподак разьбіў! — З гэткімі зграбнымі хутка зусім бяз посуду застанемся.	— Мама, я нечаянно разбил стакан. — Какой же ты неповоротливый! Если не можешь достать сам, попроси взрослых! — Ага! Вон, Витя и взрослый, а блюдце разбил! — С такими разворотливыми скоро совсем без посуды останемся.

Майстры слова гавораць

Бульба

Так ісьці на захад, гэтак перці
За эпоху можна толькі раз.
Есьці захацелася да сьмерці,
Ну, а повар з кухняю заграз.

Падцягнулі рамяні з тугою,
Леглі адпачыць пад сіняй хвояй,
На сухой абочыне шашы.
Рай — для ног, цыгарка — для душы…

Спрэчка пачалася нечакана:
Што смачней з усіх вядомых страў?
«Хаш і лобі! — першым крыкнуў Вано, —
Я б сем місак зараз увабраў».

«Плоў, — сказаў Ахмет. — Калісьці дома…»
І пацмокаў смачна языком.
А Гурген ускочыў: «Вы знаёмы
Зь ерэванскім сочным шашлыком?»

Я тут узгарэўся не на жарты:
«Вашых страў я ганіць не хачу:
І яны што-кольвек, пэўна, варты,
Як хвалілі знаўцы іх, я чуў.

Сорам пра найлепшае ня ведаць, —
Рынуўся я ў наступ на байцоў, —
Калі смачна хочаце пасьнедаць,
Закажыце бульбу зь селядцом.

Печаная бульба — гэта казка,
Паскрабеш нажом — і калі ласка.
Жоўтая скарынка як пірог,
Будзеш уплятаць яе за трох.

Трапіш да кабеціны рахманай —
Паспытаеш, друг мой дарагі,
Дранікі са сьвежаю сьмятанай,
Бабку, клёцкі, нават, пірагі.

З нашай бульбы тысячу, ня меней,
Смажаць і гатуюць розных страў…»
Я ўсхапіўся зь мейсца і з натхненьнем
Песьню ім пра бульбу прасьпяваў.

Бачу: праняла мая прамова,
Зараз крыкнуць: «Дзе яна? Гарні!»
…Добра, што пад'ехаў ротны повар
На рудым запараным кані.

(Пімен Панчанка)

Заняткі дванаццатыя — Занятие двенадцатое

«Здаро́вы быў, Бо́жая пту́шка!
Каб жа ле́та нам до́бра з табо́й пералетава́ць!»

Тэма	**Час, пара** (Время, пора)

Лад мовы

	Калі? (Когда?)	у	ад / да
I	**студзень**	у студзені	ад студзеня
II	**люты**	у лютым	ад лютага
III	**сакавік**	у сакавіку	ад сакавіка
IV	**красавік**	у красавіку	ад красавіка
V	**травень**	у траўні	ад траўня
VI	**чэрвень**	у чэрвені	ад чэрвеня
VII	**ліпень**	у ліпені	ад ліпеня
VIII	**жнівень**	у жніўні	ад жніўня
IX	**верасень**	у верасьні	ад верасьня
X	**кастрычнік**	у кастрычніку	ад кастрычніка
XI	**лістапад**	у лістападзе	ад лістапада
XII	**сьнежань**	у сьнежні	ад сьнежня

Ясь распавядае

Што пара году, то й перамена!

Вясна.

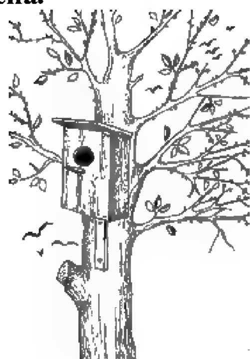

Шпакі прылятаюць у сакавіку. Хоць ноччу, бывае, трошкі й прымарозіць, але штодзень ясьнее ўсё больш. Глядзіш — і гракі прыляцелі. У вёсцы адзін перад адным пеўні гукаюць вясну. З палёў зыходзіць сьнег, паказваецца зямля. Уздоўж дарог цурчаць ручайкі. Дрэвы пачынаюць гнаць сок.

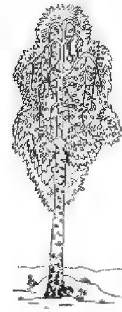

Красавік — месяц сьвежых фарбаў. Гляньце на бярозкі — якое ўбраньне! Чысты смарагд.

Расьце трава, зелянеюць дрэвы. Сінее неба, пяюць жаваранкі. У прыродзе пара абуджэньня. Зьвяры выводзяць сваё патомства. Грэе сонца. У красавіку часам здараюцца гарачыя дні.

Як толькі пачынае адтаваць зямля, зьяўляюцца першыя веснавыя кветкі. У нашым лесе цэлы разьліў характва: сінія, белыя, родныя кветкі ружовага маленства: «Мае мілыя пралескі!»

Дрэвы пазнаюць зьмены году. Зараз мы падыдзем да вольхі. Можаце пакратаць яе завушнічкі. Бачыце, якія яны? Чырвона-карычневыя!

Травень, ці як яшчэ кажуць, май — месяц рознакалёрны. Усе дрэвы ў прыгожых квяцістых уборах. Цьвітуць чаромха, бэз, агрэст, парэчкі. У белых карунках красуюцца вішні.

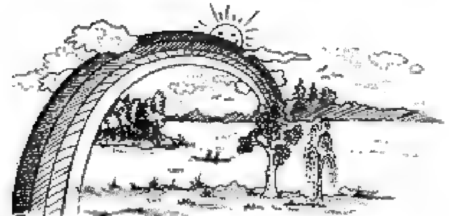

Лета.

Баль кветак — у чэрвені. Цьвітуць травы, каласуе жыта. А язьмін! Як пахне язьмін! Чыстыя далікатныя кветкі зь белымі пялёсткамі поўныя зачараваньня. А гэткага дзіўнага паху, які разьліваюць яны, здаецца, няма больш у сьвеце.

Летам у мяне на стале найпрыгажэйшы букет. Незабудкі, смолкі, рамонкі — розныя кветкі, дзівосныя й непаўторныя. Толькі трэба ведаць, якія зь іх можна разам ставіць у вадну вазу.

Ліпа цьвіце ў ліпені. Гляджу на пчол і міжволі ўзгадваю словы Багдановіча, што руплівая пчала ўмее й з горкіх кветак у соты мёд сабраць. Во як сказаў паэта!

Лета ў разгары. Горача… Сёньня 25 градусаў пад ценем. У садох сьпеюць вішні, яблыкі, грушы. Жнівень.

Навальніца ўлетку — гэта звычайная зьява.

— Дождж як з лубу*. Добра, што мы ўжо дома!

— Глянь, як нязграбна яны пераскокваюць праз лужы! Пырскі лятуць ва ўсе бакі.

— Відаць, ужо й парасон не памагае. Вада сьцякае ручаём.

— Дожджык, дожджык, перастань, я паеду на растань.

— Ты сабе паскладай вершыкі, а я пайду на кухню, прыгатую штонебудзь.

— Што, мы сёньня не пагуляем на дварэ?

— Паглядзім! А раптам задажджыцца да вечара.

---

*проливной дождь, как из ведра

Восень.

Прыгажосьць у казачнай смузе. Хутка адлятаюць дні бабінага лета. Надыходзіць сумная пара восені. Кружыцца лісьце. Птушкі зьбіраюцца ў вырай. Апранаюцца ў зімовае футра зьвяры. Зайчык з шэрага абарачаецца на белага. Дзе ты яго знойдзеш, як ляжа сьнег? Людзі ўцяпляюць свае хаты, кітуюць вокны. Хто ведае, зіма можа быць суворая.

Шэрыя хмары зацягнулі неба. Імжыць дробны дождж. Вецер. Ня ведаеш, як апранушча. Холад зьмяняецца цяплом, сьнег — дажджом. Не заўсёды патрапіш узяць з сабой парасон. Надвор'е няўстойлівае.

Зіма.

Узімку малым усё падаецца казкай: і сьнег, і сьняжынкі, і санкі. Паглядзіце, колькі радасьці дзецям, як яны катаюцца з горкі на санках. Дзе ты іх цяпер дазавешся ў хату?!

Зіма ня толькі сьнег і сьцюжа. Зіма — гэта яшчэ й Новы год — штосьці таемнае, чаго вельмі чакаеш, на што спадзяешся.

Дзеці заўсёды чакаюць ёлкі й падарункаў.

Колькі мінула з таго часу?
(Сколько прошло с того времени?)

1 год **2, 3, 4 гад*ы*′** **5, 6, 10, … гад*оў***	**1 стагодзьдзе** **2, 3, 4 стагодзьдз*і*** **5, 6, 10, … стагодзьдз*яў***

Адметныя дні і даты ў календары

(Некоторые дни и даты в календаре)

1 студзеня — Новы год
28 студзеня — Зацьверджаны Статут Вялікага Княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага (1588)
1 лютага — Пачатак паўстаньня за незалежнасьць пад кіраўніцтвам Кастуся Каліноўскага (1863)
7 студзеня — Каляды праваслаўныя
3 сакавіка — Бітва на Нямізе, першая згадка пра Менск (1067)
25 сакавіка — Дзень Волі (абвяшчэньне незалежнасьці Беларускай Народнай Рэспублікі, 1918)
4 красавіка — Вялікдзень каталіцкі (дата вызначаецца поводле царкоўнага календара)
11 красавіка — Вялікдзень праваслаўны (дата вызначаецца поводле царкоўнага календара)
20 красавіка — Радаўніца (дата вызначаецца поводле царкоўнага календара)
24 красавіка — Пачатак паўстаньня за незалежнасьць пад кіраўніцтвам Тадэвуша Касьцюшкі (1794)
26 красавіка — Дзень Смутку (дзень катастрофы на Чарнобыльскай АЭС, 1986)
9 траўня — Дзень Перамогі над фашызмам (1945)
15 ліпеня — Дзень перамогі над крыжакамі (дзень Грунвальдскай бітвы, 1410)
6 жніўня — Францішак Скарына выдаў у Празе першую друкаваную беларускую кнігу (1517)
8 верасьня — Дзень перамогі над маскоўскім войскам (бітва пад Воршай, 1514)
1 лістапада — Дзяды (дата вызначаецца поводле царкоўнага календара)
27 лістапада — Дзень Герояў (дзень Слуцкага збройнага чыну, 1920)
25 сьнежня — Каляды каталіцкія

Ясеў штотыднёвік

(Ежедневник Яся)

Сакавік		**25** **Аўторак**
	Што зрабіць	Пазнака аб выкананьні
10^{00}	*Павіншаваць бацькоў з Днём Волі*	
11^{00}	*Зайсьці ў банк, праверыць рахункі*	✓
12^{00}	*Перамовы з гандлёвым прадпрыемствам (гуртавы закуп)*	*падрыхтаваць дамову*
13^{00}	*Скласьці каштарыс, аддаць у бухгальтэрыю*	✓
14^{00}	*Нарада*	
15^{00}	*Купіць Яніне падарунак*	
16^{00}		
17^{00}	*Сустрэча з Барысам (перадаць касэту)*	

Надвор’е

(Погода)

Сёньня:

цёпла	**го́рача**	**ду́шна**	**сьпёка**	**сьпяко́та**	**со́нечна**	**ні хмуры́нкі**
тепло	жарко	душно	жарища	жара	солнечно	ни облачка

На дварэ:

бліскаві́ца	**жы́хае мала́нка**	**навальні́ца**	**дождж**	**па́хмурна**	
молния	сверкает молния	гроза	дождь	пасмурно	
непагода / нягода	**шэ́рань**	**мароз**	**адлі́га**	**сьняжні́ца / мяце́ліца**	
ненастье	изморозь	мороз	оттепель	метель	
неба зацягваецца хмарамі	**дзьме вецер**	**холадна**	**золка**	**слота**	**імжа́ / імгла́**
собираются тучи	дует ветер	холодно	зябко	слякоть	мгла

Прыказкі пра надвор'е.
Мароз каза́ў: і ў ма́і тры дні ма́ю.
У сакавіку́ тума́н, дык у жніво дожджык пан.
Калі́ ў сту́дзені дажджы́ — дабра́ ня жджы́.
Хто ў жні́ўні гуля́е, той узі́мку няшма́т ма́е.
Уся́кае надвор'е добрае, калі добра апране́шся.

На тэрмомэтры

(На термометре)

Колькі градусаў? (Сколько градусов?)

1 градус вышэй нуля
20 градусаў цяпла
4 градусы ніжэй нуля
14 градусаў марозу

1 градус **2, 3, 4 градус*ы*** **5, 10, 15,… градус*аў***

На гадзіньніку

(На часах)

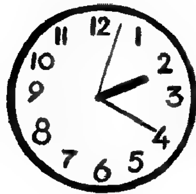

гадзіньнік

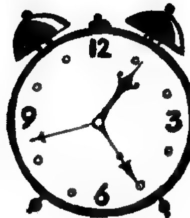

будзільнік

2 гадзіны і 7 мінут
дзьве з хвілінамі

2 гадзіны 20 хвілінаў
20 хвілінаў на трэйцюю

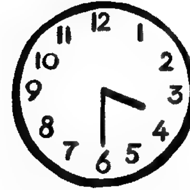

3 гадзіны 30 хвілінаў
палова чацьвертай

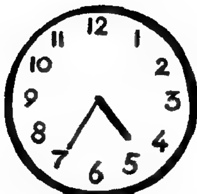

4 гадзіны 35 хвілінаў
без дваццаці пяці пяць

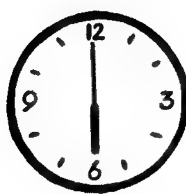

6 гадзінаў
роўна шэсьць

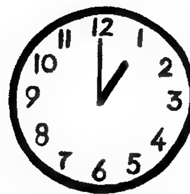

1 гадзіна
гадзіна роўна

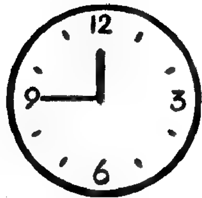

11 гадзінаў 45 хвілінаў
без 15 хвілінаў 12
бяз чвэрткі 12
бяз чвэрці 12

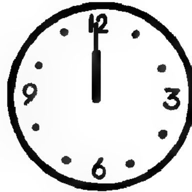

12 гадзінаў
поўдзень
поўнач

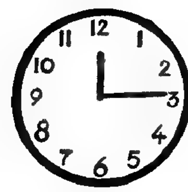

12 гадзінаў 15 хвілінаў
15 хвілінаў на першую
чвэрць на першую

Колькі часу? (Сколько времени?)
Каторая гадзіна? (Который час?)

1 гадзін*а* **2, 3, 4 гадзін*ы*** **5, 6, 10, … гадзін**

Калі? У колькі гадзін? А якой гадзіне?
(Когда? В котором часу?)

у 1гадзін *у* **у 2, 3, 4 гадзін*ы*** **у 5, 6, 10, … гадзін**

Па-беларуску кажуць так

Гадзіньнік добра йдзе (позьніцца, стаў, сьпяшаецца).	Часы хорошо идут (опаздывают, остановились, спешат).
У нашых студэнтаў няма парожнага часу.	У наших студентов нет свободного времени.
Сёньня маем дваццатага верасьня.	Сегодня двадцатое сентября.
Летась Каляды былі бязь сьнегу.	В прошлом году Рождество было без снега.
Я ня ведаю, што нас чакае сёлета.	Я не знаю, что нас ждет в этом году.
Часопіс выходзіць двойчы на месяц.	Журнал выходит дважды в месяц.
Ён езьдзіць за мяжу пяць разоў на год.	Он ездит за границу пять раз в год.
Аднойчы мне давялося адпачываць на Нарачы.	Однажды мне пришлось отдыхать на Нарочи.
Аднаго разу я сустрэў Пётру на вуліцы.	Однажды я встретил Петра на улице.
Налета мы паедзем у Канаду.	В будущем году мы поедем в Канаду.
Стала на пагодзе.	Установилась хорошая погода.
Дрэннае (кепскае) надвор’е.	Плохая (неважная) погода.

— Дык ці чакаць вас сёньня?
— Не, мы будзем зьбірацца ў дарогу.
— Ды нешта зарана вы зьбіраецеся.
— Чаму зарана? Каторага маем сёньня, чатырна́ццатага?
— Не, сёньня ўжо пятнаццатага, чацьвер.
— Ну дык вось! А ў суботу на досьвітку паедзем.
— Ну добра, зьбірайцеся. А калі вы вернецеся?
— Мяркуем праз месяц, трэйцяга чэрвеня. Гэта будзе нядзеля.

— Прабачце, вы ня ведаеце, калі цягнік будзе ў Стоўбцах? Няўжо позна ўвечары?

— Так. Недзе каля адзінаццаці гадзінаў.

— Трэба сьпяшацца, каб пасьпець дамоў да Новага году.

— Ты бачыш, як раптам пахаладала.

— Пэўна, зьбіраецца на дождж. Спахмурнела неба. Нізка лётаюць ластаўкі.

— Да жалю, не выпадае нам ехаць у горад.

— Ты акінуў гэткую прыгожую мясьціну! Сёлета, пэўна, ні разу й ня быў ты ў сваёй Каралёўцы. Кожны раз, як іду ў грыбы, зірну на твой дамок. Безь цябе ён выглядае неяк непрыветна й нудна. Брама зачыненая, скрозь трава парасла.

— Усё ж адкладаў, бо гэтулькі спраў меў залатвіць. Ну, у чэрвені-ліпені, думаў, паеду. Ды дзе там — штосьці зноў замінае. Хіба налета зьбяруся.

Практыкуйцеся

1. Дапасуйце да пададзеных сказаў словазлучэньні з правага слупка.

Я вернусь	праз тыдзень па сьвяце перад Калядамі
Он видел твою сестру	а сёмай гадзіне пасьля экзаменаў пад вечар
Собрание начнется	з хвіліны на хвіліну празь пяць хвілінаў хвіліна ў хвіліну
Успеем вернуться	у пару аб адзін дзень да нядзелі

Последний раз мы виделись	у лістападзе паміж 14 і 17 студзеня летась
Мы должны встретиться	апаўдні да палудня да зьмярканьня
Они уезжают	сёлета на наступным тыдні на досьвітку
Мы возвратимся	налета упоўнач у сьнежні на трэйці дзень

2. Скажыце, якая дата на календары.

7.03, 7.05, 4.10, 28.06, 17.11, 1.09, 14.02, 16.12, 23.05, 25.03

3. Адкажыце на пытаньні, ужыўшы пададзеныя словы.

Узор: Колькі часу будзеце ў дарозе? → У дарозе будзем гадзінаў пяць.

ніколі, адзін раз на тыдзень, на цэлы тыдзень, паўгадзіны, двойчы на месяц, рэдка, раз-пораз, год таму назад, адну гадзіну, праз паўтара месяца, на некалькі дзён, да палудня

Ці доўга	трэба ехаць? стаяць у чарзе?
Ці надоўга	едзеце? затрымаецеся?
Ці часта	выходзіць маладзёвы часопіс? бачыцеся зь імі? бываеце за мяжой?
Калі	пачаў вучыць беларускую мову? вяртаецеся назад? трэба закончыць работу?

4. Па-рознаму скажыце, які час на гадзіньніку.

Узор: $5^{\underline{15}}$ — а) пяць гадзінаў і пятнаццаць хвілінаў
б) пятнаццаць хвілінаў на шостую
в) чвэрць на шостую

$3^{\underline{25}}$, $14^{\underline{30}}$, $1^{\underline{45}}$, $10^{\underline{55}}$, $7^{\underline{35}}$, $21^{\underline{05}}$, $20^{\underline{40}}$, $12^{\underline{00}}$, $6^{\underline{03}}$, $15^{\underline{45}}$

5. Спраўдзіце ў сёлетнім календары.

25.12 — гэта будзе нядзеля?
9.05 — гэта будзе чацьвер?

31.07 — гэта будзе аўторак?
1.09 — гэта будзе серада?
30.12 — гэта будзе панядзелак?

6. Адкажыце на пытаньні.

Калі вы нарадзіліся?
Калі нарадзілася вашая жонка (ваш муж)?
Калі нарадзіны вашых дзяцей?
Назавіце год, дату ды месяц нараджэньня сваіх родных і блізкіх.

7. Скажыце, якія сьвяты і ў які дзень вы сьвяткуеце.

8. Прачытайце тэкст, адкажыце на пытаньні.

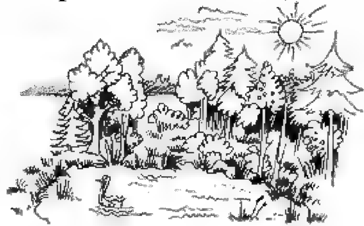

Стала на пагодзе. Тэрмомэтар паказвае 23 градусы вышэй нуля. Ня ёсьць моцна горача. Ясна, ціха. У гэткае надвор'е можна ехаць за горад. Сёньня якраз нядзеля, і мы ўчатырох выпраўляемся ў дарогу.

Праз гадзіны дзьве будзем у сваёй улюбёнай мясьціне.

Гэта невялічкае лясное возера, поўнае зачараваньня. Летась мы трапілі на яго ў вандроўцы, і яно нам вельмі спадабалася. Тут маляўнічы краявід, прыемная вада, сонечны пяшчаны бераг.

…Адпачываем, як хто можа. Плаваем, купаемся, загараем. Сёньня мы забавіліся на возеры. Пара ўжо паціху зьбірацца.

Раптам аднекуль насунулася хмара. Зьнікла сонца. Во, і маланка бліснула! Няўжо будзе навальніца? Шкада, але мусім ад'яжджаць.

Ці ўжо стала на пагодзе?
Ці горача сёньня?
Сёньня панядзелак?
Колькі чалавек выправіліся ў дарогу?
Колькі паказвае тэрмомэтар?
Куды яны прыехалі?
Ці да спадобы ім тут?
Які краявід тут?
Як яны адпачываюць?
Хто-небудзь ловіць рыбу?
Ці добра было на возеры?
Што іх змушае ад'ехаць?
Ці заўважна для іх праляцеў час?

9. Поўным сказам адкажыце на пытаньні, скарыстаўшы пададзеныя з правага боку словы.

Как сегодня на улице?	горача
	душна
	сьпякота
	пачынаецца навальніца

Почему вы берёте зонтик?	пахмурна бліскае маланка зьбіраецца на дождж
Нужно одеваться теплее?	дрэннае надвор'е слота імжа непагадзь

10. Прачытайце. Раскажыце, што значыць на вашую думку добры настрой.

Каб жыцьцё ўсьміхалася мне, я падару яму свой добры настрой. Але што гэта? Ці ня гром грыміць?

«Голасам моцы, ціха і важна
Гром пракаціўся ўгары.
Луг адазваўся грому працяжна,
Лес адгукнуўся стары».*

Гэта Якуб Колас. У яго паэзіі я дазнаю той стан, які можна назваць натхненьнем.

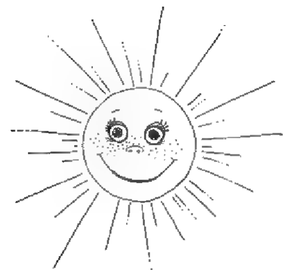

---

*Якуб Колас «Першы гром»

11. Прачытайце. Нагадайце зімовы дзень і раскажыце пра яго.

Сёлета зіма прыйшла з мараза́мі й сьнегам. За ноч завеі намятаюць вялікія гурбы. Сьнег на стрэхах, на дрэвах, уздоўж платоў. Усюды — белая заслона. Во гэта зіма! Ня тое, што тыя гады. Сьнегу было з камаровую жменю, і ніяк не выпадала пацешыцца зімовымі спортамі. Затое цяперака, як толькі нядзеля, — мы ўсёй сям'ёй у руху.

На Каляды былі ў лесе майго маленства. Зімой ён нагадвае казку. Дзеці даўно прасіліся ў гэты цуда-палац Сьнежнай Каралевы. Кожнае дрэва тут мае свой мудрагелісты ўбор. Елкі стаяць у пышных сьнегавых шатах. На сонцы гурбы сьнегу зіхацяць дыямэнтамі. Дзеці ва ўсім бачаць радасьць, усё ім цікава. То яны хочуць зьмерыць глыбіню кожнае гурбы, то схавацца ў сьнегавых арках, то страсянуць з дрэва сьнег так, каб ён добра абсыпаў нас. Ды ўвесь час не губляюць надзеі знайсьці мядзьведжую бярлогу, бо вавёрчынымі ды зайчынымі сьлядамі яны ўжо нацешыліся.

Не адным нам падабаецца гэты лес. Адпачываюць тут і старыя, і малыя. Хто катаецца на санках, хто на іртах, а хто проста ходзіць па лясных сьцежках і дыхае сьвежым паветрам.

Хто як можа, так і сьведчыць, які здаровы дух у здаровым целе.

12. На падставе тэксту «Што пара году, то й перамена!» раскажыце пра пару году, якая вам найбольш падабаецца.

Кароткія і простыя размовы
(чытайце ўголас)

— На колькі табе навесьці будзільнік?	— На сколько тебе завести будильник?
— Хвілінаў пятнаццаць на сёмую.	— Минут пятнадцать седьмого.

— У дзевяць гадзінаў мусім быць ля аўтобуса. — Ці нельга крыху пазьней? — Не, не, дакладна ў дзевяць. — Паглядзі, колькі цяпер? — Палова шостай. — А, дык яшчэ маем паўгадзіны.	— В девять часов мы должны быть возле автобуса. — Нельзя ли немного позже? — Нет, нет, точно в девять. — Посмотри, сколько сейчас? — Половина шестого. — Так, значит, у нас ещё есть полчаса.
— Мой гадзіньнік адстае. На тваім колькі? — Дакладна дзьве хвіліны на трэйцюю.	— Мои часы отстают. Сколько времени на твоих? — Точно две минуты третьего.
— Да якога часу на вакзале працуе даведачная служба? — Да адзінаццаці гадзінаў вечара.	— До которого часа на вокзале работает справочная служба? — До одиннадцати часов вечера.
— Ці Андрэй ужо дома? — Яшчэ не. Чакаю яго з хвіліны на хвіліну.	— Андрей уже дома? — Ещё нет. Жду его с минуты на минуту.
— Сустрэнемся на вакзале а сёмай гадзіне. — Ці не запозна гэта? Можа хай лепш застанецца якая хвіля ў запасе? — Ну добра, тады бяз чвэрткі сем.	— Встретимся на вокзале в седьмом часу. — Не поздно ли это? Может пусть лучше останется какая минута в запасе? — Ну хорошо, тогда без четверти семь.
— Як там на дварэ? — Цёпла. Хораша. Гэткае надвор'е, казалі, чакаецца й заўтра.	— Как там на улице? — Тепло. Хорошо. Такая же погода, говорили, ожидается и завтра.
— Вашыя праграмістыя зьбіраюцца ў Маскву на выставу «Софтул»? — Пэўна ж. Варта зьезьдзіць, паглядзець, што там новага прапануюць. — Быццам вы ў Інтэрнэце ня бачылі тых навінаў? — У Інтэрнэце — гэта ня тое. А там жа жывыя праграмы! — Хіба вы аб дзень справіцеся памацаць увесь софт*? — Тамака паглядзім, колькі нам спатрэбіцца часу. Трэба ж атрымаць уяўленьне пра кан'юнктуру рынку. *праграмнае забесьпячэньне	— Ваши программисты собираются в Москву на выставку «Софтул»? — Конечно. Стоит съездить, посмотреть, что там нового предлагают. — Как будто вы в Интернете не видели тех новостей? — В Интернете — это не то. А там ведь живые программы! — Разве вы успеете за день пощупать весь софт*? — Там посмотрим, сколько нам потребуется времени. Надо же получить представление о конъюнктуре рынка. *программное обеспечение

— Прывітаньне!
— А-а-а, Касю! Прывітаньне! Нарэшце дачакаліся твайго званка. Калі ўжо вернешся?
— Ды во, якраз зьбіраюся. Заўтра ўвечары выяжджаю цягніком.
— Ты ведаеш, у нас зьмянілася надвор'е. Дождж, слота. Лепш будзе, калі мы сустрэнем цябе. Які нумар цягніка?
— Дваццаць другі: «Прага-Менск».
— А вагон?
— Дзявяты.
— Усё, запісаў.
— Ну, да пабачэньня.
— Да пабачэньня. Будзем чакаць цябе.

— Привет!
— А-а-а, Кася! Привет! Наконец дождались твоего звонка. Когда уже вернёшься?
— Так вот, как раз собираюсь. Завтра вечером выезжаю поездом.
— Ты знаешь, у нас изменилась погода. Дождь, слякоть. Лучше будет, если мы встретим тебя. Какой номер поезда?
— Двадцать второй: «Прага-Менск».
— А вагон?
— Девятый.
— Всё, записал.
— Ну, до свидания.
— До свидания. Будем ждать тебя.

Майстры слова гавораць

Ціха цячэ ў нас Нёман, ціха і сумна, як час па растаньню. Не імчыцца ён з рызыкай ўперад, не шуміць, не гудзе і не пышыцца сілай, а паволі, ступою, моў, скуты журбою — льецца, як срэбра, па родным грунце. Чысты, як шкло, сьветлы, як дзень, сумны і пекны, як хараство ў задуме, ходзіць ён, смуклы юнак, ва ўсе бокі, цешыцца- песьціцца на матчыных грудзяў, льецца-нясецца, сумуе-журбуе і ня можа расстацца з роднай краінай…

Міл яму ціхі гаёк каля лесу, любы зялёныя доўгія ніўкі; мілы лясы, пяшчаныя выдзьмы, горы, вазёры, груды, сенажаці, люб яму й жоўты пясочак на ўласным беразе. Ды як скованы думкай вечнай разлукі, пахаджае ён смутна па роднаму краю — усё разглядае, з усім размаўляе, усё ціха жагнае, моў, цяжка ўздыхае. Падыдзе, засмучаны, к цёмнаму лесу — сьцішыцца, змоўкне, замрэ й абамлее, а потым завернецца — падасца ўперад ды зьнікне ў лесе. Там пагуляе, у цяньку сапачыне, пагамоніць задумліва зь елкамі, соснамі, пазіхне, устрапянецца ды выбяжа ў поле — зазьзяе, як срэбра, заблішчыць, — засьмяецца на сонцы ды разальецца ўстужкай па квяцістым лузе.

(Язэп Лёсік)

Заняткі трынаццатыя | Занятие тринадцатое

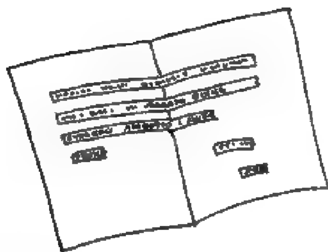

Тэлеграма:

СПАДАРЫНІ І СПАДАРЫ!
ВІНШУЮ З ТРЭЙЦІМ ТЫСЯЧАГОДЗЬДЗЕМ.
ЗЫЧУ ЗДАБЫЦЬ УНУТРАНЫ СУПАКОЙ ЛЮБОЎЮ Й ДОБРЫМІ ЎЧЫНКАМІ.

ЯСЬ

Тэма: Пошта, тэлеграф, тэлефон
(Почта, телеграф, телефон)

Лад мовы

Клічны склон назоўнікаў
(Звательный падеж существительных)

Клічны склон (звательный падеж) — самостоятельная падежная форма существительных, которая сохранилась в беларуском языке и используется при обращении. В значении звательного падежа обычно употребляется именительный падеж. Однако, звательный падеж имеет и собственные правила.

В единственном числе.

аснова назоўніка	прыклады	канчатак
цьвёрдая альбо на *ў*	дзед*у*, чытач*у*, пан*е*, брац*е*, народз*е*, суседз*е*, Ян*е*, знаўц*у*, выдаўц*у* НО! хлопец – хлопч*а*	*-у, -е*
мяккая альбо на *й*	вучн*ю*, дзіцяц*ю*, Мікала*ю*, Ігнас*ю*, Яс*ю*, Ман*ю*, Гал*ю*, ягамосьц*ю*, дабраздзе*ю*, госьц*ю* НО! князь – княж*а*	*-ю*
зацьвярдзелая (*ж, ш, ч, дж, р*) і на *г, к, х*	спадар*у*, амбасадар*у*, Пётр*у*, гарбар*у*, Артур*у*, друж*а*, чалавеч*а*, юнач*а*, Алеж*а*, абібок*у*, выдатнік*у*, сынк*у*	*-а, -у*

Обратите внимание, что при образовании форм звательного падежа может происходить чередование согласных в основе слова: *-т > -це, -д > -дзе, -к > -ча, -г > -жа, -з > жа, -х > -ша, -ц > -ча*. Например, **бра***т* — **бра***це*, **сусе***д* — **сусе***дзе*, **юна***к* — **юна***ча*, **дру***г* — **дру***жа*, **кня***зь* — **кня***жа*, **хлопе***ц* – **хлоп***ча*.

Во множественном числе для обращения используется форма именительного падежа множественного числа: **брат***ы***!** (братья!), **сябр***ы***!** (друзья!), **сын***ы***!** (сыновья!) или образуется существительное в звательном падеже с окончанием *-ове*: **пан** — **пан***ове***!** (господа!), **сват** — **сват***ове***!** (сваты!), **брат** — **брат***ове***!** (братья!), **сын** — **сын***ове***!** (сыновья!), НО! **спадар** — **спадар***ства***!** (господа!), **чалавек** — **людзі! / людцы́!** (люди!).

Па-беларуску кажуць так

Тэлеграма мусіць быць кароткай і чытэльнай.	Телеграмма должна быть короткой и понятной.
З паштовай скрынкі пісьмы дастаюць два разы на дзень.	Письма из почтового ящика вынимают два раза в день.
Галоўная пошта ў Менску працуе круглыя суткі.	Главпочтамт в Менске работает круглосуточно.
Пісьмы да запатрабаваньня атрымліваюць пры вакенцы справа.	Письма до востребования получают у окошка справа.
Канвэрты і папера звычайна прадаюцца ў шапіках, крамах друкаў і канцылярскіх тавараў.	Конверты и бумага обычно продаются в киосках, магазинах печатной продукции и канцелярских товаров.
Куплю маркі для пісьма за мяжу.	Куплю марки для письма за границу.
Трэба ведаць нумар абанэнту.	Нужно знать номер абонента.

— Колькі каштуе вартаснае пісьмо з паведамленьнем?
— Што там у вас, здымкі?
— Але, здымкі ды кніжка.
— Давайце зважым, кошт залежыць ад вагі… Не, замнога. Мусіце пасылаць бандэрольлю.

— Я хацеў бы атрымаць грашовы перавод. Вось мой пашпарт.
— Калі ласка, расьпішыцеся тутака.

— Хачу адправіць пачок. Тут блізка кіляграма.
— Апішыце блянк, калі ласка. Разборліва напішыце адрас.

— Добры дзень. Я хацела б заказаць міжнародную размову. Нумар у Вільні 517-201-44.
— Добра. Чакайце. Ваш заказ будзе выкананы цягам 30 хвілінаў.
…
— Будзь ласка, паўтарыце. Нам перабілі гутарку.
— Добра. Але вам давядзецца трошкі пачакаць.

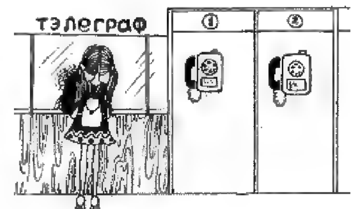

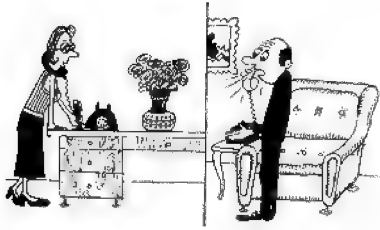

— Алё!
— Кажыце, калі ласка, гучней! Вас блага чуваць.
— Можа, вы мне ператэлефануеце?
— Добра. Пачакайце, я зараз вазьму алавік і запішу ваш нумар.
— Калі ласка, дыктую па лічбах: 7-4-4-1-2-9-0.

— Калі ласка! Я слухаю!
— Прабачце, з кім я размаўляю?
— Язэп Богдан.
— Мне зараз жа патрэбны інжынер Сасноўскі. Ці не маглі б Вы яго паклікаць?
— Хвілінку, я зараз перадам яму слухаўку.

Я знайшоў нумар Ясевага тэлефона ў тэлефоннай кнізе.

Практыкуйцеся

1. Разгледзьце малюнкі і поўным сказам адкажыце на пытаньні.

Что нужно, чтобы получить денежный перевод?
Какой максимальный вес может иметь бандероль?
Сколько нужно платить за бандероль?
Взвешиваются ли ценные письма?
Как скоро выполняется заказ на телефонный разговор?
От чего зависит стоимость телефонных переговоров?
Как позвать к телефону?
Всегда ли хорошая слышимость при телефонных разговорах?
Как нужно писать адрес на почтовых отправлениях?
Много ли вы платите за телефон?
Где можно найти требуемый номер телефона?
Как вы скажете: «Сейчас передам ему трубку»?

2. Скажыце па-беларуску як мае быць.

взвесить (пакунак), опустить конверт в (скрынка), заплатить за (паслуга), окошко (да запатрабаваньня), написать (ліст), купить марку для письма за (мяжа), заполнить адрес (адпраўнік), кабина (нумар тры)

3. Складзіце сказы па-беларуску.

Возвращайся	до понедельника немедленно как можно быстрей
Задерживаюсь	на неделю по делам на три дня
Андрей в командировке	до 14 сентября на неделю до праздника
Приезжай	за своими документами за детьми срочно
Встречайте сегодня	поезд 25, вагон 11 в четыре часа дня у меня слишком много багажа
Буду утром	в семь часов ждите не волнуйтесь
Я перезвоню	вас плохо слышно это по личному вопросу это насчет…

4. Доўжыце гутарку, адказаўшы на пытаньні.

— Табе йдзе «Свая Газэта»?
— Няўжо ж не!
— І я падпісаўся, але на «шапік» да запатрабаваньня.
— Хіба для цябе гэта зручней?
— Дзіва што!

Ці вы афармляеце падпіску на пошце?
Якія друкі вы атрымліваеце?
Які кошт вашай падпіскі?
Колькі гэта рублёў на месяц?
На які тэрмін вы аформілі падпіску?
Колькі асобнікаў і якой газэты вы атрымліваеце на тыдзень?
У якія дні выходзіць газэта (часопіс)?

5. Перакладзіце ў беларускую мову.

а) Привет из Менска!
Почти все дела уладил, осталось провести две встречи. Рассчитываю вернуться 31 января.
Никита.

б) Приветствую вас!
У меня все нормально. Не повезло с погодой, здесь бесконечные дожди. Скучаю о вас. Увидимся через две недели. Знакомый ваш, Мартин, передает вам привет.
До свидания, Андрей.

в) Здравствуйте, Екатерина Васильевна!
Приеду поездом «Менск-Прага» во вторник вечером. Встречайте.
Максим.

г) Привет!
Не волнуйтесь, у меня всё хорошо. Задержусь ещё на пару дней. Передайте Ирине, что в понедельник утром уже буду дома.
Аркадий.

Ясь распавядае

Я вярнуўся з дарогі, і толькі тады ўспомніў пра званок да Юркі. Дакляраваў, што пазваню, ды забыўся, а ён недзе чакае. Зараз жа патэлефаную яму на працу. На другім канцы не чуваць ані Юркі, ані яго супрацоўніка. Вось нарэшце:

— Слухаю, Лапі́цкі пры тэлефоне.
— Прабачце, мне патрэбен спадар Будаве́й.
— Які нумар вы набралі?
— 904-13-597.
— Не, вы памыліліся адной лічбай. Гэта нумар: 904-16-597.

Ня ведаю, хто памыліўся, ці я, ці тэлефон, а ўсё ж я званю зноў. Цяпер — занята. Званю кожную чвэрць гадзіны, і ўсё марна. Толькі а 10 гадзіне з палёгкай пачуў Юркаў голас:

— Алё?
— Прывітаньне, Юрка!
— Ясю? Здароў! Цэлае раньне чакаю. Дзе ты прапаў?
— Здароў, здароў! Ты чакаў, а тэлефон увесь час быў заняты. Значыцца, так…

Практыкуйцеся

6. Скажыце ТАК альбо НЕ.

Ясь тэлефанаваў зь іншага гораду.
Ясь дакляраваў, што патэлефануе.

Ясь тэлефанаваў сябру дадому.
Ён дазваніўся адразу ж.
Ён набраў нумар 904-13-597.
Ясь кінуў тэлефанаваць.
Ясь так і не дазваніўся да свайго сябра.
Ён тэлефанаваў раз-пораз.
Сябра ўшчуваў Яся.
Сябра не чакаў ягонага званка.

7. Складзіце па-беларуску ліст, паштоўку ці віншаваньне да сваякоў, сяброў, партнэраў.

Перад сьвятам у маёй паштовай скрынцы поўна markрознай карэспандэнцыі. Вось і на гэты раз адусюль прыйшлі лісты, паштоўкі, тэлеграмы. Я таксама павіншую сваіх сяброў, сваякоў, прыязьнікаў.

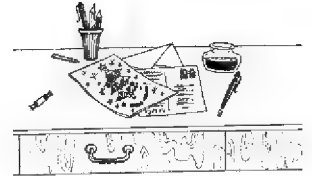

I.

Любыя мае сябры!
У Новым годзе зычу вам росквіту ды ўсякіх посьпехаў. Хай шчасьціць вам!*

Ваш Яська.

*Пусть вам сопутствует удача!

II.

Шаноўны пане Каліноўску!
Дазвольце шчыра падзякаваць Вам за віншаваньне зь дзесяцігодзьдзем нашай суполкі. Вашая ўвага вельмі дарагая для нас. Дзякуй Вам.

З павагай, Ясь.

III.

Дарагі Пётру!
Віншую цябе й тваіх блізкіх зь сьвятам Божага нараджэньня. Зычу шчасьця ў новым годзе, творчага росту. Ды не забывайся, што чым больш расьцеш, тым ніжэй мусіш апускаць галаву перад Творцам усяго.

Яська.

IV.

Добры дзень, мае дарагія!
Цешуся з прычыны магчымасьці* хутка быць у вас. Прыеду якраз на Каляды. Да прыемнага пабачаньня!

Ясь.

*рад возможности

V.

Прывітаньне!
Дружа Іване, даўно зьбіраюся наведаць цябе, ды ніяк не пускаюць розныя штодзённыя клопаты. Хачу расказаць табе пра сваё жыцьцё-быцьцё, але што ў пісьме…

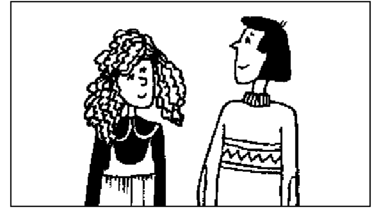

Кароткія і простыя размовы
(чытайце ўголас)

— Спадарыня, штосьці я не магу знайсьці, дзе тут афармляюць пачкі́?
— Пры вакенцы справа адпраўляюць каштоўныя лісты. Далей — бандэролі. А пачкі прымаюць вунь каля таго вакенца з таблічкаю «Прыём пачкоў».
— Так, бачу, бачу. Дзякуй!
— Калі ласка.

— Девушка, что-то я не могу найти, где здесь оформляют посылки?
— У окошка справа отправляют ценные письма. Дальше — бандероли. А посылки принимают там у окошка с табличкой «Приём посылок».
— Да, вижу, вижу. Спасибо!
— Пожалуйста.

— Добры дзень. Маё прозьвішча Карпіцкі. Я хацеў бы пагаварыць з доктарам Яцэвічам.
— Якое ў вас пытаньне?
— Доктар прызначыў мне прыём ў сераду на 15 гадзінаў, але мне ніяк не выпадае. Можа доктар перанясе мой прыём на іншы дзень?
— Пачакайце, калі ласка, я зараз перадам яму слуха́ўку.

— Здравствуйте. Мая фамилия Карпицкий. Я хотел бы поговорить с доктором Яцевичем.
— По какому вопросу?
— Доктор назначил мне приём в среду на 15 часов, но у меня никак не получается. Может доктор перенесёт мой приём на другой день?
— Подождите, пожалуйста, я сейчас передам ему трубку.

— Добры дзень.
— Добры дзень. Я з пошты. На ймя Бобрыка Антона Віктаравіча прыйшла каштоўная бандэроль.
— Гэта я.
— Вось квіток, запішыце свае пашпартныя даныя і расьпішыцеся вось тутака, проці гэтай пазнакі, што вы атрымалі.
— Зразумеў. Вось, калі ласка.
— Вазьміце сваю бандэроль. Да пабачэньня.
— Дзякуй. Да пабачэньня.

— Здравствуйте.
— Здравствуйте. Я с почты. На имя Бобрика Антона Викторовича пришла ценная бандероль.
— Это я.
— Вот квитанция, запишите свои паспортные данные и распишитесь в получении вот тут, напротив этой отметки.
— Понял. Вот, пожалуйста.
— Возьмите свою бандероль. До свидания.
— Спасибо. До свидания.

— Васіль, ці глядзеў ты сёньня пошту?
— Глядзеў. Сёньня пошта ў нас багатая. Скрынка аж трашчыць.
— Ну й што там ёсьць?
— Газэты, рэклямовы дадатак, часопіс для малой. Ну, а для цябе, Юлька, ліст з Таліну. Гэта ўжо, напэўна, ад твайго сябра. Та́нчыць будзеш?
— Адчапіся! Давай мне ліст!

— Василий, смотрел ли ты сегодня почту?
— Смотрел. Сегодня почта богатая. Ящик трещит.
— Ну и что там есть?
— Газеты, рекламное приложение, журнал для ребёнка. Ну, а для тебя, Юлька, письмо из Таллина. Это уже, наверное, от твоего дружка. Танцевать будешь?
— Отстань! Дай мне письмо!

— Пачакай, я ўкіну пісьмо. Дзе тутака паштовая скрынка?
— Вунь там, зь левага боку пры выйсьці.

— Подожди, я опущу письмо. Где здесь почтовый ящик?
— Вон там, с левой стороны возле выхода.

Майстры слова гавораць

Вось ідзе пошта

(урывак пададзены з захаваньнем аўтарскага правапісу)

I

Ты кінуў ліст у паштовую скрынку ды пайшоў сваёй дарогай. А ў скрынцы тымчасам загаварылі:

— Ой, хто там яшчэ!? Тут і так ужо няма месца.

— Дармо. Як-небудзь зьмесьцімся. Перад сьвятам заўсёды такая цесната. Мне недалёка, у Гомель, а вам?

— Я ў Пінск.

— А мне ў Кіеў.

— Я ў Горадзен.

— А я паветранай поштай аж у Канаду, у Таронта.

— Каму куды. А мне ў вёску Пру́сінава. Унучка бабулю віншуе са сьвятам.

— А я ня ведаю, куды паеду. Мой гаспадар «забу́дзька», забыўся горад на канвэрце напісаць. І свайго адрысу ня даў. Куды ж мне цяпер?

— Куды? Хе-хе. Ведама куды — у кошык.

— Ай-яй-яй! А на мяне там чакаюць, хвалююцца…

— А на мяне марку забыліся наклеіць. Што са мною будзе?

— Нічога. Вас даставяць «даплатны́м». І ўсё.

— Скажэце, а калі нумар дому не напісаны на канвэрце, як жа яго знойдуць? Я так баюся загінуць.

— Знойдуць, не хвалюйцеся... Праз адрысны стол. Толькі да сьвята наўдачу ці трапіце вы на месца…

II

Каля ходзішча спыніўся маленькі аўтамабіль. На ім напіс — СУВЯЗЬ. З машыны выйшаў чалавек, падыйшоў да паштовае скрынкі, падставіў мяшок. Пстрык! Пстрык! — і лісты ў мяшку. Шаснаццаць такіх машынаў снуюць па ўсім Менску, выбіраюць пошту тры разы на дзень. Ніводнае скрынкі не прапусьцяць.

У мяшку сустрэліся лісты з розных скрынак. Ізноў пачалася гутарка:

— Куды гэта нас павезьлі, ня ведаеце?

— Ведама куды, на Галоўную пошту.

— Стой! Прыехалі!

— Выгружай!

І мяшкі зь лістамі паймчаліся па йстужцы транспартэра ў будынак. Іх падхапляюць і на ліфце падаюць на трэйці паверх. Там мяшкі адкрываюць і вытрасаюць зь іх усё на стол. Тысячы, дзесяткі тысячаў лістоў, паштовак, бандэроляў… усё трэба разабраць і своечасова адправіць.

Як-жа з гэтым дадуць ра́ды паштавікі?

Ім памагаюць машыны. Разабраныя лісты трапляюць у штэмплявальную машыну. Што яна робіць? Пагашае маркі ды ставіць штамп. На штампе паказаныя дата, месяц, год, гадзіна, калі ліст надыйшоў.

Хутка як маланка штампуе машына лісты ды скідае ў скрынкі. Раз-раз-раз-раз!.. 18 тысячаў лістоў за гадзіну!

— Ох, галава хадуном! Нічога ўжо не разумею. Дзе мы? Куды мы цяпер?..

— Трымаймася разам.

Куды ўжо там разам! Поўныя скрынкі лістоў зьяжджаюць разам па транспартэры ўніз ды трапляюць у сартавальню. Тут дзяўчаты-сартавальніцы хутка-хутка разьбіраюць лісты ды раскладаюць па клетках пэўных маршрутаў. Адсюль іх возьмуць, ізноў запячатаюць у мяшкі ды павязуць — адныя на вакзал, другія — на аэрапорт. Пагрузяць у паштовыя вагоны ці ў самалёты ды… Ту-ту-у-у! Паехалі. Шчасьлівае вам дарогі! Вясёлага сьвята!

(Валентына Пашкевіч)

Заняткі чатырнаццатыя — Занятие четырнадцатое

Пільнуймася свайго

Малады́ я быў ху́ткі, як стро́нга, лёгкі на хаду́. Даро́гу й адпачы́нак лічы́ў за адно́. Ну й пахадзі́ў я, папае́зьдзіў па сьве́це. Но́выя мясьці́ны што́раз ва́білі мяне́.

З ча́сам зьмяні́ўся мой сьветагля́д. Цяпе́рака я як дзя́дзька ў гадо́х ве́даю, што ёсьць кра́ем жада́ньняў. Цяпе́рака я пільну́юся то́лькі свайго́ ды ня ду́маю, дзе праве́сьці адпачы́нак нале́та.

Мая́ сядзі́ба, што застала́ся ў спа́дчыну, патрабу́е вялі́кага до́гляду. Гэ́тым ле́там удву́х з сы́нам бу́дзем ла́дзіць буды́нкі. Вось табе́ бу́дзе й адпачы́нак.

Тэма: Адпачынак
(Отдых)

Лад мовы

Назоўнік у творным склоне

КІМ? ЧЫМ? КАЛІ? ДЗЕ?

У адзіночным ліку:

	аснова	прыклады	канчатак
ж.р., м.р., а.р. на *-а, -я*	мяккая	сям'*ёй* (*-ёю*), зямл*ёй* (*-ёю*), Юл*яй* (*-яю*), вішн*яй* (*-яю*), Кол*ем*, судзьдз*ём*	*-ёй* (*-ёю*) *-яй* (*-яю*) *-ем, -ём*
	цьвёрдая, зацьвярдзелая і на *г, к, х*	дзяўчын*ай* (*-аю*), дарог*ай* (*-аю*), рак*ой* (*-ою*), птушк*ай* (*-аю*), мужчын*ам*, бацьк*ам*, калег*ам*	*-ай* (*-аю*) *-ой* (*-ою*) *-ам*
м.р. без канчатку, н.р. на *-а, -о, -е, -ё*	мяккая	жал*ем*, бярэм*ем*, пол*ем*, вучн*ем*, агн*ём*	*-ем, -ём*
	цьвёрдая, зацьвярдзелая і на *г, к, х*	горад*ам*, брат*ам*, відэльц*ам*, бор*ам*, шлях*ам*, бераг*ам*, вок*ам*, век*ам*, сял*о́м*, мастак*о́м*, хлапц*о́м*, даждж*о́м*, стал*о́м*	*-ам, -ом*
ж.р. без канчатку	мяккая і цьвёрдая	кроў*ю* (крыв*ёю*), косьц*ю*, сьвякроў*ю* (сьвекрыв*ёю*), любоў*ю*, верф'*ю*	*-ю* (*-ёю*)
	зацьвярдзелая	ночч*у*, поўнačч*у*, Нарачч*у*, мышш*у*	*-у*
рознаскланяльныя		дзіц*ем*, імен*ем*, племен*ем*	*-ем*
		кацян*ём*, куран*ём*, птушан*ём*, ягн*ём*	*-ём*

!

1) В творительном падеже согласные (кроме букв *б, ф, ў, р*) удлиняются, если находятся между гласными: **со*льлю*, рэ*чч*у**.

2) Обратите внимание, что в сочетании с глаголами **ехаць, ісьці, ляцець, плыць** существительное употребляется именно в творительном падеже: **плыць параплавам, ляцець самалётам, ехаць аўтобусам**.

У множным ліку:

	асnова	прыклады	канчатак
ж.р., м.р., а.р. на *-а, -я*	мяккая	сем’*ямі*, вішн*ямі*, земл*ямі*, судзьдз*ямі*, струмен*ямі*, бярэм*ямі*, пал*ямі*, вучн*ямі*, агн*ямі*, крыв*ямі*, касьц*ямі*, сьвекрыв*ямі*	*-ямі*
м.р. без канчатку, н.р. на *-а, -о, -е, -ё* ж.р. без канчатку	цьвёрдая, зацьвярдзелая і на *г, к, х*	дзяўчат*амі*, дарог*амі*, відэльц*амі*, берег*амі*, бацьк*амі*, калег*амі*, гарад*амі*, стал*амі*, брат*амі*, сёл*амі*, дажджа*мі*, шлях*амі*, мастак*амі*, вач*амі* (*-мі*), вуш*амі* (*-мі*), нач*амі*, мыш*амі*	*-амі* (*-мі*)
рознаскланяльныя		дзець*мі*, імён*амі*, плямён*амі*, кацянят*амі*, куранят*амі*, птушанят*амі*	

Па-беларуску кажуць так

У нядзелю ён меўся ехаць да бацькоў.	В воскресенье он собирался ехать к родителям.
Субота і нядзеля ў нас нячынныя дні.	Суббота и воскресенье у нас выходные дни.
Цяперака тут інакшы расклад руху цягнікоў.	Теперь здесь другое расписание движения поездов.
Сустрэнемся ў казыно.	Встретимся в казино.
Валізкі здамо ў схоў.	Дорожные сумки сдадим в камеру хранения.
Мой нумар у гатэлі з усімі выгодамі.	Мой номер в гостинице со всеми удобствами.
Мы едзем горадам.	Мы едем по городу.

Маё захапленьне — падарожжа. Люблю блукаць па лясных сьцежках. Лес вабіць у любую пару году. Зімой — у сьнезе, вясной — у фарбах, летам — у птушках, восеньню — у шуме дрэў.

Я люблю імшарыну каля дзедавай старой сядзібы. Люблю зьбіраць ягады і слухаць дзівосную музыку лесу. Калі б ні зайшоў, ён адорыць цябе і грыбамі, і ягадамі. Журавіны, чарніцы, брусьніцы… Бяры колькі хочаш!

Рыбацтва — захапленьне дзядзькі Рыгора. Ён рыбак з стажам. Мае свой човен, адмысловыя рыбалоўныя снасьці, усе неабходныя інтрумэнты ды прыстасаваньні. Найбольш ён любіць лавіць шчупакоў, і ўжо добра вызнаў іхны характар. Ведае ўсе хітрыкі лову драпежнай рыбы на бле́шню.

Падчас свайго рыбацтва дзядзька Рыгор меў мноства цікавых прыгодаў. Пры выпадку ён раскажа вам, як аднойчы шчупак ледзь не сьцягнуў яго пад лёд — во на якіх вялізных рыбін яму шанцавала!

Вось дзе ён бавіць свой вольны час! Ды яшчэ й кажа, што тэлевізар ёсьць яго адпачынкам. Гэтага я ня здольны зразумець.

Мы ідзём у ягады, у грыбы. Грыбныя мясьціны добра ведае Сяржук, бо ён змалку хадзіў зь дзедам у грыбы, вучыўся іх зьбіраць. Так, тут патрэбная свая навука. Добры грыбнік, каб не парушыць грыбніцу, ніколі ня будзе сквапна рваць грыб разам зь зямлёй. Акуратна падрэжа!

Сёньня ў маім кошыку падасінавікі, сыраежкі, апенькі — аніводнага баравіка. Дзеці зьбіраюць толькі лісічкі, бо баяцца памыліцца і ўзяць якуюсь труцізну.

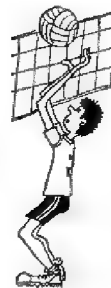

Мой меншы брат спартовец, вандроўца, сябра прыроды. Наагул, ён скаўт ці, як кажуць па-беларуску, віцязь. Мне падабаюцца ягоныя паводзіны, ён здольны на добрыя ўчынкі. Бароніць слабейшых. На трэніроўках дапамагае тым, у каго ня ўсё выходзіць.

Запрашаем на вечарынку! Мы тут пяём, танцуем, гуляем у розныя гульні. Сёньня ў нас усе вядомыя выканаўцы. Мікола Палачанін прачытае свае новыя вершы. Олік Мароз будзе граць на гармоніку, Ларыса Шавель — на скрыпцы. Паслухаем і кружэлкі з новымі запісамі беларускіх гуртоў.

Мая сястра Ніна любіць мадэрную музыку і стараецца ўключыць яе мацней. Тады наш дзядуля злуецца. А калі ён у гуморы, дык кажа: «Ня я кансэрватар, а вашая музыка закансэрваваная. Дыскатэка нейкая, няхай яе кот брыкне, гэтую музыку. Калісьці былі вечарыны. Яны зваліся яшчэ ігрышчы. На ігрышчы граў музыка або цэлая капэля. Цымбалісты на цымбалах, дудар на дудзе, а скрыпач — на скрыпцы». І тут наш дзед гатовы заграць на сваім баяне «Вочы чорны, чароўны, непрытомны».

Практыкуйцеся

1. Па-беларуску адкажыце на пытаньні.

Как вы проводите свободное время?
Есть ли у вас хобби?
Занимаетесь ли вы спортом?
Где собираетесь провести свой отпуск?
Чем увлекаются ваши родные и близкие?
Чем увлекается ваш друг? Какое его любимое занятие?
Ходите ли вы в кино?
Как часто вы смотрите телевизор?
Есть ли у вас любимая телевизионная передача?
Любите ли вы разгадывать кроссворды?
Какой вид литературы вы предпочитаете?
Есть ли у вас любимые писатели?
Каких беларуских писателей вы знаете?
Выходной вы проводите с семьей?
Что вы обычно делаете в воскресенье?
Часто ли вы бываете на природе?
Любите ли вы гулять по лесу?
Ходите ли вы по грибы, по ягоды?
Что ещё вас интересует?
О чем мы вас ещё не спросили?

2. Прачытайце тэксты. Выберыце той, які вам больш даспадобы, і далей вядзіце гутарку пра свой адпачынак.

I.

Ня ведаю, як вы, а я не люблю сядзець на адным мейсцы. Мне падабаецца быць у руху. Люблю ехаць на сваёй машыне па добрай дарозе. Люблю й пешую вандроўку. Які б ты зьнямоглы ня быў, станеш ісьці — і ўсё пераходзіш. Нездарма колісь людзі лячылі балеснасьць хадзьбою. Найбольш мне падабаецца ісьці басанож. Зялёная травіца пад нагамі, шопат маўчаньня перадае сэрцу радаснасьць. На кожную зёлку гляджу так, як бы ніколі ня бачыў яе. Гэта папраўдзе шчасьлівы лад, які вызваляе мяне ад усяго звычайнага, будзённага…

II.

З панядзелка я йду ў вадпачынак. Але ж плян адпачынку трэ' было перайначыць. Спачатку думаў паехаць да сваякоў. А тут здараецца пуцёўка на Сьвіцязь. Пэўна ж, я скарыстаюся магчымасьцю, «Каб глянуць на возера зблізку». Дарэчы, я зачараваны паэзіяй Адама Міцкевіча:

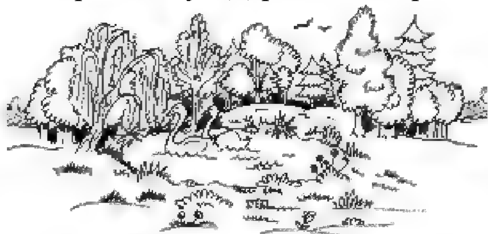

«Гушчар лесу пахне чаборам і мёдам,
Жывіцы настоем смалістым.
Там возера Сьвіцязь, як шыбіна лёду,
Ляжыць паміж дрэваў цяністых».

3. Складзіце сказы з ужываньнем пададзеных словаў.

стала на пагодзе (установилась хорошая погода)
горача (жарко)
пасьля іспытаў (после экзаменов)
канец тыдня (конец недели)

выправіліся (отправились)
адпачынак (отдых)
вандроўка (поход)
шпацыр (прогулка)
за горад (за город)
на возера (на озеро)
на мора (к морю)
на вёску да бабулі (в деревню к бабушке)
купацца (купаться)
загараць (загорать)
гуляць у футбола (играть в футбол)
гуляць у тэніс (играть в теннис)
задаволены (довольны)

Ясь распавядае

Гэтую нядзелю я правёў на лецішчы ў майго дзядзькі Васіля. Я ўвогуле люблю прыяжджаць сюды ў любую пару году. Ва ўсім адчуваецца лад і парадак. Чалавек шчыруе на сваёй дзялянцы зь вясны да восені.

Гляньце на градкі, парнік. Тут «гадуюцца» бульба, буракі ды морква, кабачкі, памідоры й агуркі, гарбузы, цыбуля, часнок, капуста. А яшчэ, уявіце сабе, нават кавуны й вінаград.

Заўважце, як усё спарадкавана на невялічкай дзялцы. Яна сплянаваная так, што зьмясьціўся агарод, сад ды яшчэ лазьня й паветка. Пэўна ж, працы тут шмат. Хоць я й ня маю вялікага замілаваньня да земляробства, але калі прыяжджаю, не сяджу склаўшы рукі, дапамагаю дзядзьку, чым магу і як магу. Бяру ў рукі рыдлёўку ці граблі, а як рабілі парнік, — то гэбаль і сякеру. Але, скажу вам, вельмі прыемна працаваць на вольным паветры.

Дзядзькавы клопаты на лецішчы пачынаюцца з раньняй вясны. Ён загадзя прыкідвае, што і дзе будзе садзіць, якое насеньне сеяць, як трэба ўгноіць зямлю. Ужо ў красавіку пачынае абрабляць зямлю, даглядае расаду.

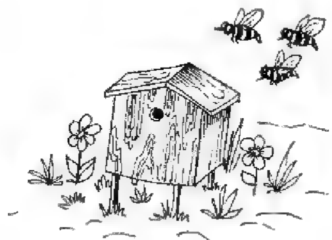

У Васіля ёсьць нават ружоўнік. І тульпаны, і глядыёлюсы… Тут дрэўцы фруктовыя, там — кусьцікі глогу, каліны. Гэта мікрасьвет майго дзядзькі.

Нядаўна яму дадалося яшчэ турботаў. Ён завёў пчол і кожнаму расказвае пра гэта.

Увосень дзядзька бярэ гэтулькі розных дароў! Ды й, якое тут дзіва, проста «прырода на дзіва праўдзіва». Яна аддзячвае, калі чалавек праз яе мае гэтулькі клопату. А «дзе недагляд, там сады перародзяцца ў дзічку, поле радзіць перастане, бур'янам заглухне». Дзядзька Васіль цягне гужок свой, як толькі можа цягнуць сапраўдны гаспадар.

Практыкуйцеся

4. Скажыце, ці ёсьць у вас лецішча, як яно выглядае і што вы робіце там ў розныя поры году.

5. Уявіце сабе, што Вы мэтрдатэль і сустракаеце турыстаў. Вам неабходна пазнаёміць іх з правіламі пражываньня ў гатэлі, расказаць пра часы працы рэстаранаў і крамаў, даць іншыя неабходныя зьвесткі. Карыстайцеся пададзеным дыялёгам.

Да гатэлю мы даехалі аўтобусам.

— Добры дзень! Я маю тут два зарэзэрваваныя пакоі на імя Смык. Вось мой пашпарт.

— Так, ёсьць на вашае імя два пакоі. Нумары 310 і 311. Гэта на трэйцім паверсе.

— Калі я мушу плаціць? Цяпер ці пазьней?

— Ня мае значэньня. Можаце зараз, а можаце й пазьней. Колькі часу вы ў нас будзеце?

— Дакладна ня ведаю, але да канца тыдня — без сумневу.

— Добра. Падпішыце вось тутака, калі ласка. Гэта вашыя ключы. Вось картка наведвальніка. Яе трэба заўсёды паказваць пры ўваходзе ў гатэль. Парадак працы рэстарацыі гэткі: сьняданак – з $8^{\underline{00}}$ да $10^{\underline{00}}$, палудзень – з $12^{\underline{00}}$ да $15^{\underline{00}}$, вячэра – з $18^{\underline{00}}$ да $21^{\underline{00}}$, начная вячэра з $23^{\underline{00}}$ да $24^{\underline{00}}$. Апроч гэтага, на кожным паверсе ўвесь час працуюць кавярні. Можаце наведаць казыно. Яно адчыненае з $19^{\underline{00}}$ да $6^{\underline{00}}$. Зараз я гукну абслугу, каб вам паказалі вашыя пакоі.

6. Як гэтыя дыялёгі будуць гучаць па-беларуску? Перакладзіце.

а) — Простите, вы не знаете, камера хранения ручной клади сейчас открыта?
— Она открыта, но надо поспешить: через несколько минут будет перерыв.
— Носильщик, занесите, пожалуйста, мои вещи в камеру хранения.

б) — Ах, какая длинная очередь в кассу! Простите, может, вы меня пропустите? Мой поезд сейчас отправляется. Я боюсь опоздать.
— Я не против. Но спросите у тех, кто стоит впереди.

в) — Это место у окна свободное? Можно его занять?
— Пожалуйста, прошу.
— Спасибо.

г) — Интересно, сколько мы стоим на этой станции?
— Не знаю. Первый раз еду по этому маршруту.
— А куда вы едете?
— До Бреста.
— Значит, вы в шестом часу будете там. А мне еще ехать и ехать.

д) — Душно в вагоне. Может немного приоткрыть окно? Вы не возражаете?
— Конечно, открывайте, пожалуйста, ведь вы же еще и в теплом свитере.

Кароткія і простыя размовы
(чытайце ўголас)

— Куды ж гэта ты нарыхтаваўся? — У турысцкі паход. — Не забудзься пакласьці ў пляцак самае патрэбнае. — Я ўжо ўсё спакаваў: ліхтарню, запалкі, патэльню, конаўку. І нават сяньнік надзіманы. — Прыхапі з сабой яшчэ й компас.	— Куда это ты собрался? — В туристический поход. — Не забудь положить в рюкзак самое необходимое. — Я уже всё упаковал: фонарь, спички, сковороду, кружку. И даже матрац надувной. — Прихвати с собой ещё и компас.
— Мне хацелася б пабачыць Аўстралію. — Някепскае ў цябе жаданьне. А вось магчымасьці… Дарагое падарожжа!	— Мне хотелось бы посмотреть Австралию. — Неплохое у тебя желание. А вот возможности… Дорогое путешествие!
— Ці не схадзіць нам у бар? — У мяне няма звычкі хадзіць па барах. Я люблю лепш бавіць час у музэі, тэатры, альбо кіно. — Дык што ты прапануеш? — Сёньня мы можам схадзіць у краязнаўчы музэй, а на суботу ці нядзелю заплянуем паездку ў Строчыцы. Паглядзім музэй драўлянага дойлідства. — Гэта цікава. А я й ня ведаў, што ёсьць гэткі музэй. — Ты шмат чаго, браце, ня ведаеш. Я табе яшчэ раскажу пра славутасьці нашага краю.	— Не сходить ли нам в бар? — Я не привык ходить по барам. Я люблю лучше проводить время в музее, театре или кино. — Ну и что ты предлагаешь? — Сегодня мы можем сходить в краеведческий музей, а на субботу или воскресенье запланируем поездку в Строчицы. Посмотрим музей деревянного зодчества. — Это интересно. А я и не знал, что есть такой музей. — Ты, друг, много чего не знаешь. Я тебе ещё расскажу, чем интересен наш край.
— Заўтра маем вольны дзень. Што ты зьбіраешся рабіць? — Звычайна я іду на канцэрт, у кіно ці тэатар. Але зараз у мяне такі настрой, што нікуды ня хочацца. Пэўна, буду дома. — І што? Няўжо ты прасядзіш цэлы дзень перад тэлевізіяй? Па-мойму, табе трэба крыху разьвеяцца. Я ведаю некалькі куткоў, дзе можна прыемна пасядзець, смачна пад'есьці, патанчыць. Зрабі ты хоць раз выключэньне з сваіх стэрэатыпаў! — Братка ты мой, я ўжо й забыўся, калі апошні раз быў у рэстарацыі. — Усё, дамовіліся. Заўтра пойдзем.	— Завтра у нас выходной. Что ты собираешься делать? — Обычно я иду на концерт, в кино или театр. Но сейчас у меня такое настроение, что никуда не хочется. Наверное, буду дома. — И что? Неужели ты просидишь целый день перед телевизором? По-моему, тебе нужно немного развлечься. Я знаю несколько местечек, где можно приятно поседеть, вкусно поесть, потанцевать. Сделай ты хоть раз исключение из своих стереотипов. — Старик, я уже и забыл, когда последний раз был в ресторане. — Всё, замётано. Завтра идём.

— Гэтулькі рэчаў!.. А ці забярэш усё за раз? — Сьпярша вазьму флянсы, а па дрэўцы прыйду другім наваротам.	— Столько вещей!.. А заберёшь ли всё за раз? — Сначала возьму саженцы, а за деревцами приду второй раз.
— Хацелася б паезьдзіць, пабачыць больш цікавых мясьцінаў. — Дык у нас жа яшчэ тыдзень часу! — Што тыдзень?! Праляціць нібы адзін дзень.	— Хотелось бы поездить, увидеть больше интересных мест. — Так ведь у нас ещё неделя времени! — Что неделя?! Пролетит буд-то один день.
— На ўсё лета паедзем у вёску. — А я вельмі шкадую, што прадаў свой дамок у вёсцы. Лецішча для мяне чужое.	— Мы поедем на все лето. — А я очень сожалею, что продал свой домик в деревне. Дача для меня чужая.
— Ці падабаецца табе спорт? — Дзіва што! Стадыён пад бокам. Кожнае раньне займаюся па цэлай гадзіне. І два разы на тыдзень хаджу ў басэйн. А ты? — Я таксама. Не вылажу з Палацу Спорту. — І чым ты там займаешся? — Перажываю за сваю любімую каманду. — І гэта ты называеш спортам? — А як ты думаў?.. Гады прайшлі. Я ўжо сваё адгуляў, а вось цяга да спорту застаецца. Ды, зрэшты, гэта куды лепш, чым сядзець дома.	— Любишь ли ты спорт? — Конечно! Стадион рядом. Каждое утро занимаюсь по часу. И два раза в неделю хожу в бассейн. А ты? — Я тоже. Не вылезаю из Дворца Спорта. — И чем ты там занимаешься? — Болею за свою любимую команду. — И это ты называешь спортом? — А как ты думал?.. Годы прошли. Я уже своё отыграл, а вот тяга к спорту осталась. И, наконец, это куда лучше, чем сидеть дома.

Майстры слова гавораць

Было гэта пагодлівым чэрвеньскім днём. Крадучыся, каб не бачыла маці, зьбегаў я рана-раненька ў так званы Лог — роў за нашымі агародамі. У самай упадзіне рова, у зялёнай бязладнай гушчэчы вырастае гонкі ляшчыньнік — ствол у ствол, з гнуткімі й тугімі парасткамі-хлудамі. Там я выбраў і выразаў сабе першае сваё вудзільна. Ачысьціў ад кары, прынёс паціхеньку дахаты, схаваў пад страхою павеці. Паплавень зь леташняй сітціны ўжо ляжаў у мяне ў кішэні. Меў я і кручок — яго даў мне анучнік за старое рызьзё. Не было толькі лёскі. Але я бачыў, як сукаюць лёску з конскіх валасоў. Белы наш конь якраз стаяў ля павеці. Даўно ўжо ў думках рыхтаваўся я да адказнай апэрацыі — здабыць з конскага хваста пучок так патрэбнага мне валосься. Ды ўсё не асьмельваўся. Але ў тую раніцу, напэўна, я дасьпеўткі для важнага подзьвігу. Падсунуўся да каня, збоку ўзяўся за хвост. Конь даверліва пераступіў з нагі на нагу. Я выбраў зь сярэдзіны хваста самы доўгі пучок валасоў, намотаў на руку і тузануў з усіх сіл. Каня быццам падмянілі — як ад раптоўнага стрэлу, узьвіўся задам аж пад самую страху. І з гарачым полымем у вачох я пакаціўся на сьвежае пілавіньне за варотамі. Колькі там ляжаў — ня ведаю. Калі ж ачнуўся, то ня думаў, дзе й што мне баліць, бо з радасьцю ўбачыў: пучок конскага валосься ў руцэ!

(Кастусь Кірэенка)

Заняткі пятнаццатыя — Занятие пятнадцатое

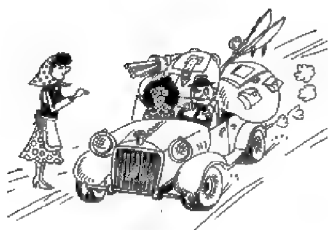

Як я ехаў да яе, —
Брычка на райсорах,
А прыехаў ад яе, —
Хата на падпорах.

Як я ехаў да яе, —
Тысячамі лічыў,
А як ехаў ад яе, —
Тры грошы пазычыў.

Як я ехаў да яе, —
Боты лякаваны,
А прыехаў ад яе
Ў шапцы палатанай.

(Беларуская народная песьня)

Тэма	Шлях (Дорога)

Лад мовы

Назоўнік у месным склоне

ПРЫ КІМ? ПРЫ ЧЫМ? ДЗЕ?

У адзіночным ліку:

	аснова	прыклады	канчатак
ж.р., м.р., а.р. на *-а, -я*	цьвёрдая	у ва*дзе*, у лес*е*, у крам*е*, у сьве*це*, на канап*е*	*-е*
	зацьвярдзелая	на вуліц*ы*, на Нарач*ы*, у гараж*ы*, на мор*ы*, у бар*ы*, ! на гар*э*	*-ы* *-э* !
м.р. без канчатку, н.р. на *-а, -о, -е, -ё*	на *г, к, х*	у даро*зе*, на лу*зе*, у гаро*се*, на падло*зе*, на раг*у*, у банк*у*, на ручнік*у*, ! у ру*цэ*′, ! на шча*цэ*′, ! у му*цэ*′, ! на во′пра*цы*	*-е* *-у* *-э* (*-ы*) !
ж.р. без канчатку	мяккая	у пачакальн*і*, у лазьн*і*, у цырульн*і*, у майстэрн*і*, на ветраз*і*, на паляваньн*і*	*-і*
рознаскланяльныя		у немаўляц*і*, у дзіцяц*і*, у кураняц*і*, у казьляняц*і*, у імен*і*, на стрэмен*і*	
назвы асобаў (людзі, імёны, прозьвішчы)	цьвёрдая, зацьвярдзелая і на *г, к, х*	пры Міш*у*, пры беларус*у*, пры Смоліч*у*, на Барыс*е*, пры Пётр*у*, пры Іван*е*, пры Алег*у*	*-у* *-е*
	мяккая	пры цесьц*ю*, пры Мікала*ю* Таўген*ю*, пры вучн*ю*, ! пры Сьмірнов*е*	*-ю* *-е* !

!

ж.р. на *-а*	*-га* > *-зе* *-ха* > *-се* *-ка* > *-цэ*′ (*-цы*)	Нямі*га* — на Нямі*зе*, Пра*га* — у Пра*зе* стра*ха* — на стра*се*, эпо*ха* — аб эпо*се* ра*ка*′ — на ра*цэ*, го′р*ка* — на гор*цы*
м.р. і **ж.р.** на *-а*	*-да* > *-дзе* *-та* > *-це*	мару*да* — пры мару*дзе*, Кана*да* — у Кана*дзе* Міві*та* — пры Мікі*це*, сіра*та* — аб сіра*це*
н.р. на *-о*	*-до* > *-дзе*	гняз*до* — у гнязь*дзе*
м.р. без канчатку	*-т* > *-це* *-д* > *-дзе* *-г* > *-зе* *-х* > *-се* *-й* > *-і*	бы*т* — у бы*це*, бра*т* — пры бра*це* чаро*д* — у чара*дзе*, агаро*д* — у агаро*дзе* бера*г* — на бера*зе*, паро*г* — на паро*зе* кажу*х* — у кажу*се*, гаро*х* — у гаро*се* га*й* — у га*і*, Кіта*й* — у Кіта*і*, напо*й* — у напо*і*

!

1) При употреблении предложного падежа нередко возникает путаница в выборе окончания *-у* или *-е*. Вариант окончания зависит от твёрдости или мягкости основы, от ударения. Иногда здесь имеет значение и предлог. Например: *пры* **мужчыну, сыну, тэхніку, Івану**; *на* **сыне матчына блаславёньне; на рагу вуліцы**, НО! **на розе каровы**.

2) Названия лиц (люди, имена, фамилии) с мягкой основой имеют окончание *-ю*: **вучань — пры вучню, Коля — пры Колю**.

3) Если в существительном женского рода с основой на *к* окончание находится под ударением, то в предложном падеже *к* переходит в *ц* с окончанием *-э*: **шчака́ — на шчацэ, мука́ — у муцэ, рука́ — у руцэ**. В остальных случаях — с окончанием *-ы*: **пра́ца — на працы, су́мка — у сумцы, сьце́жка — на сьцежцы**.

У множным ліку:

	аснова	прыклады	канчатак
ж.р., м.р., а.р. на *-а, -я* м.р. без канчатку, н.р. на *-а, -о, -е, -ё* ж.р. без канчатку	мяккая	у сем'*ях*, у вішн*ях*, у земл*ях*, пры судзьдз*ях* (*-ёх*), у струмен*ях*, у пал*ях*, пры вучн*ях*, у агн*ях*, у касьц*ях*, пры сьвекрыв*ях*	*-ях* (*-ёх*)
	цьвёрдая, зацьвярдзелая і на *г, к, х*	пры дзяўчат*ах*, у дарог*ах*, на відэльц*ах*, на берагах (*-ох*), пры бацьк*ах*, аб калег*ах*, у гарад*ах* (*-ох*), на стал*ах*, пры брат*ах* (*-ох*), у сёл*ах*, у дождж*ах*, у вач*ах* (*-ох*), у вуш*ах* (*-ох*), у нач*ах*, па нач*ох*	*-ах* (*-ох*)
рознаскланяльныя		пры дзец*ях*, пры імён*ах*, пры плямён*ах*, пры кацянят*ах*, пры птушанят*ах*	*-ах, -ях*

Па-беларуску кажуць так

Паглядзім, які шлях будзе для нас зручнейшы, чыгуначны ці паветраны.	Посмотрим, какой путь для нас будет удобнее, железнодорожный или воздушный.
Мне лепш ляцець самалётам.	Мне лучше лететь на самолёте.
Тры тыдні мы будзем у марскім падарожжы.	Три недели мы будем в морском путешествии.
Язда на электрычцы зойме ў нас паўтары гадзіны.	Поездка на электричке займет у нас полтора часа.
Для аўтамабільнага транспарту існуюць дарожныя знакі.	Для автомобильного транспорта существуют дорожные знаки.
На гэтым тыдні нашы ад'езьдзіны.	На этой неделе наш отъезд.
У яго матацыклет з каляскай.	У него мотоцикл с коляской.
Да дому я магу дабрацца й на ровары.	Домой я могу добраться и на велосипеде.
Добры пешаход пільнуецца правілаў дарожнага руху.	Хороший пешеход придерживается правил дорожного движения.
Дарога няторная.	Дорога нехоженая.
Падрыхтуем багаж для мытнага кантролю.	Подготовим багаж для таможенного контроля.
У нас нічога няма для абкладаньня пошлінаю.	У нас ничего нет для обложения пошлиной.

— Гэта не прыватная машына, гэта таксоўка.
— І, відаць, вольная.
— Куды вам ехаць? Які ваш адрас?
— На вуліцу Каліноўскага, калі ласка, да кінатэатру "Вільня".

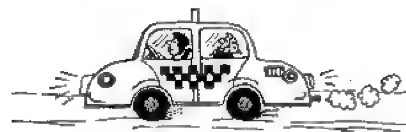

Мне давялося галасаваць на дарозе.

Зараз паглядзім, чаго тут бракуе. Бэнзынавы бак хутка будзе парожні. І алі'ва патрэбная.

— Скажыце, калі ласка, дзе тут найбліжэйшая запраўка?

— Праедзьце ўперад. Потым праз мост і адразу ж налева.

Трэба змалку вучыць дзяцей правільна пераходзіць праз дарогу.

— Я не пераходжу праз вуліцу на чырвонае сьвятло.

— І я таксама пільнуюся зялёнага!

— Я шукаю мейсца для стаянкі. На жаль, тутака стаянка аўтамашын забароненая.

— Можаце паставіць сюды, але толькі на гадзіну. Заяжджайце заднім ходам.

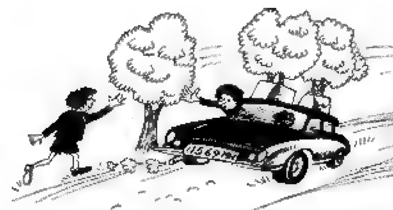

— Можаце адрамантаваць маю машыну да заўтра?

— Не-е-е, хутчэй як за два дні гэтага ня зробіш.

— А за тыдзень?

— Ну… калі падумаць…, то можна.

— А за два тыдні?

— Але… тут без памочніка ўжо не абысьціся!

— Ці ёсьцека ў вас запчасткі да мадэлі ВАЗ-2101?

— Не, для вашай «капейкі», на жаль, ужо няма.

— А што ж мне рабіць?

— Паспрабуйце пад’ехаць у нядзелю на рынак у Ждановічы, можа, там што-небудзь знойдзеце.

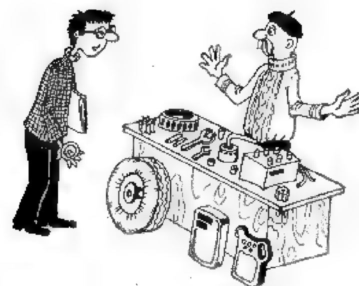

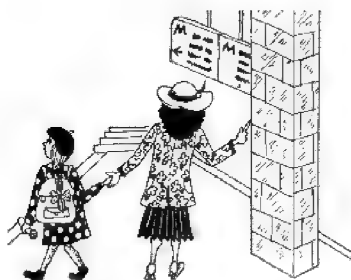

— Нам на той бок?
— Ты ўсё яшчэ блытаешся! Глядзі на паказальнікі напрамкаў.

Практыкуйцеся

1. Прачытайце тэкст і адкажыце на пытаньні.

Паязджане ўсюды маюць свае шляхі. На чыгунцы, на вадзе, у паветры. Кожны па-свойму зважае на такія акалічнасьці, як хуткасьць, камфорт, выгода, бясьпека.

Цягнік ці самалёт? Асабіста для мяне гэткага пытаньня не існуе. Я лічу за лепшае* падарожнічаць на сваім легкавіку. Па-мойму, гэта вельмі зручна. Мне ня трэба хваляваецца ані пра білеты, ані пра цяжкія валізкі. Я ня ўціснуты ў казённыя рамкі часу. Магу спыніцца і пабыць там, дзе пажадаю, колькі мне неабходна.

Вось і цяперака, па дарозе зь Вільні я заехаўся ў Сьвіраны. Тут радзіма Францішка Багушэвіча. А я ж гарнуся да яго. Ведаеце, які гэта быў паэт, чалавек, беларус?!

…Зараз мне трэба зьвярнуць улева і праехаць тымі ліпавымі прысадамі. Там я спынюся і буду ладзіць здымкі. Але дзе ж мой фотаапарат?

---

*отдавать предпочтение

Як вам лепш падарожнічаць: самалётам, цягніком ці на легкавіку?
Што для вас ёсьць найлепшым падарожжам?
Ці падарожнічалі вы калі-небудзь аўтастопам альбо пешшу?
Ці спадабалася вам? Чаму?
Прыгадайце што-кольвек з свайго падарожжа падчас адпачынку.

2. Прачытайце. У вас, ці вашых знаёмых былі падобныя здарэньні? Нагадайце пра іх.
I.

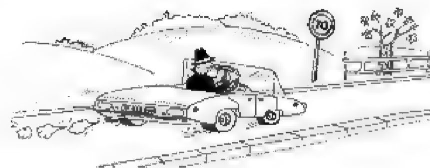

Аднойчы мне было гэткае здарэньне. Падвозіў я свайго госьця да аэрапорту. Часу нам бракавала. На шашы я падвысіў хуткасьць. А тут якраз аўтаінспэкцыя. Прывіталіся. Міліцыянт папрасіў дакумэнты. Я падаў свае кіроўчыя правы, тэхпашпарт і страхавы поліс. Ён папытаўся, зь якой хуткасьцю я ехаў, чаму ня пільнуюся правілаў дарожнага руху. Я спрабаваў тлумачыць, што вымушаны быў падвысіць хуткасьць, бо рэгістрацыя на рэйс заканчваецца праз 15 хвілінаў, а наступны рэйс мае быць толькі праз два дні, і што дагэтуль у мяне ніколі не было аніякіх парушэньняў…

Гутарка закончылася тым, што ён загадаў мне плаціць штраф. Ну, я й заплаціў. Праз гэны штраф хай сабе будзе навука…

Дык вось, на рэгістрацыю мы-ткі спазьніліся. Але супрацоўнікі аэрапорту паспагадалі майму госьцю, дазволілі, каб ён урэшце прайшоў праз тую браму.

II.

Патрульная ДАІ спынілася ля машыны, што стаіць на ўскрайку аўтастрады.

— Пане шофэр, якія ў вас цяжкасьці? Што-небудзь сапсавалася?

— Не, машына ў парадку.

— Дык што, бэнзын скончыўся?

— Поўны бак!

— Дык што ж здарылася? Чаму тут спыніліся?

— Ведаеце, у дарозе мне раптам зрабілася кепска. Але ўжо чуюся лепш, зараз паеду далей.

— Праз тры кілямэтры будзе кэмпінг з усімі выгодамі й рыштункам. Там можаце адпачыць. Жадаеце, каб мы вас правялі?

— Дзякуй, ня трэба. Мне ўжо лепей.

3. Адкажыце на пытаньні, скарыстаўшы пададзеныя словазлучэньні.
Узор: Трэба ісьці ў аўтасэрвіс, у легкавіку не працуе рухавік.

I. Зь якой прычыны вы пайшлі ў пастарунак?

згубіць паперы	**скрасьці пашпарт**	**заявіць страту**	**скрасьці «дворнікі»**
потерять бумаги	украсть паспорт	заявить о пропаже	украсть «дворники»

II. Навошта вам аўтасэрвіс?

прапароць шыну	**радыятар сапсаваўся**	**нешта матор грукае**
проколоть шину	радиатор неисправен	что-то мотор стучит
тармазы благія	**паскорыць рамонт**	**зьмяніць аліву**
тормоза плохие	ускорить ремонт	поменять масло

4. Што будзеце рабіць?

На шашы ў вас скончыўся бэнзын.
1. Спыніце падарожную машыну і купіце бэнзын.
2. Пойдзеце шукаць найбліжэйшую аўтазапраўку.
3. Тэлефануеце ў аўтасэрвіс.

Вы за стырном ужо доўгі час і вельмі стаміліся.
1. Прыпыніцеся на стаянцы, каб адпачыць.
2. Будзеце рухацца ў напрамку да дому, каб ужо там адпачыць.
3. Памяняецеся мейсцамі з сваёй жонкай (ці мужам).

У машыне вы пачуліся кепска.
1. У гэтым мейсцы няможна спыняцца, таму намагаецеся ехаць усё ж да стаянкі.
2. Адразу ж спыніцеся, не зважаючы, што тут прыпынак забаронены.
3. Спыніце машыну і папросіце дапамогі.

На шашы здарылася паломка.
1. Адрамантуеце машыну самастойна.
2. Папросіце дапамогі ў рамонце ў кагосьці з кіроўцаў.
3. Просіце, каб вас узялі на буксір.
4. Папросіце іншага кіроўцу, каб затэлефанаваў у аўтасэрвіс.

На дарозе галасуе маладая кабета
1. Не спыняецеся, бо ня маеце звычкі падвозіць кагосьці.
2. Кабета вам спадабалася, і вы спыняецеся.
3. Спыніцеся і папытаецеся. Калі вам па дарозе, то возьміце.

5. На падставе пададзеных дыялёгаў раскажыце, як вы адлятралі на адпачынак, альбо вярталіся з падарожжа, альбо ў аэрапорце сустракалі сяброў.

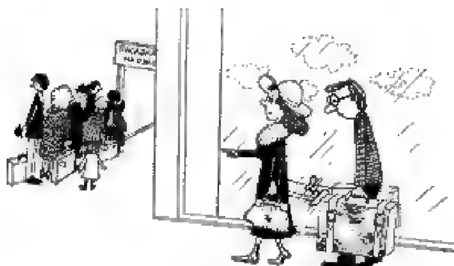

I.

— Калі наш вылет?

— А дванаццатай гадзіне. Палёт доўжыцца дзьве гадзіны.

— Можа, трэба зважыць багаж?

— Не хвалюйся, за лішнюю вагу́ я заплаціла наперад у агенцтве авіякампаніі. Гэта абышлося нашмат таньней.

II.

— Прабачце, як адсюль дабрацца ў горад?

— Туды можна даехаць аўтобусам альбо на таксоўцы.

— Не, на таксі, пэўна, задорага. Дзе тут аўтобусны прыпынак?

— Адсюль гэта недалёка. Выйдзеце з будынку, зьвернеце направа і ўбачыце прыпынак. Аўтобус адыходзіць якраз у $15^{\underline{00}}$, і вы яшчэ пасьпееце.

III.

— Хадзем хутчэй! Трэба сьпяшацца. На наш рэйс ужо пачалася рэгістрацыя.

— Ты ж сама мне загадала гэтулькі ўсяго панакупляць! Ці ж я табе з прапелерамі, каб усе крамы абляцець умомант?

— Але ж трэба было й паглядаць на гадзіньнік!

— Ну што ты злуешся?! Хіба я так замарудзіў?

— Добра, добра, пайшлі…

IV.

— Прабачце, ці прыляцеў самалёт з Салонікаў?

— Яшчэ не. Зноў абʼявілі спазьненьне на пятнаццаць хвілінаў.

— Дык невядома, ці дачакаемся мы сёньня?

— А я яшчэ маю надзею.

6. Адкажыце на пытаньні.

Ці даўно вы былі ў аэрапорце?
Ці былі вы ў аэрапорце Менск-2? Што скажаце пра яго?
Не баіцеся лётаць самалётам?
Ці лётаць самалётам для вас задорага?
Калі і куды апошні раз вы мелі вандроўку?
Як пачуваецеся ў самалёце?
Якое, на ваш погляд, харчаваньне ў самалёце?
У якіх краёх вы пабывалі?
Ці была ў вас нагода падарожнічаць за мяжу?
Дзе вам найбольш спадабалася?
Ці мелі цікавыя знаёмствы пад час падарожжа?
Ці часта мяняеце маршруты сваіх падарожжаў?

Вы бываеце ў дарозе па службовых справах ці зь нейкіх прыватных прычынаў?
Ці было такое, што вы пераблыталі маршрут і апынуліся ў іншым мейсцы?
Калі б мелі водпуск цягам цэлага году, дзе б хацелі яго правесьці?

Ясь распавядае

Дзьве гадзіны праляцелі непрыкметна. З самалёта я зайшоў у аўтобус, які падвёз нас да будынку аэрапорту. Зараз усім належыць прайсьці пашпартны і мытны кантроль. Вось уперадзе дзяцюк у клятчастым гарнітуры падае дакумэнты.

— Добры дзень! Калі ласка, ваш пашпарт.
— Дзень добры! Вось ён, калі ласка.
— Вы прыехалі на Беларусь як турысты?
— Не, я з кампаніі «Ліхтар», буду працаваць на Беларусі.
— Добра… Усё ў парадку Можаце йсьці на мытны агляд. Усяго добрага, пане!

Цяпер мая чарга. Але да мяне няма аніякіх пытаньняў — я ж вярнуўся на радзіму.

Мы бярэм з транспартэру свае валізкі ды падыходзім да стала, каб апісаць уе́зныя лісты. А потым ідзём да мытнікаў. Але ж тут і чарга! Прыляцеў яшчэ адзін самалёт, і ў мытнікаў шмат працы:

— Добры дзень! Вашыя ўе́зныя лісты.
— Добры дзень! Калі ласка.
— Валюта ўся запісаная?
— Уся.
— Ці маеце што да абкладаньня пошлінаю? Алькаголь? Цыгарэты?
— Не, у мяне нічога гэткага няма. Вось толькі мае рэчы. Паказаваць валізку?
— Не, ня трэба. Можаце ісьці.

— Што тутака ў вас?
— Чэскі фарфоравы сэрвіз. Але гэта я вязу ў вадпаведнасьці з правіламі.
— Зброя ды боепрыпасы? Псіхатропныя й радыёактыўныя рэчывы?
— Не-е-е, ну што вы! Нічога гэткага я ня маю!
— Добра. Што ў вас у валізцы? Пакажыце… Усё ў парадку, можаце ісьці.

Нарэшце й мая чарга. Мытны кантроль для мяне не першына. Падаю абодва лісты — уе́зны і вые́зны.

— Ці маеце што-небудзь забароненае на ўвоз? — пытаецца мытнік.
— Не, толькі рэчы для штодзённых патрэбаў.
— Добра. Можаце ісьці.

Праз якія паўгадзіны я на прыпынку таксі. Час ужо позьні, і мне без таксоўкі ніяк не абыйсьціся. Машыны ідуць адна за адной, і мне доўга чакаць не прыйшлося…

Таксоўка хутка дамчала мяне дадому. А тут ужо мяне чакаюць Яніна й дзеці.

Практыкуйцеся

7. Адкажыце на пытаньні.

Колькі часу доўжыўся палёт?
Чаму Ясь не праходзіў пашпартны і мытны кантроль?
Ці быў хто перад ім у чарзе?
Ён прыехаў як турысты?
Ясь адразу паехаў дадому?
Як праходзіў мытны агляд?
Пра што звычайна пытаюцца мытнікі?
Якія рэчы ня маюць забароны на ўвоз?
Ці трэба было Ясю адчыняць сваю валізку?
Якія дакумэнты патрабуюць памежнікі?
Якія дакумэнты патрабуюць мытнікі?
Што вёз Ясь?
Як дабраўся дадому Ясь?
Ці былі якія прыгоды ў дарозе?
Ці даводзілася вам перасякаць мяжу?
У вас не было аніякіх праблемаў на пашпартным ці мытным кантролі?

8. Перакажыце тэкст.

Кароткія і простыя размовы
(чытайце ўголас)

— Трэба падумаць, як нам вяртацца назад. — Я закажу зваротны білет на самалёт.	— Надо подумать, как нам возвращаться назад. — Я закажу обратный билет на самолет.
— Дзе ж тая паваротка? — Зараз павінна быць дарожная шыльда. — Пакуль што бачу дарожны знак «Абмежаваньне хуткасьці».	— Где же этот поворот? — Сейчас должен быть дорожный указатель. — Пока что я вижу дорожный знак «Ограничение скорости».
— Сяржук, ты ж знаўца ангельскае мовы. Што тут напісана? — Вагон для курцоў. — Вось дык прыгода! А ў якім жа вагоне мы паедзем? Нікатынавы смурод такі мне агідны, што ад яго аж у носе дрымкоча. — Ня бойся. У нас вагон для некурцоў.	— Серёга, ты же знаток английского языка. Что здесь написано? — Вагон для курящих. — Вот тебе раз! А в каком же вагоне мы поедем? Табачный смрад так мне противен, что от него даже в носу свербит. — Не волнуйся. У нас вагон для некурящих.

— Ну ўсё, рэчы складзеныя. У колькі наш вылет? — У 5^{20} раніцы. — Дык, ці не ў тры гадзіны ночы нам трэба выходзіць з дому? — Не. Раней. Рэгістрацыя заканчваецца за гадзіну да вылету, ды яшчэ дадай гадзіну на дарогу да аэрапорту «Менск-2». Як бачыш, выходзіць трэба не пазьней, як у дзьве гадзіны. — Няма калі й паспаць. — У самалёце высьпішся.	— Ну всё, вещи собраны. Когда наш вылет? — В 5^{20} утра. — Значит, в три часа ночи нам нужно выходить из дома? — Нет. Раньше. Регистрация заканчивается за час до вылета, да ещё добавь час на дорогу до аэропорта «Менск-2». Получается, что выходить нужно не позднее, как в два часа. — Некогда и поспать. — Ничего, в самолёте выспишься.
— Ты чуеш, што кажа стуардэса? Просіць зашпіліць рамяні. — Ат, гэта я чую. Хай яна лепш скажа, дзе я магу пакурыць. — Хіба ты ня ведаеш, што ў самалёце паліць забаронена? — Гэта што, мне дзьве гадзіны тут перасушвацца? — Так, браце, іншага выйсьця няма.	— Ты слышишь, что говорит стюардесса? Просит застегнуть ремни. — Ай, это я слышу. Пусть лучше она скажет, где я могу покурить. — Разве ты не знаешь, что в самолёте курить запрещено? — Так что, мне два часа тут томиться? — Да, дружок, другого выхода нет.
— Куды б ты хацеў падацца на адпачынак? — Мне ўсюды добра. Як кажуць, добраму чалавечку добра і ў запечку. — А мяне вабяць новыя мясьціны. І даўно хацеў бы ў круіз па Сяродземным моры. Паглядзець Афіны, Рым, востраў Крыт, Александрыю… — І я б ня супраць. Пэўна ж, гэта цікава, але падарожжа морам не для мяне. — А я з ахвотаю плыву на параплаве. Мне да душы гэтыя мачты і ветразі.	— Куда бы ты хотел податься в отпуск? — Мне везде хорошо. Как говорят, хорошему человеку везде хорошо. — А меня влекут новые места. И давно хотел бы в круиз по Средиземному морю. Посмотреть Афины, Рим, остров Крит, Александрию… — И я бы не против. Конечно, это интересно, но путешествие по морю не для меня. — А я с удовольствием плыву на пароходе. Мне по душе эти мачты и паруса.
— Добры дзень. Інспэктар дарожнай міліцыі сяржант Валодзька. Праверка дакумэнтаў. — Добры дзень. Калі ласка, вось мае кіроўчыя правы, тэхпашпарт і страхавы поліс. — Добра. А дзе ваш дарожны ліст і накладная на груз? — Так, так, пачакайце хвілінку… Вось яны.	— Здравствуйте. Инспектор дорожной милиции сержант Володько. Проверка документов. — Здравствуйте. Пожалуйста, вот мои водительские права, техпаспорт и страховой полис. — Хорошо. А где ваша путёвка и накладная на груз? — Да, да, подождите минутку… Вот они.

Майстры слова гавораць

З даўніх часоў, вельмі даўніх часоў Белавеская пушча была аплотам нашых продкаў, надзейным прытулкам у цяжкія гады. Яна карміла і паіла, гартавала мужнасьць і сілу людзей.

Зубар — слава й галоўная прыкмета пушчы — можа вываліць сваімі рогамі частакол зь бярвеньняў, дагнаць на лясной дарозе матацыкль. Толькі ён рэдка гэта робіць. Зубар, як кожны, хто мае праўдзівую сілу, рахманы і добры зьвер. Праўда, ёсьць адно правіла: не чапай яго.

...Усё тут было: каралеўскія і царскія паляваньні, браканьеры, масавыя высечкі лесу, грабежніцтва акупантаў. Цяпер тут запаведна-паляўнічая гаспадарка. Высякаюць толькі нязначную частку таго лесу, што нарастае за год, рэдкіх зьвяроў берагуць. Стрэл у пушчы — непрыемная падзея для таго, хто страляе.

І вось чалавек сее канюшыну і авёс, садзіць бульбу, каб узімку, калі такія халодныя дні й ночы, калі зубрам, аленям, дзікам, усім жыхарам пушчы хоць з голаду памры, сюды пацягнуліся сьцежкамі сані з кормам. Дзікі ідуць за імі й на хаду чамкаюць, падбіраюць бульбу. Зубры і алені прыходзяць да кармушак і жвуць сена, што пахне летам, ліжуць вялікія кавалкі солі. І гэта азначае — можна выжыць усім. А летам можна зноў грэцца на тым сонечным дзіве, што завецца палянай, дзе столькі кветак, дзе, як жывыя кветкі, лётаюць матылі. Можна нязлосна дужацца з братамі, хадзіць нямеранымі сьцежкамі пушчы, піць на сьвітаньні з вадаёмаў і чуйна слухаць, як падаюць з пысы ружовыя ад сонца кроплі.

А як зьвініць Белавежа сьпевамі! Вучоныя абмеркавалі і вырашылі, што белавескія салаўі самыя галасістыя й багатыя на сьпевы ў цэлым сьвеце. А тут жа яшчэ больш за дзьвесьце відаў птушак. Уяўляеце, што такое веснавы белавескі канцэрт?!

(Уладзімір Караткевіч)

Заняткі шаснаццатыя — Занятие шестнадцатое

Бо́льшыя дзеці — бо́льшы клопат

Добра вучыцца нашая Ганька. Але ж яна й модніца! Носіць абутак на высокім абцасе. Любіць розныя бірулькі, марыць пра нітку сапраўдных пэрлаў. Круціцца перад люстэркам. Яе парфумная шафка ўся застаўлена скрынкамі, шклянкамі, бляшанкамі з рознымі пахнідламі ды фарбамі.

Маці, бывае, на яе злуе. Бо й праўда, навошта гадаваць гэткія даўгія пазногці? Яны ўжо сталі падобныя да кіпцюроў. Ганька фарбуе іх у нейкі модны колер. І не лянуецца! На ўсё ж патрэбны час і цярпеньне.

Паспрабуй ты наплесьці мноства танюсенькіх косак на галаве. Нашая дзеўка да кожнага выпадку мае новае ўчасаньне. Цяпер яна ходзіць зь нейкай моднай істужкай у касе.

Калі Ганька зьбіраецца на вечарынку, маці заўсёды нагадвае ёй, каб яна не пазьнілася: "Глядзі ж ня баўся, дзіця".

Тэма	**Чалавек, здароўе** (Человек, здоровье)

Лад мовы

Скланеньне назоўніка *чалавек*

(Склонение существительного *человек*)

	адзіночны лік	множны лік
Н.	чалавек	людзі
Р.	чалавек*а*	людз*ей*
Д.	чалавек*у*	людз*ям*
В.	чалавек*а*	людз*ей*
Т.	чалавек*ам*	людзь*мі*
М.	пры чалавек*у*	у людз*ях* (*-ёх*)
К.	чалавеч*а*!	людзі! людцы́!

Назоўнік у давальным склоне

КАМУ? ЧАМУ?

У адзіночным ліку:

	аснова	прыклады	канчатак
ж.р., м.р., а.р. на *-а, -я*	цьвёрдая і на *г, х*	дзяўчын*е*, жанчын*е*, установ*е*, расьлін*е*, вадз*е*, марудз*е*, мужчын*у*, праграм*е*, калег*у*, кіраўнік*у*	*-е* *-у*
	зацьвярдзелая	задач*ы*, гар*ы*, папер*ы*, вер*ы*, суніц*ы*	*-ы*
	на *к*	хустц*ы*, сукенц*ы*, рац*э́*, талац*э́*	*-э* (*-ы*)
	мяккая	зямл*і*, сям'*і*, лазьн*і*, працоўн*і*, Юл*і*, Кол*ю*	*-і* (*-ю*)
м.р. без канчатку, н.р. на *-а, -о, -е, -ё*	цьвёрдая, зацьвярдзелая і на *г, к, х*	горад*у*, брат*у*, відэльц*у*, бор*у*, шлях*у*, берag*у*, вок*у*, век*у*, сял*у*, кампутар*у*, мастак*у*, хлапц*у*, дождж*у*, стал*у*	*-у*
	мяккая	жал*ю*, бярэм*ю*, пол*ю*, вучн*ю*, агн*ю*	*-ю*
ж.р. без канчатку	цьвёрдая і мяккая	гус*і*, скрон*і*, далон*і*, касьц*і*, маз*і*, верф*і*	*-і*
	зацьвярдзелая	нач*ы*, поўнач*ы*, Нарач*ы*, мыш*ы*	*-ы*
рознаскланяльныя		кацянят*і*, дзіцят*і*, куранят*і*, ім*ю* (імен*і*), сем*ю* (семен*і*)	*-і* *-ю*

ж.р. на *–а*	*-га > -зе* *-ха > -се* *-ка > -цэ́ (-цы)*	падло*га* — падло*зе*, ду*га* — ду*зе*, на*га* — на*зе* стра*ха* — стра*се*, скру*ха* — скру*се*, чарому*ха* — чарому*се* ра*ка* — ра*цэ́*, гор*ка* — го́р*цы*, хат*ка* — ха́т*цы*
м.р. і **ж.р.** на *-а*	*-да > -дзе* *-та > -це*	ва*да* — ва*дзе*, нара*да* — нара*дзе* сіра*та* — сіра*це*, Мікі*та* — Мікі*це*, само*та* — само*це*

У множным ліку:

	аснова	прыклады	канчатак
ж.р., м.р., а.р. на *-а, -я* м.р. без канчатку, н.р. на *-а, -о, -е, -ё* ж.р. без канчатку рознаскланяльныя	мяккая	сем'*ям*, вішн*ям*, зямл*ям*, судзьдз*ям*, лазьн*ям*, струмен*ям*, пал*ям*, вучн*ям*, гус*ям*, працоўн*ям*, далон*ям*, агн*ям*, касьц*ям*, сьвекрыв*ям*, ветраз*ям*, дзец*ям*	*-ям*
	цьвёрдая, зацьвярдзелая і на *г, к, х*	дзяўчат*ам*, дарог*ам*, відэльц*ам*, бераг*ам*, бацьк*ам*, калег*ам*, гарад*ам*, стал*ам*, брат*ам*, сёл*ам*, даждж*ам*, вач*ам*, вуш*ам*, нач*ам*, кампутар*ам*, навін*ам*, праграм*ам*, закон*ам*, пастанов*ам*, імён*ам*, плямён*ам*, кацянят*ам*, зайчанят*ам*, птушанят*ам*	*-ам*

Па-беларуску кажуць так

Гэты чалавек пры здароўі. Здаравя́ка.	Это здоровый человек. Крепыш.
Ён моцнага складу. Дужы. Руха́вы. Борзды.	Он крепкого телосложения. Сильный. Подвижный. Быстрый.
Стройная паста́ва. Бляндын.	Стройная осанка. Блондин.
Мне падабаецца яго аблічча.	Мне нравится его облик.
Чалавек зьнямогся, ледзь не страціў прытомнасьць.	Человек изнемог, едва не потерял сознание.
Дзядзьку няма яшчэ й пяцідзесяці, а валасы ўжо сівыя.	Дяде нет ещё и пятидесяти, а волосы уже седые.
Твая сяброўка зграбная дзяўчына.	Твоя подруга изящная стройная девушка.
У меншай сястры валасы самі круцяцца.	У младшей сестры волосы сами вьются.
Яна прыветлівая.	Она приветливая.
А ён слова не прабуркне, гэткі ту́марнік.	А от него и слова не дождёшься, такой замкнутый.

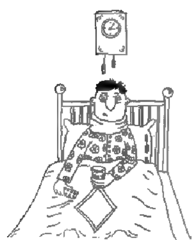

— Трэйці дзень мне баліць горла. Таблеткі не дапамагаюць. Што рабіць, ня ведаю.

— Як жа ж ты лекаваўся, калі ў ложку не ляжаў? Быў на дварэ, ды яшчэ, пэўна, халоднае піва піў.

— Так. Ну, а цяпер якую дасі мне раду?

— Сьпярша парадзься з доктарам — што ён табе скажа. Ну й штораз палашчы горла, трымай шыю ў цяпле ды ляжы ў ложку.

— У мяне моцны сухі кашаль. Блага чуюся. Апошнім часам я шмат працаваў, стамляўся вельмі.

— Да таго ж ты яшчэ й курэц. Абы толькі прачнуўся, адразу бярэш цыгарэту. Кідай, браце, курыць — вось табе мая рада. Ідзі на шпацыр. Дыхай сьвежым паветрам.

— Я паваліўся і зьдзёр скуру на назе.
— Ай! Небарака! Як гэта табе со́біла?*
— Ды вось, сьпяшаўся й зачапіўся за нейкі корч.
— Такой бяды! Пакуль жаніцца — загаіцца*.

---

*Как это тебя угораздило?
*До свадьбы заживёт.

— Як маешся?
— Галава сьціхла, ужо чуюся лепш.
— Можа, цяпер ты нешта зьясі?
— Не, мне моцна хочацца піць.
— Што табе даць, каб прагнаць смагу?
— Налі мне шклянку журавінавага морсу.
— Добра, зараз…

— Кепска чуюся з-за страўніка. Раблюся гэткі нэрвовы, што аж ноччу ня сплю. Дакторка кажа, каб я больш адпачываў.

— Праўду яна кажа. Пэўна ж, твае праблемы ў нэрвах. Добра было б табе пайсьці ў вадпачынак, паляжаць на маляўнічым беразе, паслухаць марскія хвалі.

— Калі мне ехаць, — гэтулькі працы?! То тое, то гэна — і ўсё неадкладна.

— Праца працай, але ты глядзі, бо здароўе ня вернеш.

— Дык што? Усё кінуць ды йсьці ў вадпачынак?

— А чаму й не? Надта ж блага ты выглядаеш.

Вось чалавек, варты жалю. Мне яго шкода. Ён хворы на алькаголь. Небарака, ён сам ужо не ў стане дапамагчы сабе. У яго застаецца адно — пайсьці да доктара.

— Прывітаньне!
— Прывітаньне.
— Чаму ж гэткі зажураны? Што табе ёсьць?
— Мне моцна баліць зуб і ўся сківіца.
— А ці быў у дантыстага?

— Якраз во іду да яго й надта ж баюся. Зуб, пэўна, трэба плямбаваць...

— Ня бойся, доктар усё зробіць як сьлед. Але надалей ведай, што да доктара трэба ісьці адразачку, як забаліць.

— Гэта так, але ты ж ведаеш, як да іх хочацца ісьці!

— Хоцькі-няхоцькі, а лячыцца ж трэба. Трымайся! Вечарам я да цябе наведаюся.

У ваптэцы мне трэба купіць ёд, плястыр, тубік з мазьзю Вішнеўскага, валідол, валякардын ды папяровыя сурвэткі.

Практыкуйцеся

1. Адкажыце на пытаньні.

Вам нічога не баліць?
Што робіце, каб быць здаровым?
Ці трымаецеся меры ў ядзе ды пітве?
Ці любіце тлустыя й салодкія стравы?
Ці шмат ясьце гародніны й садавіны?
Ці ходзіце на шпацыр, у басэйн, на футбол?
Які спорт любіце?

2. Складзіце сказы, ужыўшы замест кропак пададзеныя словы.

Мне баліць скура на …	адзёр (корь)
Дзіця захварэла на …	на рамёнах (на плече)
У самалёце яго …	прасьвет / рэнтген (рентген)
Трэба ісьці на …	ванітуе (тошнит)
Баліць у грудзёх, доктар прызнаў …	дзясны (десны)
Ён лечыць …	запаленьне лёгкіх (воспаление легких)

3. З пададзенымі словамі складзіце сказы.
Узор: хворы + сэрца → Дзядзька ўжо даўно хворы на сэрца

брыдкі (безобразный)	выгляд (вид)
пануры (мрачный)	цукрыца (сахарный диабет)
няўклюдны (неуклюжий)	небарака (бедняга)
неахайны (неопрятный)	весялосьць (веселье)
хворы на (больной)	вучань (ученик)
недарэчны (неуместный)	жарт (шутка)

4. Што будзеце рабіць?

Баліць ступня, загнаў стрэмку.
1. Паспрабуеце саматугам дастаць стрэмку.
2. Ня будзеце зьвяртаць увагі на гэткую дробязь.
3. Намажаце драпіну ёдам.

Набіў гузак.
1. Будзеце прыкладаць халодную павязку.
2. Пойдзеце да доктара.
3. Прымеце заспакаяльны сродак.

Баліць страўнік.	1. Будзеце пільнавацца дыеты. 2. Сваім адумам накупіце лекаў. 3. Параіцеся з доктарам, ці прымаць лекі. 4. Будзеце ашчаджаць страўнік, ня есьці шмат тлустага. 5. Вып'яце трошкі віна, каб супакоіць моцны боль.
Штосьці павека зачырванелася.	1. Памажаце мазьзю. 2. Зробіце кампрэс. 3. Счакаеце некалькі дзён і пойдзеце да доктара.
Стаў адчуваць свае ныркі.	1. Адразачку пойдзеце да доктара. 2. Праверыце ныркі ўльтрагукам. 3. Назьбіраеце зёлак і будзеце піць гарбату. 4. Наладзіце правільнае харчаваньне. 5. Ня будзеце зважаць, што вам баліць, аж пакуль не прыцісьне.
Адчуваецца млявасьць, пэўна, пал.	1. Памераеце тэмпературу, ціск. 2. Выклічыце доктара. 3. Прымеце асьпірыну.

5. Прычытайце тэкст. Прыгадайце знаёмую сытуацыю ў доктара. Складзіце дыялёг, скарыстаўшы пытаньні, што пададзеня ў канцы практыкаваньня.

— Добры дзень!

— Дзень добры! Праходзьце, калі ласка, сядайце. Слухаю вас.

— Дайце раду, доктар. Блага чуюся. Учора прыйшоў з працы і адразачку лёг у ложак. Баліць патыліца, неяк млосна мне.

— Чым лекаваліся? Ці што прымалі нанач?

— Узяў сульфадымэтаксын, выпіў паранага малака.

— Дайце я пагляджу вашыя глянды. Разяўце рот. Калі я націскаю вось гэтак, вам баліць?

— Баліць.

— Палашчыце горла рамонкам як мага часьцей. І яшчэ я зараз выпішу вам рэцэпт. Трэба будзе зь які тыдзень папрымаць гэтыя лекі. Але нашча!

Як вы сябе адчуваеце?
Што вам баліць?
Ці ёсьць тэмпература?
Колькі паказвае градусьнік зараз?
Які ў вас ціск?
Чым лекаваліся?
Ці міктруру прымаеце нашча?
Як адчувалі сябе ўчора?
Якія інфэкцыйныя захворваньні былі ў дзяцінстве?
Ці даўно вам баліць?
Калі апошні раз былі ў доктара?
Як у вас з часам? На калі доктар прызначае вам працэдуры?
Ці можаце праз тыдзень прыйсьці на агляд?

Ясь распавядае

Як вы ўжо ведаеце, у мяне шмат сяброў. Кожны з сваім характарам, схільнасьцямі, густам, але галоўнае, што нас яднае — агульныя інтарэсы і сьветагляд. Мы працуем у вадной кампаніі і ў нас добры стары дэвіз: «Адзін за ўсіх і ўсе за аднаго». Дзе б мы ні былі, ці ў камандзіроўцы, ці на адпачынку, ці ў сьвята, мы заўсёды разам, і яшчэ ніразу ніхто нікому не надакучыў.

Зараз я пазнаёмлю вас з маімі сябрамі.

Вось Зьмітра, ён самы сьціплы. Адкрыты пагляд. Зьмітру лёгка працаваць з кліентамі. Ён усім падабаецца, з кожным можа паразумецца. Пры Зьмітру наш маркетынг пайшоў угару. Узрос збыт прадукцыі. Шкода, што я не магу вам зараз яго паказаць — ён на ад’езьдзе.

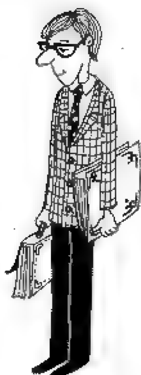

А вось Максім. Мне падабаецца ягонае высакароднае інтэлігентнае аблічча. Кампэтэнтны спэцыялісты, кампутаровец. Зь яго дапамогаю ўсе кампутаровыя праблемы зараз жа разьвязваюцца. Гэты чалавек заўсёды ў пошуку новых ведаў, новых шляхоў. Важкі ўнёсак Максіма ў агульную справу! Гэта ёсьць вынікам яго высокай кваліфікацыі й прафэсійнага майстэрства.

А гэта Мікіта, наш дырэктар. Высокі, прыгожы, увогуле вельмі абаяльны чалавек. Мікіта ня толькі добры кіраўнік, але й душа кампаніі. Ён стварыў прыемную атмасфэру супрацоўніцтва на фірме. Кожны адчувае сваю важнасьць і адказнасьць перад іншымі. Усе супрацоўнікі спраўляюць сваю работу як мага лепш, бо яна цалкам адпавядае іх схільнасьцям. Мікіта добра ведае кожнага чалавека, ён сапраўдны псыхоляг.

Валік. Натуралёвы бухгальтар. Усё штось рахуе, падлічвае, сочыць за кожнаю лічбаю — хапае ж цярпеньня! Валік шчыгульны карплівы працаўнік. Калі Валік падрыхтаваў справаздачу ў падаткавую інспэкцыю, то будзь пэўны — аніякіх заўвагаў і непаразуменьняў ня будзе. Адным словам, чалавек на сваім мейсцы.

А вось Мішка — заўзяты весялун. Ён заўсёды ў гуморы. Не глядзіце, што ён, быццам, зусім бесклапотны. Ён толькі з выгляду гэткі, а за рулём у нас больш надзейнага чалавека няма. Мішка любіць сваю работу, яму падабаецца быць шофэрам. Вось чаму ён заўсёды ў добрым настроі.

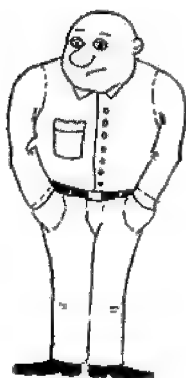

Тадэвуш — мажны плячысты мужчына. Ён наш вартавы́. Дакладны, акуратны. Тадэвуш пільна глядзіць сваю работу, і гэткім чынам ён добра ўплавае на наш мікраклімат. Безь яго я б пачуваўся неяк няўтульна.

Вось гэткае маё атачэньне. Як бачыце, я не самотны. Зь сябрамі мне пашанцавала, я заўсёды магу спадзявацца на іхную падтрымку. Хацелася б, каб у кожнага былі такія сябры.

Практыкуйцеся

6. Перакажыце тэкст.

7. Прачытайце. Апішыце воблік кагосьці з сваіх знаёмых.

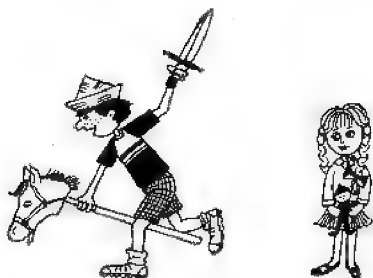

Мой брат Пётра ніжэйшы за бацьку, але вышэйшы за мяне. Ладны з фігуры. Ягоная жонка Люба сярэдняга росту. Зграбная, з хвалістымі каштанавымі валасамі, блакітнымі вачыма. Прыгожыя вусны.

А гэта мой пляменьнік Юзя. Хвацкі вясёлы хлапец. Шэравокі. Вучыцца ў музычнай школе, вучань трэйцяе клясы.

Мая пляменьніца Яня. Пяшчотка. Гэткае мілае дзіця. Гляньце, які павабны тварык, якія чыстыя й добрыя вачаняты. А косы ж, косы! Валасы нібы лён.

8. Складзіце сказы.

Мне баліць зуб.	Трэба йсьці да	данты́ст (зубны лекар).
На руках зьявіліся нейкія плямы.		акулі́ст (вочны лекар).
Баляць ця́гліцы на шыі. Пэўна, застудзіў.		тэрапэ́ўт.
Блага сплю, хутка стамляюся.		траўматоляг.
Нешта зрок саслабеў.		дэрматоляг (скурані́к).
Выцяў руку. Баюся, каб не было пераломў.		нэўрапатоляг.
Баліць галава, пал.		масажы́ст.

9. Раскажыце пра адметныя рысы і характары сваіх сяброў

10. Перакладзіце ў беларускую мову.

Из моих друзей младше всех Андрей. Хотя ему 21 год, выглядит он несколько старше. Высокий, его рост — 190 см. Крепкий, хорошо сложен. Красивый овал лица, открытый взгляд. Нос обыкновенный, прямой, волосы русые, глаза карие. У Андрея приятная улыбка. По характеру он дружелюбный, располагающий к себе человек. Доброжелательный, отзывчивый, сострадательный. Когда друг в беде, Андрей всегда поможет. Единственное, что мне не нравится в нем — он курит сигареты. Вот это досадно. Я хотел бы, чтобы он избавился от этой вредной привычки.

Андрей учится на третьем курсе Минского радиотехнического института. Его день расписан с утра до вечера. С 8 часов он находится на лекциях, и примерно в 2 часа дня он заканчивает занятия. Пообедав, идет в библиотеку. До 17 часов ему нужно успеть подготовиться к очередным занятиям и встретиться с друзьями, а потом он должен быть на своём рабочем месте. Андрей подрабатывает в одной компьютерной фирме, и после окончания института намерен пойти туда работать.

Кароткія і простыя размовы
(чытайце ўголас)

— Як табе наш новы супрацоўнік?
— Нічога ня маю сказаць благога. Паважны чалавек. Рупна спраўляе сваю работу, напорысты, актыўны й энэргічны. Зь любой сытуацыі дастае станоўчы вынік.

— Ведаеш, я хацеў бы даручыць яму справу з нашымі новымі кліентамі. Як лічыш, дасьць рады?
— Лічу, што так.
— Тады пакажы яму дакумэнты і раскажы, што да чаго.

— Как тебе наш новый сотрудник?
— Ничего не могу сказать плохого. Серьёзный человек. Тщательно выполняет свою работу, напорист, активен и энергичен. В любой ситуации добивается положительного результата.
— Знаешь, я хотел бы поручить ему работу с нашими новыми клиентами. Как ты считаешь, справится?
— Считаю, что да.
— Тогда покажи ему документы и введи в курс дела.

— Добры дзень, пане дактару!
— Добры дзень. Як вы цяпер сябе адчуваеце?
— Я пільнаваўся вашых парадаў і больш, дзякаваць Богу, ня млею.
— У вас зьнясіленьне арганізму, вось чаму вы й млелі. І аналізы сьведчаць пра гэта. Больш бывайце на сьвежым паветры, ежце болей вітамінаў, садавіны й гародніны. Праз два тыдні прыйдзеце на кантроль.
— Добра. Дзякую. Да пабачэньня.
— Да пабачэньня.

— Здравствуйте, доктор!
— Здравствуйте. Как вы теперь себя чувствуете?
— Я придерживался ваших рекомендаций и больше, слава Богу, в обморок не падаю.
— У вас истощение организма, поэтому и были обмороки. И анализы подтверждают это. Чаще бывайте на свежем воздухе, ешьте больше витаминов, овощей и фруктов. Через две недели придёте на контроль.
— Хорошо. Спасибо. До свидания.
— До свидания.

— Добры дзень.
— Добрага здароўя.
— Як маецеся? Як жонка? Як дзеці?
— Волька наша паступіла ў Мэдыцынскі інстытут. Будзе вучыцца на хірурга.
— Дык, лічы, мы маем сваю дакторку.
— Паглядзім яшчэ, як будзе вучыцца.
— А як Андрэй?
— Ды што Андрэй! Вучыцца ў адзінаццатай клясе. Але прагі да ведаў ня мае. Адно ў яго ў галаве — сябры, дыскатэкі ды вечарынкі. Па кім ён пайшоў, гэткі гультай?
— А дзе ж ты раней быў? Трэ' было змалку прыстаўляць дзіця да навукі.

— Добрый день.
— Здравия желаю.
— Как дела? Как жена? Как дети?
— Ольга наша поступила в Медицинский институт. Будет учиться на хирурга.
— Так, считай, имеем своего доктора.
— Посмотрим ещё, как будет учиться.
— А как Андрей?
— Да что Андрей! Учится в одиннадцатом классе. Но к знаниям не тянется. Одно у него на уме — друзья, дискотеки да вечеринки. В кого он пошёл, разгильдяй этакий?
— А где же ты раньше был? Надо было с детства приучать ребёнка к учёбе.

— Марны ў цябе выгляд. Як ты чуешся? — Неяк кепска мне. Млосна, баляць скроні. — Можа ў цябе, пал? — Ды не, палу няма. Толькі што мераў тэмпературу. — І ўсё-ткі мне здаецца, што ты захварэў. Ідзі дамоў, кладзіся ў ложак і кліч дакторку.	— Ты плохо выглядишь. Как ты себя чувствуешь? — Как-то плохо мне. Дурно, болят виски. — Может у тебя температура? — Да нет, температуры нету. Только что мерил. — И всё-таки мне кажется, что начинаешь заболевать. Иди домой, ложись в постель и вызывай доктора.
— Ну, як ты сёньня пачуваешся? — Няблага, лепей, чым учора. — Бачу, бачу па табе. Весялосьць у вачох, ды й с твару спраўнейшы. — Дзякуй дакторцы. Не замарудзіла, адразу ж разабралася, што да чаго і прызначыла лячэньне. Ды й як чалавек яна мне падабаецца — маладая, сымпатычная, і заўсёды знойдзе ветлівае слова.	— Ну, как ты сегодня себя чувствуешь? — Неплохо, лучше, чем вчера. — Вижу, вижу по тебе. Живой взгляд, да и с лица лучше выглядишь. — Спасибо доктору. Не упустила время, сразу разобралась, что к чему и назначила лечение. Да и как человек она мне нравится — молодая, симпатичная, и всегда найдёт приветливое слово.
— Знаёмае аблічча. Хто такая? — Дык гэта ж Вэраніка Багдановіч з паралельнага патоку! — А-а-а, прыпамінаю. Але ж тады ў яе былі такія прыгожыя валасы! Усе нашыя дзеўкі зайздросьцілі яе касе. — Час ідзе, зьмяняюцца людзі.	— Знакомое лицо. Кто такая? — Так это же Вероника Багданович с параллельного потока! — А-а-а, припоминаю. Но тогда у неё были такие красивые волосы! Все наши девчонки завидовали её косе. — Время идёт, меняются люди.

Майстры слова гавораць

Кожны чалавек — прыгожы. Адзін прыгожы тварам. А ў другога твар не прыгожы, але ён неяк вельмі ж ужо цёпла асьвятляецца ўнутраным сьвятлом, ад чаго чалавек прыгажэе… Трэба толькі ўлавіць той момант, калі чалавечы твар можна чытаць, як цудоўную займальную кнігу, не зьвяртаючы ўвагі на афармленьне. Праўда, для гэтага трэба, каб і нашыя душы былі таксама добрыя…

(Янка Сіпакоў)

Заняткі сямнаццатыя — Занятие семнадцатое

Спра́ўны да работы

Гэта пра майго швагру Толіка Грудзінку. Ён і пячкур, ён і сталя́р. Усё ўмее, за што б ні ўзяўся. Зробіць ня толькі мэблю, вокны, дзьверы, але й ключы да дзьвярэй. Па электрыцы знаецца, адрамантуе, што хочаш: прас, пыласос, парасон, чаравікі. Можа быць за краўца й за шаўца. Штукар на ўсякія штукі. Майструе, ладзіць, штукуе.

Цяперака мой швагра на будоўлі працуе як цясьляр. Яго запрасілі ставіць дом. На два паверхі, з гзымсам, з камінкам… Гаспадары ведалі, каму даверыць гэткую працу. Анатоль мае фах у руках.

Тэма	Абслуга (Обслуживание)

Па-беларуску кажуць так

Насельніцтву прапануюцца новыя віды паслугаў.	Населению предлагаются новые виды услуг.
Паслуга — гэта дапамога, дзеяньне, якое прыносіць карысьць іншаму.	Услуга — это помощь, действие, которое приносит пользу другому.
Распараднік пасуліў нам свае паслугі.	Распорядитель предложил нам свои услуги.
Вырашыць побытавыя праблемы нам дапаможа бюро паслугаў.	Решить бытовые проблемы нам поможет бюро услуг.
Яму падпарадкаваная ўся абслуга.	В его распоряжении весь обслуживающий персонал.
Я ўвесь час слугаваў вам, а цяпер вы мне паслугуйце.	Я всё время ухаживал за вами, а теперь вы за мной поухаживайте.
Нам паслугуе кампутар.	Нам послужит компьютер.

Мы пераяжджаем на новую кватэру. Рэчаў поўна, і нам трэба заказваць машыну ў транспартным агенцтве. Яны дапамогуць нам усё перавезьці.

— Добры дзень!
— Добры дзень! Чым я магу вам дапамагчы?
— Я хацеў бы аформіць заказ.
— Якую работу вам трэба выканаць?
— Замяніць у кватэры сантэхабсталяваньне, шкло ды лінолеум.
— Добра. Калі ласка, вазьміце каталёг і выберыце, што вам больш падыходзіць.

— Ці можна было б пачысьціць гэты дыван да заўтра?
— Разгарніце, калі ласка. Не, дываны з малюнкамі шоўкаграфіі мы бярэм на чы́шчаньне тэрмінам на тыдзень.

— Ці пафарбуеце гэты каўнер у руды колер?

— Не, пакуль што мы фарбуем рэчы толькі з натуральнага футра. Але тут недалёка, на вуліцы Браніслава Тарашкевіча, ёсьць адна фарбавальня. Падыйдзіце да іх, яны выконваюць такія работы. Давайце я вам пакажу, як туды патрапіць.

У гэтым атэлье добрыя швачкі. Яны ня толькі спрытныя майстрыхі, але й ветлівыя, і ўважлівыя да сваіх заказьнікаў.

— Ці падабаецца вам карункавая аздоба?

— Дзіва што! Якраз уходзіць сюды.

— А па́сак?

— Усё па модзе!

— Зрабіце паслугу. Мне патрэбны ліштвы.

— Глядзіце, ці гэткі ўзор Вам даспадобы?

— Не, я б хацеў сустрэцца з мастаком і прапанаваць яму сваё.

— Калі ласка. Падыміцеся на другі паверх, першыя дзьверы направа. Запытайцеся Тодара.

— Дзякуй.

— Гарнітур мне падабаецца, а вось як ён будзе насіцца?

— Не турбуйцеся, тканіна не камечыцца.

— А як гэтыя швы?..

— Ну што вы! З гэтымі дэкаратыўнымі швамі гарнітур выглядае вельмі эфэктна й якраз падкрэсьлівае вашую індывідуальнасьць.

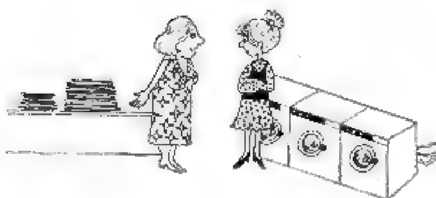

Мыць бялізну мне зручна ў пральні самаабслугі. Я хутка магу ўсё чыста памыць, накрухмаліць, папрасаваць.

— Я б хацеў пастрыгчыся й пагаліцца.

— Як вас пастрыгчы?

— Ззаду коратка, а сьпераду ня вельмі.

— Вушы адкрытыя?

— Так.

— Скроні прамыя ці касыя?

— Хай будуць прамыя.

— Вы жывяце ў гатэлі з усімі бытавымі выго́дамі?

— Так. Тэлевізар, лядоўня, ванна, душ. Ёсьць цырульня і нават лазьня.

— Але ж усё гэта, пэўна, дорага каштуе?

— Ведама, затое з абслугай няма аніякіх праблемаў — усё прыязна, хутка й зычліва.

Не магу зачыніць дзьверы — паламалася клямка. Але ці дам рады паправіць? Я ж не сталяр і не цясьляр. Гукну майстроў, каб абладзілі хату. Дармо што старая. Хай фарніркай наложаць, палітурай пацягнуць. Як сусед мой зрабіў, — загаварыла хата!

Мне трэба добра выглядаць. Яшчэ мне патрэбныя дробныя грошы, грошы для рэшты і… настрой для кліента.

Я кельнэр. Да мяне зьвяртаюцца з усіх бакоў. З кожным я размаўляю, з кожным мушу ўсталяваць кантакт. Ну, але мае кліенты задаволеныя.

Практыкуйцеся

1. Адкажыце на пытаньні.

Якімі жыльлёвымі паслугамі вы карыстаецеся?
Ці даводзілася вам выконваць цясьлярскую, тынкавальную работу?
Ці ёсьць для вас складаным пытаньнем рамонт кватэры?
Ці давалі калі абвестку ў бюро паслугаў? Пра што?
Ад каго мелі сяброўскую дапамогу на будаўніцтве лецішча?
Як вы разумееце сэнс слова «абслуга»?
Ці ахвотна вы дапамагаеце іншым?
Ці ведаеце, адкуль узятыя словы: «Усё, што хочаце, каб рабілі вам людзі, тое і вы рабіце ім»?
Ці згодныя з тым, што гэта ёсьць «залатое правіла» маральнасьці?

2. Ці вы наведваеце фізкультурна-аздараўленчыя цэнтры? На падставе прапанаванага тэксту раскажыце, што тамака ёсьць, якімі паслугамі вы карыстаецеся.

Каля нашага дому ёсьць фізкультурна-аздараўленчы цэнтар. Някепская там абслуга. У іх і басэйн, і лазьня з парыльняй, і шэйпінг, і розныя спартыўныя сэкцыі. Кожны там можа знайсьці занятак да густу. Прыкладам, сёньня пасьля лазьні з сухой парай я з гадзіну яшчэ паплаваў у басэйне, потым адпачыў з камфортам.

А мая Лёдзя ходзіць туды на шэйпінг. Гэта такія скокі пад музыку дзеля добрай фігуры. І здаецца мне, постаць цяпер у маёй Лёдзі ня горшая, чым у фотамадэлі. Калі ідзём разам зь ёю па вуліцы, на яе зьвяртаюць увагу. Не скажу, што гэта мне непрыемна.

Нашыя дзеці гуляюць там у тэніс. Хто ведае, можа зь іх выйдуць якія чэмпіёны? А ня будзе зь іх чэмпіёнаў, такой бяды, усё адно варта займацца спортам.

Наагул, мне ў гэтым фізкультурна-аздараўленчым ўсё падабаецца: і відэасалён, і іхняя камінная заля, а найбольш — іхны сяброўскі стыль.

3. Што будзеце рабіць?

Сапсавалася пральная машына.
1. Патэлефаную ў рамонтнае атэльле.
2. Паспрабую адладзіць сам.
3. Мне надакучала рамантаваць, адважуся купіць новую.
4. Па гарантыі вярну назад у краму.
5. Буду мыць бялізну рукамі.

Даўно пара рабіць рамонт кватэры.	1. Ніколі не бяруся за справу, якой не дам рады. 2. Дамоўлюся з рамонтнікамі ЖЭСу. 3. Пашукаю майстроў, пагляджу абвесткі ў газэтах. 4. Буду толькі тынкаваць столь і сьцены. 5. Зраблю ўсё самастойна: пабялю, паклею, памалюю. Лепш за мяне аніхто ня зробіць.
Ваша лецішча ўбаку ад транспарту.	1. Буду хадзіць пехатою ці езьдзіць на ровары. 2. Пераеду жыць у вёску. 3. Куплю легкавік. 4. Буду шукаць, хто падвязе. 5. Хоцькі-няхоцькі, давядзецца прадаць.

Ясь распавядае

У мяне зноў ёсьць нагода выправіцца ў падарожжы. Прыяжджаюць мае даўнія сябры з Балтыі. Ну, а госьці ёсьць госьці — іх трэба забаўляць. Гасьцяваць будуць ўсяго толькі шэсьць дзён. Таму я загадзя пляную, як скарыстаць час. Найверагодней, што паедзем па гістарычных мясьцінах. Зьбіраюся прапанаваць ім паездку ў Мірскі замак, Наваградак і Нясьвіж, бо яны там яшчэ не былі.

У якія дні й куды можна паехаць? Пра гэта я папытаюся ў экскурсійным бюро. Зраньня мы зь Янінай і прыйшлі сюды.

— Добры дзень!

— Добры дзень! Праходзьце, сядайце! Што мы можам вам прапанаваць?

— Нас цікавіць Беларускае гістарычнае кола.

— Калі ласка. У нас ёсьць экскурсіі ў Мірскі замак, Заслаўе, Нава́градак, Нясьві́ж, Вязынку, Ра́дашкавічы, Гальшаны, Хатынь і Курган Славы, Малы Трасьцянец. Прапануюцца таксама экскурсіі ў Тураў, Крэва, Горадню, Полацак, Берасьцейскую крэпасьць і Белую вежу.

— Заўтра мы сустракаем гасьцей. Што ў вас ёсьцека на сераду?

— На сераду… Зараз паглядзім… Вось ёсьць экскурсія ў Полацак, паездка аўтобусам, выпраўляемся а 6 гадзіне раніцы. Там мы маем экскурсію з аглядам гораду, агляд Сафійскага сабору ды адну гадзіну вольнага часу.

— Шкада, з раньня́ нам аніяк не выпадае.

— Добра, тады ёсьць а другой палове дня экскурсія «Заслаўе, Вязынка і Радашкавічы». Вы пазнаёміцеся са старажытным Заслаўем (X стагодзьдзе), пабачыце «Замэчак», магілу Рагнеды, пабываеце ў Вязынцы, на радзіме Янкі Купалы, агледзіце Ра́дашкавічы.

— Во як! Мы паедзем на гэтую экскурсію. Нам патрэбныя чатыры мейсцы.

— Калі ласка, вось вашыя білеты. Аўтобус адпраўляецца ад літаратурнага музэю Янкі Купалы ў сераду а 14 гадзіне.

— Дзякуем. І яшчэ хацелася б што-небудзь на пятніцу.

— У пятніцу ў нас «Нясьвіж, Мірскі замак і Наваградак». Тут мы аглядаем Нясьвіскі замак. Потым вы маеце вольны час і можаце прайсьціся па старадаўнім парку, пасядзець на беразе маляўнічага возера, абняць знакаміты дуб — жывы помнік беларускай гісторыі. Пасьля гэтага мы едзем аглядаць Мірскі замак і заедзем у Наваградак — першую сталіцу Вялікага Княства Літоўскага. Я прапаную вам гэты маршрут.

— Але ці не занадта гэта дорага?

— Заўважце, — у кошт экскурсіі ўваходзіць харчаваньне. Я ўпэўненая, што вы не пашкадуеце.

— Добра. Пэўна ж, паедзем.
— Вось вашыя білеты, чакаем вас у сераду a 14 гадзіне раніцы на плошчы Незалежнасьці.
— Шчыра дзякую вам за дапамогу. Да пабачэньня.
— Да пабачэньня.

Практыкуйцеся

4. Адкажыце на пытаньні.

Хто прыяжджае да Яся?
Ці шмат часу маюць Ясевы госьці?
Як яны будуць бавіць час на Беларусі?
Што ім мае прапанаваць Ясь і чаму?
Ясь выбірае маршруты па праспэктах ці каталёгах?
На якія маршруты скіроўваюць сваіх турыстаў у экскурсійным бюро?
Якія экскурсіі прапанавалі Ясю?
Ясь згадзіўся з усімі прапановамі? Чаму?
Што зацікавіла Яся?
Чым адметная экскурсія ў Полацак?
Чым адметная экскурсія «Заслаўе, Вязынка і Радашкавічы»?
Чым адметная экскурсія «Нясьвіж, Мірскі замак і Наваградак»?
Адкуль адпраўляецца аўтобус на экскурсію ў Вязынку?
Чаму Ясь удакладніў кошт пуцёўкі?
Якія з маршрутаў зацікавілі вас? Чаму?
Якія яшчэ беларускія гістарычныя маршруты вы ведаеце?
У якіх яшчэ беларускіх гістарычных мейсцах вы былі?
На якую экскурсію вы паедзеце неўзабаве?

5. Дайце правільны адказ, хто што робіць.

1. цырульнік	1. будуе дамы з цэглы
2. гадзінар	2. шые абутак: чаравікі, боты, пантофлі
3. кравец	3. тынкуе столь і сьцены
4. шавец	4. ладзіць аўта
5. муляр	5. ладзіць электронныя і мэханічныя гадзіньнікі
6. тынкоўнік	6. гатуе розныя смачныя стравы
7. цясьляр	7. шые вопратку, сукенкі, кашулі, камізэлькі
8. кухар	8. праводзіць электрыку
9. касмэтоляг	9. дапамагае людзям быць прыгожымі
10. аўтамэханік	10. стрыжэ валасы ды голіць бароды
11. электрык	11. робіць вокны й дзьверы

6. На падставе пададзенага тэксту раскажыце пра свой паход у рэстарацыю. Зь якой нагоды вы былі ў рэстарацыі? З кім вы былі? Як вас абслугоўвалі? Што вы замовілі? Ці было смачна? Ці бралі што з алькагольных напояў? Колькі каштаваў ваш заказ? Ці спадабалася вам? Пойдзеце наступным разам у гэтую рэстарацыю?

Прыехаўшы з адпачынку, мы адразу мусілі парупіцца пра харчаваньне. Ведама ж, лядоўня парожняя! А тут якраз госьць надарыўся.

Мы запрасілі яго да «Мядзьведзя». Гэта рэстарацыя зь беларускай кухняй. І абслуга тут як мае быць.

Да нас зараз жа падышла кельнэрка.

— Ці гэтыя мейсцы вольныя?

— Так! Сядайце, калі ласка.

Мы заказалі страваў, якіх яна нам нараіла.

— Вось ваш заказ. Смачнай вячэры! Сыці, Божа! Ежце, госьцейкі, бярыце й мачайце, а на лепшае выбачайце.

— Дзякуй!

Дагэтуль наш госьць зь беларускай кухні каштаваў толькі дранікі. А тут — гэткі выбар! Ды яшчэ й афіцыянтка не пакідае нас без увагі.

— Досыць утульны куток, ці няпраўда?

— Дык гэта ж найлепшая рэстарацыя ў горадзе!

7. Раскажыце, як вы замаўлялі пуцёўку ў экскурсійным ці турысцкім бюро.

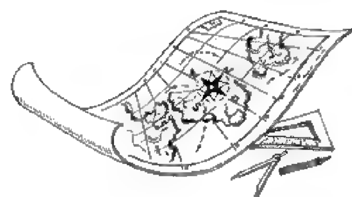

8. Перакладзіце ў беларускую мову.

Сегодня у меня выходной день, и я занимаюсь хозяйственными делами. Пересмотрел нашу обувь — надо кое-что починить. Нужны новые подмётки, набойки. В ботинках нужно укрепить каблук и ещё придется поменять молнию. Вот эти кожаные туфли поначалу были как раз, а теперь что-то мешает. Не пойму, откуда здесь взялся гвоздь?

В общем, собираюсь в мастерскую. Ремонт обуви рядом. Мастера у нас неплохие, хорошо выполняют свою работу. Всегда посоветуют, подскажут, как лучше сделать ремонт. Услуги обувщиков стоят недёшево, зато на качество работ жаловаться не приходилось.

Пойду, пока есть время, через полчаса мастерская закрывается.

Кароткія і простыя размовы

(чытайце ўголас)

— На чым павязём мэблю? — Ёсьць жа транспартныя паслугі! — А ты ўжо заплаціла за даставу? — Яшчэ не. Зараз пойдзем.	— На чём мы повезём мебель? — Есть же транспортные услуги! — А ты уже заплатила за доставку? — Ещё нет. Сейчас пойдём.
— Нам трэба знайсьці няньку для свайго малога. — Ня ведаеш, што рабіць? Вазьмі рэклямовы дадатак і прагледзь абвесткі. Будзь пэўны, штонебудзь ды знойдзеш.	— Нам надо найти няню для своего малыша. — Не знаешь, что делать? Возьми рекламное приложение и просмотри объявления. Будь уверен, что-нибудь да найдёшь.

— Я б хацела гэткае ўчасаньне, як на мадэлі. — Калі ласка, зробім так, як хочаце. У нас жаданьне кліента — гэта закон.	— Я бы хотела такую прическу, как на модели. — Пожалуйста, сделаем, как хотите. У нас желание клиента — это закон.
— Менавіта што не задавольвае жыльцоў вашага дому? — Цясьлярна-сталярныя, тынкавальна-малярныя і дахавыя работы.	— Что именно не удовлетворяет жильцов вашего дома? — Плотницко-столярные, штукатурно-малярные и кровельные работы.
— Паслухай, якая абвестка: «За 10 кілямэтраў ад гораду прадаецца катэдж з усімі бытавымі выгодамі». — Цікава, колькі ж ён будзе каштаваць? — Блізка ад гораду, усе выгоды. Пэўна ж, цана будзе не малая. — Што там доўга разважаць, давай патэлефануем.	— Послушай, какое объявление: «В 10 километрах от города продаётся коттедж со всеми удобствами». — Интересно, сколько же он будет стоить? — Близко от города, все удобства. Конечно, цена будет немалая. — Что там долго гадать, давай позвоним.
— Дзе ж так доўга забаўляўся? — Хадзіў у турысцкае бюро, узяў пуцёўку ў Гішпанію. — У Гішпанію? І колькі ж ты гахнуў? — Увесь гаман спустошыў. — А ці не лепш падарожнічаць саматугам? Гэта выходзіць таньней. — Не. Для мяне добрае тое падарожжа, дзе выгода й бясьпека.	— Где так долго пропадал? — Ходил в туристическое бюро, взял путёвку в Испанию. — В Испанию? И сколько же ты всадил? — Все деньги с кошельком. — А не лучше ли путешествовать дикарём? Это получается дешевле. — Нет. Для меня хорошее то путешествие, где комфорт и безопасность.

Майстры слова гавораць

Гравюры Скарыны! Ён выразаў іх
На спракавечным дрэве гісторыі
Свайго народу,
Хоць мог бы падабраць
І больш падатлівы
І больш удзячны матэрыял.
І выразаў ён іх не штыхелем-разцом,
А промнем сонца, промнем сваёй веры
І любові да народу.
Таму штрых кожны быў такі глыбокі,
Што ні агонь, ні забыцьцё, ні ворагі, ні час
Гравюраў гэтых зьнішчыць не змаглі.
І сёньня нейкая чароўная жыве ў іх сіла,
Якая сьляпым вяртае зрок,
Глухім — іх слых, няпомнячым — іх памяць,
А без'зыкім — мову.

(Максім Танк)

Кантрольная работа

1. Замест кропак уточце ў тэкст выпушчаныя словы.

«Прыехаўшы ў сталіцу, асабліва не раздумвайце, на … дабірацца ў Стоўбцы, — аддайце … чыгунцы: … на электрычцы зойме ўсяго паўтары … Менавіта столькі ж … ў нас будзе на … з, так бы мовіць, калячыгуначнымі славутасьцямі, найперш літаратурнымі. Праўда, да драбніцаў разабраць і засвоіць … за гэты час проста … Таму засяродзім … толькі на тым значным і адметным, што …

За … вагона мільгаюць абрысы … сталіцы, ззаду … гарадскія чыгуначныя … Бальніца, Курасоўшчына і Гай. Залюбаваўшыся мясцовымі краявідамі, мы неўпрыкмет … і станцыю Памысьлішча, і схаваныя ў зяляніне … ахоўнай паласы … Пціч … Воўкавічы. І вось … Фаніпаль».

(Сяргей Галоўка)

2. Прачытайце, які выпадак здарыўся з нашым сябрам. Перакладзіце ў беларускую мову.

Родной язык защищает как мать

Путешествия, как и люди,
имеют свою судьбу.
(Стендаль)

Где я люблю бывать, то это в Чехии. Всегда с удовольствием еду в Прагу. И что удивительно, именно в Праге я ощутил себя беларусом. Вот какой неожиданный случай стал тому причиной.

Тёплым весенним днем мы с другом шли к Вацлавской площади. Немного устали, и свободная скамеечка в уютном скверике оказалась как раз кстати. Решили отдохнуть. Хорошая погода, безоблачное ясное небо, ласковое солнце — вокруг полная безмятежность. Казалось, всё благоприятствует покою и тишине. И настроение у нас было соответствующее. Мы сидели, делились впечатлениями. Разговаривали по-русски. И вдруг в наш неторопливый разговор врывается неожиданное:

— Здравствуйте. Вы первый день в Праге? — Откуда ни возьмись, перед нами выросли три молодых человека очень спортивного вида. Тоном, не терпящим возражений, они заявили нам, что гулять просто так по незнакомому городу небезопасно. И что они, «добровольцы», будут защищать нас. Но такая «забота» требует обязательной оплаты… 50 долларов с каждого — твердый тариф! В один момент день приобрел сумрачные краски. Куда девались покой и тишина? Перед такой чудовищной наглостью мы попросту растерялись…

После некоторого препирательства у нас не оставалось иного выхода, как заплатить вымогателям, чтобы они оставили нас в покое.

Понаблюдав за новоявленными «охранниками», мы заметили, что они не предлагают свои услуги ни чехам, ни англичанам, ни французам, ни немцам. А почему? Да всё очень просто: не зная языка, они не в состоянии объяснить, чего хотят. Вывод напрашивался сам собой — разговаривать только по-беларуски. Кстати, наш язык очень похож на чешский. Не теряя времени мы перешли на беларуский язык, и дальнейшее наше пребывание никакими неприятностями уже не омрачалось.

С тех пор мы с Костусём взыскали свой родной беларуский язык. Именно он, как родная мать, стал нам лучшей защитой.

Простые, но очень важные истины порой приходится постигать непростым путём.

3. З пададзеных словаў па правілах беларускае граматыкі складзіце тэкст і вызначце, як у першатворы гучаў урывак з кнігі Ўладзіміра Арлова і Генадзя Сагановіча «Дзесяць вякоў беларускай гісторыі».

а Аб'яднаньне адбылося адну асаблівага балтцкага без беларускае бо буйную было Вялікага гісторыі гвалту даўнія дзяржаву дзяржавы з з захаду земляў і і і і інтарэсах існавалі Княства крывічамі літвой Літоўскага мангола-татары насельніцтва натуральна новая нямецкія пагражалі Паміж пачынаецца пачыналі разрозьненных рыцары слабых стагодзьдзя сувязі сярэдзіне так Таму У у усходу ціснуць шчыльныя эпоха эпоха як ў ўсходнеславянскага ўтварэньне XIII —

Заўвага. Для выкананьня гэтага заданьня вам неабходна кожнае слова выпісаць на асобныя паперкі. Словы на паперках спачатку ўтвараюць словазлучэньні, якія складаюцца ў сказы, а потым у тэкст. Калі зьявяцца «лішнія словы», іх лягчэй будзе скарыстаць пасьля пабудовы асновы тэксту. Паспрабуйце. Гэтае цікавае заданьне нам прапанаваў прафэсар Ул.А.Карпаў. Гэткі тэст дазваляе праверыць, наколькі добра вы засвоілі граматыку мовы.

4. Уявіце сабе што вы прыйшлі дамоў і ўбачылі рабункі ў хаце: дзьверы адчынены, у хаце — як "на ўварванскай вуліцы". Вам неабходна расказаць: што вы бачыце ў кватэры, што вы адчуваеце, што ў вас скралі, як вы давялі міліцыянтам пра тое, што здарылася.

5*. Перакладзіце верш Аляксандра Пушкіна ў беларускую мову.

Я вас любил: любовь ещё, быть может,
В душе моей угасла не совсем;
Но пусть она вас больше не тревожит;
Я не хочу печалить вас ничем.
Я вас любил безмолвно, безнадежно,
То робостью, то ревностью томим;
Я вас любил так искренно, так нежно,
Как дай вам Бог любимой быть другим.

Калі вы з посьпехам выканалі ўсе заданьні кантрольнай работы, лічыце, што вы сьмела можаце размаўляць па-беларуску.

Здароўя, шчасьця, посьпехаў!

Да сустрэчы!

Дадатак 1.

Беларуская лацініца

(Беларуская латиница)

Разам з кірыліцай у беларускай мове ўжываецца лацінскі альфабэт — *лацініца*:

A B C Ć Č D (DŽ DZ) E F G H I J K L Ł M N Ń O P R S Ś Š T U Ŭ V Y Z Ź Ž

Ніжэй паказана лацініца з адпаведнымі літарамі кірыліцы і наадварот — кірыліца з адпаведнымі літарамі лацінкі.

лацініца →	**кірыліца**	**кірыліца →**	**лацініца**
a	**а**	**а**	**a**
b	**б**	**б**	**b**
c	**ц**	**в**	**v**
ć	**ць**	**г**	**h / g**
č	**ч**	**д**	**d**
d	**д**	**е**	**je / ie / e**
e	**э**	**ё**	**jo / io / o**
f	**ф**	**ж**	**ž**
g	**ґ** (гук [g] выбухны)	**з**	**z**
h	**г** (гук [г] трывальны)	**і**	**i**
i	**і**	**й**	**j**
j	**й**	**к**	**k**
k	**к**	**л**	**ł**
l	**ль**	**м**	**m**
ł	**л**	**н**	**n**
m	**м**	**о**	**o**
n	**н**	**п**	**p**
ń	**нь**	**р**	**r**
o	**о**	**с**	**s**
p	**п**	**т**	**t**
r	**р**	**у**	**u**
s	**с**	**ў**	**ŭ**
ś	**сь**	**ф**	**f**
š	**ш**	**х**	**ch**
t	**т**	**ц**	**c**
u	**у**	**ч**	**č**
ŭ	**ў**	**ш**	**š**
v	**в**	**ы**	**y**
y	**ы**	**ь**	**—**
z	**з**	**э**	**e**
ź	**зь**	**ю**	**ju / iu / u**
ž	**ж**	**я**	**ja / ia / a**

Зазначце.

1) У лацініцы, у адрозьненьні ад кірыліцы, менш галосных і больш зычных літараў.

Галосныя літары: a e i o u y
Зычныя літары: b c ć č d (dž dz) f g h j k l ł m n ń p r s ś š t ŭ v z ź ž

2) У лацініцы няма мяккага знаку **Ь**.

Таму зычныя **Ć, Ń, Ś, Ź** — заўсёды мяккія і адрозьніваюцца ад аналягічных цьвёрдых літараў **C, N, S, Z** спэцыяльным дыякрытычным знакам: **піць = pić, нясьці = niaści, адрозьненьні = adroźnieńni**. Аднак для літар **L** і **Ł** усё наадварот! Літара **L** — мяккая, а літара **Ł** — цьвёрдая: **літара = litara, палац = pałac, люстэрка = lusterka, пачакальня = pačakalnia, малако = małako**.

3) У літар **Ž, Š, Č, Ŭ** знаходзім іншы дыякрытычны знак, які паказвае не мяккасьць, а гук: **шчупак = ščupak, чараўнік = čaraŭnik, дождж = doždž, аўтар = aŭtar**.

4) Лацінка абыходзіцца бязь літараў **Я, Е, Ё, Ю**. Таму:

- пасьля галосных і на пачатку словаў пішам:

Я	**JA**	**сьветлая = śvietłaja, явар = javar, яскравы = jaskravy**
Е	**JE**	**ежа = ježa, прыедзе = pryjedzie, тое = toje**
Ё	**JO**	**ёсьць = jość, знаёмства = znajomstva, маёнтак = majontak**
Ю	**JU**	**Юля = Jula, ведаю = viedaju, забаўляюцца = zabaŭlajucca**

- пасьля зычных (акрамя мяккай літары **L**) пішам:

Я	**IA**	**вячэра = viačera, няня = niania, сям'я = siamja**
Е	**IE**	**сьвет = śviet, мейсца = miejsca, поўдзень = poŭdzień**
Ё	**IO**	**сёлета = sioleta, цётка = ciotka, зёлкі = ziołki**
Ю	**IU**	**сюды = siudy, касьцюм = kaścium, усю = usiu**

- пасьля мяккай літары **L** пішам:

Я	**A**	**рэкляма = reklama, пляц = plac, ляжыць = lažyć**
Е	**E**	**лес = les, вясельле = viasielle, тэлефануе = telefanuje**
Ё	**O**	**лёс = los, лёд = lod, жыльлё = žyllo, далёка = daloka**
Ю	**U**	**любіць = lubić, куплю = kuplu, дзіўлюся = dziŭlusia**

5) У лацініцы адсутнічае апостраф ('): **узмор'е = uzmorje, надвор'е = nadvorje, сям'я = siamja, бар'ер = barjer, кан'юнктура = kanjunktura**.

6) У кірыліцы літары **Е** адпавядаюць два гукі **[jэ]**, аднак у лацініцы літара **E** перадае адзін гук **[э]**: **гэты = hety, фатэль = fatel, шэсьць = šeść, цэгла = cegła, дрэва = dreva**.

7) Гук **[х]** у лацініцы перадаецца дыфтонгам **CH**: **хадзіць = chadzić, хвалявацца = chvalavacca, хто = chto, падхапіць = padchapić, хараша = choraša**.

8) Лацінская літара **G** перадае выбухны гук **[g]**, які ў беларускай мове часьцей за ўсё сустракаецца ў злучэньнях літараў зг: **мазгі = mazgi, згвалціць = zgvałcić, розгі = rozgi**. Аднак, ёсьць і шэраг іншых словаў з гукам **[g]**: **цэгла = cegla, ганак = ganak, гузік = guzik**.

9) У астатнім правілы вымаўленьня, пісьма й чытаньня ў лацініцы такія ж, як і ў кірыліцы.

Karotkija i prostyja razmovy
(čytajcie ŭhołas)

— Niaŭžo vy začyniajeciesia?
— Vybačajcie, u nas techničny pierapynak.
— A mnie ž hetak pilna treba zapłacić za kamunalnyja pasłuhi!
— Što za biada, davajcie vaš kvitok.

— Няўжо вы зачыняецеся?
— Выбачайце, у нас тэхнічны перапынак.
— А мне ж гэтак пільна трэба заплаціць за камунальныя паслугі!
— Што за бяда, давайце ваш квіток.

— Dzie tyja dziaŭčaty? — U viečary jany buduć u nas na imprezie. — Ale ž ci paznaju ja ich? — Adrazu paznaješ, bo ichny vyhlad nadta admietny: jany ŭ nacyjanalnych strojach. Hetkich strojaŭ na ŭsim instytucie ni ŭ koha niama.	— Дзе тыя дзяўчаты? — Увечары яны будуць у нас на імпрэзе. — Але ж ці пазнаю я іх? — Адразу пазнаеш, бо іхні выгляд надта адметны: яны ў нацыянальных строях. Гэткіх строяў на ўсім інстытуце ні ў кога няма.
— Dobry dzień, dziadźka Andrej! — Zdaroŭ, žeŭžyk. A dzie ž baćki? — Zaraz pryjduć. Zajšli ŭ kramu. — Nu, jak ty duž-zdarŏ ? Ci padros za leta? — My byli na mory, dziadźka Andrej. — Na mory? A dzie ž heta? — U Tureččynie, na Egiejskim mory. Jano ciopłaje, łaskavaje. I vada ŭ im čystaja, prazrystaja.	— Добры дзень, дзядзька Андрэй! — Здароў, жэўжык. А дзе ж бацькі? — Зараз прыйдуць. Зайшлі ў краму. — Ну, як ты дуж-здароў? Ці падрос за лета? — Мы былі на моры, дзядзька Андрэй. — На моры? А дзе ж гэта? — У Турэччыне, на Эгейскім моры. Яно цёплае, ласкавае. І вада ў ім чыстая, празрыстая.
— Dobry dzień! Kampanija «Čmiel». Słuchaju vas. — Dabrydzień! Nas zacikaviła vaša pradukcyja, majem namier kupić. Chacieli b siońnia padjechać i zaklučyć damovu. — Kali łaska, pryjaždžajcie. My pracujem ad 9 da 18 hadziny.	— Добры дзень! Кампанія «Чмель». Слухаю вас. — Дабрыдзень! Нас зацікавіла ваша прадукцыя, маем намер купіць. Хацелі б сёньня пад’ехаць і заключыць дамову. — Калі ласка, прыяжджайце. Мы працуем ад 9 да 18 гадзіны.
— Dzie ty hetak zatrymałasia? — Dyk siońnia ž u škole byŭ baćkoŭski schod. — Nu i što skazała nastaŭnica pra našaha Paŭłu? — Nu, što. Z movami ŭ jaho narmalova. A voś matematyka… Nastaŭnica kaža, što treba padciahnuć navyki rachavańnia. — A jak pavodziny? — O-o-o, tut jaho treba dukavać a dukavać. Na pierapynkach lotaje, niesłuch hety. Viedaješ, što było? Naskočyŭ na dyrektara škoły, i nastaŭnica mieła vymovu. — Bačyš, za hetymi kamandziroŭkami dzicia zusim razbeściłasia.	— Дзе ты гэтак затрымалася? — Дык сёньня ж у школе быў бацькоўскі сход. — Ну і што сказала настаўніца пра нашага Паўлу? — Ну, што. З мовамі ў яго нармалёва. А вось матэматыка… Настаўніца кажа, што трэба падцягнуць навыкі рахаваньня. — А як паводзіны? — О-о-о, тут яго трэба дукаваць а дукаваць. На перапынках лётае, неслух гэты. Ведаеш, што было? Наскочыў на дырэктара школы, і настаўніца мела вымову. — Бачыш, за гэтымі камандзіроўкамі дзіця зусім разбэсцілася.
— Pasłuchaj, jakaja abviestka: «Za 10 kilametraŭ ad horadu pradajecca katedž z usimi bytavymi vyhodami». — Cikava, kolki ž jon budzie kaštavać? — Blizka ad horadu, usie vyhody. Peŭna ž, cana budzie nie małaja. — Što tam doŭha razvažać, davaj patelefanujem.	— Паслухай, якая абвестка: «За 10 кілямэтраў ад гораду прадаецца катэдж з усімі бытавымі выгодамі». — Цікава, колькі ж ён будзе каштаваць? — Блізка ад гораду, усе выгоды. Пэўна ж, цана будзе не малая. — Што там доўга разважаць, давай патэлефануем.

Дадатак 2.

Сугучныя словы
(Созвучные слова)

У беларускай мове ёсьць словы, якія па гучаньні падобныя да расейскіх, але маюць зусім іншы сэнс. У лінгвістыцы гэтыя словы называюцца *міжмоўнымі амонімамі*. Ніжэй пададзеныя некаторыя з гэткіх словаў.

беларускае слова	**тлумачэньне слова па-расейску**	**сугучнае расейскае слова**	**пераклад сугучнага расейскага слова**
адка́з	1) ответ 2) ответственность	отказ	**адмова**
айце́ц	отец (служитель культа)	отец (в семье)	**ба́цька**
ара́ць	пахать	орать (кричать)	**галасі́ць**
асоба	личность	особо (особенно)	**асаблі́ва, адме́тна**
багаты́р	богач	богатырь	**волат, асі́лак**
ба́нька	1) плоское кольцо 2) банка (медицинская)	банька, баня	**ла́зьня**
бла́га	1) дурно, скверно 2) тошно	благо (хорошо что)	**балазе́**
брак	1) брак (дефект) 2) недостаток чего-либо	брак (супружество)	**шлю́б**
буйны́	крупный	буйный (сумасшедший)	**вар'я́цкі**
бясе́да	бал, застолье, банкет, пиршество	беседа (разговор)	**гу́тарка, размова**
бясьпе́ка	безопасность	беспечность	**бестурботнасьць, нядба́йнасьць**
век	возраст	век (столетие)	**стагодзьдзе**
ве́ка	крышка	веко у глаза	**паве́ка**
ве́тка	ветка (железнодорожная)	ветка (дерева)	**галі́на**
выго́да	удобство, уют	вы́года	**вы́гада**
вясе́льле	свадьба	веселье	**весялосьць**
гада́ць	предполагать, угадывать	гадать	**варажы́ць**
гарбу́з	тыква	арбуз	**каву́н**
годны	достойный	годный	**пryда́тны, зда́тны**
гра́біць	грести (веслом, граблями)	грабить (отбирать)	**рабава́ць**
граза́	острастка, страх от угроз	гроза	**навальні́ца**
грамада́	толпа, община, общество	громада, громадина	**ве́ліч, гма́х**
да́ча	дача чего-нибудь	дача (загородный дом)	**ле́цішча**
другі́	второй	другой (иной)	**і́ншы**
дыва́н	ковёр	диван	**кана́па**
е́сьці	принимать пищу	есть (имеется в наличии)	**ёсьць**
ё́лка	ёлка новогодняя	ёлка (растущая в лесу)	**е́лка**
ё́лкі	прогорклый	ёлки (растущие в лесу)	**е́лкі**
жада́ць	хотеть чего-либо	желать в поздравлении	**зы́чыць**
забор	водо-забор	забор (ограждение)	**агароджа, парка́н**
звод	свод (например, законов)	свод (перекрытие)	**скляпе́ньне**
зжа́ць	сжать (рожь, пшеницу)	сжать (сдавить)	**сьці́снуць**
злодзей	вор	злодей	**ліхадзе́й, злачы́нец**
ігру́шка	1) грушевое деревце 2) мелкий плод груши	игрушка	**ца́цка**
калду́н	пельмень	колдун (волшебник)	**вядзьма́р**
калё́сы	телега, повозка	колёса (автомобиля)	**колы**

суффиксами могут сохраняться мягкие *дз* и *ц*: **лі*дзі*/*р*авацъ** [л'ідз'і/равац'], **ці*р*** = [ц'і/р], **каман*дзі*ро/ўка = [камандз'іро/ўка].**

8) Спалучэньні *дж* і *дз* (сочетания *дж* и *дз*).

Сочетания букв *дж* и *дз* произносятся вместе и передают один звук: **нара*джэ*/ньне = [нараджэ/н':э], *дзе*/ці = [дз'э/ц'і], *дз*яўчы/на = [дз'аўчы/на], *дз*ень = [дз'э/н'], а*дзі*/н = [адз'і/н], га*дзі*/на = [гадз'і/на].** Поэтому на письме, при переносе, эти буквы нельзя разделять: **дро/ж-джы, ха-дзі/ць.**

Отдельно сочетания букв *дж* и *дз* произносятся только на стыке приставки и корня: ***ад*зна/ка = [ад/зна/ка], *над*звыча/йны = [над/звыча/jны], *адж*ы/ць = [ад/жы/ц'].** В этом случае сочетания *дж* и *дз* обозначают два разных звука: [д][ж] и [д][з] соответственно.

9) Ужыва/ньне ў — у нескладо/вага (употребление *ў* — у неслогового).

После гласных буква *у* всегда переходит в *ў*: **хлеб *у*весь — зьел<u>і</u> *ў*весь; улез *у* сад — увайшл<u>і</u> *ў* хату.** Буква *ў* может находиться в начале, в середине и в конце слова: **пр<u>а</u>*ў*да, д<u>а</u>*ў*, в<u>о</u>*ў*к п<u>о</u>ўны, д<u>о</u>*ў*га, іш<u>о</u>ў, б<u>ы</u>*ў*, н<u>а</u> ўлоньні.**

Звук [ў] произносится также вместо звука **[в]** после гласных перед согласными: **гала*ва*/ — гало/*ў*ка.** В определённых случаях в звук [ў] переходит звук [л]: **каза/*ла* — каза/*ў*.**

Буква *ў* не образует самостоятельного слога, поэтому и называется *у нескладовае (у неслоговое).*

Употребление буквы *ў* являет собой одну из отличительных особенностей белорусского языка, которой пренебрегать нельзя.

10) Прыстаўны/я гало/сныя *а, і* (приставные гласные *а, і*).

Приставные гласные ***а, і*** произносятся и пишутся в начале слова перед согласными: ***р, л, м, ў***: ***А*мсьціслa/ў** (Мстиславль), ***а*ўто/рак** (вторник), ***а*ржаны/** (ржаной), ***а*мшэ/лы** (обомшелый), ***і*льго/ты** (льготы), ***і*мгла/** (мгла), ***і*ржаве/ць** (ржаветь).

Перед начальным ***і*** почти всегда при произношении возникает приставной **[j]**: **і/скры = [jі/скры], іржа/ = [jіржа/].**

Приставные гласные исчезают, если предшествующее слово заказчивается на гласный звук: **новы*я* *л*ьготы.** Нет приставных звуков и в словах, которые сохраняют корневой гласный: **л*о*б — на л*о*/бе, м*о*х — на м*о*/се, л*ё*д — на л*ё*/дзе.**

11) Прыстаўны/я зы/чныя *в, г* (приставные согласные *в, г*).

Приставная согласная ***в*** произносится и пишется перед ударными ***о, у*** в начале слова: ***во*/чы** (глаза), ***во*/сень** (осень), ***во*/жык** (ёжик), ***ву*/шы** (уши), ***ву*/сны** (губы), ***ву*/зкі** (узкий), ***Во*/рша** (Орша).

Приставное ***в*** появляется также в середине слова после приставок: **<u>за</u>*в*ушні/цы** (серьги), **<u>за</u>*ву*/лак** (переулок), **<u>на</u>*ву*/ка** (наука), **<u>ні</u>*во*/дзін** (ни один), **<u>у</u>*во*/сень** (осенью).

!

Приставного ***в*** не бывает:

1) В словах, где неударное ***о*** переходит в ***а***: ***во*/зера — *а*зё/ры.** Исключение составляют слова и производные от них: **вока** (глаз) — **вачэ/й, востры** (острый) — **вастры/ць, вакол** (вокруг) — **вако/ліца, вожык** (ёжик) — **важаня/ты, вуж** (уж) — **вужа/ка.**

2) В исконно белорусских словах, где ***у*** развилось из ***в***: **уну/к** (внук), **учо/ра** (вчера), **ула/да** (власть), **успамі/н** (воспоминание) и некоторых др.

3) В словах иностранного происхождения, небелорусских именах и фамилиях, небелорусских географических названиях: **універсытэ/т** (университет), **Ге/рбэрт Уэ/лс** (Герберт Уэлс), **Джо/рдж О/руэл** (Джордж Оруэл), **Уфа/** (Уфа), **О/сла** (Осло).

суффиксами могут сохраняться мягкие *дз* и *ц*: **лі*дзі*/*р*аваць** [л'ідз'і/равац'], **ц*ір*** = [ц'і/р], **камана*дзір*о/ўка = [камандз'іро/ўка].**

8) Спалучэньні *дж* і *дз* (сочетания *дж* и *дз*).

Сочетания букв *дж* и *дз* произносятся вместе и передают один звук: **нара*дж*э/ньне = [нараджэ/н':э], *дз*е/ці = [дз'э/ц'і], *дз*яўчы/на = [дз'аўчы/на], *дз*ень = [дз'э/н'], а*дз*і/н = [адз'і/н], га*дз*і/на = [гадз'і/на]**. Поэтому на письме, при переносе, эти буквы нельзя разделять: **дро/ж-джы, ха-дзі/ць.**

Отдельно сочетания букв *дж* и *дз* произносятся только на стыке приставки и корня: ***ад*зна/ка = [ад/зна/ка], *над*звыча/йны = [над/звыча/jны], *ад*жы/ць = [ад/жы/ц']**. В этом случае сочетания *дж* и *дз* обозначают два разных звука: [д][ж] и [д][з] соответственно.

9) Ужыва/ньне ў — у нескладо/вага (употребление *ў* — у неслогового).

После гласных буква *у* всегда переходит в *ў*: **хлеб *у*весь — зьел<u>і</u> *ў*весь; улез *у* сад — увайшл<u>і</u> *ў* хату**. Буква *ў* может находиться в начале, в середине и в конце слова: **пр<u>а</u>*ў*да, д<u>а</u>*ў*, в<u>о</u>*ў*к п<u>о</u>*ў*ны, д<u>о</u>*ў*га, іш<u>о</u>*ў*, б<u>ы</u>*ў*, н<u>а</u> *ў*лоньні.**

Звук [ў] произносится также вместо звука **[в]** после гласных перед согласными: **гала*ва*/ — гало/*ў*ка**. В определённых случаях в звук [ў] переходит звук [л]: **каза/*л*а — каза/*ў*.**

Буква *ў* не образует самостоятельного слога, поэтому и называется *у нескладовае (у неслоговое).*

Употребление буквы *ў* являет собой одну из отличительных особенностей белорусского языка, которой пренебрегать нельзя.

10) Прыстаўны/я гало/сныя *а, і* (приставные гласные *а, і*).

Приставные гласные ***а, і*** произносятся и пишутся в начале слова перед согласными: ***р, л, м, ў***: ***А*мсьціслаў/** (Мстиславль), ***а*ўто/рак** (вторник), ***а*ржаны/** (ржаной), ***а*мшэ/лы** (обомшелый), ***і*льго/ты** (льготы), ***і*мгла/** (мгла), ***і*ржаве/ць** (ржаветь).

Перед начальным ***і*** почти всегда при произношении возникает приставной **[j]**: **і/скры = [jі/скры], іржа/ = [jіржа/].**

Приставные гласные исчезают, если предшествующее слово заказчивается на гласный звук: **новы*я ль*готы**. Нет приставных звуков и в словах, которые сохраняют корневой гласный: **л*о*б — на л*о*/бе, м*о*х — на м*о*/се, л*ё*д — на л*ё*/дзе.**

11) Прыстаўны/я зы/чныя *в, г* (приставные согласные *в, г*).

Приставная согласная ***в*** произносится и пишется перед ударными ***о, у*** в начале слова: ***во*/чы** (глаза), ***во*/сень** (осень), ***во*/жык** (ёжик), ***ву*/шы** (уши), ***ву*/сны** (губы), ***ву*/зкі** (узкий), ***Во*/рша** (Орша).

Приставное ***в*** появляется также в середине слова после приставок: **<u>за</u>*в*ушні/цы** (серьги), **<u>за</u>*ву*/лак** (переулок), **<u>на</u>*ву*/ка** (наука), **<u>ні</u>*во*/дзін** (ни один), **<u>у</u>*во*/сень** (осенью).

!

Приставного ***в*** не бывает:

1) В словах, где неударное ***о*** переходит в ***а***: ***во*/зера — *а*зё/ры**. Исключение составляют слова и производные от них: **вока** (глаз) — **вачэ/й, востры** (острый) — **вастры/ць, вакол** (вокруг) — **вако/ліца, вожык** (ёжик) — **важаня/ты, вуж** (уж) — **вужа/ка.**

2) В исконно белорусских словах, где ***у*** развилось из ***в***: **уну/к** (внук), **учо/ра** (вчера), **ула/да** (власть), **успамі/н** (воспоминание) и некоторых др.

3) В словах иностранного происхождения, небелорусских именах и фамилиях, небелорусских географических названиях: **унівэрсытэ/т** (университет), **Ге/рбэрт Уэ/лс** (Герберт Уэлс), **Джо/рдж О/руэл** (Джордж Оруэл), **Уфа/** (Уфа), **О/сла** (Осло).

Ключы да практыкаваньняў

Уступ.

14.
прамы вугал, гандлёвыя рады, размаўляю па-беларуску, вялікія моры, чалавек жартуе, фарба жоўтая, шосты рад, чую гром, дрэнная рэч

17.
на вадзе, дзён, у гурце, у клопаце, у лёдзе, у палёце, судзіць

24.
Нядаўна было гэткае здарэньне. Трэба купіць зімовае адзеньне. Якое ў цябе пытаньне? Гасьцей поўнае застольле. Першае каханьне. Ціха шэпча калосьсе. Гэта справядлівы судзьдзя. Зьмянілася надвор'е. Мне знаёмае яго аблічча. Гэта было цікавае вандраваньне. Здароўе — найлепшае багацьце.

25.
Паляўнічы на паляваньні. Добрае пачуцьцё гумару. Ён упэўнены ў сваіх перакананьнях. Перад ад'ездам будзе разьвітаньне. Ён купіў мужчынскае адзеньне. Смачнае сьняданьне. У скрынцы сьмецьце.

Заняткі першыя.

2.
Усё жыцьцё ў навуцы. Зьмітра ў дарозе. Вязу малой дачцэ гасьцінец. Пінжак вузкі ў плячох. Купім дзецям па цаццы.

3.
Дзеці мусяць паважаць сваіх бацькоў. Працую з татам. Мы жывём пры бацькох. Унукі шануюць сваіх бабуляў і дзядуляў. Мы не сьпявалі гэткіх песень. Я запрашаю на вечарынку сябра і сяброўку.

5.
У пакоі ёсьць канапа, але няма ложка. У мяне ёсьць залвіца, але няма швагры. На стале ёсьць алавік, але няма паперы. У мяне ёсьць кампутар, але няма аўтаадказьніка. Я маю выходны ў нядзелю, але ў суботу ня маю.

6.
Пётра (хто? – Н.) лёг на канапу (на што? – В.).
Рука з прыгожым бранзалетам (з чым? – Т.).
Еду да сястры (да каго? – В.).
Дам дзіцяці (каму? – Д.) смачную цукерку (што? – В.).
Забраў дачок (каго? – В.) з садку (з чаго? – Р.).
Ма рыхтуемся да сьвята (да чаго? – Р.).
Дрэвы (што? – Н.) ў сьнегавых шатах (у чым? – Т.).
Яго вачэй (чаго? – Р.) не відаць з-пад броваў (з-пад чаго? – Р.).
Я заўсёды пільнуюся правілаў (чаго? – Р.).

10.

суффиксами могут сохраняться мягкие *дз* и *ц*: **лі*дзі*/*р*авацъ** [л'ідз'і/равац'], **ц*і*р** = [ц'і/р], **каман*дзір*о/ўка = [камандз'іро/ўка]**.

8) Спалучэньні *дж* і *дз* (сочетания *дж* и *дз*).

Сочетания букв ***дж*** и ***дз*** произносятся вместе и передают один звук: **ара*дж*э/ньне = [нараджэ/н':э], *дз*е/ці = [дз'э/ц'і], *дз*яўчы/на = [дз'аўчы/на], *дз*ень = [дз'э/н'], а*дз*і/н = [адз'і/н], га*дз*і/на = [гадз'і/на]** . Поэтому на письме, при переносе, эти буквы нельзя разделять: **дро/ж-джы, ха-дзі/ць**.

Отдельно сочетания букв ***дж*** и ***дз*** произносятся только на стыке приставки и корня: ***ад*зна/ка = [ад/зна/ка], *над*звыча/йны = [над/звыча/jны], *ад*жы/ць = [ад/жы/ц']**. В этом случае сочетания ***дж*** и ***дз*** обозначают два разных звука: [д][ж] и [д][з] соответственно.

9) Ужыва/ньне ў — у нескладо/вага (употребление *ў* — у неслогового).

После гласных буква ***у*** всегда переходит в ***ў***: **хлеб *у*весь — зьел<u>і</u> *<u>ў</u>*весь; улез *у* сад — увайшл<u>і</u> *<u>ў</u>* хату**. Буква ***ў*** может находиться в начале, в середине и в конце слова: **пр<u>а</u>*ў*да, д<u>а</u>*ў*, в<u>о</u>*ў*к п<u>о</u>ўны, д<u>о</u>*ў*га, іш<u>о</u>ў, б<u>ы</u>*ў*, н<u>а</u> ўлоньні**.

Звук **[ў]** произносится также вместо звука **[в]** после гласных перед согласными: **гала*ва*/ — гало/*ў*ка**. В определённых случаях в звук **[ў]** переходит звук **[л]**: **каза/*л*а — каза/*ў***.

Буква ***ў*** не образует самостоятельного слога, поэтому и называется *у нескладовае (у неслоговое)*.
Употребление буквы ***ў*** являет собой одну из отличительных особенностей белорусского языка, которой пренебрегать нельзя.

10) Прыстаўны/я гало/сныя *а, і* (приставные гласные *а, і*).

Приставные гласные ***а, і*** произносятся и пишутся в начале слова перед согласными: ***р, л, м, ў***: ***А*мсьціcла/ў** (Мстиславль), ***а*ўто/рак** (вторник), ***а*ржаны/** (ржаной), ***а*мшэ/лы** (обомшелый), ***і*льго/ты** (льготы), ***і*мгла/** (мгла), ***і*ржаве/ць** (ржаветь).
Перед начальным ***і*** почти всегда при произношении возникает приставной **[j]**: **і/скры = [jі/скры], іржа/ = [jіржа/]**.

Приставные гласные исчезают, если предшествующее слово заказчивается на гласный звук: **новы*я ль*готы**. Нет приставных звуков и в словах, которые сохраняют корневой гласный: **л*о*б — на л*о*/бе, м*о*х — на м*о*/се, л*ё*д — на л*ё*/дзе**.

11) Прыстаўны/я зы/чныя *в, г* (приставные согласные *в, г*).

Приставная согласная ***в*** произносится и пишется перед ударными ***о, у*** в начале слова: ***во*/чы** (глаза), ***во*/сень** (осень), ***во*/жык** (ёжик), ***ву*/шы** (уши), ***ву*/сны** (губы), ***ву*/зкі** (узкий), ***Во*/рша** (Орша).
Приставное ***в*** появляется также в середине слова после приставок: **<u>за</u>*в*ушні/цы** (серьги), **<u>за</u>*ву*/лак** (переулок), **<u>на</u>*ву*/ка** (наука), **<u>ні</u>*во*/дзін** (ни один), **<u>у</u>*во*/сень** (осенью).

!

Приставного ***в*** не бывает:
1) В словах, где неударное ***о*** переходит в ***а***: ***во*/зера — *аз*ё/ры**. Исключение составляют слова и производные от них: **вока** (глаз) — **вачэ/й, востры** (острый) — **вастры/ць, вакол** (вокруг) — **вако/ліца, вожык** (ёжик) — **важаня/ты, вуж** (уж) — **вужа/ка**.
2) В исконно белорусских словах, где ***у*** развилось из ***в***: **уну/к** (внук), **учо/ра** (вчера), **ула/да** (власть), **успамі/н** (воспоминание) и некоторых др.
3) В словах иностранного происхождения, небелорусских именах и фамилиях, небелорусских географических названиях: **унівэрсытэ/т** (университет), **Ге/рбэрт Уэ/лс** (Герберт Уэлс), **Джо/рдж О/руэл** (Джордж Оруэл), **Уфа/** (Уфа), **О/сла** (Осло).

6.
легчы на канапу, пакласьці ў шафу, глядзецца ў люстэрка, запаліць лямпу, памыць шклянку, заслаць сурвэту, лашчыць кацяня, даглядаць дзядулю, зайсьці ў кватэру, купіць мэблю, есьці салату, ісьці на працу

7.
Воспитываем детей. По морю ходят большие пароходы. Я не помню такого случая. Хозяйка подала завтрак. Пойдем через сквер. Сестра пошила юбку. Малыш идет за игрушкой.

9.
Іду лесам. Еду аўтобусам. Еду цягнíком. Плыву катэрам. Ляту самалётам. Буду тынкоўнікам. Паеду вясной (вясною). Сустрэнуся раніцай (раніцаю). П'ю каву зь вяршкамі. Займаюся з выхаванцамі. Апякуюся дзіцем. Цікаўлюся мастацтвам. Працую рукамі. Працую фальваркоўцам.

10.
ядзім лыжкай (лыжкаю), ядзім відэльцам
п'ём шклянкамі, п'ём кубкамі, п'ём слоікамі
іду зь сёстрамі, іду зь сяброўкамі, іду з гасьцямі
малюю фарбай (фарбаю), малюю алоўкам, малюю пэндзалем
сустракаюся зь сябрамі, сустракаюся зь дзяўчатамі, сустракаюся зь Ясем

12.
а) Бацька ў камандзіроўцы. Маці ў пральні. Сястра на вечарынцы. Дзеці на лузе. Сябра на Сьвіслачы.
б) Ён: у вучэльні, у тэатры, у Сібіры, на плошчы, на вясельлі, у краме, у парку, на сьнезе, на Нарачы, пры вучню, пры бабулі, пры маці, пры Мікіце.

13.
зубранё ў пушчы, Ясь на ганку, пакой у кватэры, коўдра на ложку, парасон у сумцы, фіранка на вакне, кветка ў руцэ, аўта на дарозе, яблык на талерцы, човен на рацэ, кот на парозе, качкі на возеры, студэнт у інтэрнаце

15.
І тут і там мае сябры. У Грэцыі — пан Дымас. З замежнікаў ён мой найлепшы прыяцель. Усе спасьцігаюць бізнэс, а пан Дымас застаецца верны свайму прызваньню, як і я. Ён спэцыялісты ў галіне будаўніцтва, дойлід, якіх мала. У сваім творстве за крыніцу натхненьня ён мае помнікі даўніны.

Каштоўнасьці, непадуладныя часу — вось што бывае тэмай нашых гутарак у часе вандровак.

— Чалавек — гэта яго памяць, — кажа Дымас, і я згодны зь ім. Гляджу на велічныя забудовы і думаю пра людзей, якія пакінулі ў гэтых мурох адбітак сваёй душы.

16.
Я з жонкай, дачкой і сынам едзем у электрычцы. Сёньня нядзеля, і мы, як заўсёды, наведваемся да бацькоў. Яны жывуць убаку ад чыгункі. Вярсты тры яшчэ трэба ісьці праз лес. Але гэта нам падабаецца. Прыемнай бывае нечаканая сустрэча з жыхарамі лесу: зайцамі, дзятламі, вавёркамі. Іншы раз сьмялейшай вавёрцы можна падаць пачастунак і нават пасьпець дакрануцца да хваста. Гэта вельмі забаўляе маіх малых. Колькі тут бывае радасьці, сьмеху, а потым гутаркі як вады, усю дарогу.

Заняткі трэйція.

2.
Найбліжэйшы прыпынак. Найлепшыя гады. Найвышэйшы гатунак. Найлягчэйшая вага. Найсаладзейшы напой.

3.

кату па пяту — малы, аднаго поля ягады — аднолькавыя, біты воўк — вопытны, хоць куды — выдатны, на сёмым небе — вясёлы, маладзіца як брусьніца — чырванашчокая кабета, плячысты на жывот — прагны (ненаедны)

4.
рыжыя валасы, зялёная кашуля, шэрыя вочы, бэжавае аўта, чырвоная стужка, паласаты кавун, блакітны шалік, чорная кава

5.
паўднёвы вецер, жахлівы выгляд, вусаты дзядзька, бульбяная страва, кішэнны ліхтарык, малінавы колер, ружовы пялёстак

6.
Наваградзкі, Лідзкі, Нясьвіскі, Вушацкі, Сураскі, латыскі, заводзкі, сьвецкі, казацкі, аршанскі

7.
якасныя: высачэзны
адносныя: знаёмы, ільняная, морскае, пясчаная, зямная, камэрцыйны
прыналежныя: братава, дзедаў, матулінага

8.
пражываньне ў шыкоўным гатэлі, Беларусь на вольным рынку, радасьць у свабодным творстве, дзеці ў гульнявой залі, гармідар на школьным двары, згода ў супольнай працы, сьвечкі на старадаўняй жырандолі, імпрэза ў купалаўскім тэатры, дзяўчына ў нацыянальным строі

9.
новае начыньне — навейшае — найноўшае
мяккі каўнер — мякчэйшы — наймякчэйшы
чырвоны колер — больш чырвоны — самы чырвоны
смачны яблык — смачнейшы — найсмачнейшы
прывабная мясьціна — прывабнейшая — найпрывабнейшая
салодкія маліны — саладзейшыя — найсаладзейшыя
забаўныя прыгоды — больш забаўныя — самыя забаўныя
цёплае паліто — цяплейшае — найцяплейшае
зграбная рэч — больш зграбная — найзграбнейшая
высокая будыніна — вышэйшая — найвышэйшая
пісьменны праўнік — больш пісьменны — самы пісьменны
малы сабачка — меншы — самы меншы
цяжкая валізка — цяжэйшая — найцяжэйшая

10.
а) Вольчын большы сын. Людмілiна меншая сястра. Аркадзевы крэўныя.
б) Піліпаў студэнцкі пакой. Ксеніны бурштынавыя каралі. Максімава новае паліто.

11.
Тут студэнцкі ўтульны пакой. Там бацькавы пісьмовыя прылады. Каля стала братава кампутаровае начыньне. На падлозе Мікітавы новыя часапісы. На рагу стала Колеў заўсёдны нататнік. Тут сяброўчын замежны слоўнік. Там Сяргеевы сонцаахоўныя акуляры. На падлозе сястрыная бліскучая цацка. Тут Мікітаў пісьмовы стол. Там сябравы патрэбныя паперы. Там мой праезны квіток. На рагу стала матчыны цыравальныя ніткі. Тут наш драўляны зэдлік.

12.
Утульны сьветлы пакой. Густоўны інтэр’ер. Яго складовая частка — адметныя рэчы ў беларускім гусьце. Сурвэта. Прыгожа аформлены куфэрак. Рознага колеру кветкі.

Што яшчэ? На сьцяне — старадаўні відарыс гербу Пагоня. Выштукаваны гадзіньнік. Мэбля. Кафляны камінак. Каля сьцяны, справа, шафа. Зьлева сьветлая канапа. Справа крэсла. Люстэрка. Яно ў прыгожай аправе. Мяккі каберац на падлозе. Угары пад стольлю арыгінальная люстра. На вокнах крэмавыя самадзялковыя фіранкі.

15.
вулічны рух, марскія хвалі, дарожны ліст, дубовая мэбля, ліпавы цьвет, волкае паветра, вярбовы дубец, рачны басэйн, маёвы жук

Заняткі чацьвертыя.

1.
Не, ён выдавец. Не, яны прыежджыя. Не, яна братава сяброўка. Не, яна паштарка. Не, яно Вольчына.

2.
Што я ведаю пра Вярбіцкіх? Я нічога ня ведаю пра іх.
Што я ведаю пра таго хлапца? Я нічога ня ведаю пра яго.
Што я ведаю пра Вольку? Я нічога ня ведаю пра яе.
Што я ведаю пра спадара Лявіцкага? Я нічога ня ведаю пра яго.
Што я ведаю пра спадарыню Людмілу? Я нічога ня ведаю пра яе.
Ты паедзеш з Паўлюком на адпачынак? Не, я не паеду зь ім.
Ты даваў дзіцяці папіць? Не, я не даваў яму папіць.

3.
ягоная сястра, ейны муж, ейная кляса, ягоны сабака, іхныя дзеці, ейны ўнук, ягоны настаўнік

4.
іхны, іхная, іхнае; ейнае, ейны, ейную; ягоны, ягоныя, ягоныя

5.
Тут нейкія незнаёмыя дзяўчаты. Ён некага шукаў. Некаму гэта будзе патрэбна. Нехта забыўся ў аўтобусе сваю валізку. Гэта штосьці цікавае. Пакліч хутчэй каго-небудзь. Чамусьці ён мне не патэлефанаваў.

7.
Я незнаёмы з тым спадаром. Я яшчэ не чытаў тае кнігі. Таго прыежджага я ня ведаю. Ён даў грошы той касірцы. Пайду прывітаюся з тою дзяўчынаю. Той спадар наш бухгальтар.

8.
маё тое шэрае, мае тыя бялявыя, іхні той мураваны, ягоная тая ля сквэру, ейны той квяцісты, іхны той смуглявы, мае тыя ў канвэрце

10.

а) — Гэта крэсла?
— Не, гэта фатэль. Ён мяккі, а крэсла — тое, драўлянае.

б) — Ці гэта тая дзяўчына?
— Так, гэта тая дзяўчына.

в) — Хто яшчэ гэта чуў?
— Не, ён казаў гэта толькі пры мне.

г) — Для каго мы купім гэтую цацку?
— Мы купім табе гэтую цацку.

д) — Няўжо гэта брэша суседзкі сабака?
— Не, гэта ня іхны сабака.

е) — Ці чытаў ужо хто тую кнігу?
— Той кнігі яшчэ ніхто не чытаў.

ж) — Што гэта за алавік у цябе?
— Не, у мяне не алавік, а ручка.

11.
Мікіта ў маёй сястры. Алесь у свайго дзядзькі. Тут яе рэчы. Дзеці ў тым аўтобусе. Паклажа ў ейнай валізцы.

12.
а) Каторыя на сьцяне? Каторыя ў скрынцы? Каторыя ў народных строях?
б) На чым ён знаецца? Ён на ўсім знаецца? Каторы гэткі знавец?
в) Ці ёсьць у каго гэткі падручнік? Гэткага падручніка ні ў кога няма?

13.
Пры кім вучыцца Антось? Каго мы пойдзем сустракаць? З кім паедзе Васіль за мяжу? Чым цікавіцца Людміла? У каго мы будзем на вясельлі? Каму падзякаваў госьць? З кім заўтра я буду мець гутарку? З кім прывітаўся Мікіта? Каму пацiснуў руку? Каму нешта прыемнае сказаў? У каго я яшчэ ня быў? У чыей кватэры я яшчэ ня быў?

Заняткі пятыя.

1.
Дзяўчына чыста мые вокны. Хлопцы заўсёды рагочуць з маіх жартаў. Ён маўчыць, таму што ня ведае, што казаць. Нашы сябры, як толькі прыехалі, адразу ж трапілі на вясельле. Малы дзьме ў дудку і надта ж цешыцца з гэтага. Мой брат сталяр, ён майструе. Нядаўна зрабіў ложак. Яны гандлююць у краме харчовым таварам.

2.
дзякаваць — ён дзякуе, яны дзякуюць
абяцаць — ён абяцае, яны абяцаюць
зарабляць — ён зарабляе, яны зарабляюць
уцякаць — ён уцякае, яны ўцякаюць
бедаваць — ён бядуе, яны бядуюць
дараваць — ён даруе, яны даруюць
гаспадарыць — ён гаспадарыць, яны гаспадараць
крыўдзіць — ён крыўдзіць, яны крыўдзяць
смажыць — ён смажыць, яны смажаць
блішчэць — ён блішчыць, яны блішчаць
важыць — ён важыць, яны важаць
знаёміць — ён знаёміць, яны знаёмяць
саладзіць — ён салодзіць, яны салодзяць
лічыць — ён лічыць, яны лічаць

3.
Яна прасуе бялізну. Я апранаю паліто. Мы кладзем агуркі на стол. Яна разумее мяне. Ён папалудне дома. Яны сустракаюць цябе. Маці прыгарнула дзіця да сябе. Настаўнік разьмяркоўвае абавязкі.

4.
а) умацаваць здароўе, замацаваць веды, запазьніцца на працы, запярэчыць спаборшчыку, утрымаць пазыцыі, удасканаліць плян

б) панакупляць харчоў, панакупляць сувэніраў, паначапляць цацак, панасыпаць пяску, запытаць дазволу, запрасіць гасьцей
в) выгадаваць дзяцей, адгадаваць ву́сы, выкруціць лямпачку, выкруціць дрот, выкупіць кнігу, выкупіць рэч, выказаць думку
г) дагледзець хворага, угледзець памылку, унізаць ёлку, ураўнаважыць шалі, далучыцца да гурту

5.
счэзнуць, падпільнаваць, пачакаць, пашукаць, скарыстаць, спадабацца, паслухаць, прывітацца, падпаліць, спарадкаваць, зразумець, растлумачыць, зганіць, згвалціць, зважыць

6.
Суседка хварэе на ныркі. Наша кампанія апякуецца беларускім тэатрам. Мы чакаем на тэлевізійнага майстара. Вітаўт ажаніўся з маёй сястрой Юляй. Вандроўцы йдуць незнаёмаю дарогаю. Сватоў сын вучыцца бальных танцаў. Бацькі выбачаюць сваім дзецям. Малыя цешацца з навагодняй ёлкі. Начальнік сэктару паведамляе кіраўніка прадпрыемства. Цешча ўмешваецца да асабістага жыцьця маладых. Абслуга сэрвіс-цэнтру знаецца ў кампутарах розных мадэляў. Наш выбраньнік заслугоўвае на давер.

7.
а) групаваць, канспэктаваць, фінансаваць, даглядаць, сартаваць, камандаваць, абуваць, кватараваць, замыкаць, страляць, праграмаваць, перадаваць, карміць, зьмяняць, кіраваць, марозіць
б) пагаршаць, зьмяншаць, шыкаваць, упрыгожваць, чырванець, перавышаць, маўчаць, вучыць, чысьціць, ваяваць, саліць, сябраваць, знаёміць, служыць, гатаваць, пільнаваць

8.
Апранайцеся! Гадуйцеся! Сьмейцеся! Сустракайцеся! Папытайцеся! Знаёмцеся! Прывітайцеся! Радуйцеся!

10.
Мой брат Пётра мае невялікую кватэру, але ўсім досыць мейсца. У іх жывуць птушкі, рыбкі, заводны сабака Векша і кот Плютон. Ці ўяўляеце сабе гэткую сьціжму жыўнасьці? А ўсё таму, што мой пляменьнік Юзя вельмі любіць зьверанятаў. Ён корміць і даглядае сваіх улюбёнцаў. Гэты занятак ёсьць яго найлепшай уцехаю. А ўвогуле Юзя моцна паважны і цямкі хлапец. Шмат у чым ён падобны да свайго бацькі.

11.
я вучуся, я наважыўся, я сьмяюся, я забыўся, я спадзяюся, я адгукаюся, я пытаюся, я апранаюся, я нуджуся, я зьвяртаюся, я бяру, я маю

12.
Максім спадарожнічае знаёмым у паездцы. Ён унікае гэтай размовы. Гэты напой наталяе смагу. Госьць доўжыць сваю гутарку. Дзеці пераймаюць паводзіны бацькоў. Гэты прыежджы харчуецца ў рэстарацыі. Яна загадала прыбраць усё лішняе.

13.
Дасьцё нам адрас? Апранеш паліто? Ясі мясную салату? Змарнуеце час? Забараняеш курыць у кватэры? Бяром гэты куфэрак? Пячэш рыбу? Бяжы́це далей? Глядзі́це тэлевізійны фільм? Бавіце час? Даруеце карціну? Гатуеш каву? Дапамагаеце бацькам? Віншуеце са сьвятам? Жывяце за мяжой? Запрашаеце на вясельле?

14.
Дзіця сумуе па маці. Я намерыўся купіць сабе капялюш. Юля наведае хворага бацьку. Яны выпраўляюцца ў дарогу. Я жыва прыпамінаю тую сустрэчу. Ён бацьку скардзіўся на мяне.

Заняткі шостыя.

4.
сямнаццатым, чацьвертаму, шэсьцьдзесят першай, першага, адзінаццатай

5.
пяці дрэваў, трох сябраў, шасьці чалавек, дваіх дзьвярэй, абедзьвюх дзяўчын, дзьвюх сябровак, ста аднаго далмацінца, трох сабак, чатырох кампутараў, дзевяці жыцьцяў, абодвух летапісцаў, чатырнаццаці праграмаў, васьмі спадарожнікаў, дваіх кацянятаў

6.
абодвух, абодвум, абодвух, абодвума, пра абодвух

7.
Сустрэліся за паўтара кілямэтру ад станцыі. У цеста трэба пакласьці дзьве траціны шклянкі цукру. Прыйшлі паўтары гадзінамі пазьней. Прыедзе праз паўтары гадзіны. Гэтым дзьвюм дарогам не сысьціся. Маю паўтара слоіка варэньня. Кавалак кужалю на паўтраця мэтру. Да дому засталося паўчварты кілямэтру.

8.
пяцьцю карткамі, дзевяцьцю кубкамі, дваццацьцю ўдзельнікамі, трыццацьцю нумарамі, дзьвюма лыжкамі, васьмю байцамі, чатырнаццацьцю з паловай кіляграмамі, трыма падручнікамі, дванаццацьцю фламастэрамі, паўтары хвілінамі, сарака сямю кілямэтрамі

9.
Дзесяць раз мер і то ня вер. Мінула чвэрць стагодзьдзя. Прайшла траціна веку. Мы на парозе трэйцяга тысячагодзьдзя. Незьлічоныя паданьні старажытных муроў. Хвілін праз колькі пачнецца нарада. На ганку стаяць трое незнаёмых хлапцоў. Маладзёвы часапіс выходзіць двойчы на месяц. Дзед цьвічыць абодвух сваіх унукаў. Абедзьве дзяўчыны прывіталіся з настаўнікам. Падніміце абедзьве рукі ўгару. Наш дом стаіць на скрыжаваньні дзьвюх вуліцаў.

10.
На ганку многа хлапцоў. Сьветлых азёраў тут безьліч. Шмат разоў зьмянялася іхняя назва. У гэтым лесе грыбоў а грыбоў. Процьма народу ў чарзе. Усе дамы на шмат паверхаў. Мала даць брыдка, а многа шкода. На іхнай вуліцы шмат дрэваў.

11.
Колькі часу? Калі выходжу з дому? Як дабіраюся на работу? З кім сёньня маю стрэчу? Колькі зойме гутарка з партнэрам? Што запісана ў электронным нататніку? За каго сёньня давядзецца быць? Як завуць дзіця? Што мы робім? Калі мы ўжо дома? Як доўга Юзя гатовы слухаць казкі? Ці падабаецца Юзю выразнае чытаньне?

15.

а) — Зь беларускіх азёраў найвялікшае Нарач.
— Якая яго даўжыня?
— Пэўна, кілямэтраў зь дзесяць ці мо й болей.

б) — Каторая гадзіна? / Колькі часу?
— Ужо сёмая гадзіна.

в) — Бацька дома?
— Дома.
— Пакліч яго.
— Тата заняты, ён у гаражы.
— Калі ён вызваліцца?
— Праз гадзіну-дзьве.

г) — Ён у сталым вяку?
— Не, яму гадоў пад трыццаць.

д) — Дзе вы будзеце на Новы год?
— Сьвяткаваць будзем сваёй сям’ёй, утраіх.

Заняткі сёмыя.

1.
засланы абрусам стол, пачутыя навіны, вывучаная мова, пакліканы чалавек, ацэнены тавар

2.
пройдзены шлях, зробленая праца, куплены аловак, зачыненыя дзьверы, здарожаныя вяскоўцы, пазычаныя грошы, падабраныя колеры, пагаслыя вочы, засьмяглыя вусны, загарэлы твар, нечапаныя мясьціны.

3.
а) Дагледжанае бацькамі дзіця. Дагледжаны лекарам хворы. Дагледжанае гаспадарамі жыльлё. Дагледжаная бацькамі гаспадарка.
б) Хлопчык, апрануты ў сьвяточны касьцюм. Дзяўчынка, апранутая ў сьнягурку. Жанчына, апранутая ў футра. Дзяўчынка, апранутая ў народны строй. Хлопчык, апрануты ў мядзьведзя.

4.
памаляваная падлога; распушчаны тлушч; пафарбаваны каўнер; памытае, пакупанае, прыбранае дзіця; спарадкаваныя рэчы; пабеленая столь; чэзлыя расьліны; пасалоджаная кава; узмацнелы дзяцюк; замкнёныя дзьверы

5.
Гэта ўпэўнены ў сабе чалавек. Тут адзін уцалелы мур. Зьмены ўстаноўчых дакументаў былі ўхваленыя сходам акцыянэраў. Мне трэба купіць сродкі чышчаньня. Усе, што чакаюць вынікаў, адчуваюць некаторае хваляваньне. Гэта вучні, як яны сядзяць і слухаюць свайго настаўніка. Канцэрт, які не адбыўся ўчора, адбудзецца ў нядзелю. Пачатак фільма зьнеахвоціў мяне глядзець яго далей, і я змушаны быў пайсьці.

6.
а) жартуючы, п’ючы, хвалюючы, кажучы
б) увайшоўшы, сустрэўшы, зьлічыўшы, прыйшоўшы, сабраўшы, пад’еўшы

7.
Рана выйшаўшы з дому. Працаваў, скрозьназіраючы за парадкам. Яны жылі, радуючыся кожнаму дню. Цэлы дзень даймаў пытаньнямі, замінаючы ў працы. Уважліва слухаю, спрабуючы ўцяміць.

8.
Зараз пайду на палудзень. Увечары прыйду да вас. Стаю збоку. Наўкола чуваць музыку. Ён некуды пайшоў. Нікуды мы ня пойдзем. Празь лес мы ішлі памалу. Ён штораз папраўляе акуляры. Мейсца ў кватэры досыць. Аднойчы я быў на Нарачы. Мы былі дома. Мы паедзем дамоў. Шво трэба класьці ўпоперак. Ходзішча перарабляюць ушыр.

9.
роўны — роўна — раўней
доўгі — доўга — даўжэй
шырокі — шырака — шырэй
добры — добра — лепей / лацьвей
блізкі — блізка — бліжэй

салодкі — салодка — саладзей
чырвоны — чырвана — чырваней
вузкі — вузка — вузей
прыгожы — прыгожа — прыгажэй

10.
Століь уверсе. Падлога ўнізе. Акно ззаду. Канапа зьлева. Шафа ззаду. Тэлевізія справа. Карціна зьлева. Дыван унізе.

11.
холадна — цёпла, ціха — гучна, далёка — блізка, тут — там, наперадзе — ззаду, туды — сюды, па-новаму — па-старому, уверх — уніз, мякка — цьвёрда, многа — мала, удзень — уначы, добра — дрэнна, зьлева — справа, рана — позна, цёмна — сьветла, чыста — брудна, дорага — танна, гучна — ціха, павольна — шпарка, дрэнна — добра, рэдка — часта, высока — нізка, глыбока — мелка, меней — болей, зблізку — здалёк, моцна — слаба, коратка — доўга

13.
Дзе я маю сяброў? Ці бачыў што прыгажэйшай за Беларусь? Як завуць маіх сяброў? Хто яны? Дзе зараз Марцін і Луіза? Ці ўпершыню яны ў Менску? У якіх мяйсцох я асабіста спатыкаю радасьць? Які наш наступны маршрут?

15.
а) — Мы ідзём ня ў той бок.
— Пэўна, трэба вярнуцца, прайсьці тымі прысадамі і зьвярнуць улева.

б) — Адгэтуль ці патрапім мы на вуліцу Гусоўскага?
— Якраз гэта вельмі проста. Мінуўшы другое скрыжаваньне, зьвернем управа.

в) — Мусім перасесьці на сямёрку і праехаць яшчэ прыпынкаў колькі.
— Так, зараз выходзім.

г) — З чаго пачнем нараду?
— Перш-наперш скажы мне, ці ўсе прыйшлі.

д) — Ці бачыў ты Міхася?
— Калі-нікалі ён наведваецца сюды. Але апошнім часам — ня бачыў.

е) — Мы заблукалі кудысьці далёка.
— Але й прыкра!

ж) — Іх дзеці дагледжаныя і заўсёды прыбраныя.
— Гэта прыстойная, угрунтаваная сям’я.

Заняткі восьмыя.

1.
Лазьня каля дому. Машына на двары. Яны на двары. Пральня пры заводзе. Гасьцёўня ў кватэры. Возера сярод лесу.

2.
ажаніўся зь дзяўчынай, дзіўлюся зь яго, сумую па ёй, сьмяюся зь іх, кпяць зь мяне, спазьніліся праз цябе, згодна з артыкулам, прайшоў гушчаром, віншую зь сьвятам, сяджу пры кампутары, зайшоў па дзіцяця, іду дарогай

3.

Надыдзе/Прыедзе: па абедзе, праз гадзіну, да вечара, каля сёмай гадзіны, да раніцы, у сьнежні, празь нядзелю, надвячоркам, пасьля сьвята, у чацьвер, праз паўтары хвіліны, на золаку, апоўдні, уначы.

4.
перапрашаць каго? (В.), прабачаць каму? (Д.), дараваць каму? (Д.), спагадаць каму? (Д.), слугаваць каму? (Д.), пагаджацца з кім? (Т.), сустракаць каго? (В.), дзякаваць каму? (Д.), дакляраваць каму? (Д.), сумаваць па кім? (М.), баліць каму? (Д.), апранаць што? (В.), спрыяць каму? (Д.), выконваць што? (В.)

6.
старэйшы за мяне, вышэйшы за цябе, маладзейшы за яго, разумнейшы за ўсіх, мацнейшы за нас, лепшы за іншых

8.
а) На сьвята спадзяёмся гасьцей і вечарынкі. У дарозе замарыліся, ды не зажурыліся. Ясь здатны дзяцюк, ды яшчэ які здатны!
б) Вычуваньне такое, нібы знаёмы зь імі шмат гадоў. Нікому нічога ня рупіць, быццам мне аднаму толькі трэба прагчыся.

Заняткі дзявятыя.

1.
Ніхто не чакаў яго прыезду. Ніхто нічога не пытаецца. Нікому не паслалі запрашэньне. Нікому ня трэба браць білеты. Ніхто ня хоча ехаць. Я нікуды не зьбіраюся ехаць. Мы не паедзем дадому цягніком. Дзеці нікуды з намі ня пойдуць. Ніколі ня ходзім на шпацыр. Яны сёньня нікога не сустракаюць . Ён нічым нам ня можа паспрыяць. Няма ніводнага вольнага мейсца. Уладзя, ня стаў кубак на стол! Не заходзьце сюды! Я не магу справіцца з гэтай работай!

4.
Ці скончыш працу да нядзелі? Куды ты накіраваўся? Дзе мы зараз знаходзімся? У якім баку аўтавакзал? Ці ўсе рэчы складзеныя? Пачакаеш мяне на рагу вуліцы? Прыйдзеш сёньня да нас на вячэру? Пойдзем заўтра ў Верхні горад на шпацыр? Выбераш, што пачытаць з новых кніг? Апранеш на сустрэчу новы капялюш? Ці ясьцё вы дома гэткую салату? Ці купілі вы яблыкаў? Чыё гэта аўта стаіць на двары? Хто будзе даглядаць хворага, пакуль вас няма? Калі Алесь ажаніўся з Воляю?

7.
Білет да дому я ўзяў туды й назад. Цягнік адыходзіць у 11 гадзінаў. Цяпер на маім гадзіньніку роўна 10. Значыць, застаецца яшчэ добрая гадзіна. Трэба здаць рэчы на схоў і прайсьціся па бліжэйшых крамах. Хачу купіць дзецям штосьці з ласункаў. Танінай дачцэ, самай меншай маёй пляменьніцы Натальцы, асабліва падабаюцца менскія цукеркі. Куплю, калі знайду. Якраз па дарозе трапілася крама з прывабнаю назваю «Госьціца». Хіба зайсьці сюды? Тутака ёсьць тыя цукеркі.

10.
У нас сёньня вольны вечар, і я наважыў купіць білеты ў тэатар. «Якая цудоўная ідэя, — сказала мая жонка. — Я буду рада пайсьці з табою ў тэатар, паглядзець добры спэктакаль. Бяры білеты лепш у сярэдзіне, 9-11 рад, калі можна».

Я так і зрабіў. Увечары а 7 гадзіне мы пайшлі ў купалаўскі тэатар глядзець «Князя Вітаўта».

Ці верыце, гэта было надзвычайна хораша!.. Перанесьціся ў XIV стагодзьдзе, убачыць дзівосную кветку тых часоў — Беларусь, тады гэта было Вялікае Княства Літоўскае. Я зьведаў эстэтычную асалоду. Акром таго, узбагаціліся мае веды з гісторыі Беларусі.

На маю думку, «Князь Вітаўт» — лепшы спэктакаль, які я калі-небудзь бачыў. Усе акторы цудоўна выконвалі свае ролі. Мне дык надта спадабаўся выканаўца галоўнай ролі. Гэта папраўдзе таленавіты актор. Раю вам абавязкова паглядзець «Князя Вітаўта».

Заняткі дзясятыя.

1.
Да двух дадаць восем будзе дзесяць. Чатыры, памножанае на пяць, раўняецца дваццаць Адна цэлая і пяць дзясятых плюс тры цэлыя і чатыры дзясятых раўняецца чатыры цэлыя і дзевяць дзясятых. Ад сямі адняць тры будзе чатыры. Пяць ды дзевяць будзе чатырнаццаць. Трыццаць два падзяліць на чатыры будзе восем. Ад чатырнаццаці цэлых і васьмі дзясятых адняць адзінаццаць цэлых і адну дзясятую будзе тры цэлых і сем дзясятых. Двойчы чатыры будзе восем. Дваццаць ды трыццаць будзе пяцьдзесят. Шэсьдзесят тры падзяліць на сем раўняецца дзевяць. Шэсьць, памножанае на чатыры, раўняецца дваццаць чатыры. Сорак два падзяліць на шэсьць будзе сем.

5.
колькасныя: 4, 2, ½;
парадкавыя адсутнічаюць;
адказ: у вераб'я 50 дзяцей.

Заняткі адзінаццатыя.

7.
А ці прыстойная гэта рэстарацыя? Якую назву мае рэстарацыя? Колькі чалавек прыйшло ў рэстарацыю? Яны прыйшлі палуднаваць? Дзе быў вольны столік? Які заказ яны справілі? Гэных страваў нараіў ім афіцыянт? Ці параіў ён ім узяць дзічыну? Ці ўзялі яны гусь зь яблыкамі? Ці заказалі яны мяса дзіка? Ці ўзялі яны гарэлкі? Што яны сказалі? — «Досыць»? Ці задаволены яны? Ці вялікі быў іх рахунак? Які стравы ў мэню вас зацікавілі? Якія беларускія стравы вам падабаюцца? Акрамя згаданых, якія яшчэ беларускія стравы вы ўжо ведаеце? Які беларускі сынонім слову «мэню»? Якое пажаданьне вы скажаце чалавеку ў часе яды?

Заняткі дванаццатыя.

3.
Трэба ехаць адну гадзіну. Стаяць у чарзе будзем з паўгадзіны. Едзем на цэлы тыдзень. Затрымаемся на некалькі дзён. Маладзёвы часопіс выходзіць двойчы на месяц. Адзін раз на тыдзень бачуся зь імі. За мяжой бываю рэдка. Год таму назад пачаў вучыць беларускую мову. Вярнуся назад праз паўтара месяца. Да палудня трэба закончыць работу.

Заняткі трынаццатыя.

1.
Што трэба, каб атрымаць грашовы перавод? Якую найбольшую вагу можа мець пакунак? Колькі трэба плаціць за пакунак? Ці зважваюцца каштоўныя лісты? Ці хутка спраўляецца заказ на тэлефонную размову? Што ўплывае на кошт тэлефонных размоваў? Як запрасіць да тэлефона? Ці заўсёды добра чуваць падчас тэлефоннай размовы? Як трэба пісаць адрас на паштовых дасылках? Ці шмат вы плаціце за тэлефон? Дзе можна знайсьці патрэбны нумар тэлефона? Як вы скажаце: «Зараз перадам яму слухаўку»?

2.
зважыць пакунак, укінуць канвэрт у скрынку, заплаціць за паслугу, вакенца да запатрабаваньня, напісаць ліст, купіць марку для пісьма за мяжу, напісаць адрас адпраўніка, кабіна нумар тры

5.

а) Прывітаньне зь Менску!
Лічы ўсе справы залатвіў, засталося яшчэ правесьці дзьве сустрэчы. Мяркую вярнуцца 31 студзеня.
Мікіта.

б) Вітаю вас!
У мяне ўсё нармалёва. Не пашанцавала з надвор'ем, тутака бясконца йдзе дождж. Сумую па вас. Убачымся праз два тыдні. Ваш знаёмы, Марцін, перадае вам прывітаньне.
Да пабачэньня, Андрэй.

в) Добры дзень, Кацярына Васільеўна!
Прыеду цягніком «Менск-Прага» ў ваўторак увечары. Сустракайце.
Максім.

г) Прывітаньне!
Не турбуйцеся, у мяне ўсё добра. Затрымаюся яшчэ на дзён колькі. Перадайце Ірыне, што ў панядзелак раніцаю буду ўжо дома.
Аркадзь.

Заняткі чатырнаццатыя.

6.

а) — Прабачце, вы ня ведаеце, ці адчынены схоў ручное паклажы?
— Адчынены, але трэба сьпяшацца: праз колькі хвілінаў будзе перапынак.
— Носіч, занясіце, калі ласка, мае рэчы ў схоў.

б) — Але ж і доўгі чарод у касу! Прабачце, можа б вы мяне прапусьцілі? Мой цягнік зараз адыдзе. Баюся, каб не спазьніцца.
— Я не супраць. Але папытайцеся ў тых, хто стаіць паперадзе.

в) — Ці гэтае мейсца ля вакна вольнае? Можна яго заняць?
— Калі ласка, прашу.
— Дзякую.

г) — Цікава, колькі мы стаім на гэтай станцыі?
— Ня ведаю. Першы раз еду па гэтым маршруце.
— А куды вы едзеце?
— Да Берасьця.
— Дык вы а шостай гадзіне будзеце там. А мне яшчэ ехаць ды ехаць.

д) — Душна ў вагоне. Калі б крыху прачыніць вакно? Вы не супраць?
— Так, адчыняйце, калі ласка... А вы ж яшчэ й ў цёплым швэдры!

Заняткі шаснаццатыя.

2.
Мне баліць скура на раменах. Дзіця захварэла на адзёр. У самалёце яго ванітуе. Трэба ісьці на рэнтген. Баліць у грудзях, доктар прызнаў запаленьне лёгкіх. Ён лечыць дзясны.

8.
Мне баліць зуб. Трэба йсьці да дантыста.
На руках зьявіліся нейкія плямы. Трэба йсьці да дэрматоляга.
Баляць цягліцы на шыі. Пэўна застудзіў. Трэба йсьці да масажыста.
Блага сплю, хутка стамляюся. Трэба йсьці да нэўрапатоляга.
Нешта зрок саслабеў. Трэба йсьці да акуліста.
Выцяў руку. Баюся, каб не было пераломў. Трэба йсьці да траўматоляга.
Баліць галава, пал. Трэба йсьці да тэрапэўта.

10.

З маіх сяброў Андрэй маладзейшы за ўсіх. Яму 21 год, але выглядае ён крыху сталейшым. Высокі, ён 190 сантымэтраў росту. Моцны, добрая пастава. Прыгожы авал твару, адкрыты пагляд. Нос мерны, прамы, валасы русыя, карыя вочы. Яму да твару ўсьмешка. Ціхамірны характарам. Зычлівы, спагадны. Калі сябра ў бядзе, Андрэй заўсёды дапаможа. Адзінае, што мне не падабаецца ў ім — ён смаліць цыгаркі. Вось што мне прыкра! Я б так хацеў, каб ён вызваліўся ад гэтай шкоднай звычкі.

Андрэй вучыцца на трэйцім курсе Менскага радыётэхнічнага інстытуту. З раньня й да вечара ён пільнуецца свайго раскладу дня. З васьмі гадзінаў ён на лекцыях, каля дзьвюх гадзінаў дня сканчае заняткі. Палуднуе, а тады йдзе ў бібліятэку. Да 17 гадзінаў яму трэба падрыхтавацца да заўтрашніх заняткаў, спаткацца з сябрамі, а потым ён мусіць быць на сваім працоўным мейсцы. Андрэй падпрацоўвае ў адной кампутаровай фірме, і мае намер пайсьці туды працаваць, калі скончыць вучобу ў інстытуце.

Заняткі сямнаццатыя.

5.

1—10, 2—5, 3—7, 4—2, 5—1, 6—3, 7—11, 8—6, 9—9, 10—4, 11—8.

8.

Сёньня я маю вольны дзень, і я займаюся хатнімі гаспадарчымі справамі. Перагледзеў наш абутак — трэба тое-сёе падладзіць. Патрэбны новыя падноскі, набойкі. У чаравіках трэба замацаваць абцас і яшчэ давядзецца памяняць замок. Вось гэтыя скураныя туфлі спачатку былі якраз, а цяпер штосьці тут замінае. Няўцям мне, адкуль выкасаўся яшчэ й цьвік!

Адным словам, мушу зьбірацца ў майстэрню. Рамонт абутку каля самага дому. Майстры ў нас неблагія, як сьлед спраўляюць сваю працу. Заўсёды парадзяць, падкажуць, што да чаго і як лепш абладзіць абутак. Паслугі вабутнікоў каштуюць, пэўна ж, нятанна, але затое на якасьць работ няма чаго жаліцца.

Пайду, пакуль час яшчэ ёсьць, праз паўгадзіны майстэрня зачыніцца.

Кантрольная работа.

1.

«Прыехаўшы ў сталіцу, асабліва не раздумвайце, на чым дабірацца ў Стоўбцы, — аддайце перавагу чыгунцы: язда на электрычцы займе ўсяго паўтары гадзіны. Менавіта столькі ж часу ў нас будзе на знаёмства з, так бы мовіць, калячыгуначнымі славутасьцямі, найперш літаратурнымі. Праўда, да драбніцаў разабраць і засвоіць усё за гэты час проста немагчыма. Таму засяродзім увагу толькі на тым значным і адметным, што сустрэнецца.

За вакном вагона мільгаюць абрысы беларускай сталіцы, ззаду засталися гарадскія чыгуначныя прыпынкі Бальніца, Курасоўшчына і Гай. Залюбаваўшыся мясцовымі краявідамі, мы неўпрыкмет праяжджаем і станцыю Памысьлішча, і схаваныя ў зеляніне прычыгуначнай ахоўнай паласы прыпынкі Пціч ды Воўкавічы. І вось нарэшце Фаніпаль.»

(С.Галоўка)

3.

«У сярэдзіне XIII стагодзьдзя пачынаецца новая эпоха беларускае гісторыі — эпоха Вялікага Княства Літоўскага. Аб'яднаньне слабых і разрозьненных земляў у адну буйную дзяржаву было ў інтарэсах як балтцкага, так і ўсходнеславянскага насельніцтва, бо з усходу пагражалі мангола-татары, а з захаду пачыналі ціснуць нямецкія рыцары. Паміж літвой і крывічамі існавалі даўнія шчыльныя сувязі. Таму ўтварэньне дзяржавы адбылося натуральна і без асаблівага гвалту.»

(Ул.Арлоў, Г.Сагановіч)

Беларуска-расейскі слоўнік

(Беларуско-русский словарь)

А

аб а, об, про
абабра́ць очистить (картофель)
абавя́зак, -зку *м.* обязанность, долг
абявязкова обязательно, непременно
абагрэ́ўнік, -а *м.* обогреватель
абанэ́нт, -у *м.* абонент
аба́пал по обеим сторонам, с двух сторон
абараня́ць защищать, отстаивать
  абарані́цца защититься, отстоять
абарона, -ы *ж.* защита, оборона
абвары́ць ошпарить, обварить
  абвары́цца ошпариться, обвариться
абве́стка, -і *ж.* объявление
абдзе́нь за день, в течение дня
абе́дзьве обе
абе́дны обеденный
абібок, -а *м.* лентяй
абла́дзіць привести в порядок, сделать ремонт
аблі́чча, -а *н.* облик, лицо
абмежава́ны ограниченный
абмежава́ньне, -я *н.* ограничение
  абмежава́ньне ху́ткасьці ограничение скорости
абмы́лка, -і *ж.* ошибка
абмяркоўваць обсуждать
абноч в ту же ночь, за ночь
абодва оба
абое оба (тот, та, то)
абрабля́ць 1) возделывать; 2) придавать вид
абру́с, -а *м.* скатерть
абры́дла надоело, опротивело, прилось
абслу́га, -і *ж.* 1) обслуживание; 2) обслуживающий персонал
абура́ць возмущать
абца́с, -а *м.* каблук
абцугі́, -оў *мн.л.* клещи, щипцы
аб'ядна́ньне, -я *н.* объединение
  вытворчае аб'ядна́ньне производственное объединение
а́бы лишь бы
а́бы-дзе лишь бы где, где попало
а́бы-што 1) лишь бы что; 2) чепуха, вздор
а́бы-як кое-как, лишь бы как
  зрабі́ не абы-я́к сделай как следует
абяца́ць обещать
ава́рыя, -і *ж.* авария
агарну́ць 1) обернуть, накрыть; 2) завладеть, охватить
агі́да, -ы *ж.* 1) отвращение, мерзость, гадость; 2) отвратительный
агі́дны гадкий, отвратительный, омерзительный
агля́д, -у *м.* осмотр, обозрение, обзор
аґрэ́ст, -у *м.* крыжовник
агурок, -рка́ *м.* огурец
адбудава́ць 1) отстроить; 2) восстановить
адбы́цца состояться
адбі́так, -тку *м.* 1) отражение, отпечаток; 2) копия, след
адве́даць навестить
адгадава́ць отрастить
адгука́цца откликаться, отзываться
адзё́р, -у *м.* корь (детская болезнь)
адзі́н один
  адзі́ны единственный
  адзі́н-аднаго друг-друга
  адзі́н-адзіню́ткі один-одинёшенек
  аднаго ра́зу однажды
  адны́м заходам заодно
  усё́ адно всё равно
адзінота, -ы *ж.* одиночество
адзоў, -ову *м.* 1) аппеляция; 2) отзыв
адка́з, -у *м.* ответ
адка́зваць отвечать
адка́знасьць, -і *ж.* ответственность
адкла́дны (каўне́р) отложной (воротник)
адку́ль откуда
адлі́га, -і *ж.* (у мн.л. **адлі́гі, адлі́г**) оттепель
адме́тнасьць, -яў *ж.* отличие, особенность
адме́тны отличительный, отличный
адмовіцца отказаться
адмоўны отрицательный
адмысловы 1) выдающийся; 2) особый, особенный
адна́к однако, но
адне́куль откуда-то
аднойчы однажды
аднолькавы 1) одинаковый; 2) единообразный
адносны относительный
адноўлены восстановленный
адпаве́дны соответствующий, соответственный
  у вадпаве́днасьці в соответствии
адпачы́нак, -нку *м.* 1) отдых; 2) отпуск
адпра́ўнік, -а *м.* отправитель
адраджэ́ньне, -я *н.* возрождение, восстановление
адра́зачку сразу же, тут же, в момент
адра́зу сразу
адсотак, -тку *м.* процент
адсту́п, -у *м.* отступ, красная строка
  піса́ць з адсту́пу писать с красной строки
адсю́ль отсюда
адту́ль оттуда
адука́цыя, -і *ж.* образование, просвещение
  вышэ́йшая адука́цыя высшее образование
адукава́ны образованный
адусю́ль отовсюду
адхіну́цца отлучиться, отклониться, отвернуться
адці́снуць отжать
адхон, -у *м.* откос, склон, косогор
адчапі́цца отцепиться, отстать
  адчапі́ся! отцепись! отстань!
адчува́ць чувствовать, ощущать, испытывать
адчыня́ць открывать, отворять (окно, двери)
ад'е́зьдзіны, -аў *мн.л.* отъезд
адыма́ньне, -я *ж.* вычитание

ажані´цца *з кім?* жениться
ажэ´ўнік, -а *м.* ежевика
аза´дак, -дку *м.* нижняя часть тела
аздоба, -ы *ж.* украшение, отделка
А´зія, -і *ж.* Азия
азія´цкі азиатский
азнача´льны 1) определимый; 2) определительный
айчы´м, -а *м.* отчим
аказа´цца откликнуться, подать весть
акалі´чнасьць, -і *ж.* обстоятельство
акі´нуць 1) забросить; 2) оставить без присмотра
акра´ец, -йца *м.* горбушка, краюха
акром кроме
акры´сіцца смотреть гневно, с недовольным видом
аксамі´т, -у *м.* бархат
актор, -а *м.* актёр
акулі´ст, -а *м.* врач-окулист
акуля´ры, -аў *мн.л.* очки
але 1) но, однако; 2) да, конечно
але´й, але´ю *м.* растительное масло
алі´ва, алі´вы *ж.* машинное масло
аловак, алоўка *м.* карандаш
альґары´тм, -у *м.* алгоритм
альта´нка, -і *ж.* 1) беседка; 2) мезанин
ама´тар, -а *м.* любитель
амбаса´да, -ы *ж.* посольство
амбаса´дар, - а *м.* посол
амбі´тны амбициозный
Амэ´рыка, -і *ж.* Америка
амэрыка´нскі американский
па-амэрыка´нску по-американски
аналё´гія, -і *ж.* аналогия
аналізава´ць анализировать
аналі´тык, -а *м.* аналитик
аналіты´чна-інфармацы´йны аналитическо-информационный
ана´ляґ, -у *м.* аналог
аналяґі´чны аналогичный
Анґе´льшчына, -ы *ж.* Англия
анґе´льскі английский
па-анґе´льску по-английски
а´ні нет ни, ничуть, нисколько
а´ні-ні нисколечко
ану´ча, -ы *ж.* 1) тряпка; 2) портянка; 3) женщина дурного поведения
апа´дкі, -аў *мн.л.* осадки
апаўдні´ в середине дня
апанава´ць *каго? што?* 1) охватить, овладеть; 2) напасть
апекава´цца *кім? чым?* покровительствовать, опекать
апе´нька, -і *ж.* опёнок
апё´к, -ку *м.* ожог
апіса´ць 1) заполнить; 2) сделать опись; 3) описать
апіса´ць блянк заполнить бланк
апіса´ць маё´масьць сделать опись имущества
апошні последний
апошнім ча´сам в последнее время
апрана´ць надевать, одевать
апрана´цца одеваться
апроч 1) отдельно; 2) кроме
аптэ´ка, -і *ж.* оптека
апыну´цца очутиться, оказаться
апэты´т,- у *м.* аппетит
апячы´ся обжечься, опалиться
ара´нжавы оранжевый
ара´ты, -ага *м.* пахарь
а´ркуш, -а *м.* лист
арты´кул, -а *м.* статья
архі´ў, архі´ву, *м.* архив
асаблі´васьць, -і *ж.* особенность
асабі´сты личный
асабовы 1) личный; 2) лицевой
асабовы раху´нак лицевой счёт
асоба, -ы *ж.* личность, лицо
юрыды´чная асоба юридическое лицо
асобнік, -а *м.* экземпляр
аста´тні 1) остальной; 2) последний
асыґна´цыя, -і *ж.* оссигнация
асьве´та, -ы *ж.* просвещение, образование
асьве´тніцкі просветительский
асьцярожнасьць, -і *ж.* осторожность
асьцярожны осторожный
асягне´ньне, -я *н.* достижение
ата´барыцца обосноваться, осесть
атачэ´ньне, -я *н.* окружение
атмасфэ´ра, -ы *ж.* атмосфера
атру´та, -ы *ж.* отрава, яд
атруці´цца отравиться
атру´чаны отравленый
аўды´т, -у *м.* аудит
аўдыторыя, -і *ж.* аудитория
а´ўта *нескл.* легковой автомобиль
аўтаадка´зьнік, -а *м.* автоответчик
аўтастра´да, -ы *ж.* автострада
аўтобус, -а *м.* автобус
аўтобусны прыпы´нак автобусная остановка
аха´йнасьць, -і *ж.* опрятность, чистоплотность
аха´йны опрятный, чистоплотный
ахвя´ра, -ы *ж.* жертва
ахвярава´ць жертвовать
ахова, -ы *ж.* охрана
ахоўваць охранять
ахці´ мне 1) выражение печали: **ахці´ мне бе´днаму,** 2) удивление: неужто?
ацале´лы уцелевший
ашука´ць обмануть, надуть, провести
ашчаджа´ць сберегать, беречь

Б

ба´віць (о времени) проводить, коротать, терять
ба´віцца 1) задерживаться; 2) забавляться, развлекаться
ба´віць час проводить время
бавоўна, -ы *ж.* хлопок
бада´й 1) чтоб; 2) пожалуй; 3) почти
бада´й што пожалуй так
бадзё´расьць, -і *ж.* бодрость
ба´йка, -і *ж.* басня
балазе´ 1) так как; 2) благо; 3) хорошо

балбата́ць 1) трепаться, болтать, тараторить; 2) булькать, клокотать

балбату́н, -а *м.* трепач, болтун

бале́сны болезненый, хворый

балё́н, -а *м.* баллон

ба́ль, ба́лю *м.* 1) бал; 2) пир, пиршество

балькон, -у *м.* балкон

бальні́ца, -ы *ж.* больница

бамбі́за, -ы *м.* увалень, верзила, дылда, громила

ба́нк, -у *м.* банк

ба́нкаўскі раху́нак банковский счёт

ашча́дны банк сберегательный банк

банкру́т, -а *м.* банкрот

барані́ць защищать, оборонять

барацьба́, -ы́ *ж.* борьба

барвовы ярко-красный

барука́цца бороться, меряться силой

басанож босиком, на босу ногу

Баўга́рыя, -і *ж.* Болгария

баўга́рскі болгарский

баўдзі́ла, -ы *ж.* балда, бестолковый, глупый человек

ба́цька, -і *м.* отец

Ба́цькаўшчына, -ы *ж.* I Отчизна, Отечество, Родина

ба́цькаўшчына, -ы *ж.* II отцовское наследство

бацькі́, -оў *мн.л.* родители

бацькоўскі 1) родительский; 2) отеческий

ба́чыць *каго? што?* видеть

бе́гчы, бягу́, бы́жыш, бяжы́ць бежать

бедава́ць горевать, скорбеть, сокрушаться, сожалеть

безвыніковасьць, -і *ж.* безрезультатность

безвыніковы безрезультатный

бе́здань, -і *ж.* 1) пучина; 2) бездна (очень много)

безнадзе́йны безнадёжный

безная́ўны безналичный

безная́ўны курс безналичный курс

безумоўны безусловный

бе́зьліч бесчисленное множество

белару́с, -а *м.* беларус

белару́ска, -і *ж.* беларуска

белару́скі беларуский

па-белару́ску по-беларуски

Белару́сь, -і *ж.* Беларусь

Беларуская Наро́дная Рэспу́бліка (БНР) Беларуская Народная Республика (БНР)

Жыве́ Белару́сь! Да здравствует Беларусь!

Рэспу́бліка Белару́сь Республика Беларусь

бе́лы белый

бервяно, -а́ *н.* бревно

беспрацоўны, -ага *м.* безработный

бессаромны бестыжий, бесстыдный

бесьсьмяротнасьць, -і *ж.* бессмертие

бібліятэ́ка, -і *ж.* библиотека

бібліятэ́кар, -а *м.* библиотекарь

біёляґ, -а *м.* биолог

бі́знэс, -у *м.* бизнес

бізнэсовец, -оўца *м.* бизнесмен

бі́знэс-пля́н, бі́знэс-пля́ну *м.* бизнес-план

біць бить

бі́бікі біць бить баклуши

біць лы́нды бить баклуши

біятэхналё́гія, -і *ж.* биотехнология

бла́га 1) плохо, нехорошо, скверно; 2) тошно

благі́ 1) дурной; 2) нездоровый, нехороший на вид; 3) ничтожный, малосильный

благі́ бок изнанка

блакі́тны лазурный, голубой

блё́кат, -у *м.* белена

блізьня́ты, -аў *мн.л.* близнецы

бліскаві́ца, -ы *ж.* молния, зарница

бліску́чы 1) блестящий, сверкающий; 2) замечательный

блішчэ́ць блестеть, сверкать

блука́ць 1) бродить, блуждать, плутать, скитаться; 2) шляться, шататься, слоняться

блы́таць путать

блы́тацца путаться

ты блы́таешся ты путаешься

блытані́на, -ы *ж.* путаница, неразбериха

бляндьі́н, -а *м.* блондин

бля́нк, -у *м.* бланк

бля́ха, -і *ж.* 1) противень; 2) жесть, кровельное железо

бляша́нка, -і *ж.* жестяная коробка, банка

бо потому что, ибо, так как

бок, баку́ *м.* 1) сторона; 2) бок туловища

бокі рваць надрываться от смеха

узя́цца ў бокі подбочениться

боль, -ю *м.* боль

больш-менш более-менее

большасьць, -і *ж.* большинство

борзды живой, подвижный, проворный

боты, -аў *мн.л.* сапоги

бра́зґат, -у *м.* лязг, звяканье

бра́зґаць брякать, лязгать, греметь, звякать

бразґотка, -і *ж.* погремушка, побрякушка

бракава́ць не доставать, не хватать

браку́е не достаёт, не хватает

мне браку́е сродкаў мне не хватает средств

бра́ма, -ы *ж.* 1) ворота замка, крепости; 2) городские ворота; 3) триумфальные ворота; 4) всякие ворота с балкой наверху

бранзале́т, -а *м.* браслет

браха́ць 1) лаять; 2) клеветать, лгать, наговаривать; 3) говорить вздор, болтать

саба́ка брэ́ша собака лает

бра́цца клевать (о рыбе)

ры́ба бярэ́цца рыба клюёт

бруд, -у *м.* нечистота, грязь

бру́дзіць 1) грязнить, пачкать; 2) сорить

бруі́цца струиться

бруі́цца Нё́ман струится Нёман

брукава́ны мощённый булыжником

брусьні́цы, -аў *мн.л.* брусника

брыво, -а *н.* (у мн.л. **бровы, -аў**) бровь

бры́дкі 1) некрасивый; 2) дурной, отвратительный

брыдота, -ы *ж.* гадость, мерзость

будава́ць строить, сооружать, возводить

будаўні́к, -а *м.* строитель
бадаўні́цтва, -а *н.* строительство
будова, -ы *ж.* строение
бу́дучы будущий
бу́дучыня, -і *ж.* будущее, грядущее, будущность
будынак, -нка *м.* здание, строение, постройка
буйны́ крупный
бу́льба, -ы *ж.* картофель
бурштын, -у *м. адз.л.* янтарь
бурштынавы янтарный
бу́сел, бусла́ *м.* аист
бутэ́лька, -і *ж.* бутылка
бухга́льтар, -а *м.* бухгалтер
бухгальтэ́рыя, -і *ж.* бухгалтерия
бухторыць 1) подстрекать; 2) неумеренно лить жидкость во что-либо; 3) напиваться
бывай прощай
бытава́ньне, -я *н.* существование
бы́ццам 1) будто, как будто, будто бы; 2) словно
быць быть
  бу́дзьма ра́зам! будем вместе!
  бу́дзьце ласка́вы будьте любезны
  як ма́е быць правильно, как должно быть
бы́ццам будто
бэ́жавы бежевый
бэз, -у *м.* сирень
бэ́нзабак, -а *м.* бензобак
бэнзакалё́нка, -і *ж.* бензоколонка
бэнзын, -у *м.* бензин
бягу́чы текущий
  бягу́чы раху́нак текущий счёт
бязглу́зды бессмысленный, несуразный, глупый
бязлі́тасны безжалостный, беспощадный
бязьме́жны безграничный, бескрайний
бязьме́н, -у *м.* безмен, весы (ручные)
бялі́зна, -ы *ж.* бельё
бяля́вы блондин, белокурый, белёсый
бярэ́мя, -я *н.* (у мн.л. **бярэ́мі, -яў**) охапка
бясе́да, -ы *ж.* бал, застолье, банкет
бясконцы бесконечный, безмерный, безграничный
бясьпе́ка, -і *ж.* безопасность

В

ва́біць привлекать, манить
вавё́рка, -і *ж.* белка
ва́га, -і *ж.* рычаг
вага́, -і́ *ж.* вес
вага́ньне, -я *н.* колебание, сомнение
вага́цца колебаться, сомневаться
вадасховішча, -а *ж.* водохранилище
ва́дкасьць, -і *ж.* жидкость
ва́дкі жидкий
важда́цца возиться
ва́жкасьць, -і *ж.* 1) весомость; 2) убедительность
ва́жкі 1) весомый, тяжёлый; 2) убедительный
ва́жыць весить, взвешивать
вазон, -у *м.* комнатное растение
вазоніца, -ы *ж.* горшок (для растений)
вайсковец, -оўца *м.* военнослужащий
вайсковы 1) войсковой; 2) военный
вака́цыі, -яў *мн.л.* каникулы
вакацы́йны каникулярный
вакза́л, -у *м.* вокзал
  чыгу́начны вакза́л железнодорожный вокзал
вакза́льны вокзальный
вакно, -а́ *н.* окно
вакол вокруг
валасы́, -оў *мн.л.* волосы
валацу́га, -і *м.* бродяга
валацу́жны бродячий, бродяжный
валі́зка, -і *ж.* дорожная сумка, саквояж
валодаць владеть
валоскі арэ́х грецкий орех
Валосны, -аў *мн.л.* созвездие Плеяд
валту́зіцца возиться, дёргать друг друга
валтузьня́, -і́ *ж.* возьня
вандроўка, -і *ж.* 1) путешествие; 2) кочёвка; 3) скитание
вандроўца, -а *м.* 1) путешественник, путник; 2) скиталец, странник; 3) кочевник
ваніту́е тошнит, рвёт
вантрабя́нка, -і *ж.* колбаса (сальтисон)
ва́пна, -ы *ж.* известь, извёстка
ва́пнавы известковый
вар, ва́ру *м.* кипяток
  як ва́рам аблі́ты словно ошпаренный
варожы 1) враждебный, недоброжелательный; 2) неприятельский, вражеский
ва́рта, -ы *ж.* I караул, охрана
ва́рта II стоит, нелишне, следует
  ва́рта гэ́та пакаштава́ць стоит это попробовать
вартавы́, -ога *м.* 1) часовой, постовой, охранник; 2) сторожевой
ва́ртасны ценный
ва́ртасьць, -і *ж.* стоимость, ценность
вартоўны стоящий
ва́рты достойный, заслуживающий
варшта́т,- у *м.* верстак
вар’я́т,- а *м.* 1) сумасшедший, умалишённый; 2) безумец
вар’яце́ць сходить с ума, беситься
вар’я́цкі 1) безумный; 2) бредовой; 3) сумасшедший
вару́нкі, -аў *мн.л.* условия, обстоятельства
варушы́цца шевелиться
ва́спан, -а *м.* сударь, государь
вахла́к, -а́ *м.* простоватый, неопрятный с виду человек
вая́р, -а *м.* воин
ваяўні́часьць, -і *ж.* воинственность
ваяўні́чы 1) воинственный; 2) воинствующий
ве́дама известно, понятно
ве́даць 1) знать; 2) заведовать
ве́жа, ве́жы *ж.* башня
ве́йкі, ве́як *мн.л.* ресницы
  туш для ве́як тушь для ресниц
век, -у *м.* 1) столетие; 2) возраст
  у ста́лым вяку́ в пожилом возрасте
ве́ка, -а *н.* крышка (покрышка)

ве́лічны величественный, величавый
ве́льмі очень, весьма
верагоднасьць, -і *ж.* достоверность
верагодны достоверный
ве́расень, -сьня *м.* сентябрь
верш, -а *м.* 1) стих; 2) стихотворение
ве́стка, -і *ж.* весть, сообщение, известие
ве́сьці вести
  ве́сьці перамовы вести переговоры
ве́тлівы вежливый, любезный, приветливый
ве́тразь, -я *м.* парус
вечары́нка, -і *ж.* вечеринка, тусовка, дискотека
вёска, -і *ж.* деревня
відавочнасьць, -і *ж.* очевидность
відавочны очевидный, явный
відары́с, -у *м.* очертание, изображение
відовішча, -а *н.* зрелище
відэ́лец, -льца *м.* вилка столовая
візытоўка, -і *ж.* визитка, визитная карточка
ві́ленскі виленский (вильнюсский)
ві́льгаць, -і *ж.* влага
вільготнасьць, -і *ж.* влажность
Ві́льня, -і *ж.* Вильня (Вильнюс)
вінава́ціць обвинять
віншава́ць поздравлять
віншава́ньне, -я *н.* поздравление
вір, -у *м.* водоворот, омут, быстрина, пучина
вірла́ты остроглазый, пучеглазый
  вірла́тая яе́чня яичница-глазунья
вірусалё́гія, -і *ж.* вирусология
віта́ньне, -я *н.* привет, приветствие
віта́ць 1) приветствовать; 2) поздравлять
  віта́цца здороваться, приветствовать
  віта́ю вас! приветствую вас!
воблік, -у *м.* облик
вогкасьць, -і *ж.* сырость, влажность
вогнішча, -а *н.* 1) костёр; 2) кострище
  вярну́ліся да свайго старога вогнішча
  вернулись к своему старому очагу
водар, -у *м.* аромат, душистый запах
воддаль вдали, поодаль
возера, -а *ж.* озеро
вока, -а *н.* (у мн.л. **вочы, вачэ́й**) глаз
  ня мець вока коситься в чью-либо сторону
  узя́ць на вока проследить за кем-то
вокладка, -і *ж.* обложка, переплёт
волат, -а *м.* богатырь
волкі влажный, сырой
вольны свободный
вольха, -і *ж.* ольха
воля, -і *ж.* 1) воля; 2) свобода
вонкавы наружный, внешний
вопратка, -і *ж.* верхняя одежда
вопытны опытный (о человеке)
восень, -і *ж.* осень
восеньскі осенний
востры острый
воўна, -ы *ж.* овечья шерсть
воцат, -у *м.* уксус
вугорскі венгерский
  па-вугорску по-венгерски
Вугоршчына, -ы *ж.* Венгрия
ву́да, -ы *ж.* уда, удочка
ву́ліца, -ы *ж.* улица
ву́лічны уличный
вунь вон (там)
ву́сны, -аў *мн.л.* губы
ву́сы, -оў *мн.л.* усы
ву́сякі, -аў *мн.л.* насекомые
ву́чань, -чня *м.* ученик
вучнё́ўскі ученический, учащийся
вучоны, -ага *м.* учёный
вучэ́льня, -і *ж.* училище
выбача́ць *каму?* прощать, извинять
выбі́тнасьць, -і *ж.* исключительность
  выбі́тны ма́йстра подлинный, настоящий
  мастер
выборны отборный
выбра́ньнік, -а *м.* избранник
вы́бух, -у *м.* взрыв
вы́бухнуць взорваться
выве́дка, -і *ж.* разведка
вывозны вывозимый (товар)
вывуча́ць изучать
вы́гляд, -у *м.* вид
выгляда́ць выглядеть
выгода, -ы *ж.* удобство, приволье
выдаве́ц, -ўца́ *м.* издатель
выдаве́цтва, -а *н.* издательство
выда́ньне, -я *н.* издание
выда́ткі, -аў *мн.л.* расходы, издержки
выда́тна 1) превосходно, замечательно; 2) отлично
выда́тнік, -а *м.* отличник
  дыплё́м выда́тніка диплом с отличием
выда́тніца, -ы *ж.*отличница
вызвале́ньне, -я *н.* освобождение
вы́зваліць освободить
  вы́зваліцца освободиться
вызнача́ць определять
вы́йсьце, -я *н.* выход
выкана́ўца, -ы *м.* исполнитель
вы́карыстаць использовать, употребить
выкла́днік, -а *м.* преподаватель
вы́клік, -у *м.* вызов
выклю́чна исключительно
выклю́чнасьць, -і *ж.* исключительность
выключэ́ньне, -я *н.* 1) исключение; 2) выключение
выконваць выполнять, исполнять
вы́красьці украсть что-либо
вы́куліцца вывалиться, вывернуться
выкшталцоны исключительный, элегантный,
  утончённый
вылу́звацца выпендриваться, лезть вон из шкуры
вылу́чна исключительно
вы́людак, -дка *м.* изверг, изувер, выродок
вы́мавіць произнести, выговорить, промолвить
вымаўле́ньне, -я *н.* произношение, говор
вымова, -ы *ж.* выговор
вымяра́льны измерительный
вымяра́ць измерять

вымярэ/ньне, -я *н.* измерение
вынаходзіць изобретать
вы/нік, -у *м.* 1) результат, итог; 2) следствие
выніка/ць следовать, вытекать (как следствие)
выніковы результативный
вы/нахад, -у *м.* найденное решение, выход из положения, изобретение
вынаходлівы изобретательный
вы/нятак, -тку *м.* исключение
вы/падак, -дку *м.* случай
выпадковы случайный
выпада/ць получаться
вы/піс, -у *м.* выписка
выпрабава/ньне, -і *ж.* испытание
вы/правіць 1) отправить, 2) исправить
вы/правіцца отправиться
вы/пруціць напрячь
вы/пруціць ногі напрячь ноги
вырабля/ць 1) вырабатывать, изготавливать; 2) выделывать
вы/рабы, -аў *мн.л.* изделия
вы/рай, -ю *м.* тёплые края, место зимовки птиц
пту/шкі ляту/ць у вы/рай птицы летят на юг
вы/ратаваць спасти, избавить
высакава/ртасны высокородный
высакародны благородный
высачэ/зны высоченный
выслаўля/цца 1) высказаться, передать словами; 2) прославляться изо всех сил
вы/снаў, -аву *м.* вывод, заключение
выснова, -ы *ж.* вывод, заключение
вы/спа, -ы *ж.* остров, холм, бугор
выста/ва, -ы *ж.* выставка
выста/ва-продаж выставка-продажа
вы/сьветліць выяснить
вытворца, -ы *м.* производитель
вытрыва/ласьць, -і *ж.* выдержка, жизнестойкость
вы/трываць выдержать
вы/трываць нягоды выдержать невзгоды
вы/трымаць выдержать
выхава/льніца, -ы *ж.* воспитательница
выхава/нец, -нца *м.* воспитанник
выхава/ньне, -я *н.* воспитание
выхава/ўца, -ы *м.* воспитатель
вы/цяць ударить, ушибить
вычува/ньне, -я *н.* предчувствие, чувство
вычува/цца чувствоваться
выштукава/ны отделанный
выштукава/ньні, -яў *мн.л.* выделанные вещи
выштукоўваць отделывать
вы/шук, -у *м.* розыск
выя/ва, -ы *ж.* изображение
вэ/люм, -у *м.* фата, вуаль
вэ/нджаны копчёный
вэ/рсія, -і *ж.* версия
вядомы известный
Вялі/кабрыта/нія, -і *ж.* Великобритания
Вялі/кдзень, -дня *м.* Пасха
вялі/кі большой
вяндлі/на, -ы *ж.* ветчина
вярба/, -ы *ж.* ива
вярбовы ивовый
вяргі/ня, -і *ж.* георгина
вярта/цца возвращаться
вяршкі/, -оў *мн.л.* сливки
вясе/льле, -я *н.* свадьба
вясё/лка, -і *ж.* радуга
вячэ/ра, -ы *ж.* ужин
вячэ/раць ужинать

Г

габлё/нка, -і *ж.* стружка
гавары/ць говорить
гавары/ць на мігі/ разговаривать знаками
гадава/ць, гаду/ю, гаду/еш, гаду/е 1) растить, выращивать, воспитывать 2) отращивать, отпускать (бороду)
га/дзіна, -ы *ж.* 1) гадюка; 2) гадина
гадзі/на, -ы *ж.* час
а якой гадзі/не? во сколько? в котором часу?
чорная (ліха/я) гадзі/на чёрный день
ша/рая гадзі/на вечер, сумерки
гадзі/нар, -а *м.* часовой мастер
гадзі/ньнік, -а *м.* часы
гады/ ў рады/ в кои то веки, очень редко
гаі/ць 1) лечить, заживлять; 2) способствовать заживлению
загаі/цца зажить (о ране)
гайда/ць качать, колыхать, колебать
гайда/цца качаться, колыхаться
гайса/ць бегать, скакать, резвиться
галадава/ньне, -я *н.* голод
галадава/ць голодать
галасі/ць причитать
гале/ча, -ы *ж.* нищета, нужда
галё/нка, -і *ж.* голень
галі/на, -ы *ж.* ветвь (дерева)
галіна/, -ы/ *ж.* отрасль, область деятельности
галі/ць 1) брить; 2) обнажать; 3) приводить в нищету
галю/ся бреюсь
галі/ць зу/бы зубоскалить
гальлё/, -я/ *н.* 1) ветви; 2) хворост
га/льштук, -у *м.* галстук
ґалянтарэ/я, -і *ж.* галантерея
гама/н, -а/ *м.* кожаный кошелёк
гамон, -у *м.* конец, кранты
ґа/нак, ґа/нку *м.* крыльцо
ганарлі/вы горделивый, спесивый
га/ндаль, -длю *м.* торговля
гандлё/вы дом торговый дом
гандлява/ць торговать
гандля/р, -а *м.* торговец
га/ніць 1) порочить, 2) порицать, осуждать
га/ньба, -ы *ж.* позор, бесчестие
ґарба/р, -а *м.* кожевник
гарба/та, -ы *ж.* чай
гарбу/з, -а *м.* тыква
гарга/ра, -ы *ж.* громадина, громоздкая вещь
гармі/дар, -у *м.* кавардак, беспорядок, ералаш

ґарніту́р, -а *м.* 1) костюм; 2) гарнитур
гарну́цца льнуть, привлекаться
гародніна, -ы *ж.* овощи
гародніцтва, -а *н.* огородничество
гаротны горемычный
гартава́ць закалять
гарэ́за, -ы *аг.* шалун, озорник, сорванец
гарэ́зьлівы шаловливый, озорной
гарэ́лка, -і *ж.* водка
гаспада́р, -а *м.* хозяин
гаспадарка, -і *ж.* хозяйство
гаспада́рчы хозяйственный
гаспада́рыць хозяйничать, править
гаспады́ня, -і *ж.* хозяйка
гасьцё́ўня, -і *ж.* гостиная
гасьці́ннасьць, -і *ж.* гостеприимство
гасьці́нны гостеприимный, хлебосольный
гатава́ць 1) готовить, варить, стряпать; 2) заготавливать; 3) кипятить (воду)
ґату́нак, -нку *м.* сорт, вид, порода
гвазьдзікі́, -оў *мн.л.* гвоздики
ґвалт, -у *м.* 1) насилие; 2) крик, шум
ґва́лціць насиловать, принуждать
ґенэ́тык, -а *м.* генетик
ґенэ́тыка, -і *ж.* генетика
  ґе́нная інжынэры́я генная инженерия
  ґенэты́чны код генетический код
гіль, -я́ *м.* I снегирь
ґіль, -я́ *м.* II овод, кусающий скот во время зноя
гі́пэртэ́кст, -у *м.* гипертекст
гісторыя, -і *ж.* история
Гішпа́нія, -і *ж.* Испания
гішпа́нскі испанский
гзымс, -у *м.* карниз
ґле́ба, -ы *ж.* почва
глог, -у *м.* боярышник
глузд, -у *м.* “извилины” в голове
  зье́хаць з глу́зду рехнуться, спятить, двинуться умом
глупава́ць дурачиться
глу́пства, -а *н.* 1) глупость; 2) несуразица; 3) вздор, чепуха, чушь; 4) пустяк, ерунда
глю́га, -і *ж.* длинный клюв
гляда́цкі зрительский
глядзе́ць смотреть
  паглядзе́ць на… посмотреть на…
глязу́ра, -ы *ж.* глазурь
гля́нды, -аў *мн.л.* гланды
гной, -ю *м.* 1) навоз; 2) книль, тление
годзе довольно, хватит, достаточно, полно, будет
годны достойный
гожа пристойно, выгодно
горача 1) жарко, знойно; 2) страсно, пламенно, пылко (о чувствах)
горшы хуже, похуже
гразкі 1) грязный (о дороге); 2) топкий (о болоте)
грамада́, -ы́ *ж.* 1) общество, община, мир; 2) толпа, ватага, дружная компания
грашовы денежный
грош, -а *м.* монета
грошы, -ай *мн.л.* деньги
  пайсьці́ па грошы пойти за деньгами
грува́сткі громоздкий, неповоротливый
гру́дзі, -ей *мн.л.* грудь
  абыймо грудзе́й объём груди
гру́кат, -у *м.* грохот, стук
груката́ць грохотать, стучать, хлопать
ґрунтоўна основательно, обстоятельно
ґрып, -у *м.* грипп
грэ́баваць брезговать
грэ́цкі 1) греческий; 2) гречневый
губля́ць терять
гужок, -жка *м.* упряжка, гуж
ґуза́к, -а́ *м.* шишка
ґу́зік, -а *м.* 1) пуговица; 2) кнопка
гука́ць 1) звать, кликать, окликать; 2) аукать
гульня́, -і *ж.* игра
гульта́й, -ая́ *м.* бездельник, лентяй, лодырь
ґу́ма, -ы *ж.* резина
гу́мар, -у *м.* юмор
гу́рба, -ы *ж.* сугроб
гу́рт, -у *м.* 1) группа, опт; 2) ватага, толпа
гуртавы́ оптовый, групповой
ґу́ст, -у *м.* вкус
густоўны со вкусом
гу́тарка, -і *ж.* беседа, разговор, собеседование
гу́тарыць беседовать, разговаривать
гу́чна звучно, громко
гушча́р, -у *м.* чаща, гуща
гы́ркнуць гаркнуть
гэ́бель, гэ́бля *м.* рубанок
гэ́та это
гэ́таксама также
гэ́ты этот
гэ́тулькі столько

Д

дабрабы́т, -у *м.* благополучие, благосостояние
дабрачы́ннасьць, -і *ж.* 1) добродетель; 2) благотворительность
дабрыня́, -і *ж.* доброта
дава́ць давать
  дай! дай!
  дамо! дадим!
даве́дка, -і *ж.* справка
даве́днік, -а *м.* справочник, путеводитель
даве́дацца узнать, осведомиться, навестить
  даве́дацца хворага навестить больного
даве́р, -у *м.* доверие
  давяроная рэч факт, не подлежащий сомнению
  убі́цца ў ла́ску войти в доверие
даве́раньне, -я *н.* доверие
даве́рнік, -а *м.* доверитель
даводзіць втолковывать, доказывать
даволі достаточно, довольно
давядзе́цца придётся
дагадзі́ць угодить
дагляда́ць присматривать, смотреть, ухаживать
дада́так, -тку *м.* добавка, приложение
  у дада́тку в приложении, в дополнении

дадатковы дополнительный
дада/ць добавить, прибавить
  дадава/ць добавлять, прибавлять
да/дзенасьць данность
да запатрабава/ньня до востребования
дазва/ньня совершенно, дочиста
дазвол, -у *м.* разрешение, позволение
дазволіць разрешить, позволить, предоставить
дазнава/ць расследовать
дайсьці/ 1) достичь; 2) дойти; 3) дознаться; 4) изнемочь
дакла/дна 1) точно; 2) достоверно; 3) чётко
даклярава/ць обещать
дакрану/цца *да чаго?* дотронуться, прикоснуться
даку/ль 1) докуда; 2) до какого времени
далонь, -і *ж.* ладонь
далучы/цца *да чаго?* присоединиться, приобщиться
дамова, -ы *ж.* договор
дамовіцца договориться, условиться
дамоўленасьць, -і *ж.* договорённость
данты/ст, -а *м.* зубной врач
дапамага/ць помогать, способствовать
дапамога, -і *ж.* 1) помощь, выручка; 2) пособие
дапоўніць дополнить
  дапаўня/ць дополнять
дарава/ць *каму?* 1) прощать; 2) жаловать, дарить
дарагі/ дорогой
дарма/ 1) напрасно, попусту; 2) даром; 3) ничего, пусть, ладно
дарога, -і *ж.* дорога
  дарожная шы/льда дорожный указатель
  дарожны ліст путёвка
даруча/ць поручать, доверять
дарэ/мна 1) зря, попусту, напрасно; 2) даром
дарэ/чы кстати, уместно
дарэ/шты до остатка, до конца
даскана/лы совершенный, прекрасно выполненный
даспадобы по сердцу, по вкусу
даста/ва, -ы *ж.* доставка, поставка
даста/віць доставить
дасьве/дчаны осведомлённый
дасьле/днік, -а *м.* исследователь
дасьле/дчы исследовательский
дасьці/пнасьць, -і *ж.* остроумие, находчивость
дасьці/пны остроумный, находчивый
  дасьці/пны жарт остроумная шутка
дасягне/ньне, -я *н.* достижение
датрыма/ць выдержать
  датрыма/ць хара/ктар проявить характер, силу воли
даты/чыцца касаться, относиться
даўгалы/гі длинноногий
даўжыня/, -і/ *ж.* длина
даўніна/, -ы *ж.* старина
даўне/йшы давний, былой
дах, -у *м.* крыша, кровля
даць ра/ды суметь, посоветовать
дачка/, -і/ *ж.* дочь, дочка
дачыне/ньне, -я *н.* отношение
дашчэ/нту дотла, дочиста, вконец, до основания, в пух и прах
дбаць 1) бдеть, неусыпно заботиться; 2) обращать внимание, принимать во внимание
двойчы дважды
двухбаковы двухсторонний
дзе/йнічаць действовать
дзель, -і *ж.* частное (от деления двух чисел)
дзе/льнік, -а *м.* делитель
дзе-не/будзь где-нибудь
дзе-нідзе/ кое-где
дзень, дня/ *м.* (у мн.л. **дні, дзён /дней**) день
  гэ/тымі дня/мі на днях
  дзень пры дню ежедневно
  дзень у дзень каждый день
дзе/рці тереть
  зьдзе/рці на та/рку потереть на тёрке
дзе/сьці где-то
дзе/ўка, -і *ж.* девушка, девица
дзе/ўчына /дзяўчы/на, -ы *ж.* девушка, девица
дзе/я, дзе/і *ж.* действие
дзе/яньне, -я *ж.* действие
дзё/ньнік, -а *м.* дневник
дзё/рзкі 1) дерзкий; 2) смелый, отчаянный
дзіва/к, -а *м.* чудак
дзіві/цца удивляться
дзі/ва што конечно, ещё бы
дзівосны удивительный
дзі/да, -ы *ж.* копьё
дзік, -а/ *м.* дикий кабан
дзіку/нства, -а *н.* дикость
дзіця/, -я/ці *н.* ребёнок, дитя
дзіця/чы детский
дзічы/на, -ы *ж.* мясо дикого кабана
дзогаць 1) стучать ногами, гарцевать, дурачиться; 2) стучать о что-либо звонкое; 3) бить, клотить
дзьму/ць, ён дзьме/ дуть
дзьмухаве/ц, -ўца *м.* одуванчик
дзя/га, -і *ж.* ремень
дзя/дзька, -і *м.* дядя
дзя/каваць *каму?* благодарить
  падзя/каваць бра/ту поблагодарить брата
дзя/куй спасибо, благодарю
  вялі/кі дзя/куй! большое спасибо!
  шчы/ры дзя/куй! сердечное спасибо!
дзялі/мае, -ага *н.* делимое
дзя/сны, -аў *мн.л.* дёсны
дзяўбці/ клевать (о птицах)
дзяўчы/на, -ы *ж.* девушка
дзяўчы/нка, -і *ж.* девочка
дзяцю/к, -а *м.* 1) парень; 2) не женатый юноша, холостяк
добраахвотна добровольно
догляд, -у *м.* уход, присмотр, попечение
дождж, дажджу/ *м.* дождь
  зьбіра/ецца на дождж собирается к дождю
дойлід, -а *м.* зодчий, архитектор
доказ, -у *м.* доказательство, довод
доктар, -а *м.* доктор, врач
доктарка /дакторка , -і *ж.* женщина-врач

допіс, -у *м.* корреспонденция
досыць достаточно
досьвед, -у *м.* опыт
досьвітак, -тку *м.* рассвет, время перед рассветом
доўгі длинный
доўжыць продолжать
 доўжыцца адпачы́нак продолжается отдых
дошка, -і *ж.* доска
драбні́ца, -ы *ж.* мелочь, малость
драбню́ткі мельчайший, очень маленький
дражні́ць дразнить
дра́нікі, -аў *мн.л.* блинчики из тёртого картофеля
дра́піна, -ы *ж.* царапина
драпе́жнік, -а *м.* хищник
драпе́жны хищный
дра́тва, -ы *ж.* сапожные нитки
драўля́ны деревянный
драч, -а *м.* коростель, дергач
дробавы дробный
дробны дробный, частый, мелкий
дробязь, -і *ж.* пустяк, мелочь
дробязны 1) пустяковый, мелочный; 2) щепетильный
дрот, -у *м.* проволока
друз, -у *м.* щебень, битый камень
друкава́ць печатать
друка́р, -а *м.* печатник
друка́рка, -і *ж.* печатная машинка, принтер
дру́кі, -аў *мн.л.* печатная продукция
друшля́к, -а *м.* дуршлаг
дрыгва́, -ы́ *ж.* трясина, топь
дры́жыкі, -аў *мн.л.* дрожь
 дры́жыкі прадава́ць дрожать от холода
дрымката́ць свербеть, щекотать
дрэ́нна плохо, скверно, худо, дурно
дубе́ц, -бца́ *м.* хворостина
дукава́ць учить, наставлять
ду́мка, -і *ж.* мысль, мнение
 як на маю́ ду́мку по моему мнению
ду́рань, -рня *м.* дурак
 ба́бін ду́рань маменькин сынок
 ду́рня кле́іць валять дурака
 ненадсява́ны ду́рань абсолютный дурак
 чы́сты ду́рань набитый дурак
дурны́ дурной, плохой
 дурны́ як пень (як бот) глуп как пробка
дурэ́ць баловаться
духмя́ны ароматный
дыва́н, -а *м.* ковёр
дыза́йнэр, -а *м.* дизайнер
дык то, так
дыктоўка, -і *ж.* диктант
дыктава́ць диктовать
дыскутава́ць дискутировать
дыспэ́тчар, -а *м.* диспетчер
ды́хаць дышать
ды́шаль, -шля *м.* дышло
дыямэ́нт, -а *м.* алмаз
дэталёвы детальный
дэта́ль, -і *ж.* деталь

Е

е́днасьць, -і *ж.* единство
е́зьдзіць ездить
 е́джджу езжу
е́жа, е́жы *ж.* пища, еда
е́йны её
еката́ць вопить, выть от боли
е́лка, -і *ж.* ёлка (которая растёт в лесу)
енк, -у *м.* стон
е́нчыць 1) стонать; 2) канючить, клянчить
е́сьці есть, принимать пищу
 сма́чна е́сьці! приятного аппетита!
е́хаць ехать
 конна е́хаць ехать верхом

Ё

ёд, ё́ду *м.* йод
ё́кат, -у *м.* вопль
ё́лка, -і *ж.* новогодняя ёлка
ё́лкі проголклый
ё́лупень, -пня *м.* абалдуй
ё́містасьць, -і *ж.* ёмкость, вместительность
ё́місты вместительный
ё́мка 1) ловко, проворно; 2) хорошо; 3) удобно
ё́мкі 1) удобный; 2) ловкий; 3) ёмкий
ёсьць /ё́сьцека быть, существовать, иметься в наличии
 у мяне́ ёсьць у меня есть

Ж

жабра́к, -а *м.* нищий, попрошайка
жада́ньне, -я *н.* желание, хотение
жада́ць желать, хотеть себе чего-либо
жадоба сильное желание
 у жадобу в охотку
жа́ласны жалостливый
жаль, жа́лю *м.* печаль, жаль, обида
жа́ліцца жаловаться
жалоба, -ы *ж.* траур, панихида
жанчы́на, -ы *ж.* женщина
жар, жа́ру *м.* горящие угли
жарло, -а́ *н.* жерло
жарства́, -ы́ *ж.* дробленый камень, щебёнка
жарсьць, -і *ж.* страсть
жарт, жа́рту *м.* шутка
жартава́ць шутить
жаўла́к, -у *м.* желвак
жаўне́р, -а *м.* солдат
жах, жа́ху *м.* ужас
жбанок, -нка *м.* кувшинчик
жмі́нда, -ы *ж.* скряга
жні́вень, жніўня *м.* август
жонка, -і *ж.* жена
жораў, -ва *м.* журавль
жорсткасьць, -і *ж.* 1) жёсткость; 2) жестокость
жоўкнуць желтеть
жоўты жёлтый
жу́дасна жутко
жукта́ць жадно захлёбываясь пить

журaві́ны, -аў *мн.л.* клюква
журы́цца грустить, скучать, печалиться
жывёла, -ы *ж.* 1) животное; 2) скот
жыльлё́, -я́ *н.* жильё
жырандоля, -і *ж.* фигурный подсвечник
жы́та, -а *н.* рожь
жытло, -а́ *н.* жильё
жыцьцё́, -і *н.* 1) жизнь; 2) житьё
жыха́р, -а *м.* житель
жэляты́н, -у *ж.* желатин
жэ́ўжык, -а *м.* пострел, живчик

З

заба́ва, -ы *ж.* 1) промедление; 2) забава, игра
заба́віцца замешкаться, задержаться
забараня́ць запрещать
забаўля́ць развлекать
забесьпячэ́ньне, -я *н.* обеспечение
заблука́ць забрести
забру́дзіць загрязнить
забудова, -ы *ж.* постройка
забыцьцё́, -я́ *н.* забвение
забыва́цца забывать
  забы́ўся забыл
забясьпе́чыць обеспечить
заве́я, -і *ж.* снежная метель
завіта́ць зайти в гости, приехать с поздравлениями
завод, -а *м.* I завод, предприятие
завод, -у *м.* II 1) порода; 2) обман
  каб і за́ваду твайго тут не было чтоб и духу твоего тут не было
заводзкі заводской
заводны породистый
заву́лак, -лка *м.* переулок
завушні́цы, -аў *мн.л.* серьги
завялі́кі слишком большой
зага́д, -у *м.* приказ
загада́ць велеть, приказать
за́гадзя заранее
зага́дкавы загадочный
зага́днік, -а *м.* заведующий
загаі́ць залечить (рану), заживить
зага́на, -ы *ж.* порок, недостаток
зага́нны порочный
загарну́ць завернуть
загатава́ць закипятить (воду)
загі́нуць погибнуть
задаволены довольный
  мяне́ гэ́та задавальня́е меня это устраивает
зададжджы́цца задождить
задзіві́ць удивить
задзі́рлівы дерзкий, вызывающий
задорага слишком дорого
заду́жа излишне
заду́маны задумчивый
зады́шка, -і *ж.* одышка
за́едзь, -і *ж.* мошкара, гнус
зажму́рыцца зажмуриться
зажу́раны опечаленный, грустный
зажуры́цца опечалиться, загрустить
зазірну́ць заглянуть
закасава́ць перещеголять, дать фору
закаха́цца влюбиться
за́клік, -у *м.* клич, воззвание, призыв
за́кутак, -тка *м.* 1) уголок; 2) отгородка; 3) отдалённое от главной улицы место
зала́твіць уладить (дела)
залві́ца, -ы *ж.* золовка
зале́жаць зависеть
зале́тась в позапрошлом году
залё́ты, -аў *мн.л.* ухаживания, волокитство
залі́к, -у *м.* зачёт
заліковы зачётный
залоза, -ы *ж.* железа
за́ля, -і *ж.* зал
замаркоціцца запечалиться
замаўля́ць 1) заказывать; 2) заговаривать
заману́лася захотелось
замары́цца сильно устать
заме́жжа, -а *н.* заграница
заме́жнік, -а *м.* иностранец
замежніца, -ы *ж.* иностранка
заме́жны иностранный
заме́ст вместо
за́мець, -і *ж.* позёмка, метель
замі́на, -ы *ж.* помеха
заміна́ць *каму?* мешать, быть помехой
заможны богатый, зажиточный
замова, -ы *ж.* заказ
занядба́ць запустить, забросить
зана́дта очень сильно
занатава́ць записать, заметить, отметить
заня́так, -тку *м.* (у мн.л. **заня́ткі, -каў**) занятие, дело
запабе́гчы избежать, предупредить
запазна́цца познакомиться
запазьні́цца опаздывать, задержаться
запазы́чыць заимствовать, перенять
запале́ньне, -я *ж.* воспаление
запа́лка, -і *ж.* (у мн.л. **запа́лкі, -лак**) спичка
запалохаць запугать
за́пар подряд, кряду, непосредственно один за другим
за́піс, -у *м.* запись
заплю́шчыць (вочы) зажмурить (глаза)
запраша́ць приглашать
  запрасі́ць пригласить
запрашэ́ньне, -я *н.* приглашение
запыта́цца спросить, узнать
за́раз сейчас
  за́раз жа сейчас же
зара́на слишком рано, преждевременно
заробак, -бку *м.* заработная плата, заработок
  заробная пла́та заработная плата
зару́ка, -і *ж.* ручательство
за́сень, -і *ж.* затенённое место
засма́глы засохший
заспакая́льны успокаивающий
засяроджаны сосредоточенный
затока, -і *ж.* заводь, залив

затрыма́ць задержать
затрыма́цца задержаться
заўва́га, -і *ж.* 1) замечание; 2) примечание
заўча́сны безвременный, преждевременный
заўважа́ць замечать
заўдзя́чны бдагодарный
заўзя́тар, -а *м.* завсегдатай, болельщик, любитель
заўзя́ты упорный
заўсё́дны всегдашний
за́хад, -у *м.* 1) запад; 2) закат
захапле́ньне, -я *н.* восторг, восхищение
захварэ́ць заболеть
заходзься! заходи! (обращение)
заходні западный
захоўваць сохранять
захава́ць сохранить
зацьвіта́ць расцветать
зацят́асьць, -і *ж.* 1) упорство; 2) затаённость
зачарава́ньне, -я *н.* очарование
зачырване́цца покраснеть
зачэ́пка, -і *ж.* зацепка
зашкодзіць помешать, повредить
зашпілі́ць застегнуть
зая́ва, -ы *ж.* заявление
збоку в стороне
збочыць свернуть в сторону
зброя, -і *ж.* оружие
зва́бlівы манящий, притягивающий
зва́да, -ы *ж.* склока, ссора, распря
звадыя́ш, -а *м.* подстрекатель, сводник
зважа́ць обращать внимание
звані́ца, -ы *ж.* колокольня
зваротны обратный
зьве́ку испокон веку
звонку 1) снаружи; 2) внешне
звыча́йна обычно, обыкновенно
зга́дка, -і *ж.* воспоминание, упоминание
зга́дваць вспоминать, напоминать
згары́ заранее
кажу́ табе́ згары́ заранее говорю тебе
згода, -ы *ж.* 1) согласие; 2) идёт
яны́ згодныя они согласны
згра́бны изящный, стройный, грациозный
згра́я, -і *ж.* 1) орава, свора; 2) шайка
згубі́ць 1) потерять; 2) погубить
згу́шчаны сгущенный
здабы́так, -тку *м.* 1) собственность; 2) приобретение; 3) произведение
здабы́ча, -ы *ж.* добыча
здаві́ць подавить
здань, зда́ні *ж.* призрак, приведение
здарма́ напрасно, безвинно, низачто, напрасно
здарожыцца утомиться в дороге
здарэ́ньне, -я *н.* происшествие, случай
здары́ць подарить
зда́тны способный
здаўна́ издавна, исстари
здолець 1) суметь, справиться; 2) одолеть
здольны способный, даровитый
здор, здору *м.* нутряное сало
здра́дзіць предать, изменить
здурне́ць 1) одуреть; 2) сойти с ума
здыма́ць снимать
зды́мкі, -аў *мн.л.* снимки
землятру́с, -у *м.* землетрясение
зё́лкі, -лак *мн.л.* засушенная трава
зза́ду сзади
злачы́нец, -нца *м.* преступник
змага́ньне, -я *м.* борьба
зма́лку сызмальства
змарнава́ць потерять, потратить впустую
змрок, -у *м.* сумрак
зму́сіць принудить, заставить
зму́шаны вынужденный
зна́вец, -ўца *м.* знаток
знадворку снаружи, извне, со двора
знаё́міцца знакомиться
знакамі́ты известный
зна́ны известный
знарок нарочно, намеренно, умышленно
зна́цца *на чым?* разбираться в чём-либо
знаё́мства, -а *н.* знакомство
знаё́мы знакомый
зна́ўца, -ы *м.* знаток
зноў снова, опять, вновь
золак, золку *м.* заря, россвет
золкі промозглый
зорка, -і *ж.* звезда
зрабі́ць сделать
зрабі́ць ла́ску сделать одолжение
зразуме́ла понятно
зра́ньня /зра́нку с утра
зрок, зроку *м.* зрение
зру́чна удобно
зручне́йшы более удобный
зрэ́шты в конце концов
зрэ́дку изредка
зух, зу́ха *м.* ухарь, молодец, удалец
зухава́ты молодцеватый, удалой
зыход, -у *м.* исход
на зыходзе на исходе
зычлі́вы доброжелательный
зы́чыць желать в поздравлении
зьбі́цца з тропу сбиться с толку
зьве́даць изведать
зьве́стка, -і *ж.* (у мн.л. **зьве́сткі, -так**) сведение, известие
зьвяз, зьвя́зу *м.* союз
Эўрапе́йскі Зьвяз (ЭЗ) Европейский Союз (ЕС)
зьвярну́цца обратиться
зьдзе́кавацца издеваться
зьдзе́рці содрать
зьлічы́ць сосчитать
зьлі́тавацца *над кім? чым?* сжалиться, пощадить, помиловать
зьме́нлівы изменчивый
зьме́ст, -у *м.* содержание
зьме́сьціцца поместиться
зьмястоўны содержательный
зьнемагчы́ся изнемочь

зьні/чка, -і *ж.* падающая звезда
зьнішча/ць уничтожать, истреблять
  зьні/шчыць уничтожить, истебить
зьні/жка, -і *ж.* снижение, скидка
зьніка/ць исчезать
зьнябы/цца обессилеть, утомиться
зьняве/рыцца разувериться, разочароваться
зьнява/жыць оскорбить
зьнямоглы изнемогший
зьняна/цку врасплох, вдруг, внезапно
зьнясі/леньне, -я *н.* истощение
зьнячэ/ўку нечаянно, неожиданно
зья/ва, -ы *ж.* 1) явление; 2) образ
зьялчэ/ць прогоркнуть
зэ/длік, -а *м.* скамья для сиденья
зязю/ля, -і *ж.* кукушка
зяле/ніва, -а *н.* зелень
зялё/ны зелёный

І

іглі/ца, -ы *ж.* хвоя
ікла/сты клыкастый
і/клы, -аў *мн.л.* большые клыки
Ільлё/ў Воз, Ільлё/вага Возу *м.* созвездие Большой Медведицы
імаве/рнасьць, -і *ж.* вероятность
імаве/рны вероятный
і/мбрычак, -чка *м.* чайничек
імжа/, -ы *ж.* изморозь, морось
імжы/ць моросит
імклі/вы стремительный
імпрэ/за, -ы *ж.* представление, вечер
імпэ/т,- у *м.* порыв, пылкоть
імша/рына, -ы *ж.* моховое болото
іна/кшы другой, иной
інды/к, -а/ *м.* индюк
інды/чка, -і *ж.* индейка, индюшка
інтарэ/с, -у *м.* 1) интерес; 2) дело
  зала/твіць гэ/ты інтарэ/с уладить это дело
інтэрна/т, -а *м.* общежитие
інфарма/цыя, -і *ж.* информация
інфармацы/йны информационный
і/ншы другой, иной
  і/ншым ча/сам в иное время
і/рты, -аў *мн.л.* лыжи
існава/ць существовать
іспы/т, -у *м.* экзамен, испытание
істота, -ы *ж.* существо
істотны существенный

К

каб чтобы, чтоб, если бы, кабы
  каб пры/ме/ў если бы мог
  каб ты спрах чтоб ты пропал
кабе/рац, -рца *м.* коврик
кабе/та, -ы *ж.* замужняя женщина
кава/лак, -лка *м.* кусок
ка/ва, -ы *ж.* кофе
каву/н, -а *м.* арбуз
кажа/н, -а/ *м.* летучая мышь, Бэтмэн
каза/ць, -жу/, -жаш, -жа сказать
  да слова ка/жучы кстати говоря
  кажы/! говори!
  каза/ў той так сказать
  як гэ/та ка/жуць как говориться
ка/зка, -і *ж.* сказка
казыта/ць, -зычу/, -зы/чаш, -зы/ча щекотать
кале/йка, -і *ж.* путь (железно-дорожный)
калі/ 1) когда; 2) когда-нибудь, иногда; 3) если
калі/ б если бы
ка/ліва, -а *н.* крупинка, зёрнышко
калі/сьці когда-то, прежде, некогда
калю/га, -і *ж.* колдобина, выбоина
Каля/ды, -аў *мн.л.* Рождество Христово, Рождественские праздники
каляжа/нка, -і *ж.* женщина-коллега
каля/ндра, -ы *ж.* кориандр
каляровы цветной
каме/чыцца мнётся (ткань)
камі/нак, -нка *м.* камин
кампу/тар, -а *м.* компьютер
кампутаровы компьютерный
камяні/ца, -ы *ж.* кирпичный или каменный дом
Кана/да, -ы *ж.* Канада
кана/дзкі канадский
  па-канадзку по-канадски
кана/па, -ы *ж.* диван
кане/чне 1) обязательно, непременно; 2) без сомнения
кантралё/р, -а *м.* контролёр
кантроль, -ю *м.* контроль
канфіту/ра, -ы *ж.* варенье
канцавы/ конечный
канюшы/на, -ы *ж.* клевер
ка/нькаць канючить, клянчить, вымаливать
ка/ня, -і *ж.* лунь (птица породы коршунов)
капота, -ы *ж.* куртка
каптурок, -рка/ *м.* чепчик
капялю/ш, капелюша/ *м.* шляпа
карабок, -бка/ *м.* коробка
ка/рак, -рка *м.* 1) подзатылок, шея; 2) холка, загривок
карплі/вы кропотливый
ка/ртка, -і *ж.* карточка
кару/нкі, -аў *мн.л.* кружева
карці/ць *каму?* не терпеться, хотеться, подмывать
ка/рхаць /кар ха/ць 1) харкать, отхаркиваться; 2) плевать
кархе/ль тьфу, наплевать
карыста/льнік, -а *м.* пользователь
карыста/цца *чым?* **/карыста/ць** *з чаго?* пользоваться
касава/ць 1) зачёркивать; 2) упразднять, отменять, аннулировать; 3) отклонять; 4) превосходить в чём-либо
касачы/, -оў *мн.л.* касатики
касі/рка, -і *ж.* кассирша
кастры/чнік, -а *м.* октябрь
ка/тэдра, -ы *ж.* кафедра
кафля/ны изразцовый, кафельный

каха́ньне, -я *н.* любовь
каха́ны любимый
ка́чар, -а *м.* селезень
ка́чка, -і *ж.* утка
каштава́ць I пробовать
каштава́ць II стоить, иметь цену
  колькі гэ́та кашту́е? сколько это стоит?
каштары́с, -у *м.* смета
каштоўнасьць, -і *ж.* ценность
  энэргеты́чная каштоўнасьць энергетическая ценность
кашу́ля- і *ж.* сорочка, рубашка
каўне́р, -а *м.* воротник
ква́піцца зариться, посягать, покушаться
кватэ́ра, -ы *ж.* квартира
квашані́на, -ы *ж.* холодец
кве́тка, -і *ж.* цветок
квітне́ючы цветущий, процветающий
квіток, -тка́ *м.* записка, квитанция
кволы слабый, хилый, хрупкий, нежный
квяці́сты цветистый
ке́ліх, -а *м.* бокал, чаша
ке́льнэр, -а *м.* официант
ке́млівы сообразительный, смышленый
ке́пскі плохой, скверный, дрянной
кій, кі́я, аб кі́і *м.* палка
кілза́ць взнуздывать, обуздывать
  закілза́ць взнуздать, обуздать
  закілза́ць свой язы́к удержать свой язык
кілі́шак, -шка *м.* рюмка
кілбаса́, -ы́ *ж.* колбаса
кі́нуць, кі́ну, кі́неш, кі́не бросить
кіпцю́р, -а *м.* коготь
кірава́цца руководствоваться
кіраўні́к, -а *м.* 1) руководитель, глава; 2) управляющий
кіраўні́цтва, -а *н.* 1) руководство; 2) управление
кіраўні́чы управляющий, управленческий
кірма́ш, -у *м.* ярмарка, базар
кіроўца, -ы *м.* водитель
  кіроўчыя правы́ водительские права
кіру́нак, -нку *м.* направление
кіт, кі́та *м.* оконная замазка
кітава́ць замазывать оконной замазкой
кішэ́ня, -і *ж.* карман
клі́каць звать
клопат, -у *м.* 1) забота; 2) хлопоты; 3) беспокойство
клю́мба, -ы *ж.* клумба
кля́мар, -а *м.* скрепка
кля́мка, -і *ж.* щеколда, защёлка, скоба
кля́са, -ы *ж.* класс
кмін /кмен , -у *м.* тмин
кожны каждый
кола, -а *н.* 1) колесо; 2) круг
колер, -у *м.* цвет
колісь когда-то
колькі сколько
колькасьць, -і *н.* количество
комін, -а *м.* (у мн.л. **каміны́, -оў**) труба
конаўка, -і *ж.* кринка, ковш
коранна коренным образом
котлішча, -а *н.* гнездо
кошт, -у *м.* цена, стоимость
коўдра, -ы *ж.* одеяло
коўзка скользко
кпіць, кплю, кпіш, кпіць подтрунивать, насмехаться, подшучивать
краве́ц, -ўца́ *м.* портной
краі́на, -ы *ж.* страна
кра́ма, -ы *ж.* магазин, лавка
крамзоліць небрежно писать, царапать
кра́мнік, -а *м.* продавец, лавочник
краплі́сты (дождж) крупнокапельный (дождь)
красаві́к, -а́ *м.* апрель
красамоўства, -а *н.* красноречие
кра́ска, -і *ж.* цветок
кра́тацца двигаться, хлопотать, шевелиться
крахта́ць 1) кряхтеть; 2) хрустеть; 3) квакать
краяві́д, -у *м.* ландшафт
кроіць 1) резать (хлеб, сало, мясо, что-либо съестное); 2) кроить при шитье
крой, -ю *м.* кройка
кропля, -і *ж.* капля
крохкі хрупкий
кругабе́г, -у *м.* период
кружэ́лка, -і *ж.* пластинка, компакт-диск, CD
крумка́ч, -а *м.* ворон
кру́пнік, -а *м.* 1) суп из крупы; 2) водка, свареная с мёдом, клюквой и пряностями, вроде пунша
крухма́л, -у *м.* крахмал
крыва́ўнік, -а *м.* тысячелистник
крыві́ч, -ча́ *м.* беларус, великолитвин
кры́га, -і *ж.* льдина
крыні́ца, -ы *ж.* 1) родник, ключ; 2) источник
крысо, -а́ *н.* пола (пиджака, пальто и т.п.)
кры́ўда, -ы *ж.* обида
кры́ўдзіць обижать, наносить обиду
крыўдава́ць обижаться, быть в обиде
крыху́ немного, немножко
крыць 1) крыть, закрывать, накрывать; 2) оберегать
  крый Божа спаси Господи
крэ́йды, -аў *мн.л.* цветные карандаши
крэ́ўны, -ага *м.* родственник, родной по крови
ку́бак, ку́бка *м.* большая кружка, чашка, кубок
кудла́ты лохматый, косматый
куды́ куда
куды́сьці куда-то
ку́жаль, -ю *м.* 1) тонкий лён; 2) холст
кужэ́льны 1) льняной; 2) холщёвый
ку́кішкі, -аў *мн.л.* корточки
  сядзе́ць на ку́кішках седеть на корточках
ку́кса, -ы *ж.* 1) рука без пальцев, с изуродованными пальцами; 2) рука, не способная к мелкой работе; 3) кулак, имеющий направление для удара со стороны большого и указательного пальцев
ку́ля, -і *ж.* 1) шар; 2) пуля
  Зямна́я ку́ля Земной шар
кумпя́к, -а *м.* окорок
куранё́, -я́ *н.* цыплёнок

курта/ты куцый
кут, кута/ *м.* угол
ку/тні угловой
куток, кутка/ *м.* уголок
ку/фаль, -фля *м.* кружка
куфэ/рак, -рка *м.* 1) ларец; 2) сундучок
ку/хар, -а *м.* повар
кухта/ль, -я/ *м.* удар кулаком, тумак
кушне/р, -яра/ *м.* скорняк
кшталт подобие

Л

лагодны тихий, мирный, приятный
лад, ла/ду *м.* I строй, устройство, построение
лад мовы грамматика, построение языка
лад, ла/ду *м.* II наклонение (в грамматике)
авбесны лад изъявительное наклонение
ла/дзіць починять, приводить в порядок, устраивать
ла/дны приличный (по весу, росту и др.), довольно большой
ла/зьня, -і *ж.* баня
лайда/к, -а/ *м.* бездельник, беспутный человек
ланцу/г, -а/ *м.* цепь
ла/савацца лакомиться
ла/ска, -і *ж.* 1) любезность, милость, одолжение; 2) ласка, доброе расположение; 3) услуга, получeная даром
зда/цца на ла/ску пераможцы сдаться на милость победителя
зрабі/ць ла/ску сделать одолжение
калі/ ла/ска пожалуйста, будьте любезны
стра/ціць ла/ску попасть в немилость
убі/цца ў ла/ску втереться в расположение
ласка/вы 1) ласковый; 2) любезный
ласка/ва запраша/ем! добро пожаловать!
ла/стаўка, -і *ж.* ласточка
ласу/нак, -нка *м.* лакомство
ла/сы лакомый, лакомка
лацьве/й легче, лучше, удобнее
ла/шчыць ласкать
ла/хі пад па/хі шапку в охапку
легкаві/к, -а/ *ж.* легковой автомобиль
ле/дзь 1) едва, еле, чуть; 2) лишь, только
ле/йцы, -аў *мн.л.* возжи
лек, ле/ку *м.* лекарство
ле/кавацца лечиться
ле/кар, -а *м.* врач, доктор
ле/кі, ле/каў *мн.л.* 1) лекарство, медикаменты; 2) лечение
леманта/р, -а/ *м.* букварь
лепш лучше
ле/та, ле/та *н.* 1) лето; 2) годы, лета
лет не дарасьці/ быть несовершеннолетним
да лет дажыва/ць доживать свой век
ле/тась в прошлом году
ле/цішча, -а *н.* дача, загородный дом
лёгкія, -кіх *мн.л.* лёгкие
лёзы, -заў *мн.л.* лезвия
лёс, лёсу *м.* судьба
лік, лі/ку *м.* число, счёт, количество
бязь лі/ку без числа, не сосчитать
лі/мар, -а *м.* шорник
лі/пень, -я *м.* июль
ліст, -а/ *м.* 1) письмо; 2) документ; 3) лист дерева
вые/зны ліст выездная таможенная декларация
дарожны ліст путёвка
дароўны ліст дарственная
зару/чны ліст ручательство, гарантия
пазоўны ліст исковое заявление
стра/ўны лісток меню
судовы ліст судебная бумага
уе/зны ліст въездная таможенная декларация
упі/сны ліст заказное письмо
лістапа/д, -а *м.* ноябрь
лі/тасьць, -і *ж.* 1) милость; 2) пощада
Літва/, -ы *ж.* Литва, Великолитва (древнее название Беларуси)
літоўскі /ліцьві/нскі литовский, великолитовский
па-літоўску /па -ліцьві/нску по-литовски, по-великолитовски
Літуа/нія, -і *ж.* Литовская Республика
лі/ха, -а *н.* I 1) зло, злая сила; 2) беда, несчастье
лі/ха II худо, дурно
ліхама/нка, -і *ж.* лихорадка
ліхта/р, -а *м.* фонарь
лі/чба, -ы *ж.* цифра
лічы/ць 1) считать, подсчитывать; 2) считать, иметь мнение
лічы/це грошы на ме/йсцы считайте деньги не отходя от кассы
лічы/ць за ле/пшае отдавать предпочтение
лі/штва, -ы *ж.* 1) планка; 2) наличник; 3) плинтус
ложак, -жка *м.* кровать, койка
лой, лою *м.* бараний жир
лу/заць очищать от шелухи
луна/ць реять, парить, развиваться
луна/е бел-чырвона-белы сьцяг реет бело-красно-белый флаг
луска/, -і/ *ж.* 1) перхоть; 2) чешуя
лу/ста, -ы *ж.* ломоть, кусок отрезанного хлеба
лухта/ 1) шелуха, мякина; 2) чушь, вздор, галиматья
лу/чнасьць совокупность
лу/чыць I 1) метко сказать, подметить; 2) попасть
лучы/ць II объединять, соединять
лы/жка, -і *ж.* ложка
льга можно, возможно
лю/бы любимый, дорогой, милый
любы/ любой
лю/дзі, людзе/й *мн.л.* люди
люля/ць калыхать, качать, убаюкивать
люстэ/рка, -а *н.* зеркало
лю/ты I 1) безжалостный, свирепый; 2) очень сильный, пагубный, жестокий
лю/ты, -ага *м.* II февраль
лядоўня, -і *ж.* морозильник, холодильник
ляду/нкі, -аў *мн.л.* леденцы
лязо, ляза/ *н.* лезвие
ля/лька, -і *ж.* кукла
ля/мант, -у *м.* вопль, крик
ля/мпа, -ы *ж.* лампа

ля́скат, -у *м.* стук, хлопанье
ля́снуць 1) ударить; 2) щёлкнуть, хлопнуть; 3) треснуть, лопнуть, пропасть
лясьё́н, -у *м.* лосьон
лятуце́ннасьць, -і *ж.* мечтательность
лятуце́ць мечтать
ляце́ць, лячу́, ляці́ш, ляці́ць лететь

М

ма́быць должно быть, пожалуй, вероятно
магчы́ма возможно
ма́жны крепкого телосложения, плотный
мазгі́, -оў *мн.л.* мозги
ма́йстар, -тра *м.* мастер
майстраві́ты мастеровой, искусный
майстрава́ць мастерить
майстроўня, -і *ж.* мастерская
майстэ́рства, -а *н.* мастерство
макарона, -ы *ж. адз.л.* макароны, лапша
маладзё́вы молодёжный
мала́нка, -і *ж.* молния
мале́ча, -ы *аг.* малолетка
малю́нак, -нка *м.* рисунок, картинка в книге
маляўні́чы живописный, красочный
мані́цца намереваться
маракава́ць I медленно что-либо делать из-за нетвёрдого знания, несмелости или нежелания
маракава́ць II 1) иметь неудовольствие, роптать; 2) жить скучно, незавидно
маркота, -ы *ж.* грусть, меланхолия, печаль
ма́рмур, -у *м.* мрамор
ма́рна впустую, зазря, впустую
марнатра́ўны расточительный, мотовской
марозіва, -а *н.* мороженое
мароз, -у *м.* мороз
  мароз адвалі́ўся мороз послабел
мару́да, -ы *аг.* медлительный человек, копун
мару́дзіць медлить, мешкать
ма́рыць мечтать, грезить
маска́ль, -я́ *м.* 1) русский; 2) солдат русской армии
ма́сла, -а *н.* сливочное масло
маста́к, -а *м.* художник
маста́цтва, -а *н.* искусство
  выяўле́нчае маста́цтва изобразительное искусство
масьля́нка, -і *ж.* пахта
масьці́цца пристраиваться, иметь намерение
масьці́ць падлогу настилать пол
матаві́ла, -ы *аг.* мот, мотовка
мату́ля, -і *ж.* мамочка, маменька
матэрыя́л, -у *м.* материал
махля́р, -а *м.* плут, мошенник
маўля́ў мол, дескать
ма́цаць 1) щупать; 2) обыскивать
ма́ці, -і *ж.* мать, мама
мацне́ць крепчать, усиливаться
мачу́лька, -і *ж.* мочалка
ме́йсца, -а *н.* место
менаві́та именно
Ме́нск, -у *м.* Менск (столица Беларуси)
ме́нская жительница Менска
ме́нскі 1) житель Менска; 2) менский
менчукі́, -оў *мн.л.* все жители города Менска
меркава́ньне, -я *н.* 1) суждение, соображение, мнение; 2) предположение
ме́ста, -а *н.* 1) город; 2) место
местачковец, -оўца *м.* житель города, посёлка
ме́сьціцца помещаться, размещаться
ме́ўся 1) хотел было, должен был; 2) имелся
  ме́ўся быць а 12^{00} должен был быть в 12^{00}
мець иметь
  я ма́ю сям'ю́ у меня есть семъя
мізэ́рны 1) ничтожный, скудный; 2) тощий
мілава́ць миловать, ласкать, голубить
Мілаві́ца, -ы *ж.* вечерняя звезда, Венера
мілагу́чны благозвучный
мілі́цыя, -і *ж.* милиция
міліцыя́нт, -а *м.* милиционер
міна́ць 1) миновать, пропускать; 2) истекать
міні́стар, -тра *м.* министр
мітрэ́нга, -і *ж.* тревога, беспокойство
мітрэ́нжыць тревожить, беспокоить
мітусі́цца 1) суетиться, метаться, мелькать; 2) пестрить, рябить
млець терять сознание, падать в обморок
млосна дурно, тошно
млосьць, -і *ж.* слабость, тошнота, дурнота
мля́васьць, -і *ж.* томность, вялость, расслабленность
множнік, -а *м.* множитель
мноства, -а *н.* множество
мова, -ы *ж.* 1) способность говорить; 2) язык; 3) речь; 4) выговор, произношение
можна можно
моцна сильно
мроі, -яў *мн.л.* грёзы, мечты
мудраге́лісты 1) вычурный; 2) тот, который умничает
музы́ка, -і *м.* музыкант
му́ляр, -а *м.* каменщик
мур, му́ра *м.* 1) каменное, кирпичное строение; 2) стена
мурава́ны каменный, кирпичный
мурог, -рагу́ *м.* свежее сено
му́сіць 1) обязан, должен; 2) должно быть, пожалуй, видно, вероятно
мушка́тны мускатный
мы́тнік, -а *м.* таможенник
мы́тны таможенный
  мы́тны агля́д таможенный досмотр
  мы́тны збор таможенная пошлина
мы́тня, -і *ж.* таможня
мыць мыть, стирать
  мыць бялі́зну стирать бельё
мэ́бля, -і *ж.* мебель
мэ́дык, -а *м.* медик, медработник
мэ́та, -ы *ж.* цель
мяжа́, -ы́ *ж.* (у мн.л. **ме́жы, -аў**) 1) граница; 2) межа; 3) предел
мяну́шка, -і *ж.* кличка, прозвище

мяня́льня, -і *ж.* обменный пункт
мястэ́чка, -а *н.* посёлок, посёлок городского типа
мясьці́на, -ы *ж.* местность, местечко

Н

наагу́л вообще
наадварот наоборот
набрака́ць набухать
нава́жыцца решиться, намериться
навакольле, -я *н.* 1) окрестность, округа; 2) окружающая среда
навальні́ца, -ы *ж.* гроза
наваротам возвращаясь
за другі́м наваротам в следующий раз
на́ват даже
наве́даць навестить, посетить
наве́рсе наверху
навіна́, -ы́ *ж.* 1) новость; 2) новизна; 3) новшество
навой, -ю *м.* инструмент
навокал вокруг
навошта зачем, для чего
навуковец, -оўца *м.* научный работник
навуча́льны 1) учебный; 2) поучительный
навучэ́нец, -нца *м.* учащийся
нагада́ць напомнить
нагна́ць аскомы набить оскомину
нагода, -ы *ж.* случай, повод
нада́лей в дальнейшем
надаку́члівы надоедливый, назойливый
нада́рыцца представиться (случай)
нада́ць 1) придать; 2) присвоить (звание); 3) облечь
надае́ свойскага хара́ктару придаёт родственный характер
надворак, -рка *м.* двор (возле дома)
надвор'е, -р'я *н.* погода
ста́ла на пагодзе установилась хорошая погода
надзвыча́йны 1) превосходный, необычайный, чрезвычайный; 2) поразительный
надзе́йны надёжный
надзіма́ны 1) надутый; 2) напыженый
надзява́ньне, -я *н.* фаршированное блюдо
надоечы /надойчы /надовесь на днях, давеча
на́дта 1) очень, весьма; 2) слишком, сверх меры
нае́дак, -дку *м.* сытная еда, чем можно наесться
нажа́ль к сожалению
назапаша́ны накопленый
на́зва, -ы *ж.* название, наименование
назіра́ць наблюдать, следить, присматривать
назоў, -ову *м.* название, наименование
найма́цца наниматься
найсаладзе́йшы слаще всего
на́кід, -у *м.* намётка, набросок
накірава́цца направиться
наконт насчёт, относительно
నакшта́лт вроде, наподобие
наладава́ць напаковать
нале́та на следующий год, будущим летом
налі́сьнік, -а *м.* тонкий блинчик
налічы́ць 1) насчитать; 2) начислить
наляга́ць нажимать, отдавать предпочтение
намага́цца 1) силиться; 2) настаивать, добиваться
нама́ла на немного
наме́р, -у *м.* намерение, умысел
наме́рыцца 1) вознамерится, решиться; 2) нацелиться
намы́сьліць надумать
напагатове 1) в готовности, готово; 2) тем более, тем паче
напатка́ць 1) встретить; 2) постигнуть (о беде)
напе́рад вперёд
напе́радзе впереди
напой, -ю *м.* напиток, питьё
напра́мак, -мку *м.* направление
напру́жаны напряжённый, натянутый
напэ́ўна 1) определённо, наверняка, достоверно; 2) наверно, вероятно, по-видимому, видно
нара́да, -ы *ж.* 1) совещание; 2) совет
нараджэ́ньне, -я *н.* (у мн. л. **нарадзі́ны**) рождение
нарака́ць роптать, сетовать, пенять
нарачоная, -най *ж.* избранница, суженая
на́рыс, -у *м.* очерк
нарэ́шце наконец
урэ́шце рэшт в конце концов
насамрэ́ч в действительности, на смом деле
насоўка, -і *ж.* носовой платок
наста́ўнік, -а *м.* учитель
настрой, -ю *м.* настроение, настроенность
насту́пны следующий
насу́нуцца надвинуться
насу́праць напротив, против
насу́страч навстречу
ната́р, -а *м.* нотариус
ната́тнік, -а *м.* блокнот
натоўп, -у *м.* толпа
натра́піць напасть, наткнуться
натхне́ньне, -я *н.* 1) вдохновение; 2) воодушевление
наўмы́сна умышленно
наўпрост напрямую, прямиком
наўпроставая су́вязь прямая связь
наўра́д вряд ли, едва ли
на́ціск, -у *м.* 1) ударение, 2) нажим, акцент
націска́ць нажимать, акцентировать
нацыяна́льны национальный
нацянькі́ напрямик
на́чай иначе
начы́ньне, -я *н.* 1) приборы, инструменты, приспособления; 2) утварь
на́шча натощак
нашча́дак, -дка *м.* потомок
ная́ўны наличный
ная́ўныя грошы наличные деньги
неадкла́дна немедленно, неотложно
неаха́йны неопрятный, неряшливый, небрежный
неашчу́тны неощутимый
небара́ка, -і *аг.* бедняга, бедолага
небыцьцё́, -я́ *н.* небытие
невядома неизвестно, неведомо
недарма́ не напрасно, не зря, недаром
недарэ́чны 1) нелепый, глупый; 2) неуместный

недаты́ка, -і *аг.* недотрога
недахоп, -у *м.* 1) недостаток, недочёт; 2) нехватка
не́дзе 1) где-то; 2) негде
незаба́ва недолго
незайздросны 1) незавидный; 2) независтливый
незале́жнасьць, -і *ж.* независимость
незвыча́йны необыкновенный
нездарма́ недаром, не без оснований
незнаё́мец, -мца *м.* незнакомец
незьлічоны бесчисленный, несметный
неймаве́рны 1) невероятный; 2) немыслимый
не́калькі несколько
не́куды куда-то
не́льга нельзя, невозможно
немаўля́, -я́ *н.* (у мн.л. **немаўля́ты, -аў**) новорождённый
не́пагадзь, -дзі *ж.* непогода, ненастье
непадула́дны неподвластный
непакоіць беспокоить, тревожить, волновать
непаразуме́ньне, -я *н.* недоразумение
непахі́снасьць, -і *ж.* непоколебимость, непреклонность, незыблемость
непісьме́ннасьць, -і *ж.* неграмотность
непрые́мнасьць, -і *ж.* неприятность
непрытомны безсознательный, обморочный
неру́ш, -ы *м.* место, где не ступала нога человека
не́слух, -а *м.* ослушник
несчысьлё́ны неисчислимый
не́тры, -аў *мн.л.* 1) недра; 2) дебри
неўза́даўжкі вскорости
неўздага́д невдомёк
неўтаймава́ны неукротимый
нечака́на неожиданно
не́штачка что-то, нечто интересное
не́як как-то
ні́бы будто, как будто, будто бы, словно
ніводны ни один, никто
нідзе́ нигде
ніколі никогда
ніку́ды никуда
носіч, -а *м.* носильщик
ноўшы новейший
нудзі́цца тосковать
ну́дна грустно, тоскливо
ну́мар, -у *м.* номер
ны́рка, -і *ж.* (у мн.л. **ны́ркі, -рак**) почка
нэрвовы нервный
нябё́сы, -аў *мн.л.* небеса
няґе́ґлы неповоротливый, неуклюжий, неумелый
нядба́лы нерадивый, небрежный, халатный
нядзе́ля, -і *ж.* воскресенье
няду́жыцца неможется
нязга́сны неугосимый, неугасаемый
нязгра́бны неуклюжий, нескладный, неловкий
няма́ нет, нет в наличии, отсутствует
  няма́ адку́ль неоткуда
  няма́ дзе негде
  няма́ калі́ некогда
  няма́ каму́ некому
  няма́ куды́ некуда
  няма́ ў каго не у кого
  няма́ чаго нечего
  няма́ за што не за что
  няма́ як никак, невозможно
Няме́ччына, -ы *ж.* Германия
няме́цкі немецкий
  па-няме́цку по-немецки
няпэ́ўны неопределённый, сомнительный, ненадёжный, недостоверный
нястомна без устали
нячу́тна неслышно
нячы́нны нерабочий
няё́мка неудобно
няўжо 1) неужели, разве; 2) ойли, может ли быть? в самом деле? 3) вот ещё!
няўклю́дны неуклюжий
няўмольны неумолимый
няўпры́цямку невдомёк
няўсьцё́рп невтерпёж
няўту́льны неуютный
няўця́мны непонятный
няха́й 1) пусть; 2) да, чтоб

О

онталё́гія, -і *ж.* онтология
онталягі́чны онтологический
опіюм, -у *м.* опиум
оптыка, -і *ж.* оптика
опэра, -ы *ж.* опера
оргія, -і *ж.* оргия
офіс, -а *м.* офис

П

паасобку по отдельности
паблі́зу вблизи
пабра́цца сочетаться браком
пава́жны 1) важный, степенный; 2) спокойный
пава́бны приятный, привлекательный
пава́га, -і *ж.* уважение, почтение
паважа́ць уважать, почитать, чтить
пава́жны степенный, серьёзный
павалі́цца упасть
паваротка, -і *ж.* поворот дороги
паве́даміць *каму?* сообщить, известить, уведомить
паве́кі, -аў *мн.л.* веки
паве́рх, -у, на паве́рсе *м.* I этаж
паве́рх II поверх чего-нибудь
паве́тка, -і *ж.* небольшой навес, сарай
паве́тра, -а *н.* воздух
паве́траны воздушный
павіншава́ць поздравить
паводзіны, -аў *мн.л.* поведение
паводле *каго? чаго?* согласно
павольна медленно, неторопливо, медлительно
пагаджа́цца 1) соглашаться; 2) примириться
пагамані́ць поговорить
пагля́д, -у *м.* 1) взгляд; 2) точка зрения
Пагоня, -і *ж.* I древний герб Беларуси (Великого Княжества Литовского)
пагоня, -і *ж.* II погоня

пагоршыць ухудшить, сделать хуже

пагроза, -ы *ж.* угроза, стращание

падаба́цца нравиться

падабе́нства, -а *н.* сходство, подобие

пада́ньне, -я *н.* предание, сказание

падарожжа, -а *н.* 1) путешествие; 2) путь

падару́нак, -нка *м.* подарок

пада́так, -тку *м.* налог

падаткаабклада́ньне, -я *н.* налогообложение

пада́ткавы налоговый

  пада́ткавая справазда́ча налоговый отчёт

  пада́ткавая дэкляра́цыя налоговая декларация

падаткаспла́тнік, -а *м.* налогоплательщик

  улі́кавы ну́мар падаткаспла́тніка (УНП) учётный номер налогоплательщика (УНН)

падахвоціць *да чаго?* побудить, подговорить

падбухторнік, -а *м.* подстрекатель

падвы́сіць повысить

падвячорак, -рка *м.* полдник

падзе́я, -і *ж.* событие, происшествие

падзя́каваць *каму?* поблагодарить

падкалаці́ць заправить (суп)

падкрэ́сьліць подчёркнуть

падла́шчыцца *да каго?* подольститься

падлога, -і *ж.* пол

падму́рак, -рку *м.* фундамент, основание

падноскі, -аў *мн.л.* подмётки

падобны *да каго? чаго?* похожий, сходный

падпара́дкаваць подчинить

падрабя́зак, -зку *м.* подробность

па-другое во-вторых

падру́чнік, -а *м.* учебник

падрыхтава́ць подготовить

падсілкава́цца подкрепиться (поесть)

падсма́жыць поджарить

падста́ва, -ы *ж.* основание, повод, предлог

падсьвядомы подсознательный

падтры́мка, -і *ж.* поддержка

падтрыма́ньне, -я *н.* поддержание

падула́дны подвластный

падча́с во время

падыйсці́ подойти

пад'е́сьці поесть, подъесть, подкрепиться

пажада́ць пожелать

пазбаўля́цца *каго? чаго?* избавляться

пазна́ка, -і *ж.* отметка

пазна́ць узнать

пазнаё́міцца познакомиться

пазногаць, -гця *м.* ноготь

пазоў, -ову *м.* 1) иск; 2) повестка для вызова в суд

пазы́ка, -і *ж.* 1) заём; 2) ссуда

пазыча́ць 1) *каму?* одалживать, ссужать; 2) занимать, брать в долг

пазьне́й позже

пазяха́ць зевать

пакаё́ўка, -і *ж.* горничная

пакаштава́ць попробовать

пакла́жа, -ы *ж.* кладь

паклі́каць позвать

  пaклі́ч! позови!

пакой, -ю *м.* комната

пакра́таць потрогать

пакруча́сты 1) извилистый; 2) вьющийся

пакрысе́ 1) понемногу; 2) постепенно

пакры́ўдзіць обидеть

пакрышы́ць нарезать, измельчить (картошку, пр.)

паку́ль 1) пока, покуда; 2) доколе

  паку́ль жані́цца – загаі́цца до свадьбы заживёт

паку́нак, -нка *м.* упаковка, пакет, свёрток

пал, па́лу *м.* температура, жар

пала́ц, -у *м.* дворец

па́ліва, -а *н.* топливо

паліто *нескл.* пальто

палі́ць 1) топить; 2) жечь; 3) обжигать; 4) зажигать; 5) палить, стрелять

палічы́ць посчитать

палу́дзень, палу́дня *м.* полдень, обед

палу́днаваць обедать

пальча́тка, -і *ж.* (у мн.л. **пальча́ткі, -так**) перчатка

палява́ньне, -я *н.* охота

паляўні́чы, -ага *м.* 1) охотник; 2) охотничий

пама́лу 1) медленно; 2) понемногу; 3) осторожно

паме́жнік, -а *м.* пограничник

паме́р, -у *м.* размер

паме́раць примерить

памочнік /памачні́к, -а *м.* помощник

памылі́цца ошибиться

памы́лка, -і *ж.* ошибка

памянё́ны помянутый, упомянутый, названный

памяркоўнасьць, -і *ж.* 1) сговорчивость, покладисточть; 2) доброжелательность

па́мятаць помнить

памі́ж между

пан, -а *м.* 1) господин; 2) барин

  па́не! господин! (обращение)

  панове! господа! (обращение)

панава́ць господствовать, главенствовать

па́ні *нескл.* 1) госпожа; 2) барыня

пантофлі, -яў *мн.л.* туфли

пану́ры унылый, угрюмый, хмурый, нелюдимый

панца́к, -а *м.* перловка

панчоха, -і *ж.* (у мн.л. **панчохі, -аў**) чулок

паняве́рка, -і *ж.* сомнение, нерешительность

папе́ра, -ы *ж.* бумага

папе́радзе впереди

па-пе́ршае во-первых

папле́чнік, -а *м.* сподвижник, соратник

папра́ўдзе по-настоящему

папру́га, -і *ж.* 1) ремень; 2) подпруга

папсава́ць 1) испортить, повредить; 2) попортить

папыта́ць спросить

папяровы бумажный

пара́, пары́ *ж.* 1) пора года; 2) время; 3) сутки; 4) период; 5) настоящее время

  без пары́ преждевременно

  за парою во время

  не ўпару́ не вовремя

  у пару́ во время

пара́да, -ы *ж.* совет
пара́дзіць посоветовать
пара́дзіцца посоветоваться
пара́дкаваць упорядочивать
паразуме́цца найти взаимопонимание
пара́іць посоветовать
па́раны кипячёный
парапла́ў, -а́ва *м.* пароход
парасон, -а *м.* зонт, зонтик
парату́нак, -нку *м.* 1) выручка, спасение, помощь в опасности; 2) выход
парка́ль, -ю *м.* ситец
паркалё́вы ситцевый
парка́н, -а *м.* крепкий забор из брёвен
парожны 1) свободный; 2) пустой
парфу́ма, -ы *ж.* 1) парфюмерия; 2) духи
парцяны́ хлопчатобумажный
пары́льня, -і *ж.* парилка
парэ́чкі, -чак *мн.л.* смородина
паса́г, -у *м.* приданое
паса́да, -ы *ж.* 1) должность; 2) пост
па́сак, -а *м.* пояс, ремень
пасе́кчы порубить
паскара́льнік, -а *м.* ускоритель
паслу́жлівы услужливый
паслухмя́ны послушный, покорный
паспрыя́ць *каму? чаму?* 1) поспособствовать, поблагоприятствовать; 2) благосклонно отнестись
паста́ва, -ы *ж.* фигура, осанка
паста́віцца отнестись
пастале́ць 1) повзрослеть, возмужать; 2) остепениться, стать более солидным
пастару́нак, -нку *м.* отделение милиции
па́стка, -і *ж.* ловушка, капкан, западня
паступовы постепенный
пасьлядоўнік, -а *м.* последователь
пасьпяховы успешный
пасярэ́дзіне посередине, посреди
патоля, -і *н.* сочувствие
патрабава́ньне, -я *н.* требование
патрабава́ць требовать
патра́піць попасть
патроіць утроить
патрэ́бны 1) нужный, необходимый; 2) надлежащий
па-трэ́йцяе в-третьих
патура́ць 1) потворствовать, потакать, попустительствовать; 2) быть снисходительным
паты́ліца, -ы *ж.* затылок
патэ́льня, -і *ж.* сковорода
паўднё́вы южный
паўночны I северный
паўночны II полночный, полуночный
паўтара́ / паўтары́ полтора (1½)
паўтрацця́ /па ўтрацці́ два с половиной (2½)
паўту́зіна полдюжины (6)
паўчва́рта /па ўчва́рты три с половиной (3½)
паўчвэ́рці полчетверти
пах, па́ху *м.* запах
па́хмурна пасмурно
паходня, -і *ж.* факел
пахні́длы, -аў *мн.л.* ароматические вещества (косметические средства)
па́церкі, -аў *мн.л.* 1) бусы 2) бисер
пацэ́ліць попасть в цель
па́чак, -чка́ *м.* пачка
пачасту́нак, -нку *м.* угощение
пачва́ра, -ы *ж.* 1) урод; 2) изувер, чудовище
пачок, -чка́ *м.* посылка
пачува́цца чувствовать себя
пачуцьцё́, -я *н.* чувство
пачына́ць начинать
паша́на, -ы *ж.* почёт, почесть, почтение
пашанота, -ы *ж.* уважение, почтение
па́шпарт, -а *м.* паспорт
пашта́р, -а *м.* почтальон
паштовы почтовый
паштовая скры́нка почтовый ящик
паштовы перавод почтовый перевод
паштоўка, -і *ж.* открытка, почтовая карточка
пашэ́нціла повезло
паязджа́не, -аў *мн.л.* путешественники
пе́вень, пеўня *м.* (у мн.л. **пе́ўні, -яў**) петух
пераблы́таць 1) смешать, спутать, перепутать; 2) переврать
перава́га, -і *ж.* 1) преимущество, превосходство; 2) преобладание; 3) предпочтение
перайма́ць, -аю, -аеш, -ае подражать, идти навстречу, встречать
перакана́ўчы убедительный
перакі́дацца перебиться, кое-как пережить
перакла́да́нец, -нца *м.* рулет кондитерский, бутерброд
перакла́да́ць переводить
перакла́днік, -а *м.* переводчик
перамагчы́ победить, преодолеть
перамовы, -аў *мн.л.* переговоры
пераносьсе, -я *н.* переносица
перапраша́ць извиняться
перапу́д, -у *м.* 1) переполох; 2) перепуг, испуг
перапы́нак, -нку *м.* перерыв, перемена (в школе)
перапыні́ць 1) остановить, задержать; 2) прервать
перасу́швацца 1) томиться; 2) пересушиваться
перасьце́нак, -нку *м.* перегородка
перасягну́ць 1) превзойти; 2) перейти (границу)
ператвара́ць 1) превращать, обращать; 2) претворять, воплощать
перашкаджа́ць *каму? чаму?* мешать, затруднять
пе́рнік, -а *м.* пряник
першына́, -ы *ж.* впервые, в первый раз
гэ́та яму́ не першына́ это ему не впервой
перш-на́перш перво-наперво, сперва
пе́рыць бить, огревать, лупить, колотить
пе́сьціць нежить, баловать, холить, лелеять
пехатой пешком
піжа́сты полосатый
пілава́ць 1) пилить; 2) бранить, досаждать
пільнава́ць стеречь, караулить
пільнава́цца придерживаться

пільну́ймася! давайте держаться!
пі́льны 1) пристальный; 2) настоятельный, очень необходимый; 3) тщательный 4) бдительный
пінжа́к /пільча́к, -а *м.* пиджак
пісьме́нны грамотный
пісьме́ньнік, -а *м.* писатель
пісьмо, -а *ж. адз.л.* 1) грамота; 2) письмо, система графических знаков для писания
пісяѓ, -а *м.* шрам от удара
пітво, -а́ *н.* питьё, напиток
пладада́йны плодотворный
пла́зам плашмя
пласт, -у *м.* слой, пласт
пла́та, -ы *ж.* плата, платёж
плённы плодотворный
плётма пле́сьці лгать бесстыдно
плы́нь, -і *ж.* 1) течение, поток; 2) направление, движение
пля́жыць 1) с большим размахом сечь, рубить; 2) изводить, тратить; 3) сильно бить
пля́ма, -ы *ж.* пятно
плян, -у *м.* план
пляц, -у *м.* площадь, участок, площадка
пля́цак, -а *м.* рюкзак
плячы́сты широкоплечий
побач рядом, возле, подле
побыт, -у *м.* быт
подых, -у *м.* дуновение, веяние
позірк, -у *м.* мимолётный взгляд
покатам вповалку
покліч, -у *м.* зов, призыв
поліўка, -і *ж.* 1) суп, похлёбка; 2) жидкая часть кушания, жижа
польскі польский
па-польску по-польски
Польшча, -ы *ж.* Польша
помнік, -у *м.* памятник
помпа, -ы *ж.* насос
помсьціць мстить
попыт, -у *м.* спрос, осведомление
поркацца 1) рыться, 2) копошиться с работой
порткі, -аў *мн.л.* брюки
посуд, -у *м.* посуда
постаць, -і *ж.* 1) стан, фигура; 2) осанка
потым потом, затем
поўдзень, поўдня *м.* I юг
поўдзень, поўдня *м.* II полдень, середина дня
поўнач, -ы *ж.* I север
поўнач, -ы *ж.* II полночь, середина ночи
пошта, -ы *ж.* почта
пошук, -у *м.* поиск
праба́чаць *каму?* извинять, прощать
прасі́ць прабачэ́ньня просить прощения
пра́га, -і *ж.* сильное желание, вожделение, ненасытность
прагаві́ты жадный, ненасытный
пра́гнуць 1) жаждать; 2) испытывать жажду
прагчы́ся тянуть изо всех сил
прадава́ць продавать
прадба́чыць предвидеть, предусмотреть
прадоўжыць продолжить, продлить
прадпрые́мства, -а *н.* предприятие
прае́зны проездной
пра́жыць жарить
пра́жаны мігда́л жареный миндаль
празры́сты прозрачный
праз 1) через, сквозь; 2) из-за; 3) благодаря
прале́ска, -і *ж.* подснежник
пра́льня, -і *ж.* прачечная
прамаўля́ць произносить, молвить слово
праме́нь, -мня *м.* луч
прапанава́ць предложить
прапанава́ны предложеный
прапанова, -ы *ж.* предложение
прапароць проколоть
прас, -а *м.* утюг
прасава́ць 1) утюжить, гладить утюгом; 2) прессовать
прастора, -ы *ж.* пространство
прасту́да- ы *ж.* простуда
прасьве́т, -у *м.* рентген
прасьлізну́ць проскользнуть
праўдзі́вы 1) настоящий, подлинный; 2) верный
праўдзі́вы ма́йстра настоящий мастер
пра́ўнік, -а *м.* юрист
пра́ўны 1) правовой, юридический; 2) законный
пра́ўная асоба юридическое лицо
пра́ўны пара́днік юрисконсульт
пра́ца, -ы *ж.* 1) труд; 2) работа
працава́ць трудиться, работать
працоўня, -і *ж.* мастерская
праця́гласьць, -і *ж.* 1) продолжительность; 2) протяжённость
прачну́цца проснуться, пробудиться, очнуться
пра́шчур, -а *м.* дальний предок
прозьвішча, -а *н.* фамилия
проці накануне
проці панядзе́лку накануне понедельника
пру́дкі быстрый
пру́гкасьць, -і *ж.* упругость, пружинистость
пруток, -тка *м.* спица для вязания
прыблу́да, -ы *аг.* чужак, пришелец
прыбра́ць 1) украсить; 2) нарядить; 2) убрать
прыбра́цца 1) нарядиться; 2) украситься
прыва́бны 1) привлекательный; 2) заманчивый, соблазнительный; 3) обаятельный
прыва́тны частный
прывіта́льня, -і *ж.* передняя комната, прихожая
прывіта́ньне, -я *н.* 1) привет; 2) приветствие; 3) поздрасление
прыгада́ць 1) вспомнить; 2) напомнить; 3) упомянуть
прыгажосьць, -і *ж.* 1) красота, миловидность; 2) изящество; 3) красивость
прыгарну́ць 1) прижать к груди, приласкать; 2) подгрести
прыгода, -ы *ж.* приключение, происшествие
прыгожы 1) красивый; 2) изящный
прыда́тны годный, подходящий, применимый
прые́мны приятный

прыйма́ч, -а́ *м.* приёмник
пры́казка, -і *ж.* 1) пословица; 2) присказка
прыкме́та, -ы *ж.* 1) признак, знак; 2) примета; 3) предзнаменование
пры́кры 1) противный, неприятный; 2) досадный
прыла́да, -ы *ж.* 1) приспособление, инструмент, прибор; 2) орудие
прыме́сьце, -я *н.* предместье, пригород
прыме́тнік, -а *м.* прилагательное
прыму́сіць 1) принудить, заставить; 2) упросить
прымяркоўваць примерять (одежду)
пры́мхі, -аў *мн.л.* суеверия
прына́да, -ы *ж.* (у мн.л. **прына́ды, -аў**) приманка, соблазн
прына́мсі по крайней мере
прыне́сьці принести
прыпол, -у *м.* подол (у платья, юбки)
прыпы́нак, -нку *м.* 1) остановка; 2) пристанище
зна́кі прыпы́нку знаки препинания
прырыхтава́ць подготовить
прыса́ды, -аў *мн.л.* аллея, деревья вдоль дороги
пры́смак, -у *м.* привкус
прысма́кі, -аў *мн.л.* сладости, лакомства
прыстасава́ньне, -я *н.* приспособление
прыстойны порядочный, приличный
прысу́д, -у *м.* приговор, юрисдикция
прысяга́ць 1) клясться, заверять; 2) присягать
прытомнасьць, -і *ж.* сознание, чувство
прыту́лак, -лку *м.* убежище, приют
прытуліцца 1) *да каго? чаго?* прижаться, прильнуть, припасть; 2) приютиться
прыя́зьнік, -а *м.* доброжелатель
пры́цемкі, -аў *мн.л.* 1) сумерки, затемно; 2) потёмки после вечерней или до утренней зари
пту́шка, -і *ж.* 1) птица; 2) пометка, галочка
птушы́ны птичий
з птушы́нага лё́ту с птичьего полёта
пука́ты выпуклый
пу́льхны воздушный, мягкий
пульхны крэм воздушный крем
пульхны сьнег мягкий снег
пунсовы алый, пунцовый
пухлі́на, -ы *ж.* опухоль
пыл, -у *м.* пыль
пыласос, -а *м.* пылесос
пы́рнік, -а *м.* пырей
пы́рскі, -аў *мн.л.* брызги
пы́са, -ы *ж.* морда
пысьня́к, -а *м.* намордник
пыта́ньне, -я *н.* вопрос
пыта́цца спрашивать
пы́ха, -і *ж.* спесь
грацьна пы́хі желать выше обычного
пэ́ндзаль, -дзля *м.* кисть
пэ́рліна, -ы *ж.* жемчужина
пэры́яд, -у *м.* период
пэўна наверняка, определённо, достоверно
пэ́ўна ж конечно же
пэ́ўны 1) уверенный, твёрдый; 2) надёжный, достоверный; 3) определённый
будзь пэ́ўны будь уверен
пялё́стак, -стка *м.* лепесток
пярсьцёнак, -нка *м.* перстень, кольцо
пярэ́ймы, -аў *мн.л.* 1) перехват, перерез; 2) выход навстречу; 3) перехваты боли
пайсьці́ на пярэ́ймы пойти наперерез
пярэ́сты пятнистый, пегий, пёстрый, разноцветный
пясту́н, -а *м.* 1) баловень; 2) неженка
пяча́йка, -і *ж.* изжога
пячонка, -і *ж.* печень
пячы́ жарить, печь
пячы́ ры́бу жарить рыбу
пячы́ пірог печь пирог
пяшчотка, -і *ж.* милое создание
пяшчотны нежный, ласковый

Р

рабава́ць грабить
рабаці́ньне, -я *н.* 1) веснушки; 2) конопушки
рабакі́, -оў *мн.л.* глисты
рабі́ць 1) делать; 2) работать
зрабі́ць сделать
рабі́ць зама́х покушаться нечто сделать
рабі́ць ґвалт поднимать шум
няма́ чаго рабі́ць нечего делать
рабу́нкі, -аў *мн.л.* разгром, грабеж
рагата́ць хохотать
ра́да, -ы *ж.* 1) наставление; 2) совет, совместное обсуждение, совещание; 3) совещательный или распорядительный орган
даць ра́ду дать совет, посоветовать
даць ра́ды справиться с работой
знайсьці́ ра́ду найти выход
Ра́да БНР Совет БНР
Радзі́ма, -ы *ж.* Родина
раз, ра́зу *м.* (у мн.л. **разы́, разоў**) раз
раз-пораз раз за разом
чаты́ры разы́ четырежды, четыре раза
ра́зам 1) вместе, сообща; 2) итого, всего
разборліва разборчиво
разбуры́ць разрушить
разбэ́сьціцца распуститься, разбаловаться
разва́га, -і *ж.* 1) рассуждение; 2) рассудительность
разважа́ць рассуждать
разгалінава́цца разветвиться, разделиться
разгарну́ць 1) развернуть; 2) разгрести; 3) открыть, раскрыть (книгу); 4) расправить (скомканное); 5) раскрыть (объятия)
размаўля́ць разговаривать
размова, -ы *ж.* разговор, беседа
разнаста́йны разнообразный
разуме́ць понимать
разу́мны 1) умный, мудрый; 2) рассудительный
разы́нкі, -нак *мн.л.* изюм
разьві́твацца прощаться
разьвяза́ць 1) решить (вопрос, задачу); 2) развязать
разьвяза́ць пыта́ньне решить вопрос
разьлічы́цца рассчитаться
разьмеркава́ць 1) распределить; 2) расположить
разью́шыцца разозлиться, разъяриться

ра′іцца советоваться
рамё′ны, -аў *мн.л.* плечи
  на рамё′нах на плечах
рамонак, -нку *м.* ромашка
ра′ніца, -ы *ж.* утро
ра′ньне, -я *н.* утро
ра′птам вдруг
расе′йскі /расі′йскі российский
  па-расе′йску /па -расі′йску по-российски
Расе′я /Расі′я, -і *ж.* Россия
раскла′д, -у *м.* расписание
распавяда′ць рассказывать
распара′днік, -а *м.* распорядитель
распрацоўка, -і *ж.* разработка
распушча′льны растворимый
  ка′ва распушча′льная растворимый кофе
растава′ць 1) таять; 2) растворяться; 3) растапливаться
растлума′чыць разъяснить, объяснить
расфарбоўка, -і *ж.* раскраска, расцветка
расхі′снуць распахнуть, широко раздвинуть
расчарава′цца разочароваться
расшпілі′ць расстегнуть
расьлі′на, -ы *ж.* растение
расьпе′сьціць разбаловать
ратава′ць спасать, избавлять
  рату′йце! караул!
раўнуючы сравнивая
раўня′ць *да каго?* сравнивать
рахава′ць 1) считать; 2) рассчитывать, прикидывать
  рахава′цца считаться, вести счёт
рахма′ны 1) кроткий, покладистый; 2) тихий, спокойный, смирный
раху′нак, -нку *м.* счёт
ра′цыя, -і *ж.* разумное поведение, резон
  ён ма′е ра′цыю он прав
ра′чыць соизволить
рашчыні′ць замесить (тесто)
рашы′ць извести, истребить, опустошить
  рашы′ў гаспада′рку извёл хозяйство
  рашы′ў маё′масьць извёл имущество
  рашы′ў сродкі спустил средства
ровар, -а *м.* велосипед
родны 1) родной; 2) родственный
роздум, -у *м.* раздумье, размышление
рознакалёрны разноцветный
розны 1) разный; 2) различный, всякий; 3) непарный, разрозненный
розум, -у *м.* 1) ум, разум; 2) рассудок
  адходзіць ад розуму сходить с ума
  добры розум благоразумие рассудительность
  дурны′ розум неблагоразумие
  стра′ціць розум сойти с ума
росквіт, -у *м.* расцвет, процветание
роспач, -ы *ж.* отчаяние
ростань, -і *ж.* 1) перекрёсток; 2) перепутье
  на ростанях на перепутье
росьпіс, -у *м.* роспись
рохаць 1) хрюкать; 2) выражать заметными знаками, вздохами сильное расположение
ру′бам “ребром”
  паста′віць пыта′ньне ру′бам поставить вопрос “ребром”
руды′ коричневый
ру′жа, -ы *ж.* роза
ружовы розовый
ружоўнік, -а *м.* розарий
руйнава′ць разорять, разрушать
руля′да, -ы *ж.* рулет мясной
рулё′н, -у *м.* рулон
ру′піцца беспокоиться, заботиться, радеть
руплі′вы 1) заботливый, радетельный; 2) старательный, усердный, прилежный
рух, ру′ху *м.* движение
руха′вы подвижный, живой
рухаві′к, -а′ *м.* двигатель
ру′хацца двигаться
ручні′к, -а′ *м.* полотенце
рыдлё′ўка, -і *ж.* лопата
рызыкоўны рискованный, отчаянный
ры′са, -ы *ж.* черта
рыхтава′ньне, -я *н.* подготовка
рышту′нак, -нку *м.* снаряжение
рэч, -ы *ж.* 1) вещь; 2) предмет, дело
рэ′чыва, -а *н.* вещество
рэ′чыўны вещественный
рэ′шта, -ы *ж.* 1) остаток; 2) сдача

С

саба′ка, -і *м.* собака, пёс
  саба′камі падшы′ты лукавый
  пайшоў як пабі′ты саба′ка пошёл несолоно хлебавши
  пайшоў саба′кам се′на касі′ць пошёл неизвестно куда
сага′н, -а *м.* чугунный горшок
садаві′на, -ы *ж.* фрукты
садаўні′цтва, -а *н.* садоводство
садок, -дку *м.* детский сад
сакаві′к, -а *м.* март
саката′ць 1) стрекотать, кудахтать; 2) громко и быстро говорить
сакаўны′ сочный
саладзі′ць сластить
сала′та, -ы *ж.* салат
салодкі сладкий
самаві′ты 1) представительный, важный; 2) осанистый, видный
самадзялковы самодельный
самастойны самостоятельный
самату′гам своими силами
самахоць своей охотой, добровольно
самлець 1) потерять сознание, упасть в обморок; 2) занеметь, сомлеть; 3) обессилеть
самота, -ы *ж.* 1) одиночество, уединение; 2) индивидуальность
самотны одинокий, уединённый
сапра′ўдны 1) настоящий, подлинный; 2) действительный
сапраўды′ действительно, подлинно, точно

сапсава/цца испортиться
сарамлі/вы стеснительный, застенчивый, стыдливый
сарды/нкі, -аў *мн.л.* сардины
сачы/ць 1) следить, наблюдать; 2) выслеживать
свая/к, -а *м.* родственник, родня
свая/чка, -і *ж.* родственница
сваі/м аду/мам самовольно, как заблагорассудится
свойскі домашний, сделаный дома
селядзе/ц, -дца *м.* селёдка, сельдь
сё/лета в этом году
сё/ньня сегодня
сё/рбаць хлебать
сівы/ 1) седой; 2) серый; 3) сивый
сілкава/ньне, -я *н.* питание
сі/ні синий
сказ, -у *м.* предложение
скарб, -у *м.* 1) клад; 2) состояние, имущество; 3) драгоценности, сокровище; 4) казна
ска/рга, -і *ж.* жалоба
ска/рдзіцца жаловаться
сква/пна жадно
сквэр, -у *м.* сквер
скі/ба, -ы *ж.* 1) ломоть (хлеба); 2) пласт (земли)
скі/віца, -ы *ж.* челюсть
склад, -у *м.* 1) слог; 2) состав
склада/ны 1) сложный; 2) складной
скла/днік, -у *м.* компонент, составная часть
складовы составляющий
скла/сьці 1) сложить; 2) составить
скла/сьці ў дзьве столкі сложить вдвое
скна/ра, -ы *м.* скряга, жадина, скареда, скопидом
скра/сьці украсть
скрозь 1) сквозь; 2) везде, кругом, сплошь
скронь, -і *ж.* висок
скру/так, -тка *м.* свёрток, рулон, свиток
скру/ха, -і *ж.* скорбь, печаль
скрыжава/ньне, -я *н.* перекрёсток
скры/нка, -і *ж.* ящик, ларец, сундук
ску/ра, -ы *ж.* кожа
скураны/ кожаный
славу/тасьць, -і *ж.* 1) знаменитость; 2) достопримечательность
слане/чнік, -а *м.* подсолнух, подсолнечник
слова, -а *ж.* слово
слова ад слова слово в слово
слоік, -а *м.* банка (стеклянная)
слота, -ы *ж.* слякоть
слугава/ць прислуживать
слу/хаўка, -і *ж.* телефонная трубка
слы/нны известный, знаменитый
слых, слы/ху *м.* слух
сма/га, -і *ж.* сухость во рту, жажда
прагаця/ць сма/гу утолять жажду
сма/жаны жареный
сма/жыць жарить
смажыць бу/льбу жарить картошку
смак, -у *м.* вкус (о пище)
смара/гд, -у *м.* изумруд
сма/чны 1) вкусный; 2) крепкий, сладкий (о сне)
смолкі, -аў *мн.л.* дрёма (название цветка)
смуга/, -і/ *ж.* 1) дымка, туман; 2) пелена; 3) полоса, черта, штрих; 4) плесень
смугля/вы смуглый
смурод, -у *м.* смрад, вонь, зловоние
сму/так, -тку *м.* печаль, грусть, скорбь, кручина
собіць помогать, пособить
як гэ/та цябе/ собіла как это тебя угораздило
сойм, -у *м.* сейм, собрание народных представителей
устаноўчы сойм учредительное собрание
соладзь, -і *ж.* сладость
сопкі рассыпчатый, мучнистый
спаборніцтва, -а *н.* соревнование
спавяшча/льнік, -а *м.* докладчик
спага/да, -ы *ж.* сочувствие, сострадание
спагада/ць *каму? чаму?* сочувствовать
спа/дак, -дку *м.* наследство
спадарожнік, -а *м.* 1) попутчик; 2) спутник
спадарожыць сопровождать
спада/р, -а *м.* господин
шаноўнае спада/рства! уважаемые господа!
спада/рыня, -і *ж.* госпожа
спадзе/я, -і *ж.* надежда
спадзява/цца иметь надежду
спадкае/мца, -ы *м.* наследник
спадні/ца, -ы *ж.* юбка
спа/дчына, -ы *ж.* наследство, наследие
спажыва/ньне, -я *н.* потребление
спазнава/ць испытывать, изведывать, познавать
спазна/цца познакомиться, узнать друг друга
спакваля/ 1) исподволь; 2) постепенно; 3) повременивши, обождавши, спустя
спакусі/ць искусить, соблазнить, прельстить
спара/дкаваць упорядочить
спартовец, -оўца *м.* спортсмен
спартовы спортивный
спасьціга/ць постигать
спатка/цца встретиться
спача/тку 1) сначала, прежде; 2) вначале
споведзь, -дзі *ж.* 1) исповедь; 2) строгий выговор
сподак, -дка *м.* блюдечко
спрабава/ць пробовать
спра/ва, -ы *ж.* I 1) дело; 2) предприятие
стаі/ць спра/ва обстоит дело
спра/ва II справа, с правой стороны
справава/ньне, -я *н.* ведение дел
справазда/ча, -ы *ж.* отчёт
спра/віцца успеть
спра/віць (абноўку, вясе/льле) 1) купить; 2) организовать, сделать
справу/нкі, -аў *мн.л.* делишки
спрадве/чны 1) извечный, изначальный; 2) исконный; 3) вечный, постоянный, бывший всегда
спракаве/чны исконный, первозданный
спрача/цца спорить
спраўджа/ць сверять, осуществлять
спра/ўдзіцца осуществиться, исполниться
спра/ўны бойкий (в работе)

спры/тны 1) ловкий; 2) проворный, изворотливый
спрыя/ць 1) благоприятствовать; 2) благосклонно относиться
спрэ/чка, -і *ж.* (у мн.л. **спрэ/чкі, -чак**) спор
спужа/цца испугаться
спудлава/ць промахнуться, дать промашку
спыні/ць остановить
сродак, -дку *м.* (у мн.л. **сродкі, -аў**) средство
стале/ньне, -я *н.* взросление
ста/лы 1) зрелый, взрослый, солидный; 2) степенный; 3) постоянный
сталя/рства, -а *н.* столярное дело
стамі/цца устать, утомиться, умаяться
стан, -у *м.* 1) положение; 2) состояние; 3) звание, сословие; 4) фигура, талия; 5) залог (в глаголе)
ста/нік, -а *м.* лиф, лифчик, бюстгальтер
станоўчы положилтеьный
старада/ўны древний, старинный, стародавний
старажы/тны древний, старинный
ста/тут, -у *м.* устав, свод правил, положение
столь, -і, на столі *ж. адз.л.* потолок
століць делать потолок
стос, -у *м.* кипа
стра/ва, -ы *ж.* 1) блюдо, кушанье; 2) пища
стравава/ньне, -я *н.* пищеварение
страка/ты пестрый
стра/та, -ы *ж.* 1) потеря; 2) убыток, ущерб
стра/ўнік, -а *м.* желудок
стра/ўня, -і *ж.* столовая
страха/, -і *ж.* крыша
стра/ціць *каго? што?* 1) потерять, лишиться, утратить; 2) истратить, израсходовать
строй, -ю *м.* наряд, убор
стромкі 1) обрывистый, крутой; 2) прямой, высокий (о дереве)
стромкі бе/раг крутой берег
стронґа, -і *ж.* форель
струме/нь, -я *м.* струя
стрые/чны двоюродный
стры/жань, -жня *м.* 1) стержень; 2) сердцевина
стрыма/ць сдержать, удержать
стрэ/мка, -і *ж.* заноза
сту/дзень, -дзеня *м.* январь
сту/дня, -і *ж.* колодец
сту/жка, -і *ж.* лента
ступня/, -і/ *ж.* стопа
стырно -а *н.* руль
суайчы/ньнік, -а *м.* соотечественник
суворы суровый
су/вязь, -і *ж.* связь
судзьдзя, -і *м.* судья
сузгоднасьць, -і *ж.* взаимное согласие
суке/нка, -і *ж.* платье (женская одежда)
сумава/ць грустить, печалиться, скучать, тосковать
суме/цца смутиться, растеряться
сумне/ў, -ву *м.* сомнение
суні/цы, -аў *мн.л.* земляника
супакоіць успокоить, унять, укротить
супольны общий, совместный, совокупный
супрацоўнік, -а *м.* сотрудник
супроць *каго? чаго?* против, вопреки
суразмоўца, -ы *м.* собеседник
суce/д, -а *м.* сосед
сустрэ/цца встретиться
сустрэ/ча, -ы *ж.* встреча
сусьве/т,- у *м.* мир, вселенная
су/тнасьць, -і *ж.* суть, существо дела
сухама/ всухомятку
сухоты, -аў *мн.л.* туберкулёз, чахотка
суцяша/ць утешать
суча/сны 1) современный; 2) теперешний
схі/льнасьць, -і *ж.* 1) склонность, наклонность, пристрастие; 2) расположение; 3) предрасположенность, восприимчивость
сход, -у *м.* собрание
схоў, -ову *м.* 1) камера хранения, убежище; 2) тайник
счарне/ць почернеть
сшы/так, -тку *м.* тетрадь
сырадой, -ю *м.* парное молоко
сыроп, -у *м.* сироп
сыта/, -ы/ *ж.* сладкий медовый напиток
сытуа/цыя, -і *ж.* ситуация
сэнс, -у *м.* смысл
сьве/дчыць свидетельствовать
сьве/рб, -у *м.* зуд, чесотка
сьвет, -у *м.* мир, земля
сьветагля/д, -у *м.* мировоззрение
сьві/ран, -рна *м.* амбар
сьвіта/ньне, -я *н.* предрассветный час
сьвядомасьць, -і *ж.* 1) сознание; 2) сознательность
сьвярбе/ць зудеть, чесаться
сьвятая/ньнік, -у *м.* зверобой
сьвя/та, -а *н.* праздник
сьвяткава/ць праздновать
сьле/сар, -а *м.* слесарь
сьлі/нкі, -аў *мн.л.* слюнки
сьме/тнік, -у *м.* свалка, мусорка
сьме/цьце, -я *н.* мусор, сор
сьне/даньне, -я /сьняда/нак, -нку *н.* завтрак
сьне/даць завтракать
сьне/жань, -жня *м.* декабрь
сьпе/раду впереди
сьпе/хам наспех
сьпіс, -у, аб сьпі/се *м.* список
сьпі/ца, -ы *м.* спица (в велосипеде)
сьпява/к, -а/ *м.* певец
сьпякота, -ы /сьпё/ка, -і *ж.* зной, жара
сьпярша/ сначала, сперва
сьце/жка, -і *ж.* тропа, дорожка
сьцерагчы/ 1) стеречь, охранять; 2) беречь, предохранять
сьці/жма, -ы *ж.* неисчислимое множество
сьці/плы 1) скромный; 2) нетребовательный
сьці/сласьць, -і *ж.* краткость, сжатость
сьцябло, -а/ *н.* стебель
сьцягно, -а/ *н.* (у мн.л. **сьцёгны, -аў**) бедро, ляжка
сьця/міць сообразить, смекнуть
ся/бар, -бра *м.* друг, приятель
сябрава/ць дружить

сяброўка, -і *ж.* подруга
сяброўскі дружеский
сяброўства, -а *н.* дружба
сябры´на, -ы *ж.* круг друзей
сяда´ць садиться
сядзі´ба, -ы *ж.* усадьба
сяды´-тады´ иногда, кое-когда, временами
сяньні´к, -а´ *м.* матрац
сям-там кое-где, местами
сярод среди

Т

тавары´ства, -а *ж.* 1) товарищество, дружба, сотрудничество; 2) общество
тае´мны 1) тайный; 2) таинственный
такой бяды´ неважно
талака´, -і´ *ж.* мирская помощь, компания
таленаві´ты 1) талантливый; 2) одарённый
та´лент, -у *м.* талант, дарование
та´нны дешёвый
та´рка, -і, на та´рцы *ж.* тёрка
та´та, -ы *м.* папа
  та´тачка папочка
  та´таў папин
таё´мны таинственный
твар, -у *м.* лицо
твор, -у *м.* произведение, творение
творства, -а *н.* творчество
ткані´на, -ы *ж.* ткань
тлум, -у *м.* 1) одурь; 2) шум, гомон, сумятица
тлумача´льны толковый
тлума´чыць объяснять
тлумі´ць морочить, дурить
тлу´сты 1) жирный, тучный; 2) засаленый
тлушч, -у *м.* жир
тоўчаны толчёный
тра´вень, траўня *м.* май
трактава´ць потчевать
тра´піцца 1) попасться, встретиться; 2) случиться
тра´піць 1) попасть, угодить; 2) попасться, подвернуться
тра´пны меткий
трапята´цца трепетать
траці´на, -ы *ж.* треть
тройчы трижды
трохі немного, чуть-чуть
тру´нак, -нку *м.* напиток
труска´лкі, -аў / труска´ўкі, -вак *мн.л.* клубника
труці´зна, -ы *ж.* отрава
трыва´лы 1) прочный, надёжный; 2) выносливый, стойкий; 3) терпеливый
трымце´ць 1) дрожать, трепетать; 2) мерцать, мелькать
трэ´ба нужно, надо, следует, необходимо, требуется
трэ´нэр, -а *м.* тренер
ту´заць 1) дёргать, теребить, тормошить, тискать, трепать; 2) дёргать (о боли)
ту´зін, -у *м.* дюжина (12)
тульпа´н, -а *м.* тюльпан
ту´марнік, -а *м.* 1) пренебрежительный; 2) богач
турбава´ць беспокоить, тревожить
турбота, -ы *ж.* (у мн.л. **турботы, -аў**) забота, хлопоты
Турэ´ччына, -ы *ж.* Турция
тутэ´йшы, -шага *м.* здешний, местный
ты´дзень, ты´дня *м.* неделя
тым ча´сам между тем
тын, ты´на *м.* изгородь
тынк, -у *м.* штукатурка
тынкава´ць штукатурить
тынкоўнік, -а *м.* штукатур
тыту´нь, -ю *м.* табак
тэлефанава´ць звонить по телефону
тэрмінова срочно
тэ´рмін, -у *м.* I срок
тэ´рмін, -у *м.* II термин

У

убаку´ в стороне
убра´ньне, -я *н.* убранство
ува´га, -і *ж.* внимание
уважа´ць признавать
ува´жліва 1) внимательно; 2) уважительно
ува´жны 1) уважительный, почтительный; 2) внимательный
уве´чары вечером
уве´рсе вверху
увіха´цца 1) ухаживать, увиваться; 2) хлопотать, суетиться
увогуле вообще, в общем
угары´ вверху
угодкі, -аў *мн.л.* годовщина, юбилей
уголас 1) вслух; 2) во всеуслышание, громогласно
уґрунтава´ны основательный, обеспеченый
удаскана´ліць усовершенствовать
удзе´льнік, -а *м.* участник
удзя´чны благодарны
удваі´х вдвоём (о лицах разного пола или о существах среднего рода)
удву´х вдвоём (только о мужчинах)
удзьвю´х вдвоём (только о женщинах)
удзя´чнасьць, -і *ж.* благодарность, признательность
удоўж в длину
ужыва´ць употреблять, применять, использовать
узва´жыць взвесить
узвы´шша, -а *н.* возвышенность
узга´даваць вырастить, вскормить, воспитать
узгадня´ць согласовывать
уздоўж вдоль
узмацня´льны усиливающий, усилительный
узнаўля´ць воспроизводить
узнача´ліць возглавить
узор, -у *м.* 1) образец; 2) узор
узьбярэ´жжа, -а *н.* побережье, прибрежье
указа´льнік, -а *м.* указатель
указа´льны указательный
укача´ць обвалять, обмарать
  укача´ў сваі´мі плё´ткамі обмарал своими сплетнями, подставил
  укача´ць у муцэ´ обвалять в муке

уклю́чна включительно
укра́са, -ы *ж.* (у мн.л. **укра́сы, -аў**) украшение
Украі́на, -ы *ж.* Украина
украі́нскі украинский
  па-украі́нску по-украински
ула́да, -ы *ж.* власть, владычество, господство
уладա́льнік, -а *м.* владелец
уладкава́цца устроиться
ула́сны собственный
уласьці́васьць, -і *ж.* свойство
уле́ва влево
уле́тку летом
ультрагу́кавы ультразвуковой
улюбё́нец, -а *м.* любимчик
улюбё́ны излюбленный, любимый
умеркава́ны умеренный
  умеркава́ны клімат умеренный климат (НО!
  уме́раны ве́цер умеренный ветер)
умова, -ы *ж.* (у мн.л. **умовы, -аў**) условие
умоўны условный
унё́сак, -ску *м.* вклад, взнос
унівэрма́ґ, -у *м.* универмаг
унівэрсытэ́т, -у *м.* университет
уні́жліва униженно, с унижением
уні́зе внизу
уніка́ць *каго? чаго?* 1) избегать, уклоняться; 2) сторониться, чуждаться; 3) вникать
уну́к, -а *м.* внук
упа́рты 1) упорный, настойчивый; 2) упрямый; 3) упрямец
упару́ впору, вовремя
упе́радзе впереди
уплы́ў влияние
упоперак поперек
упра́ва I вправо
упра́ва, -ы *ж.* II управление
упэ́ўнены уверенный
ура́д, -у *м.* 1) ведомство; 2) управление; 3) правительство
ура́давы правительственный
ура́жаньне, -я *н.* впечатление
ура́ньні утром
уратава́цца спастись, уберечься
ураўнава́жыць уравновесить
урэ́шце наконец
усемагчы́мыя всевозможные
усё́ роўна всё равно
успамі́н, -у *м.* воспоминание
усталява́ць наладить
установа, -ы *ж.* учреждение, заведение
  навуча́льная ўстанова учебноезаведение
устаноўчы учредительный
устойлівы 1) устойчивый; 2) постоянный
усту́п, -у *м.* введение
усход, -у *м.* I 1) восход; 2) подъём
усход, -у *м.* II восток
усьме́шка, -і *ж.* улыбка
усьмя́глы томленый
усю́ды везде, всюду, повсюду
усяля́к 1) всяко, по-всякому; 2) всячески
утаймава́ць смирить, обуздать, укратить
утвары́ць образовать, создать
утоўшч в толщину
утраі́х втроём (о лицах разного пола или о существах среднего рода)
  ба́цька, ма́ці і дзіця́ пайшлі́ ўтраі́х отец, мать и ребёнок пошли втроём
утрох втроём (только о мужчинах или о женщинах)
  мужчы́ны пайшлі́ ўтрох мужчины пошли втроём
уту́льны уютный
ухвалі́ць 1) одобрить; 2) утвердить
уце́ха, -і *ж.* развлечение
уцяка́ць 1) убегать, удирать, уходить; 2) совершать побег, бежать
уця́міць понять, уразуметь, сообразить, смекнуть
учаса́ньне, -я *н.* причёска
учыні́ць устроить
учы́нак, -нку *м.* поступок
ушчува́ць журить, вразумлять, наказывать
ушы́р в ширину
уя́ва, -ы *ж.* представление
уяві́ць представить, вообразить

Ф

фа́йля, -і *ж.* файл (на диске компьютера)
фа́йны отличный, замечательный, превосходный
факультэ́т,- у *м.* факультет
фальва́рак, -рку *м.* господская усадьба, особняк
фальварковец, -коўца *м.* фермер, рабочий сельского хозяйства
фанабэ́рыцца кичиться, чваниться
фа́рба, -ы *ж.* краска
фарбава́ць красить, окрашивать
фарбоўня, -і *ж.* красильня
фаты́ґа, -і *ж.* беспокойство
фатэ́ль, -я *м.* кресло (мягкое)
фах, фа́ху *м.* специальность, умение, навык
фацэ́тна забавно, смешно
філіжа́нка, -і *ж.* чашечка
фі́лія, -і *ж.* (у мн.л. **фі́ліі, -яў**)филиал
фіра́нка, -і *ж.* занавеска, штора
фіяле́тавы фиолетовый
флянс, -у *м.* (у мн.л. **фля́нсы, -саў**) саженец
Фра́нцыя, -і *ж.* Франция
францу́скі французский
  па-францу́ску по-французски
фрэ́нзьлі, -яў *мн.л.* бахрома
фтызія́тар, -а *м.* фтизиатор
фуз, фу́зу *м.* отходы, мусор
футара́л, -у *м.* футляр
фу́тра *нескл.* 1) шуба; 2) мех
фэст, -у *м.* праздник

Х

ха́бар, -у *м.* взятка
хава́ць I 1) прятать, скрывать; 2) хранить, беречь; 3) таить, утаивать
хава́ць II хоронить, погребать
хадзі́ць ходырам ходить ходуном

хаму́ла, -ы *м.* хам, хамло
хараство, -а́ *н.* красота, прелесть, великолепие
харчовы продовольственный
хаўру́с, -у *м.* 1) союз; 2) сотоварищество; 3) гешефт
хвалі́сты волнистый
хвалько, -а́ *аг.* хвастун, бахвал
хвалю́ючы волнующий
хва́ля, -і *ж.* волна
хвалява́цца волноваться
хварэ́ць болеть, хворать
хва́цкі 1) удалой, лихой, молодецкий; 2) на славу (очень хороший); 3) ловкий, удобный
хвілі́на, -ы *ж.* 1) минута; 2) момент, миг
хворы, -ага *м.* больной
хворы на ны́ркі у него болят почки
хі́ба, хі́бы *ж.* I погрешность, упущение, промах, изъян, недостаток
хі́ба II 1) разве; 2) вероятно
хі́трыкі, -аў *мн.л.* лукавство
хлапе́ц, -пца́ *м.* парень, мальчуган, паренёк
хлусі́ць врать, лгать
хма́ра, -ы *ж.* туча
хмарачос, -а *м.* небоскрёб
хму́рны 1) пасмурный, сумрачный; 2) хмурый, угрюмый, невесёлый, мрачный
хмызьня́к, -у́ *м.* кустарник
ходнік, -у *н.* тротуар
хопіць хватит
хоцькі-няхоцькі хочешь-нехочешь
хру́мстаць хрустеть, хрупать
хру́мсткі хрустящий
хрушч, -а́ *м.* 1) хворост (кондитерское изделие); 2) майский жук
хрэ́сьнік, -а *м.* крестник
хрэ́сьніца, -ы *ж.* крестница
хто-ніхто кое-кто
хтосьці кто-то, некто
ху́стка, -і *ж.* платок
ху́тка быстро, скоро
ху́ткасьць, -і *ж.* скорость, быстрота

Ц

ца́ль, -і *ж.* дюйм
ца́цка, -і *ж.* 1) игрушка; 2) безделушка
це́мра, -ы *ж.* темнота, тьма, мрак
цемраша́лства, -а *н.* мракобесие
це́раз через
це́шча, -ы *ж.* тёща
це́шыцца радоваться
ціка́вы интересный, любопытный, занимательный
ціск, -у *м.* давление
ціскані́на, -ы *ж.* давка
цішыня́, -і́ *ж.* 1) тишина, тишь; 2) спокойствие, покой
цкава́ць уськать, улюлюкать, травить
цмы́га, -і *аг.* проныра
цнота, -ы *ж.* (у мн.л. **цноты, -аў**) добродетель, невинность, целомудрие, чистота
цотны чётный
цудоўна прекрасно, чудесно, замечательно, великолепно
цу́кар, -кру *м.* сахар
цуке́рка, -і *ж.* конфета
цукры́ца, -ы *ж.* сахарный диабет
цуп-луп /ца́пу-ла́пу тяп-ляп, второпях, наспех
цуп-луп – і гатова! тяп-ляп – и готово!
цура́цца *каго? чаго?* 1) чуждаться, избегать сторониться; 2) отрекаться
цурча́ць 1) журчать; 2) струиться, течь
цыба́ты 1) длинноногий; 2) долговязый
цыбу́ля, -і *ж.* лук
цыві́льны штатский, гражданский
цыгарэ́та, -ы *ж.* сигарета
цыду́лька, -і *ж.* записочка, писулька
цынамона, -ы *ж.* корица
цы́мус 1) самое вкусное; 2) самая суть, самое интересное
цырава́ць штопать
цыра́та, -ы *ж.* клеёнка
цыру́льнік, -а *м.* парикмахер
цытры́на, -ы *ж.* лимон
цьвік, -а́ *м.* гвоздь
цьві́чыць школить, поучать
цьмя́ны 1) тусклый, неяркий; 2) неясный, туманный, смутный
цэ́бар, -бра *м.* ушат
цэ́тлік, -а *м.* расписка, квитанция
ця́гам на протяжении
ця́гліца, -ы *ж.* мышца
цягні́к, -а́ *м.* поезд
цяжа́р, -у *м.* 1) тяжесть; 2) груз; 3) беременность
ця́жкасьць, -і *ж.* трудность
ця́мкі сообразительный, смышлённый, сметливый
цярплі́вы 1) терпеливый; 2) безропотный
цяпе́рака теперь
цясьля́р, -а́ *м.* плотник

Ч

чабор, -бару́ *м.* чабрец
чакаля́да, -ы *ж.* шоколад
чака́ць 1) ожидать, ждать; 2) выжидать
чалаве́цтва, -а *н.* человечество
чаму́сьці почему-то, отчего-то, зачем-то
чапі́цца *да каго?* задевать, цепляться
што чэ́пішся да мяне́? что пристал ко мне?
ча́пля, -і *ж.* цапля
чараві́кі, -аў *мн.л.* ботинки, башмаки, штиблеты
чарада́, -ы́ *ж.* (у мн.л. **чароды, -аў**) 1) очередь, вереница; 2) ватага, гурьба, толпа; 3) стая, стадо, отара
чарга́, -і́ *ж.* (у мн.л. **чэ́ргі, -аў**) очередь
у чарзе́ в очереди
ча́рка, -і *ж.* рюмка, стопка
чарні́цы, -аў *мн.л.* черника
чаромха, -і *ж.* черемуха
чарот, -у *м.* камыш
у чароце в камыше
чароўны очаровательный, чарующий, волшебный, обаятельный, пленительный, прелестный

час, -у *м.* время

да ча́су до времени

ча́сам иногда, временами, порой

ча́сапіс, -а *м.* журнал

часовы временный

частава́ць угощать, потчевать

часьці́нка, -і *ж.* частица

чачот, -а *м.* чечётка (птица)

чвэ́рць, -і *ж.* четверть

чвя́каць 1) чавкать; 2) шлёпать (по грязи); 3) шмякать (бросать)

чмель, чмяля́ *м.* шмель

човен, чаўна́ *м.* лодка, челнок

чорны чёрный

чува́ць слышно

чу́ешся чувствуешь себя

чужані́ца, -ы *аг.* чужак, пришелец

чужы́нец, -нца *м.* иноземец

чу́лы чуткий, отзывчивый

чульлі́вы трогательный

чу́тка, -і *ж.* слух, молва

чуць I слышать

што ты чу́еш? что ты слышишь?

чуць II чуть, едва

чыгу́начны железнодорожный

чыгу́нка, -і *ж.* железная дорога

чы́йсьці чей-то

чы́нны деятельный, работающий, пристойный

чырвоны красный

чы́сьціць чистить

чыта́ць читать

прачыта́ць прочитать, прочесть

чыта́нка, -і *ж.* хрестоматия

чы́шчаньне, -я *н.* чистка

чэ́знуць хиреть, пропадать

чэ́рвень, -веня *м.* июнь

чэ́рствы чёрствый

чэ́скі чешский

па-чэ́ску по-чешски

Чэ́хія, -і *ж.* Чехия

Ш

шаве́ц, шаўца́ *м.* сапожник

шал, -у *м.* 1) бешенство; 2) одурь

шалахту́н, -а *м.* шалопут, шалопай

шале́ць беситься

шале́ць з раскошы беситься с жиру

ша́лі, -яў *мн.л.* весы

ша́ль, ша́ля *м.* шарф, кашне

шалява́ць обшивать досками

шанава́ць *каго? што?* 1) беречь, 2) уважать, почитать

шанава́цца беречься, оберегаться

трэба шанава́цца пасьля́ хваробы нужно беречься после болезни

ша́нец, -нцу *м.* шанс

шаноўны 1) почтенный; 2) многоуважаемый

шаноўнае спада́рства! уважаемые господа!

ша́пік, -а *м.* киоск

шара́к, -рака́ *м.* 1) заяц-русак; 2) серый кафтан

шарэ́е вечереет, смеркается

ша́стаць 1) шуршать, шелестеть; 2) кромсать

шаткава́ць шинковать

ша́ты, -аў *мн.л.* убранство, пышные одежды

ша́фа, -ы *ж.* шкаф

шахра́й, -я *м.* жулик, плут

шахра́йства жульничество, плутовство

шаша́, -ы *ж.* (у мн.л. **шосы, -аў**) шоссе

шва́ґер, -ґра *м.* шурин

шва́чка, -і *ж.* швея

шво, шва *н.* шов

бяз шва без шва

швэ́дар, -дра *м.* свитер

шкадава́ць жалеть, щадить, сожалеть

шкарлупі́ньне, -я *н.* скорлупа

шкарпэ́тка, -і *ж.* носок

шкло, -а *н.* стекло

шкля́нка, -і *ж.* стакан

шкода 1) жалко, жаль; 2) вред, ущерб

шкодзіць вредить

шкодны вредный

шкумата́ць рвать на клочки

шлюб, -у *м.* бракосочетание, венчание, женитьба

браць шлюб вступать в брак, венчаться

ісьці́ да шлю́бу вступать в брак

шлю́бны свадебный, венчальный, подвенечный

шляк, -у *м.* кайма, кромка

шлях, -у *м.* 1) путь; 2) дорога

шляхе́тнасьць, -і *ж.* благородство

шляхетны смак благородный вкус

шмана́ць не обращать внимания

шмальцава́ць мусолить, замусоливать

шмарава́ць натирать мазью

шмат много

шматкроць многократно

шматок, -тка́ *м.* лоскут, клок

падра́ў адзе́ньне ў шматкі́ разорвал одежду в клочья

шнурава́ць ходить туда-сюда, сновать

шолах, -у *м.* шелест

шпак, -а́ *м.* скворец

шпале́ры, -аў *мн.л.* обои

шпа́ркі 1) быстрый; 2) быстро понимающий; 3) прыткий; 4) вспыльчивый

шпа́цыр, -у *м.* прогулка

шпацырава́ць прогуливаться, прохаживаться

шпіта́ль, -ю *м.* госпиталь

шрот, -у *мн.л.* дробь

шру́ба, -ы *ж.* винт

шрубава́ць работать отвёрткой

шрубоўка, -і *ж.* отвёртка

што что

што да мяне́ что касается меня

што любя́ что хочешь

штого́д ежегодно

штодзе́нь /штодзё́нна ежедневно

штодзё́нны ежедневный

штонядзе́лі еженедельно

штонікі, -аў *мн.л.* штанишки

штоме́сяц ежемесячно

шторaз каждый раз, раз за разом
штосьцi 1) что-то, нечто; 2) почему-то
што-кольвек капельку, что-нибудь
штукава́ць фантазировать, составлять, выделывать
шту́ка, -i *ж.* искусное изделие
штука́р, -а́ *м.* искусник, дока, мастер своего дела
шту́чны искусственный
шты́х, -а́, на штысе́ *м.* 1) штык; 2) щуп; 3) шрифт; 4) почерк
шука́ць искать
шумаві́ньне, -я *н.* накипь
шуфля́да, -ы *ж.* выдвижной ящик
шча́ўе, -ўя *н.* щавель
шчокi, -аў *мн.л.* щёки
шчупа́к, -а́ *м.* щука
шчы́ґул характерная отличительная особенность
шчыґу́льны ответственный, особенный
шчы́льнасьць, -i *ж.* плотность
шчы́льны плотный, тесный
шчырава́ць стараться изо всех сил, от души
шчы́расьць, -i *ж.* искренность, откровенность
шчы́ры искренний, откровенный, усердный
шы́ба, -ы *ж.* стекло в окне
шыкоўны шикарный
шы́льда, -ы *ж.* вывеска
шыпшы́на, -ы *ж.* шиповник
шы́я, шы́i *ж.* шея
шэ́лег, -а *м.* грош, мелкая монета
шэравокi сероглазый
шэ́ры серый

Э

Эўропа, -ы *ж.* Европа
Эгі́пэт, -пту *м.* Египет
эгі́пэцкi египетский

Ю

юна́к, -а *м.* юноша
юна́цтва, -а *ж.* юность
юр, ю́ру *м.* шалость, игривость, возбуждение
юрлі́вец, -ўца *м.* развратник
юрлі́вы 1) шаловливый, игривый, возбуждённый; 2) развратный
юры́ць шалить, заигрывать
ю́ха, ю́хi *ж.* 1) родная кровь, порода; 2) ярость
ю́шка, -i *ж.* 1) вьюшка; 2) уха

Я

я́блык, -а *м.* яблоко
ягамосьць, -i *м.* (у мн.л. **ягамосьцi, -яў**) ваша светлость, ваша милость, сударь
  па́не ягамосьцю милостивый государь
ягоны его
ядловец, -ўца *м.* можжевельник
яе́чня, -i *ж.* яичница
  вірла́тая яе́чня яичница-глазунья
язьмі́н, -у *м.* жасмин
я́йка, -а *н.* (у мн.л. **я́йкi, я́ек**) яйцо
як как
  а як жа! конечно! да, несомненно!
  як гэ́та табе́ собіла? как тебя угораздило?
  як да чалаве́ка в зависимости от человека
  як мага́ как можно, изо всей силы
  як толькi как только
які́, яка́я, якое какой, какая, какое
як-ніяк как-никак, всё-таки
які́сь какой-то
якра́з как раз
я́лавічына, -ы *ж.* говядина
ялі́на, -ы *ж.* ель
ямчэ́й удобнее, ловчее
ямчэ́йшы более удобный, более ловкий
Японiя, -i *ж.* Япония
японскi японский
япру́к, -а *м.* кабан

Некаторыя прыказкі й прымаўкі

(Некоторые пословицы и поговорки)

Бог видит, кто кого обидит. **Бог не цяля, бачыць круцяля.**
Бог не выдаст, свинья не съест. **Калі Бог не папусьціць, сьвіньня ня ўкусіць.**
Бодливой корове Бог рог не даёт. **Каб сьвіньні рогі – нікому б ня было дарогі.**
Будет и наше время. **Загляне сонца і ў наша ваконца.**
В тихом омуте черти водятся. **Ціхая сьвіньня глыбака рые.**
Век живи, век учись. **Будзем вучыцца, пакуль сьмерць лучыцца.**
Велика Федора, да дура. **Вырас да неба, а дурань як трэба.**
Взялся за гуж – не говори, что не дюж. **Калі ўлез у дугу – не кажы не магу.**
Видит око да зуб неймёт. 1) **Бачыць карова, што на павеці салома.** 2) **Бачыць вока, але ляжыць высока.**
Всяк молодец на свой образец. **Усякі гад на свой лад.**
Всяк по своему с ума сходит. 1) **Што галава, то розум.** 2) **Вольнаму воля, шалёнаму поле**
Два сапога – пара. 1) **Абое – рабое.** 2) **Адным возам на піва едуць.** 3) **Усе чэрці адной шэрсьці.**
Десятая вода на киселе. **Пень гарэў, а чорт ногі пагрэў, іскра пала і радня стала.**
До свадьбы заживёт. **Пакуль жаніцца – загаіцца.**
Долг платежом красен. **Як баба да дзеда, так і дзед да бабы.**
Дуракам закон не писан. **Дурны законаў не чытае, ды свае мае.**
Знай сверчок свой шесток. **Знай каток свой куток.**
Лаптем щи хлебать. **Аборай хлеб кроіць.**
Лёгок на помине. **Цюк – дзяцюк!**
Лес рубят, щепки летят. **Дзе п’юць, там і льюць.**
Молодо – зелено. **Маладосьць – усё дурносьць.**
Мягко стелет, да жёстко спать. **На вуснах – мёд, а на сэрцы – лёд.**
На Бога надейся, но сам не плошай. **На Бога спадзявайся, але й ты старайся.**
Нашла коса на камень. 1) **Пад чорным лесам спаткаўся чорт із бесам.** 2) **Чорт на паганага напаў.**
Не в один день Москва староилась. **Не за дзень Вільня станавілася.**
Ни жив, ни мёртв. **Ні сьцяты, ні павешаны.**
Ни ответа, ни привета. **Ні адказу, ні прыказу.**
Одним миром мазаны. **Адзін чорт маляваў.**
Пар костей не ломит. **Ад цяплосьці не баляць косьці.**
Первый блин комом. **Першы блін сабаку.**
Поспешишь – людей насмешишь. **Пасьпех – людзям на сьмех.**
Прошёл огонь, воду и медные трубы. **Быў на каню і пад канём.**
Пьяному море поколено. **П’янаму і козы ў золаце.**
С огня да в полымя. **З агню ды ў прысак.**
Слышал звон, да не знает, где он. **Гаворaць, гамоняць, ды ня ведаюць, дзе звоняць.**
Снявши голову, по волосам не плачут. **Дзе прапала кароўка, там няхай і вяроўка.**
Соловья баснями не кормят. **Што па тэй чэсьці, калі няма чаго есьці.**
Тише едешь, дальше будешь. **Памалу едучы, далей будзеш.**
У сями нянек дитя без носа. **Дзе нянек многа, там дзіця бязнога.**
У страха глаза велики. **У страху вочы па яблыку.**
Утро вечера мудренее. **Пераначуем – болей пачуем.**
Федот, да не тот. **Тая зязюля, але ня так кукуе.**
Чем богат, тем и рад. **Што душа мае, тым і прыймае.**
Чем кумушек считать трудиться – не лучше-ль на себя, кума, оборотиться. **Паглядзі, сава, якая сама.**

Прыказкі й прымаўкі ўзятыя з кніжкі: Станкевіч Я. пры ўчасьці Ант.Адамовіча. Маленькі маскоўска-беларускі (крывіцкі) слоўнічак фразэолёгічны і прыказкаў ды прывітаньні, зычэньні і інш. Мн: Навука і тэхніка, 1992.

Літаратура
(Литература)

1. Аліф. Трэцяя беларуская абэцэда. // Газэта “Наша Ніва” № 18, 2001.
2. Астроўскі Р. Беларускі правапіс. Компіляцыя паводле Б.Тарашкевіча і Я.Лёсіка. Вільня: Віленскае выдавецтва Б.Клецкіна, 1930.
3. Байкоў М.Я., Некрашэвіч С.М. Беларуска-расійскі слоўнік. Мн: Дзяржаўнае выдавецтва Беларусі, 1925.
4. Баршчэўская Н. Разьвіцьцё беларускае мовы ў XX стагодзьдзі. Http://kamunikat.net.iig.pl/mova.htm
5. Беларуская мова ў табліцах і схемах для вучняў старэйшых класаў сярэдняй школы. Мн: Юніпрэс, 2000.
6. Валочка Г.М., Лаўрэль Я.М. Беларуская мова: 7 кл. Эксперыментальны падручнік для школ з беларускай мовай навучання. Мн: Адукацыя і выхаванне, 2000.
7. Вячорка В. Пішам тарашкевіцаю: 10 памятак беларускага правапісу. // Газэта “Наша Ніва” № 18, 1998.
8. Вячорка В. Правапіс. Спроба сучаснае нармалізацыі. // Часопіс “Спадчына” № 5, 1994.
9. Вячорка Ф. Утварэньне дзеепрыметнікаў у беларускай мове. Http://mova.by.ru/artykuly/dziejaprymietnik.html
10. Гаворым па-беларуску. / Пад рэд. Сямешкі Л.І. Мн: Выдавецтва БДУ, 1999.
11. Горнова Г., Колач М., Мейтув П. Чешский язык. Пособие для самостоятельного изучения. Прага: Humanitarian technologies, 1999.
12. Грабчиков С.М. Белорусско-русский словарь для средней школы. Мн: Народная асвета, 1975.
13. Грабчиков С.М. Русско-белорусский словарь. Мн: Парадокс, 1998.
14. Друцкі-Падбярэцкі Б. Падручны польска-беларускі слоўнік. / Пад рэд. Грышкевіча В. Вільня: Віленскае выдавецтва, 1929.
15. Жывая спадчына / Пад рэд. Міхневіча А.Я. Мн: Народная асвета, 1992.
16. Катkоўскі Ў. Клічны склон у беларускай мове. Http://www.pravapis.org/art_vocative.asp
17. Каткоўскі Ў., Шаталава Л. Забыты слэнг. Http://www.pravapis.org/art_top100.asp
18. Колас Я. Другое чытанне для дзяцей беларусаў. Факсімільнае выданьне. Мн: Юнацтва.
19. Костюкович Н.Н., Люштик В.В., Щебин В.К. Русско-белорусский словарь математических, физических и технических терминов. Мн: Беларуская Энцыклапедыя, 1995.
20. Красней В.П., Крывіцкі А.А., Лукашанец А.А. і інш. Беларуская мова. Opole: Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskej, 1998.
21. Кривицкий А.А. и др. Белорусский язык для говорящих по-русски. Мн: Вышэйшая школа, 1990.
22. Кривицкий А.А., Подлужный А.И. Учебник белорусского языка для самообразования. Мн: Вышэйшая школа, 1994.
23. Ластоўскі В. Падручны расійска-крыўскі (беларускі) слоўнік. Коўна: Выд. м-ва беларускіх спраў у Літве, 1924.
24. Лепешаў І.Я. Моўныя самацветы. Мн: Народная асвета, 1985.
25. Лёсік Я. Граматыка беларускае мовы. Фонэтыка. Факсімільнае выданьне. Мн: Народная асвета, 1995.
26. Лёсік Я. Некаторыя ўвагі да беларускае літаратурнае мовы. // Часопіс “Спадчына” № 2, 1994.
27. Лёсік Я. Школьная граматыка беларускае мовы. Мн: Дзяржаўнае выдавецтва Беларусі, 1926.
28. Лыч Л. Рэформа беларускага правапісу 1933 года: ідэалагічны аспект. Мн: Навука і тэхніка, 1993. Http://txt.knihi.com/mova/reforma.html
29. Найчасьцейшыя памылкі ў нашай мове выбраныя з рэдакцыйнае пошты “Нашае Нівы”. // Газэта “Наша Ніва” № 8, 2001.
30. Насовіч І.І. Слоўнік беларускай мовы. Факсімільнае выданьне. Мн: БелСЭ, 1983.
31. Павловец Д.Д., Старченко В.Н. Русско-белорусский словарь спортивных терминов. Мн: Полымя: 1995.
32. Падлужны А.І., Выгонная Л.Ц., Усціновіч Г.К., Беларуская мова: Цяжкія пытанні фанетыкі, арфаграфіі, граматыкі. Мн: Народная асвета, 1987.

33. Прыгодзіч М.Р., Ціванова Г.К. Старабеларускі лексікон. Падручны перакладны слоўнік. Мн: Хата, 1997.
34. Рабянкова Г. Тыповыя памылкі 2002 году. // Газэта "Наша Ніва" № 12, 2003.
35. Раманоўскі М. Тыповыя памылкі "Хартыі". // Газэта "Наша Ніва" № 45, 2001.
36. Раманцэвіч В. Пачаткі роднае мовы. Мн: Навука і тэхніка, 1993.
37. Русско-белорусский словарь. В 3 т. Мн: Беларуская Энцыклапедыя, 1998.
38. Санько З. Малы руска-беларускі слоўнік прыказак, прымавак і фразем. Мн: Навука і тэхніка, 1991.
39. Слоўнік беларускае мовы, падрыхтаваны супрацоўнікамі выдавецтва "Наша Ніва". Http://slounik.hypermart.net
40. Слоўнік тыпу INSITU беларускай мовы: Слоўнік, граматычны даведнік і збор тэкстаў для вывучаючых беларускую мову / А.І.Дабралюбаў, Н.В.Маргун, Н.У.Машэда і інш. Мн: Беларуская навука, 2003.
41. Сокалаў-Воюш С. Мяккі знак. Http://www.angelfire.com/wv/uv/images/mjakzn.html
42. Станкевіч С. Русіфікацыя беларускае мовы ў БССР і супраціў русіфікацыйнаму працэсу. Мн: Навука і тэхніка, 1994.
43. Станкевіч Я. Беларуска-расійскі (Вялікалітоўска-расійскі) слоўнік. New York: Lew Sapieha Greatlitvan (Byelorussian) Foundation.
44. Станкевіч Я. пры ўчасьці Ант.Адамовіча. Маленькі маскоўска-беларускі (крывіцкі) слоўнічак фразэолёгічны і прыказкаў ды прывітаньні, зычэньні і інш. Мн: Навука і тэхніка, 1992.
45. Стасевіч А., Варыёцкі С. Кароткі расейска-беларускі фізыялягічны слоўнік. Мн: Тэхналогія, 1993.
46. Сцяцко П.У. Культура мовы. Мн: Тэхналогія, 2002.
47. Сцяцко П.У. Уводзіны ў мовазнаўства: Дапаможнік. Гродна: ГрДУ імя Янкі Купалы, 2001.
48. Суднік С., Чыслаў С. Расейска-беларускі вайсковы слоўнік. Мн: Белфранс, 1997.
49. Сямешка Л. Беларуская мова. Уводзіны ў навуку аб мове. Фанетыка. Арфаэпія. Графіка. Арфаграфія. Мн: Сучаснае слова, 1999.
50. Сямешка Л. Курс сучаснай беларускай мовы. Мн: Універсітэцкае, 1997.
51. Тарашкевіч Б. Беларуская граматыка для школ. Факсімільнае выданьне. Мн: Народная асвета, 1991.
52. Терлак З., Сербенська О. Украинский язык для начинающих. Львов: Світ, 2000.
53. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. У 5 т. Мн: БелСЭ, 1984 – 1997.
54. Турэцка-беларускі размоўнік 1836 г. з збораў Нацыянальнага Музэю Літоўскай Рэспублікі ў Вільні. / Пад рэд. С.Шупы. New York: Belarusian Institute of Arts and Sciences in the US, 1995. Http://www.pravapis.org/d_turkish_belarusian.asp
55. Цітова А.І. Асацыятыўны слоўнік беларускай мовы. Мн: Выдавецтва БДУ, 1981.
56. Чаму мы так гаворым? Склад. Спадарук І.П., Рудакоўскі В.В. Мн: Народная асвета, 1985.
57. Шасцімоўны слоўнік прыказак, прымавак і крылатых слоў. / Пад рэд. Ганчаровай Н.А. Мн: Універсітэцкае, 1993.
58. Янкоўскі Ф.М. Беларуская фразеалогія. Фразеалагізмы, іх значэнне, ужыванне. Мн: Вышэйшая школа, 1968.
59. Янкоўскі Ф.М. Крылатыя словы і афарызмы. З беларускіх літ. крыніц. Мн: Выдавецтва Акадэміі Навук БССР, 1960.
60. Hajduk R. Introduction to Belarusian Grammar. Http://www.ceti.com.pl/~hajduk/grammar
61. J.H. Lementar dla škołaŭ i chatniaha navučańnia. New York: Zaranka, 1964.
62. Čechová E., Trabelsiová H., Putz H. Хотите говорить по-чешски? Часть 1. Либерец: Vimperk, 1996.
63. Paczkajeu M. Belarusian lacinka. Http://www.cus.cam.ac.uk/~np214/lacin.htm
64. Pashkievich V. Fundamental Byelorussian. Book 1, 2. / Пад рэд. А.Адамовіча. Toronto, 1974.
65. Stankevich G. Conversational Belarusian for English-speaking students. Prague, 2001. Http://www.belreview.cz/downloads.html